

**ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ
SÜRECİNİN BURSA'DAKİ YANSIMALARI (1946-1950)**

Zeren ALATEPE

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ayşe AYDIN

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNİN
BURSA'DAKİ YANSIMALARI (1946-1950)

Hazırlayan
Zeren ALATEPE

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ayşe AYDIN

AFYONKARAHİSAR 2017

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “*Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Bursa’daki Yansımaları (1946-1950)*” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19.06.2017

Zeren ALATEPE

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Ayşe AYDIN

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Sadiye TUTSAK

: Doç. Dr. Şaban ORTAK

İmza

Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Zeren ALATEPE'nin "**Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Bursa'daki Yansımaları (1946-1950)**" başlıklı tezi, 19.06.2017 günü saat 14:00'da Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ahmet YARAMIŞ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNİN BURSA'DAKİ YANSIMALARI (1946-1950)

Zeren ALATEPE

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

Haziran, 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ayşe AYDIN

Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrası değişen dünya düzenine uyum sağlamak amacıyla çok partili siyasi hayata geçiş yönünde adımlar attı. Bu adımların en somutu tek parti rejimine son veren ve ilk siyasi parti olan Milli Kalkınma Partisi'nin Temmuz 1945'te kurulmasıyla gerçekleşti. Etkili bir muhalefet izleyemeyen Milli Kalkınma Partisi'nden sonra Ocak 1946'da Cumhuriyet Halk Partisi'nden ayrılan milletvekilleri tarafından kurulan Demokrat Parti siyasi hayatımıza katıldı. Demokrat Parti 1946-1950 döneminde ana muhalefet partisi oldu.

Bursa'nın 1946 yılındaki siyasi durumu daha önceki dönemlere nazaran hareketlilik gösterdi. Demokrat Parti'nin yanında; Çiftçi ve Köylü Partisi, Liberal Demokrat Parti ve Milli Kalkınma Partisi, Bursa'da teşkilatlanma çalışmalarına başladı. Ancak bu partiler Bursa'da Demokrat Parti kadar etkili olamadı.

21 Temmuz 1946'da yapılan milletvekili genel seçimlerinde Bursa'da bütün milletvekilleri Cumhuriyet Halk Partisi'nden seçildi. 1947'de gerçekleştirilen muhtar seçimlerinde de Bursa'da, Cumhuriyet Halk Partisi büyük bir farkla ilk sırada yer aldı. 16 Ekim 1949'da gerçekleştirilen milletvekili ara seçimine muhalefet

partilerinin katılmamasından dolayı Cumhuriyet Halk Partisi tek başına girdi. Bu sebeple Bursa'da da yapılan milletvekili ara seçimlerini Cumhuriyet Halk Partisi'nin adayı kazandı.

14 Mayıs 1950 milletvekili genel seçimlerinde ise Bursa'dan seçilecek 12 milletvekilinin hepsi Demokrat Parti'den çıktı. Bursa'da olduğu kadar Türkiye genelinde de başarılı olan Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950'de iktidara gelmesiyle 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı sona erdi.

Anahtar Kelimeler: Bursa, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milli Kalkınma Partisi, Liberal Demokrat Parti.

ABSTRACT

THE IMPLICATIONS OF THE PROCESS OF THE TRANSITION TO THE MULTI-PARTY PARLIAMENT FOR BURSA (1946-1950)

Zeren ALATEPE

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY**

June, 2017

Advisor: Assistant Prof Ayşe AYDIN

In order to adapt to the changing world order after World War II, Turkey has taken steps towards transition to multi-party political life. The most perceptible of these steps took place in July 1945, when the National Development Party, the first political party to end the single party rule, was established. National Development Party, wasn't able to follow an effective opposition, the Democratic Party was founded by the members of the Republican People's Party who left in January 1946, joined Turkey's political life. The Democratic Party was the main opposition party during the years between 1946-1950.

Bursa was active in terms of the political situation in 1946. Aside from Democratic Party; Farmer and Peasant Party, Liberal Democratic Party and National Development Party started organizing in Bursa but these parties weren't efficient as Democratic Party.

In the general elections held on July 21, 1946, all members of parliament were elected from the Republican People's Party in Bursa. In the election of the reeves in 1947, the Republican People's Party was leading in Bursa. The Republican

People's Party alone entered the mid-elections held on 16 October 1949. For this reason, the elections held in Bursa also won the candidate of the Republican People's Party.

In the general elections of 14 May 1950, 12 deputies who are elected from Bursa were all from the Democratic Party. The Democratic Party, which has been successful in Turkey as well as in Bursa, came to power in the general elections of 1950 and ended the power of 27-year Republican People's Party.

Key Words: Bursa, Republican People's Party, Democratic Party, National Development Party, Liberal Democratic Party.

ÖNSÖZ

Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Bursa'daki Yansımaları (1946-1950) adlı bu çalışmada, Türkiye genelinde ve Bursa'da çok partili siyasi hayata geçiş sürecinde meydana gelen siyasi gelişmeler yer aldı. Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Milli Kalkınma Partisi, Liberal Demokrat Parti ve Çiftçi ve Köylü Partisi'nin Bursa İli içerisindeki durumları incelendi. Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Bursa'daki Yansımaları (1946-1950) isimli akademik bir çalışma olmaması ve Bursa'nın cumhuriyet tarihi araştırmalarında geri planda kalması bizi konuyu araştırmaya sevk etti.

Çalışmada kullanılan kaynaklar Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TBMM Tutanak Dergisi, Türk Tarih Kurumu, Milli Kütüphane, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Bursa Setbaşı Şehir Kütüphanesi'nden temin edildi. *Ulus, Vatan, Tasvir, Cumhuriyet, Yeni Sabah, Yeni İstanbul* ve *Zafer* gazeteleri incelenerek Bursa'yı ilgilendiren haberler tarandı.

Çalışma giriş ve sonuç bölümleri hariç olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Bölümler kronolojiye uygun olarak incelendi. Birinci bölümde, *1946 Yılında Türkiye'de ve Bursa'da Meydana Gelen Siyasi Gelişmeler*, ikinci bölümde, *1947 Yılında Türkiye'de ve Bursa'da Meydana Gelen Siyasi Gelişmeler*, üçüncü bölümde *1948 Yılında Türkiye'de ve Bursa'da Meydana Gelen Siyasi Gelişmeler*, dördüncü bölümde *1949 Yılında Türkiye'de ve Bursa'da Meydana Gelen Siyasi Gelişmeler*, beşinci bölümde ise *1950 Yılında Türkiye'de ve Bursa'da Meydana Gelen Siyasi Gelişmeler* yer almaktadır.

Çalışmada, Bursa'nın yerel gazetelerinden olan Ant ve Hakimiyet gazetelerinin çoğu nüshalarına ulaşıldığı için en fazla bu gazeteler kullanıldı. Bursa'nın diğer yerel gazeteleri olan Doğru ve Bursa adlı gazetelerin eksik sayıları ulusal gazeteler tarafından desteklendi. Yine incelenen dönemde Bursa'da çıkan Açık Ses Gazetesi'nin nüshaları arandı fakat ulaşılamadı.

Bu çalışmada siyasi partilerin 1946-1950 yılları arası Bursa'daki durumları, gelişmeleri ve faaliyetleri ortaya koyulmaya çalışıldı.

Çalışmalarım süresince bana bilimsel birikimleriyle destek olan ve değerli vakitlerini ayırıp beni yönlendiren saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Ayşe Aydın'a gönülden teşekkür ederim. Ayrıca madden ve manen her zaman yanımda olan aileme ve emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunarım.

Zeren ALATEPE

Afyonkarahisar Haziran 2017

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1946 YILINDA TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

1. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞU VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ İLE İLİŞKİLERİ	6
2. 1946 BELEDİYE SEÇİMLERİ	11
2.1. BELEDİYE SEÇİM KANUNU'NDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER	12
2.2. CUMHURİYET HALK PARTİSİ VE DEMOKRAT PARTİ'NİN BELEDİYE SEÇİM ÇALIŞMALARI	17
2.3. 1946 BELEDİYE SEÇİMLERİNİN YAPILMASI VE SONUÇLARI.....	19
3. BURSA'DA 1946 BELEDİYE SEÇİMİ.....	23
3.1. BURSA'DA BELEDİYE SEÇİMİ İÇİN ADAYLARIN BELİRLENMESİ	25
3.2. BURSA'DA BELEDİYE SEÇİMLERİN YAPILMASI VE KAZANAN ADAYLAR.....	28
4. 1946 MİLLETVEKİLLİĞİ GENEL SEÇİMLERİ	32
5. BURSA'DA 1946 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ.....	36

5.1. BURSA'DA SİYASİ PARTİLERİN MİLLETVEKİLİ ADAYLARINI BELİRLEMESİ	39
5.2. BURSA'DA MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNİN YAPILMASI VE KAZANAN MİLLETVEKİLLERİ	42
6. BURSA'DA 1946 İL GENEL MECLİSİ SEÇİMLERİ	47
7. CUMHURİYET HALK PARTİSİ BURSA İL KONGRESİ	47
8. DEMOKRAT PARTİ BURSA İL KONGRESİ	48

İKİNCİ BÖLÜM

1947 YILINDA TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

1. CUMHURİYET HALK PARTİSİ İLE DEMOKRAT PARTİ İLİŞKİLERİ	50
2. DEMOKRAT PARTİ'NİN I. BÜYÜK KONGRESİ (7 OCAK 1947).....	53
3. 1947 MUHTAR SEÇİMLERİ.....	56
4. 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ VE SONRASINDA CUMHURİYET HALK PARTİSİ İLE DEMOKRAT PARTİ İLİŞKİLERİ	59
5. CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN VII. BÜYÜK KURULTAYI (17 KASIM 1947)	63
6. 1947 YILI BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER.....	64
6.1. BURSA'DA 1947 KÖY VE MAHALLE MUHTARLARI SEÇİMİ	64
6.2. BURSA'DA 1947 CHP İLÇE, OCAK VE BUCAK KONGRELERİ	67
6.3. LİBERAL DEMOKRAT PARTİ BURSA İL KONGRESİ	68
6.4. DEMOKRAT PARTİ'NİN BURSA VALİSİ HAŞİM İŞCAN HAKKINDA YAYINLANAN BEYANNAMESİ	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1948 YILINDA TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

1. CUMHURİYET HALK PARTİSİ VE DEMOKRAT PARTİ İLİŞKİLERİ	71
2. DEMOKRAT PARTİ'DEKİ BÖLÜNMELELER VE MİLLET PARTİSİ'NİN KURULUŞU.....	74
3. 1948 YILINDA BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER	79
3.1. BURSA'DA 1948 DP İL, İLÇE KONGRELERİ.....	79
3.2. BURSA'DA 1948 CHP İL, OCAK VE BUCAK KONGRELERİ	81
4. 1948 YILINDA SİYASİ PARTİLERİN BURSA'DAKİ DURUMU.....	84
4.1. CUMHURİYET HALK PARTİSİ	84
4.2. DEMOKRAT PARTİ	87
4.3. MİLLİ KALKINMA PARTİSİ	88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1949 YILINDA TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

1. İKTİDAR VE MUHALEFET İLİŞKİLERİ.....	90
2. DEMOKRAT PARTİ'NİN II. BÜYÜK KONGRESİ (20 HAZİRAN 1949)	92
2.1. DEMOKRAT PARTİ II. BÜYÜK KONGRESİNDEN SONRA İKTİDAR VE MUHALEFET İLİŞKİLERİ	94
3. 1949 YILINDA BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER	95
3.1. BURSA'DA 1949 DP İL, İLÇE KONGRELERİ.....	95
3.2. BURSA'DA 1949 YILI MUHTAR SEÇİMLERİ	99
3.3. BURSA'DA 1949 CHP İL, İLÇE, OCAK VE BUCAK KONGRELERİ	100

3.4. 1949 MİLLETVEKİLİ ARA SEÇİMLERİ.....	106
4. 1949 YILINDA SİYASİ PARTİLERİN BURSA'DAKİ DURUMU.....	109
4.1. CUMHURİYET HALK PARTİSİ	109
4.2. DEMOKRAT PARTİ	113

BEŞİNCİ BÖLÜM

1950 YILINDA TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

1. İKTİDAR VE MUHALEFET İLİŞKİLERİ.....	115
2. MİLLETVEKİLİ SEÇİM KANUNU'NUN DEĞİŞTİRİLMESİ.....	116
3. 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ.....	118
3.1. PARTİLERİN SEÇİM ÇALIŞMALARI	118
3.2. 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI.....	122
4. 1950 YILINDA BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER	123
.....	
4.1. BURSA'DA 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ HAZIRLIKLARI VE PARTİLERİN SEÇİM ÇALIŞMALARI	123
4.2. BURSA'DA PARTİLERİN ADAY LİSTELERİ	131
4.3. 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ'İN BURSA'DAKİ SONUÇLARI	133
SONUÇ.....	136
KAYNAKÇA	140
EKLER.....	158

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. 1946 Belediye Seçimine Katılan İller ve Katılım Oranları	21
Tablo 2. 1946 Belediye Meclis Üyeliği İçin CHP'nin Bursa Aday Listesi	26
Tablo 3. 1946 Bursa Belediye Meclisi Seçimlerini Kazanan CHP'li Adaylar.....	29
Tablo 4. Bursa'nın 1946 Belediye Seçimlerine Katılım Oranları	30
Tablo 5. 1946 Milletvekili Genel Seçimleri İçin Bursa DP Adayları	40
Tablo 6. 1946 Milletvekili Genel Seçimleri İçin Bursa CHP Adayları.....	41
Tablo 7. Bursa'daki Seçimlerde Usulsüzlük Yapıldığı İddiasına Yönelik Muhalif Basına Yansıyan Sonuçlar.....	44
Tablo 8. 1947 Yılı Bursa İli Köy Muhtar ve Heyeti Seçim Sonuçları	65
Tablo 9. 1947 Yılı Bursa İli Mahalle Muhtar ve Heyeti Sonuçları	66
Tablo 10. CHP Bursa İl Teşkilatı 1945 Yılı Üye Sayısı ve Tahsil Durumu	85
Tablo 11. CHP Bursa İl Teşkilatı 1948 Yılı İkinci Altı Aylık Üye Sayıları	86
Tablo 12. 1949 Yılı Bursa İlindeki Ara Seçim Sonuçları	107
Tablo 13. 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde CHP'nin Bursa'daki Aday Listesi	131
Tablo 14. 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde DP'nin Bursa'daki Aday Listesi	132
Tablo 15. 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde Bursa'dan Seçilen Milletvekilleri Listesi	134

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.t.	Adı geçen tez
B.	Birleşim
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
BKK	Bakanlar Kurulu Kararları
BM	Birleşmiş Milletler
BÖKM	Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü
C.	Cilt
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	Çeviren
ÇKP	Çiftçi ve Köylü Partisi
D.	Dönem veya Devre
DP	Demokrat Parti
Haz.	Hazırlayan
K	Katalog
LDP	Liberal Demokrat Parti
MP	Millet Partisi
MKP	Milli Kalkınma Partisi
MDG	Müstakil Demokratlar Grubu
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
No	Numara
S.	Sayı
s.	Sayfa
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
THK	Türk Hava Kurumu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

TD	Tutanak Dergisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
Vd.	Ve diğerleri
Yay.	Yayın
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Demokrasi kavramının doğuşu XVIII. yüzyıla dayanmaktadır¹. Latince bir deyim olan demokrasi, demos ve kratos sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Demos, “halk” anlamına gelirken, “kratos” da egemenlik-iktidar anlamına gelmektedir². Yani demokrasi, halkın yönetim erkini doğrudan kullanabilmesidir. Bir anlamda da bireyin toplum içinde kendini ifade edebilme yetkisidir. Demokrasi bireysel ve ortak özgürlüklerin kurumlarca tanınmasına dayanır³. Demokrasiye giden yolda izlenen siyaset kavramı ise; milli güç unsurlarının geliştirilmesi ve milli hedeflerin temini yolunda kullanılması amacıyla uygulanan hareket tarzlarının tespiti ve yapılan faaliyetlerin bütünüdür⁴. Milli hedeflere ulaşmada izlenen farklı tarz ve yöntemler siyasi partileri meydana getirmiştir. Siyasi partiler aynı zamanda yönetimde söz sahibi olmak isteyen alt ve orta sınıfların istekleri sonucunda doğmuştur.

Siyasi partiler; halkın yönetime katılmasını sağlayan araçlardır. Böylelikle partiler sayesinde siyasal katılım organize edilmiştir. Siyasal partilerin bu görevi göz önüne getirildiğinde geniş ve karmaşık toplumlarda siyasi partiler olmadan halkın yönetime katılması güçtür⁵. Siyasi partilerin amaç ve görevleri temel olarak, kamu hayatının bütün alanlarında halkın politik arzularının gerçekleşmesinde ve özellikle kamuoyundaki fikirlerinin şekil kazanmalarına etki ederek politik eğitimi teşvikle düşüncelerin derinleşmesini sağlamaktır⁶. Bir ülkede gerçek demokrasinin uygulanması halkın çıkarlarının ön planda tutulması ve siyasal katılım isteklerinin özgür bırakılmasıyla gerçekleşir.

Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçişin temeli II. Meşrutiyet’e (1908) kadar dayanır. II. Meşrutiyet’in en önemli özelliği partilerin oluşmasıyla toplumun

¹ Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yay. İstanbul 2012, s. 9; Ahu Tunçel, *Bir Siyaset Felsefesi Cumhuriyetçi Özgürlük*, İstanbul Üniversitesi Bilgi Yay., İstanbul 2010, s. 20.

² Hasan Tunç, “Demokrasi Türleri ve Müzakere Kavramı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, S. 1-2, Ankara 2008, s. 1115; Tunçel, *a.g.e.*, s. 20.

³ Alain Touraine, *Demokrasi Nedir?*, Çev. Olcay Kunal, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2002, s. 35-36.

⁴ Yılmaz Tezkan, *Siyaseti Strateji ve Milli Güvenlik*, Ülke Kitapları, İstanbul 2000, s. 10.

⁵ Ergun Özbudun, *Siyasal Partiler*, Sevinç Matbaası, Ankara 1977, s. 162; Tarık Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul 1952, s. 2-3.

⁶ Esat Öz, *Otoriterizm ve Siyaset Türkiye’de Tek Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923-1945)*, Yetkin Yay., Ankara 1996, s. 10.

siyasi anlamda aktifleşmesi oldu⁷. II. Meşrutiyet, I. Meşrutiyetten farklı olarak aydınları ve halkı siyasetin içine dâhil etti. I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'na (30 Ekim 1918) kadar ülke İttihat ve Terakki Cemiyeti⁸ tarafından idare edildi⁹. İttihat ve Terakki Cemiyeti ulusal bir siyasal teşkilatlanma modeli olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁰.

Bu dönemden sonra Türk siyasi hayatında sosyal bölünmeler meydana geldi. Bu bölünme merkez ve kenar bölge çatışmaları şeklinde karşımıza çıktı. Merkezi kesimi tarihi sıralamasıyla İttihat ve Terakki ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) temsil etti¹¹.

Milli Mücadele'nin başarıyla sonuçlanmasının ardından Cumhuriyet rejiminin inkılapları devreye sokuldu. İnkıpların arka arkaya gerçekleşmesi toplumda bazı tepkileri de beraberinde getirdi. Cumhuriyetin ilk yıllarında, 17 Kasım 1924'de kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) da merkez yönetime karşı kenar kesimin bir karşı duruşuydu. Parti programında yer alan "*parti dini düşünce ve inançlara saygılıdır*" ilkesinin altında halifeliğin kaldırılmasına bir karşı çıkış vardı¹². Bu ilkeyle beraber Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF)-TCF ilişkileri de gerginleşmişti. Muhafazakâr tabanı güçlü olan Bursa'da 1925'te yapılan milletvekili ara seçimlerinde Bursa'daki CHF adayı karşısında TCF'nin desteklediği bağımsız aday kazanınca iki cephe açıkça çatıştı hale geldi¹³. TCF'nin dini ilkesinden cesaret alıp cumhuriyet rejimine isyan edenler oldu. Etnik ve din kökenli olan Şeyh Sait İsyanı'ndan (Şubat-Nisan 1925) dolayı parti 5 Haziran 1925'te kapatıldı¹⁴.

⁷ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, s. 405; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Boğaç Babür Tuna, Arkadaş Yay., Ankara 2014, s. 290.

⁸ İlk olarak İttihad-ı Osmani adıyla 1889'da Tıbbiye-i Askeriye'de kuruldu. Ardından cemiyet, Paris'te Ahmet Rıza Bey ile temasa geçerek adını İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak değiştirdi. Cemiyet, "Genç Türkler"i temsil etmektedir. Avrupa'da da şubeleri olan cemiyetin yegâne amacı padişahın istibdatını yıkarak Meşrutiyet rejimini hayata geçirmektir. Tunaya, a.g.e., s. 108-112; Kazım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*, Emre Yay., İstanbul 1993, s. 80-81.

⁹ Tunaya, a.g.e., s. 180-181; Lewis, a.g.e., s. 323-325.

¹⁰ Masami Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, İletişim Yay., Çev. Tansel Demirel, İstanbul 2011, s. 15; Berkes, a.g.e., s. 402.

¹¹ Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935 Kurultayı'nda Fırka yerine Parti kelimesini getirerek Cumhuriyet Halk Partisi olmuştur. Özbudun, a.g.e., s. 41; Fevzi Çakmak, *Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi 1946-1960*, Arma Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti., Bursa 2014, s. 22.

¹² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Hz. Tansel Mumcu, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2009, s. 696-697.

¹³ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I 1924-1930 Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009, s. 95.

¹⁴ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul 2010, s. 21-22; Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I 1924-1930 Devrimler ve Tepkileri*, s. 149.

Cumhuriyet henüz çok genç bir rejimdi ve kendisini tehdit eden unsurları etkisiz hale getirmekle yükümlüydü.

TCF'nin kurulmasından altı yıl sonra çok partili siyasi hayata geçişi sağlayan yeni gelişmeler meydana geldi. 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) kuruldu¹⁵. SCF'nin asıl görevi muhalefet yapmaktan daha çok CHF'nin faaliyetlerini denetlemektir. SCF bir anlamda da CHF'nin isteği ile oluşturulmuş güdümlü bir muhalefet partisiydi. SCF'nin teşkilatlandığı illerden birisi de Bursa'ydı. Teşkilatlanmasının ardından SCF'nin ülke genelinde katıldığı ilk seçim 1930 yılı belediye ara seçimleri oldu. SCF'nin Bursa Teşkilatı, Bursa Valisi'nin SCF'ye oy verenleri engellediği gerekçesiyle seçimlerden çekildi¹⁶. SCF, 502 seçim bölgesinden 31'nde seçimi kazandı, bu bölgelerden birisi de Bursa (Armutlu Bucağı) oldu¹⁷. Muhafazakâr ve liberal partilerin, Bursa'da taban elde etmeleri çok daha kolay bir hal almıştı. Seçimlerden sonra SCF'nin kurucusu Ali Fethi Okyar'ın belediye ara seçimleri hakkındaki açıklamasında kullandığı baskı yapıldığı ifadeleri CHF tarafından hoş karşılanmadı¹⁸. Bunun sonucunda Mustafa Kemal Atatürk ile karşı karşıya geleceğini anlayan Okyar, gerginlik daha da ilerlemeden 17 Kasım 1930'da partisini feshetti¹⁹.

Türkiye on beş yıl boyunca tek parti yönetimiyle idare edildi. Parti, 10 Mayıs 1931'de gerçekleşen CHF Büyük Kongresiyle, Recep Peker Parti Genel Sekreterliği'ne getirildi. Peker ile beraber parti-devlet bütünleşmesi başladı. 1927'de benimsenen cumhuriyetçilik, laiklik, milliyetçilik ve halkçılık ilkelerine inkılâpçılık ve devletçilik de eklenerek bu ilkeler "altı ok" ismi altında sembolleştirildi²⁰. 1927'den beri faaliyet içerisinde olan ve halkın inkılaplar konusunda eğitilmesini amaçlayan Türk Ocakları'nın siyasetle aktif olarak uğraşması ve SCF'nin varlığı döneminde SCF'nı desteklemeleri sonucu Türk Ocakları'nın bu kongrede

¹⁵ Tunaya, a.g.e., s. 622; Orçun İmga, *Tek Partili Dönemde Ankara Siyaset ve Yerel Demokrasi*, Dipnot Yay., Ankara 2006, s. 104.

¹⁶ Barış Ertem, "Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası", *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, Aralık 2010, s. 82-83.

¹⁷ Ertem, a.g.m., s. 83; Çetin Yetkin, *Atatürk'ün "Vatana İhanet"le Suçlandığı SCF Olayı*, Otopsi Yay., İstanbul 2004, s. 267.

¹⁸ Tunaya, a.g.e., s. 624-625; Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yay., İstanbul 2002, s. 261.

¹⁹ Ahmad, a.g.e., s. 17; Mahmut. Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, Kaynak Yay., Ankara 1982, s. 21-22.

²⁰ İmga, a.g.e., s. 107-108.

kapatılması kararı alındı²¹. 1930'da çıkan Menemen İsyanı, inkılapların halk arasında tam olarak benimsenip yerleşmediği düşüncesini ortaya çıkardı. Türk Ocaklarının yerini alacak ve halkın, tüm değerleriyle cumhuriyeti özümsemesini sağlayacak olan; kültür, bilim ve sanatta uygarlık düzeyine ulaşmada halkın da katkısının bulunması amacıyla Halkevleri'nin kurulması kararı alındı²².

CHF'nin, yapılan inkılapları halk ile buluşturmasının en önemli aracı olan Halkevleri'nin, Bursa Şubesi 19 Şubat 1932'de açıldı²³. Bursa'nın ilçelerinde Halkevi, köylerinde ise Halkodaları mevcuttu. Bursa Halkevi'nin 1933 yılındaki üye sayısı 947 iken, 1941 yılında üye sayısı 1735'e yükseldi²⁴. 1949 yılına gelindiğinde 8 Halkevi, 80 Halkodası bulunmaktaydı²⁵. Halkevleri, II. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar cumhuriyet rejiminin yoğun ideolojik faaliyetlerini yürüttü.

1930'lu yıllar merkez-kenar çatışmasının en yoğun olduğu zamanlardı. Menemen İsyanı bunun bir örneği oldu. Bu çatışmanın yoğun olduğu illerden birisi de Bursa'ydı. Bursa'nın muhafazakâr yapısı, yapılan inkılaplara karşı her an hareketlilik göstermeye meyilliydi. Geçmiş örneklerdeki gibi TCF ve SCF, Bursa'da rahatlıkla teşkilatlanabilmişti. Bu sebeple CHP, Bursa'da sıkıntılı süreçler yaşanmaması adına burada yoğun çalışmalar yürüttü. Recep Peker'in CHP Genel Sekreterliği döneminde teşkilatların kontrolü sağlandı. Bursa'da da aynı kontrol devam etmekteydi. Bursa'da sağlanan bu kontrol 1936 yılında Bursa CHP İl Kongresi'nde kendisini gösterdi. Bursa'da çalışmaların yoğunluğu ile üye sayılarında artış gözlemlendi. Kongreye gözlemci olarak katılan Bayındırlık Bakanı Hilmi Uran, valilerin aynı zamanda il başkanlığı görevine getirilmelerinin Bursa'da yarattığı olumlu etkiden söz etti²⁶.

Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de hayatını kaybetmesi üzerine İsmet İnönü, 11 Kasım'da Cumhurbaşkanı seçildi²⁷. 26 Aralık'ta ise CHP

²¹ Yusuf Sarıncay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ötüken Yay., İstanbul 2008, s. 366-369; Sefa Şimşek, *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 2002, s. 37.

²² Nurcan Toksoy, *Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Yayınevi, Ankara 2007, s.32; Şerafettin Zeyrek, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Anı Yay., Ankara 2006, s. 16.

²³ Yavuz Özdemir ve Elif Aktaş, "Halkevleri 1932'den 1951'e", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 45, Erzurum 2011, s. 247; Çakmak, a.g.e., s. 309.

²⁴ Çakmak, a.g.e., s. 309.

²⁵ Tunaya, a.g.e., s. 596.

²⁶ CHP 1936 Yılı İl Kongreleri, 1937, s. 96-106.

²⁷ TBMM, ZC, D. V, C. 27, T. 4, 11 Kasım 1938, s. 17.

Olağanüstü Kurultayı'nda Atatürk'e Ebedi Şef, İnönü'ye ise Değişmez Genel Başkan ve Milli Şef unvanları verildi²⁸. Böylece Türk siyasi hayatında Milli Şef Dönemi (1938-1950) başlamış oldu.

Milli Şef Dönemi içinde, 1 Eylül 1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla tüm ülkede başlayan siyasi durgunluk Bursa'ya da yansdı. Savaşın bittiği 1945'e kadar Bursa'da herhangi bir siyasi hareketlilik olmadı. 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin (DP) kurulmasıyla beraber ülke genelindeki siyasi hava birden değişti. DP'nin kuruluşunun ardından 1946 yılı Bursa ili açısından da siyasi hareketliliğin olduğu bir yıl oldu. 24 Nisan 1946'da Çiftçi ve Köylü Partisi'nin kurulmasıyla (ÇKP) ve devamında 18 Haziran 1946'da Liberal Demokrat Parti'nin (LDP), 13 Temmuz 1946'da Milli Kalkınma Partisi'nin (MKP) kurulmasıyla Bursa'daki siyasi durgunluk tamamen sona erdi²⁹. DP, parti programı ile beraber hem muhafazakâr hem de liberal bir partiydi. Bu sebeple de DP, ilk kurulduğu andan itibaren diğer partilere nazaran Bursa'da etkisini hemen gösterdi ve DP'nin en fazla taban kazandığı illerden birisi de Bursa oldu.

²⁸ Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965, s. 139; İmga, a.g.e., s. 112-113; Oğuz Ünal, *Türkiye'de Demokrasinin Doğuşu-Tek Parti Yönetiminden Çok Partili Rejime Geçiş Süreci*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994, s. 162.

²⁹ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 44; Tunaya, a.g.e., s. 694; Mete Kaan Kaynar vd., *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler*, Der. Mete Kaan Kaynar, İmge Kitabevi, Ankara 2007, s. 65; Bursa'da Milli Kalkınmanın Şubesi Kuruldu", *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1946, nr. 7869, s. 1.

BİRİNCİ BÖLÜM

1946 YILINDA TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

1. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞU VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ İLE İLİŞKİLERİ

Henüz çok genç olan cumhuriyet rejimi, ekonomik reformlarını tam olarak gerçekleştiremeden II. Dünya Savaşı (1939-1945) ile karşı karşıya kaldı. Zorlu bir mücadele içinde geçen dönemde uygulanan başarılı dış politikalar sayesinde Türkiye, savaş dışı kalmayı başardı. Ancak dış politikada izlenen denge siyaseti kadar iç bünyede izlenen politikalarda oldukça çetin geçti. İç politikada izlenen yöntemlerin en önemli yansımaları ekonomi alanında oldu. II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin ekonomik anlamda tedbir amaçlı birtakım uygulamaları devreye girdi. 18 Ocak 1940'da kabul edilen Milli Koruma Kanunu ile beraber hükümete geniş iktisadi yetkiler verildi. Savaş dönemi, iş adamları ve orta sınıf mensuplarının ekonomik olarak güçlenmesine engel teşkil edemedi³⁰. Bu sebeple hükümet, iktisadi her meseleye müdahale etme gereği duydu. 11 Kasım 1942'de kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu ile beraber de hükümet ve belediyeler tarafından belirlenen fiyatlara uymayanlara ve mal stok edenlere ağır cezalar getirildi. Yine iktisadi alanında alınan bir tedbir olan 1943'te çıkarılan Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu da Varlık Vergisi'nden etkilenmeyen Müslümanları içine alan bir kanun oldu. Bu kanunlarla beraber halkın alım gücü düştü ve ekonomik sıkıntılar bir hayli arttı³¹. II. Dünya Savaşı'nın bitmesine rağmen Türkiye'deki ekonomik bunalım sürmeye devam etti³². Ülkedeki tek parti yönetimi bu sıralarda devletçilik politikasına hızla eğildi ve bunun

³⁰ Yaşar Özüçetin, "Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti'nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri", (Ed. H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 765.

³¹ Selahattin Bakan ve Hakan Özdemir, "Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı" *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 1, 2013, s. 375; Giritlioğlu, a.g.e., s. 158; Özüçetin, a.g.m., s. 765-766.

³² Sabit Dokuyan, "Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Parti'nin Kuruluşu", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2/1, Haziran 2014, s. 152; Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İletişim Yay., İstanbul 1991, s. 20.

bir örneği de ormanları devletleştirmesi oldu³³. Bu ekonomik bunalımı atlatabilmek için devreye sokulan bir başka çalışma da Toprak Reformu Kanunu Tasarısı idi. Konu üzerinde birtakım çalışmalar yapıldıktan sonra Toprak Reformu Kanun Tasarısı görüşülmek üzere meclise geldi. Kanun tasarısı ve 1945 yılı Bütçe görüşmeleri oldukça şiddetli ve tartışmalı geçti³⁴. 1945 yılı Mayıs ayında görüşmelerin devam ettiği sırada Tarım Bakanı Şevket Reşit Hatiboğlu bu konuyla ilgili şu ifadeleri kullandı:

“Bu kanun uzun yıllardan beri bekletilen kanunlardan biridir. Topraksız ve toprağı yermeyen çiftçi davası imparatorluk zamanından beri mevcuttur. Fakat bu dava Cumhuriyet Halk Partisi'nin kuruluşunda ele alınmıştır. Atatürk, muhtelif vesilelerle çiftçiyi toprak sahibi etmek lazım geldiğini söylemiştir. Milli Şefimiz ta hükümet başkanlıklarından beri bu büyük gerçek üzerinde durmuştur. TBMM'nin de toprak davasını benimsediği muhtelif vesilelerle beliren tezahürlerle sabittir. Tasarı yalnız köylüyü toprak sahibi etmeyi değil bunları istihsal vasıtaları ve krediler temini de gözetmektedir. Devlet bu münasebetle bazı mali yükler almaktadır. Çiftçiyi toprak sahibi etmekle elde edilecek ekonomik ve sosyal faydalar büyüktür. Nüfusun artması köylü ailelerin sayısının artmasına bağlıdır. Bu itibarla kanun memleketimizin nüfus kaynaklarını takviye edecektir. Bu kanun çıktığı ve tatbikat sahasına girdiği takdirde arzettiğim faydaları sağlayacaktır. Bunun büyük şerefi de Büyük Millet Meclisinin VII. devresinin tarihi hizmetleri arasına girecektir.”³⁵

1945 yılı başlarında Toprak Reformu ile ilgili haberler basında yer almaya başladı. Tan Gazetesi'nde Zekeriya Sertel'in “*Her taraftan yükselen bir muhalefet havasına rağmen toprak kanunu köylünün, çiftçinin hakiki menfaatlerine daha uygun bir şekilde, ileri bir hamle olarak hakikat sahasına çıktığını görmek, en büyük emelimizdir*” şeklindeki değerlendirmesinden bu kanun tasarısına karşı olan olumsuz tepkileri anlayabiliyoruz³⁶. Aslında bu kanun tasarısı 1945 yılı Ocak ayında “*Çiftçiyeye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması*” başlığı ile TBMM'ye sunulmuş, yapılan tartışmalardan sonra ise yasanın adı “*Çiftçiyi Topraklandırma Kanun Tasarısı*” olarak değiştirilmişti³⁷. Tasarının dikkat çeken özelliği; ülkede üst toprak mülkiyet sınırlaması beş bin dönüm olacak, toprağın yetersiz olduğu kesimlerde ise bu miktar elli dönüme kadar düşürülecekti³⁸. Bu durumda, meclise getirilen kanun tasarısının, büyük toprak sahiplerinin aleyhine bir durum teşkil edeceği anlaşılıyordu.

³³ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s. 18; Cemile Burcu Kartal, “Türk Siyasal Hayatında “Beyaz İhtilal” 1950 Seçimleri” *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, C. 3, S. 4, 2003, s. 273.

³⁴ Kartal, a.g.m. s. 266; Hikmet Bila, *CHP 1919-1999*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 1999, s. 107.

³⁵ “Toprak Kanunu - Meclis dün tasarımı görüşmeye başladı”, *Akşam*, 15 Mayıs 1945, nr. 9545, s. 3.

³⁶ Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sisteminin Kuruluş Yılları (1945-1950)- İkinci Parti*, C.1, İletişim Yay., İstanbul 2010, s. 182-183.

³⁷ TBMM, TD, D. VII., C. 17, T. 2, 18 Mayıs 1945, s. 162-188.

³⁸ TBMM, TD, D. VII., C. 17, T. 2, 14 Mayıs 1945, s. 88.

Bu kanunun amacı topraksız ve toprağı az olan köylüye toprak dağıtımı yaparak onları üretime, çiftçiliğe kazandırmak ve ekonomik durumu iyileşen köylü ile beraber, ülkenin nüfusunu arttırmaktı.

Kanun tasarısı, Meclis Genel Kurulu'ndan önce, görüşülmesi için geçici komisyona verildi. Geçici komisyon üyeleri içinde büyük toprak sahibi olan milletvekilleri de mevcuttu. Örneğin; Adnan Menderes (Aydın), Kasım Gülek (Bilecik), Şeref Uluğ (Diyarbakır), Emin Sazak (Eskişehir) ve Kazım Berker (Urfa)³⁹. Geçici Komisyon'un görüşmelerinden sonra, tasarı görüşülmek üzere Meclis Genel Kurulu'na geldi. Kanun tasarısı görüşülürken mecliste yaşanan tartışmalar CHP içinde uzun süredir var olan muhalefeti iyice belirginleştirdi. 14 Mayıs 1945'de kanun tasarısı görüşmelerinin devam ettiği sırada tartışmaların en sertti Adnan Menderes ile Başbakan Şükrü Saraçoğlu arasında geçti, Emin Sazak ve İçel Milletvekili Refik Koraltan da kanun tasarısına sıcak bakmayanlar arasında yer aldı⁴⁰.

Türkiye II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Birleşmiş Milletlere (BM) üye olabilmek için 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti. Savaşın bitiminde ise Türkiye'nin de içinde bulunduğu müttefik devletler, uluslararası bir örgüt kurma çalışmaları içine girdi. Bu sebeple de San Francisco Konferansı'nın toplanması kararlaştırıldı. Türkiye'nin San Francisco Konferansı'nda (25-26 Nisan 1945) bulunup Birleşmiş Milletler Anayasası'nı imzalamasıyla beraber basın içinde de çok partili siyasi hayata geçiş istekleri belirginleşmeye başladı⁴¹. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Gençlik ve Spor Bayramı münasebetiyle 19 Mayıs 1945'teki konuşmasında iktidarın yaptığı işlerin kontrolünün sağlanacağı ve demokrasi yönünde adımların atılacağını belirtti⁴². İnönü'nün, bu konuşmasının dikkati çeken noktası, mecliste Çiftçiyi Topraklandırma Kanun Tasarısı görüşüldüğü zamanlarda

³⁹ Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin (1945-1950)- İkinci Parti*, s. 186; Erdal İnce, "Köylüyü Topraklandırma Kanunu'nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. V, S. 13, s. 76.

⁴⁰ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yay., Ankara 2004, s. 43; M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001, s. 46.

⁴¹ Akandere, a.g.e., s. 384; Durmuş Ali Koltuk, "II. Dünya Savaşı'ndan Sonra Çok Partili Hayata Geçişte CHP ve İsmet İnönü", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 12, 2008, s. 37.

⁴² Ercan Haytoğlu, "Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945 Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.3, 1997, s. 52; Hakan Uzun, "İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XII, S. 25, 2013, s. 104; Akandere, a.g.e., s. 417.

yapılmış olmasıdır. Bu sayede parti içi muhalefete sıcak bakılmış ve yeni bir partinin kurulabileceğinin sinyalleri de verilmişti.

Kanunun görüşüldüğü sırada, 29 Mayıs 1945'te bütçe oylamasında olumsuz oy kullanan 7 milletvekili kanun tasarısına tepkilerini, oylamaya katılmayarak gösterdi⁴³. Bu tavırla CHP içindeki güçlü muhalefet daha da keskinleşti. Kanun tasarısının oylanmasından önce yani 7 Haziran 1945'te Toprak Reformu Kanunu'na karşı çıkan milletvekilleri CHP Meclis Grubu Başkanlığı'na, ülkede yapılan siyasetin daha liberal temellere dayanmasını savunan “*Dörtlü Takrir*” adında bir önerge verdi⁴⁴. Bu önergeyi sunan milletvekilleri Adnan Menderes, Refik Koraltan, Kars Milletvekili Fuat Köprülü, İzmir Milletvekili Celal Bayar'dır. “*Dörtlü Takrir*” önergesini incelediğimizde sadece Toprak Kanunu'nun reddine dayanan bir önerge olmayıp ülkedeki siyasetin liberalleşme yönünde ilerlemesi talebini de görüyoruz. Ancak bu önerge reddedildi.

Temmuz 1945'te, CHP iktidarı yeni gelişmelerle karşı karşıya kaldı. 18 Temmuz 1945'te Nuri Demirağ tarafından ülkede tek partili siyasi hayatın bitişinin göstergesi olan MKP kuruldu⁴⁵. Parti ideolojisi, kurucusu tarafından milliyetçi ve liberal bir parti olarak tanımlandı. MKP kurucularının milletvekili olmaması ve toplumda bir ün elde edememeleri bu partinin sürekli arka planda kalmasına neden oldu⁴⁶. Yani bu partinin siyasi tarihimizdeki yeri, ilk muhalefet partisi olmaktan öteye geçemedi.

CHP içinde yaşanan sert tartışmalar basına da yansdı. Ulus Gazetesi Yazarı Falih Rıfkı Atay, muhalefeti hedef alarak eleştirel yazılar yazmaya başladı. Fuat Köprülü de bu yazılara Vatan Gazetesi üzerinden cevaplar verdi⁴⁷. Adnan Menderes'in 14 Eylül 1945'teki Vatan Gazetesi'ndeki yazısında “...*Yine memleketimiz sebepleri ne olursa olsun, tek parti sisteminden kendini henüz*

⁴³ Bu milletvekilleri; Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Adnan Menderes, Emin Sazak, Recep Peker ve Yusuf Hikmet Bayur idi. Yücel, a.g.e., s. 46.

⁴⁴ Uzun, a.g.m., s. 105; Timur, a.g.e., s. 14-15.

⁴⁵ Cemil Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Yay. Yön. Sina Akşin, Cem Yay., İstanbul 1995, s. 137; Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yay., İstanbul 1999, s. 195.

⁴⁶ Osman Akandere, “İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Çok Partili Geçişte Kurulan İlk Muhalefet Partisi Milli Kalkınma Partisi” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, 1998, s. 194; Bila, a.g.e., s. 110.

⁴⁷ Dokuyan, a.g.m., s. 154; Osman Akandere, *Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler*, İz Yay., İstanbul 1998, s. 388.

kurtaramamıştır...” şeklindeki açıklaması CHP içinde tepki topladı⁴⁸. Gazetede ki açıklaması nedeniyle CHP Parti İdare Meclisi, Menderes’e bir uyarı yazısı gönderip ve kendisini savunmasını istedi. 22 Eylül’de toplanan CHP Divanı, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü’yü parti geleneklerine aykırı düşen Tan ve Vatan Gazeteleri’ndeki yazılarından dolayı ihraç etme kararı aldı⁴⁹. Refik Koraltan ise bu ihraç kararına tepki olarak arkadaşlarını savundu ve parti yönetimini şiddetle eleştirdi. Bu davranışı sebebiyle Koraltan da CHP’den ihraç edildi⁵⁰. Böylelikle Dörtlü Takrir’i sunan 3 milletvekili CHP’den ihraç edilmiş oldu. Celal Bayar’ın da 5 Kasım 1945’te İzmir Milletvekilliğinden istifa dilekçesi okundu daha sonra 3 Aralık 1945’te de CHP’den ayrıldığını açıkladı⁵¹.

Bu gelişmelerin ardından bir ay sonra TBMM, VII. dönem 4. yasama yılı, yeni çalışmalarına başlamak için toplandı. Milli Şef İnönü’nün, 1 Kasım 1945 meclis açılış konuşması, Türkiye’nin siyasi hayatını yeniden inşa edebilmenin önünü açtı. İnönü konuşmasında; Demokratik karakterin cumhuriyetin kuruluşundan itibaren var olduğunu, tek eksiğin iktidar partisinin karşısında başka bir partinin bulunmamasından kaynaklandığını ve yeni bir siyasi partinin kurulabilme imkânının olduğundan söz etti⁵².

CHP’den istifa eden Celal Bayar’ın, yeni bir siyasi parti kuracağına yönelik söylentiler 1945 Aralık ayından itibaren basına da yansıdı. Bayar’ı, Cumhurbaşkanı İnönü, 4 Aralık günü yemeğe davet etti⁵³. Bu yemekte muhalefet partisinin kurulması noktasında görüş alışverişinde bulundular ve İnönü ile Bayar arasında bazı konularda da uzlaşma sağlandı. Bu konular ise şu şekildedir; Atatürk’ün ilkelerinden ayrılmama, dış politikada birlik sağlama ve CHP’nin yeni kurulacak partiye engel çıkarmaması. DP kurucuları, 7 Ocak 1946 günü Cemiyetler Kanunu’ndan

⁴⁸ Albayrak, a.g.e., s. 57; İnce, a.g.m., s. 62.

⁴⁹ Kadri Unat “Cumhuriyet Halk Partisinde Şahsına Münhasır Bir Muhalif Grup: Otuzbeşler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 12, S. 48, s. 844; Filiz Çolak, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950)”, *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 776; Süleyman İnan, *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Liberte Yay., Ankara 2006, s. 154-155.

⁵⁰ Albayrak, a.g.e., s. 57; Tekin Erer, *Türkiye’de Parti Kavgaları*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul 1963, s. 87.

⁵¹ TBMM, TD, D. VII, C. 20, T. 3, 5 Kasım 1945, s. 14; İnce, a.g.m., s. 74; Ayşe Aydın, *Celal Bayar Dönemi Seçimleri ve TBMM (1950-1960)*, Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s. 44.

⁵² TBMM, TD, D. VII, C. 20, T. 3, 1 Kasım 1945, s. 7-8.

⁵³ Ahmet Yeşil, *Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s. 167.

yararlanarak İç İşleri Bakanlığı'na DP kuruluş dilekçesini verdiler⁵⁴. Yine aynı gün içerisinde bir basın toplantısı düzenleyerek DP'nin kurulduğunu, parti program ve tüzüğünü açıkladılar. DP programı; liberalizm ve demokrasi olarak iki temel başlıkta toplandı.

DP'nin kuruluşu hem tek partiden bunalan toplumu hem de CHP'yi rahatlatmıştı. CHP'de böylece kendi içindeki muhalif kesimden kurtulduğunu düşündü. CHP ve DP arasındaki ilişkiler ilk zamanlar iyi olmasına rağmen DP ülkede hızlı bir teşkilatlanma sürecini başarıyla tamamlamaya başlayınca iki parti arasındaki ilişkiler de bozulmaya başladı. İlişkilerin bozulmasında ki ilk hadise Adnan Menderes'in 31 Mart 1946'da İzmir İl Merkezi'nde düzenlemiş olduğu basın toplantısı ile oldu⁵⁵. Menderes konuşmasında, CHP'nin DP nezdinde kara propaganda yaptığını ve gizli bir şekilde halkı tehdit ettiğini belirtti. Bu açıklamaya cevap, dönemin İç İşleri Bakanı Hilmi Uran'dan geldi. Uran konuşmasında şu ifadeleri kullandı:

“Menderes'in İzmir beyanatı doğru değildir. Bize vatandaşlardan bu mevzuda asla bir şikâyet gelmemektedir. Ancak Demokrat Partililerin neden bu şekilde konuştuğunun anlamak güç değildir. Halk, Demokrat Partiden yüz çevirdikçe, Demokrat Parti efkârı, her vesile ile müşkülât ile karşıladıklarından, bu tarz propagandaya başlamışlardır. Demokrat Parti'nin teşekkülü ile Cumhuriyet Halk Partisi muhakkak ki daha faal bir vaziyete geçmiştir. Bütün bu neşriyat ve beyanlar Halk Partisinin bu son çalışmalarının bir aksülameli olsa gerektir.”⁵⁶

Uran, açıklamasında Menderes'in beyanatını tümüyle yalanladı ve iki parti arasındaki ilk tartışma bu şekilde ortaya çıktı.

2. 1946 BELEDİYE SEÇİMLERİ

CHP içinde esen muhalefet rüzgârı tam anlamıyla dinmemişti. Ayrıılıkçı davranışlarda bulunanların da bir süre sonra DP'ye geçtiğini görmekteyiz. Eski bakanlardan Yusuf Kemal Tengirşek ve Emin Sazak bunun örnekleridir⁵⁷. DP, Mart ayına gelindiğinde 63 ilden 18'inde, 38 ilçede ve birçok köy teşkilatı kurdu⁵⁸. CHP,

⁵⁴ Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)-İktidar ve Demokratlar*, C. 2, s. 15-16; Bekir Koçlar, *Recep Peker*, Basılmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1996, s. 36.

⁵⁵ Bayar, a.g.e., s. 51-52; Erer, a.g.e., s. 98-99.

⁵⁶ Bayar, a.g.e., s. 53; Erer, a.g.e., s. 99-100.

⁵⁷ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 44; Yücel, a.g.e., s. 52.

⁵⁸ Mehmet Kabasakal, *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yay., İstanbul 1992, s. 172.

DP'nin bir MKP olmayacağını anladı ve DP hızla halk tabanında yer etmeye başladı. Bu gelişmelerin ardından CHP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 25 Nisan'da partisini, 10 Mayıs'ta toplanmak üzere olağanüstü kurultaya davet etti⁵⁹. Kurultayın erken toplanması birçok yorumu da beraberinde getirdi. Muhalefette, gelecek sene yapılması gereken genel seçimlerin erkene çekilebileceği düşüncesi hâkim oldu⁶⁰.

25 Nisan'da toplanan CHP Meclis Grubu, Eylül ayında yapılacak olan Belediye Seçimlerinin, Mayıs ayına çekilmesini istedi. Belediye seçimlerini erkene çeken kanun tasarısı görüşülmek üzere hemen TBMM'ye verildi. Ardından seçimlerin 26 Mayıs'a çekildiği haberleri gazetelerde yer aldı. DP'liler iktidarın bu uygulamalarından oldukça rahatsız oldular. 29 Nisan 1946'da kanun tasarısı sert tartışmalar eşliğinde mecliste görüşüldü⁶¹. Yapılan oylamada 450 evet oyu, 3 hayır oyu ile kanun kabul edildi⁶². 30 Nisan'da karar meclisten çıktı, 1 Mayıs'ta da seçimler başladı⁶³.

CHP, II. Olağanüstü Kurultay'ı 10 Mayıs 1946 günü Ankara'da toplandı. Kurultayda alınan kararlar çok partili siyasi hayata uyumu kolaylaştıracak türde oldu. Bu kararlar; tek dereceli seçim sistemini getirmek, parti tüzüğündeki değişmez başkan ifadesini kaldırmak, sınıf esasları üzerinde cemiyetler kurulmasına imkân vermektir⁶⁴. Bu kararlarla beraber CHP, eskisinden daha demokratik bir hal kazandı. Kurultay'da, demokratik kararların yanı sıra, erkene alınan Belediye Seçimleri de görüşüldü. İnönü, DP'yi seçimlere katma gayreti içine girdi.

2.1. BELEDİYE SEÇİM KANUNU'NDA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER

DP lideri Celal Bayar, 22 Nisan 1946'da Tasvir Gazetesi'ne verdiği bir demeçte, eğer belediye seçim kanununun demokratik düzene aykırı olan maddeleri

⁵⁹ Süleyman İnan "Muhalefetin İstemediği Erken Seçim 1946 Belediye Seçimleri", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, C. 13, S. 1, Ocak 2004, s. 50; Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 142.

⁶⁰ "Büyük Kurultay 10 Mayıs'ta Toplanıyor", *Akşam*, 26 Nisan 1946, nr. 9886, s. 1.

⁶¹ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 214-237.

⁶² TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 214-237.

⁶³ Süleyman Kocabaş, *T.C Devleti Tarihi 4 İnönü Dönemi Milli Şef Yönetimi-Demokrasiye Geçiş 1938-1950*, Bayrak Matbaacılık, İstanbul 2009, s. 424; Erer, a.g.e., s. 104-105.

⁶⁴ Çağatay Benhür "1945-1946 Yıllarında Türkiye'de Politik Gelişmelere Genel Bir Bakış", *Journol of QafqazUniversity*, Number 24, 2008, s. 36; Hanife Kuru, "1946 Yılı İzmir Belediye Seçimleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, 1992, s. 237.

değiştirilirse partisinin erken yapılacak seçimlere bile hazır olduğunu belirtmişti⁶⁵. Bu demeç, iktidarın seçimleri erkene almasının gerekçelerinden de birisini hazırlamış oldu.

29 Nisan 1946'da TBMM'ye gelen 6/1119 sayılı Belediye Seçim Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun kabul edildi⁶⁶. Kabul edilen kanunun son hali şu şekildedir:

Seçim Süresi ve Bitimi

Belediye Meclisi seçimi Eylül ayında yapılacaktır. Fesih ve iptal ve istifa suretiyle Meclis vaktinden evvel dağılırsa yeni meclisin seçimine bunların bildirildiği tarihten itibaren bir ay içinde başlanıp ve bu takdirde seçim işlerine ait süreler seçimin başladığı günden hesaplanarak Belediyece ilan olunacaktır. (Madde: 31)⁶⁷.

Seçim Komisyonu Teşkili

Seçim yılının Eylül ayı girince seçim işine bakmak üzere Belediye Başkanı veya Belediye şube müdürleri tarafından her mahallenin muhtarına tezkere ile haber verilerek her mahalleden belediye seçim hakkını sahip, tercihen okur yazar ikişer kişi istenecektir. Her mahallenin ihtiyar heyeti, muhtarın başkanlığında toplanıp, gizli oy ile istenilen sayıda kişiyi mahalle halkından seçecektir. Mahalle halkından seçilenler belediye dairesine veya şubelerine çağırılarak en az üçte biri hazır olduğu halde ismine kur'a çekilerek içlerinden kur'a sırasıyla en çok 10 ve en az 5 ve belediye şubelerine ayrılan beldelerin her belediye şubesi için en çok 10 ve en az 5 kişi ayrılacaktır. Belediye meclisi üyesinin sayısı 12'den fazla olan yerlerde seçim kurulu üyesi 10'dan aşağı olamayacaktır. Mahalle sayısının azlığı yüzünden yeter sayıda temsilcisi bulunmayan yerlerde kurul üyelerinin eksiki belediye meclisince seçilecek kimselerle tamamlanıp ve bu suretle her belde de bir birçok belediye şubelerine bölünmüş beldelerde belediye şubelerinin sayısı kadar seçim kurulu teşkil olunacaktır. Seçim kurulu üyeliği için adına kur'a çıkanlardan istifa eden veya istifasız kurula gelmeyen bulunursa onun yerine kur'a sırasıyla diğerleri çağırılacaktır. Seçim kurullarına belediye başkanı veya vekili veya belediye şube müdürleri başkanlık edecektir. Üyelerin üçte ikisi toplanmadıkça ve hazır

⁶⁵ Erer, a.g.e., s. 101; Yeşil, a.g.e., s. 75.

⁶⁶ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 214-237.

⁶⁷ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 233; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10502.

bulunanların yarısından bir fazlasının oyları birleşmedikçe seçim kurulu kararları geçerli olmayacaktır. Seçim kurulunda sayfaları numaraları ve idare kurulunca onaylı bir tutanak defteri bulunacaktır. İşlemler ve kararların tutanakları da bu deftere yazılacak ve başkan ile üyeler tarafından imza olunacaktır. (Madde: 32)⁶⁸.

Seçim Büroları ve Seçim Komisyonları

Seçimlerde oylar bir günde kullanılacaktır. Bu sebeple seçim belde ve belediye şubeleri bu zamana uygun olarak seçmenlerin oylarını kullanabilmeleri için 500 seçmeni geçmeyecek şekilde belediye meclisi kararınca seçim bürolarına ayrılacaktır. Bu kararlarda oy kullanılacak saat dilimi ve seçim bürolarının hangi mahalle ve sokakları içine aldığı belirtilecektir. Seçim bürolarının başında belediye meclislerince seçilmiş beşer kişilik seçim komisyonları bulunacaktır. Belediye dairesinin bulunduğu seçim komisyonuna belediye başkanı ve diğer komisyonlara belediye üyesinden biri başkanlık edecektir. Başkanlık edecek meclis üyesi bulunmazsa her büro komisyonu kendi aralarından birisini başkan seçebilecektir. Siyasi partilerin temsilcileri seçimde hazır bulunmaya yetkilidirler. Bu maksatla seçim kurullarıyla komisyonların başkanları, mahallelerinde teşkilat olan yerlerde bu partilerin birer temsilcisi seçimde hazır bulunmak için yazı ile davet edecektir. (Madde: 33)⁶⁹.

Seçim Defterleri

Seçim kurulu aracılığı ile üye seçiminde oy vermeye hakkı olanların ve seçilmeye yetkili bulunanların belediyelerce birer defteri yapılacaktır. Seçim cetvellerinin örnekleri Hükümet ve Belediye daireleri kapıları ile herkesin görebileceği başka yerlerde tatil günleri hariç olmak üzere altı gün süreyle asılacaktır. Seçim defterleri en geç Eylül'ün 8 inci günü asılmış bulunacaktır. (Madde: 34)⁷⁰.

Seçim İşlerinin İlanı ve Defterlerin Asılması

Seçim defterli asılmadan önce ne kadar asılı kalacağı ve adları yazılı olup olmayanların hangi güne kadar itiraz hakkı olacağı ve hangi günden sonra itirazların

⁶⁸ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 233-234; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10502.

⁶⁹ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 234; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10502.

⁷⁰ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 234; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10502.

kabul olunmayacağı ve oy sandıklarının nerelere konulacağı seçim kurulları tarafından kararlaştırılarak gazete ve gerekirse diğer vasıtalarla halka ilan edilecektir. (Madde: 35)⁷¹.

İtirazlar

Defterlerin asılı kaldığı altı gün içinde seçmenlerin isimleri, nitelikleri defterlere yanlış veya tekrar yazılmış veya hiç yazılmamış olduğuna dair ileri sürülecek itirazlar seçim kurullarınca dinlenip kurul kararı ile gereken düzeltmeler yapılacaktır. Seçim kurulları, yerinde görülmeyen itirazları reddi hakkındaki karar örneği ile itiraz edene bildirilecektir. Defterler asıldığı günün altıncı günü saat 18'de kaldırıldığından bu saatten sonra gelen itirazlar dinlemeyecektir⁷². Seçim kurulları, yetkilileri içindeki düzeltmeleri defterlerin kaldırılmasından sonraki iki gün içinde bitirmekle görevli olacaklardır. (Madde: 36)⁷³.

Seçim Gününün Belirtilmesi

Defterlerin asıldığı gün, asılı kalacağı süre ile düzeltilmeleri ve mahkemeye başvuru ve mahkemece karar verilme süreleri hesaplanarak bu sürelerin sonundan sonraki ilk Pazar gününe denk gelecek şekilde oyların hangi gün kullanılacağı seçim kurullarının kararı ve en büyük mülkiye memurunun onaylamasıyla belirtilerek ilan olunacaktır. Sandığın açık kalacağı süre saat 8'den 19'a kadar olup sandık başında oyunu kullanmamış seçmenler varsa bunlar da oylarını kullanmadan sandık kapatılamayacaktır. (Madde: 38)⁷⁴.

Sandığın Muayenesi ve Mühürlenmesi

Sandığa oy pusulaları atılmadan önce seçim komisyonu başkanı üyelere ve hazır bulunanlara sandığın boş olduğunu gösterdikten sonra bu olay bir tutanakla belirtilip komisyon üyeleri tarafından imza edildikten sonra dört tarafını sicimle bağlayıp düğüm yerlerini mühürle mühürlenecektir. Sandığın değişik anahtarlarla açılır iki kilidi üzerinde ince bir mektup sığacak kadar bir boşluk bulunacaktır. (Madde: 40)⁷⁵.

⁷¹ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 234; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10502.

⁷² TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 234; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10502.

⁷³ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 235; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10502.

⁷⁴ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 235; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10502.

⁷⁵ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 235; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10502.

Oyların Sandığa Atılması

Her seçmen kendi oyunu seçim bürosundan temin ettiği mühürlü zarf içine koyarak sandığa atmakla sorumlu olacaktır. Bu zarflar önceden seçim kurullarınca hazırlanıp mühürlenmiş olarak seçmen sayısınca seçim bürolarına verilecektir. Başkasının adına oy atmak kabul edilmeyecektir. Pusulalara herhangi bir işaret konulmayıp, pusulaların düz beyaz kâğıtta kesilmiş olması gerekir. Her zarf için bir pusula olacaktır. Seçmenler ikametgâhının bulunduğu yerde oy kullanacaktır. Komisyon üyeleri seçmenlere kimliği sorulur hatta gerekirse kimliğini göstermesi gerekebilir. Kimliği belli olan seçmenin isminin karşısının imzası veya mühürü alındıktan sonra oy kullanmasına müsaade edilir. İmza bilmeyen ve mühürü olmayanların sol ellerinin başparmağına bastırılacaktır. Bu parmağı olmayanların hangi parmağına bastırıldığı yazı ile açıklanır. Pusulalara seçilecek üye sayısının iki katı isim yazılacaktır. Yazısı olmayanlar güvendikleri kimselere yazdırabileceklerdir. (Madde: 41)⁷⁶.

Sandığın Açılması Oyların Sayılması

Seçim sonrası meclis üyeleri sayısı on iki olan yerlerde seçim kurulu üyesinin en az üçünün ve diğer yerlerde en az yedisinin huzuru önünde sandık açılacaktır. Tutanağın düzenlenmesi üzerine seçim pusulaları ile tasnif cetvelleri ve hesaba katılmayan pusulalar ayrı ayrı zarfa konularak zarf seçim kurulu tarafından mühürlenip ve belediyelerce kasalarda saklanacaktır. (Madde: 42)⁷⁷.

Seçim Tutanağı

Tasnif bittiğinde seçim kurulları tarafından kanunda belirtilen bilgileri kapsamak üzere bir seçim tutanağı düzenleyerek mahallin en büyük mülkiye memuruna verilecektir. (Madde: 43)⁷⁸.

⁷⁶ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 235; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10502.

⁷⁷ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 235-236; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10502.

⁷⁸ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 236; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10503.

Seçim Sonucu

Ekim ayının 1'nci gününden önce gönderilecek olan seçim tutanakları üzerine kaymakam veya vali tarafından tezkere ile seçim keyfiyeti seçilen üyelere ve belediye başkanına bildirilecektir. (Madde: 44)⁷⁹.

Geçici Madde - Bu seçim dönemine mahsus olmak üzere belediye seçimleri Mayıs ayında yapılacak ve seçim işlerine ait süreler, ona göre düzenlenecektir. Yeni belediye meclislerinin kanuni süresi, 1950 yılının Ekim ayına kadar devam edecektir⁸⁰.

Seçim kanununda değişen bu maddeler ile kanun daha demokratik bir işlev kazandı. Zaten kanun tasarısının gerekçesinde de “*Belediye seçimlerinin lüzumundan fazla uzadığında ve seçimde oy kullanma işinin bütün medeni memleketlerde olduğu gibi bir gün içinde yapılması seçimin selametini sağlamaya daha elverişli görülmüş olduğundan bu esaslarla ilgili olarak Belediye Kanunu'nun seçime ait hükümlerinde bazı değişiklikler yapılmasına zaruret hâsıl olmuştur*” denilmektedir⁸¹. Seçim güvenliği de ihmal edilmedi. Sandık emniyeti ve seçim defterlerinin tutulması, seçim pusulaları ve tasnif cetvellerinin seçim bittikten sonra zarflara mühürlü bir şekilde konulması esasları kabul edildi⁸². Seçim komisyon üyeleri arasında diğer parti temsilcilerinin de bulunması ile birlikte çok partili siyasi hayatın gereklilikleri de yerine getirilmeye başlandı. Ancak seçimlerin Mayıs ayına alınması DP'de, partinin teşkilatlanmasının tamamlanmasının önünde bir engel olarak algılandı. DP'de bir süre, seçimlere katılıp katılmama kararsızlığı yaşandı.

2.2. CUMHURİYET HALK PARTİSİ VE DEMOKRAT PARTİ'NİN BELEDİYE SEÇİM ÇALIŞMALARI

II. Dünya Savaşı sonrası, CHP' de, iktidarının meşru bir iradeye dayandığını kanıtlama ihtiyacı ve yeni bir siyasi denge arayışı doğdu⁸³. Bu sebeple DP'nin kuruluşu aslında CHP'yi memnun etmişti. Ancak CHP'nin yıllardır ülkeyi tek parti

⁷⁹ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 236; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10503.

⁸⁰ TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946, s. 237; *Resmi Gazete*, 30 Nisan 1946, nr. 6295, s. 10503.

⁸¹ İnan, a.g.m., s. 51.

⁸² Giritlioğlu, a.g.e., s. 184; Kuru, a.g.m., s. 239.

⁸³ Yasin Kayış, “1946 Belediye Seçimleri ve Basın”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. VII, 2008, s. 402; Ahmad, a.g.e., s. 24.

olarak idare etmesinden dolayı iktidar partisi, muhalefet konumunda olan DP'nin hızla gelişmesini kolay kabullenemedi. Belediye seçimlerinin öne alınması da bu nedenin içinde gizlidir. Erken seçim, DP'yi henüz teşkilatlanmasını tamamlamadığı için seçimleri boykot etme düşüncesine götürdü. 8 Mayıs 1946'da DP, ardından 9 Mayıs 1946'da ise MKP açıklama yaptı. DP, seçimlerin erkene alınmasının demokrasiye aykırı olduğunu ve iktidarın demokrasinin gelişmesine ket vurduğunu ifade ederek seçime katılmanın bir hata olacağını belirtti⁸⁴. Bu açıklama ile DP belediye seçimlerine katılmayacağını da ilan etmiş ve devamında eğer genel seçimde de çeşitli bahanelerle öne alınacak olursa yine seçime katılmayacaklarını bildirmişlerdi. MKP'de bu seçimleri erkene alma kararını sert bir şekilde eleştirdi. Muhalefete göre iktidar seçimleri erkene alma kararıyla muhalefetin gelişmesine engel olmak istemişti.

Cumhurbaşkanı İnönü, 10 Mayıs 1946 CHP II. Olağanüstü Kurultayı'nda, seçimlerin erkene alınma sebebinin iç ve dış politikanın bir gereği olarak açıkladı. İnönü, konuşmasının devamında: "*Millet iradesinin açık bir suretle belli olması için bu kadar dikkat gösterdiğimiz halde partilerin bir bahane bularak seçimlere girmekten kaçınacaklarını farz etmek istemem*" dedi⁸⁵. İnönü konuşmasının devamında ise seçimlere katılmamanın memleketin iç meselesini yabancı devletlere karşı bir itham olduğunu ve vatandaşların bunu hoş karşılamayacaklarını belirterek DP'yi seçimlere sokma gayreti içine girdi.⁸⁶ Ayrıca seçimleri boykot etmenin halkı kanuni yollardan ayırıp kışkırtmak olduğunu da ileri sürerek DP'yi üstü kapalı uyardı.

CHP II. Olağanüstü Kurultay'ı, CHP'yi eskisine nazaran daha demokratikleştirdi. Ancak İnönü, hala iki görevini birden devam ettirmekteydi. Tek dereceli seçim esası kabul edilmiş fakat açık oy-gizli tasnif sistemi kaldırılmamıştı⁸⁷. DP, hem seçimlerin erkene alınması, hem de hala bazı taleplerinin iktidar partisi tarafından gerçekleşmemesi üzerine seçimleri boykot kararı aldı. Ancak bu gizli bir boykot olup, halka üstü kapalı bir şekilde oy vermeyin çağrısı yapıldı⁸⁸. Demokratlar:

⁸⁴ Ahmad, a.g.e., s. 241; Çakmak, a.g.e., s. 133.

⁸⁵ İnan, a.g.m., s. 58; Erer, a.g.e., s. 107-108; Yeşil, a.g.e., s. 78.

⁸⁶ Bayar, a.g.e., s. 54; Erer, a.g.e., s. 107-108.

⁸⁷ Yeşil, a.g.e., s. 78; Giritlioğlu, a.g.e., s. 168.

⁸⁸ Kayış, a.g.m., s. 405; Abdurrahman Konuk, "Seçim Borcu", *Ant*, 25 Mayıs 1946, nr. 318, s. 4.

“Belediye seçimlerinde oy kullanmak kanuni bir borç değildir, oyunu kullanmak için seni hiç kimse tazyik edemez” diyerek vatandaşları sandıklara gitmemeleri konusunda ikna etmeye çalıştılar⁸⁹.

MKP ise yayınladığı bildiride seçimlere katılacağını açıkladı. CHP ise DP'nin bu boykotuna karşılık gazetelerde halkı seçimlere teşvik edici ilanlar yayınladı; Bu ilanlardan bazıları şu şekildedir:

“Kadın Erkek; istisnasız hepimiz o gün oylarımızı kullanmak için sandık başlarına koşalım. Çünkü bu iş Türk milletinin medeni hakkını kullanmasını bildiğini bütün dünyaya ispat etmek için en büyük imtihandır”.

“Belediye seçimlerine katılmak kanunun verdiği bir hak, vatan için bir borçtur”.

*“Sandığın başına gel! Oyunu istediğin gibi kullan. Kanunun verdiği bu hakkı kullanmak, vatana karşı bir borcumuzdur”*⁹⁰.

Seçim öncesi Halkevleri'nde konferanslar verilip, seçim sandıklarının bulunduğu yerler bayrak ve afişlerle süslendi⁹¹. Seçim günü de dâhil olmak üzere parti propagandaları devam etti. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı sebebiyle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü radyoda yaptığı konuşma ile bütün dünya milletlerinin birbiri ile en alakadar oldukları bu zamanda Türklerin sandık başına gitmesinin önemini vurguladı⁹².

2.3. 1946 BELEDİYE SEÇİMLERİNİN YAPILMASI VE SONUÇLARI

Çok partili siyasi hayatın ilk seçimi olması dolayısıyla seçim oldukça önemliydi. Ancak seçime sadece CHP ve MKP katıldı. MKP çok fazla ciddiye alınmayan bir parti olduğu için seçim sonucu aslında belliydi. Ancak MKP, 9 Mayıs'ta seçime katılacağını açıklamasına rağmen seçim günü saat 11.00'da hükümeti taraf tutmak, seçime fesat karıştırmakla suçlayarak seçimden çekildiğini

⁸⁹ Abdurrahman Konuk. “Seçim Borcu”, *Ant*, 25 Mayıs 1946, nr. 318, s. 1-2; Kuru, a.g.m., s. 244.

⁹⁰ “Belediye Seçimlerine Katılmak Kanununun Verdiği Bir Hak, Vatan İçin Bir Borçtur”, *Ant*, 24 Mayıs 1946, nr. 317, s. 1; Çakmak, a.g.e., s. 135; Kuru, a.g.m., s. 241.

⁹¹ Uyar, a.g.e., s. 272.

⁹² Kayış, a.g.m., s. 409; “Milli Şef Halkı Tek Dereceli Seçime Çağırıyor”, *Ant*, 20 Mayıs 1946, nr. 313, s. 1.

açıkladı⁹³. Yani bu seçim için sonuçtan daha çok katılım oranı önemliydi. Katılım oranı CHP ve DP arasındaki ilk mücadeleden kimin galip çıkacağını belirleyecekti. Çünkü DP, halkı seçimi boykota davet ederken, CHP ise halkı seçime teşvik edici faaliyetler içerisine girmişti.

Seçim, 26 Mayıs sabahı saat 08.00’da başladı, akşam 19.00’a kadar sürüp aynı günde bitti. Seçim sonuçları tahmin edildiği gibi CHP lehine oldu. Seçim sonrası DP, “26 Mayıs Seçimleri” başlıklı bir broşür çıkarttı ve bu broşürde seçimlere katılımın çok düşük olduğunu belirtti⁹⁴. Katılım oranı, asıl zaferi belirleyeceğinden oran yüzdeleri konusunda tartışmalar oldu.

31 Mayıs 1946 günü mecliste, DP Manisa Milletvekili Yusuf Hikmet Bayur’un soru önergesi tartışma konusu oldu. Bayur, seçimlerden bir gün önce polislerin kapı kapı dolaştığını, oylar verilirken gizlilik ilkesinin ihlal edilerek oyların zarflara yerleştirme esnasında bir bölme ya da odanın olmayışı nedeniyle oyun herkese açık bir şekilde zarflara konulduğunu ve halk seçime zorlanıp, bu sebeple de seçimlere katılımın serbest olmadığını ileri sürdü⁹⁵. İç İşleri Bakanı Hilmi Uran ise bu iddianın doğru olmadığını, seçimlerden bir gün önce muhtarların ve bekçilerin Ankara’da kapı kapı dolaşarak halka seçim sandık numaralarını, oy kullanacakları seçim bürolarını gösteren ve seçime katılmalarını rica eden pusulalar dağıttığını belirtti⁹⁶. Gizlilik meselesine gelince de Uran şu açıklamayı yaptı:

“...Arkadaşlar; biz bu konuda, azami iyi niyetle, azami bir serbestliğe imkân vermeye çalıştık. Vatandaşın muayyen vasıfta bir pusulaya istediği isimleri, istediği yerde yazmaya veya istediği kimseye yazdırmaya veya partilerce bastırılmış herhangi bir listeyi kullanmaya yetkili olduğunu ve hatta matbu listeleri olduğu gibi kabul etmek mecburiyetinde olmayıp o pusuladan istediği ismi çizerek yerine istediği ismi yazabileceğini hem alakalı makamlara tebliğ ettik hem de defalarca radyoda vatandaşlara izah ettik...”⁹⁷.

Anlaşıyor ki hükümetin yaptığı faaliyetler muhalif kesim tarafından bir tehdit, iktidar için ise halkın daha rahat oy kullanabilmesi için sağlanan bir kolaylık olarak görüldü. Muhalefete göre; seçime katılım oranı özellikle DP’nin teşkilatlanmasını tamamladığı yerlerde çok düşük olmuş, CHP’ye göre ise katılım

⁹³ İnan, a.g.m., s. 61; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 49; Ali Eşref Turan, *Türkiye’de Yerel Seçimler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2008, s. 80.

⁹⁴ Albayrak, a.g.e., s. 83; Kuru, a.g.m., s. 244.

⁹⁵ TBMM, TD, D. VII, C. 23, T. 3, 31 Mayıs 1946, s. 239; *Vatan*, 28 Mayıs 1946, nr. 1796, s. 1-2.

⁹⁶ TBMM, TD, D. VII, C. 23, T. 3, 31 Mayıs 1946, s. 241.

⁹⁷ TBMM, TD, D. VII, C. 23, T. 3, 31 Mayıs 1946, s. 242.

oranında herhangi bir azlık söz konusu olmamıştı. Hatta Uran'ın açıklamalarına göre; büyük şehirlerin mahalle sayısı fazla olduğundan vatandaşlardan bazıları defterlerde isimlerini bulamamış ve oy verememişti⁹⁸. Bu açıklamaya göre; aslında seçime katılım oranının mevcut katılımdan daha yüksek olması gerektiğini anlıyoruz. Uran, 31 Mayıs 1946'daki meclis oturumunda seçime katılım yüzde hesaplarını meclise sundu. Seçime katılım oranları Tablo 1'de verilmiştir⁹⁹.

Tablo 1. 1946 Belediye Seçimine Katılan İller ve Katılım Oranları

İl Adı	Katılım Yüzdesi	İl Adı	Katılım Yüzdesi
Afyon	77	Isparta	81,8
Ağrı	84,4	İstanbul	49,6
Amasya	46	İzmir	24,5
Ankara	41,5	Kars	94
Antalya	66,6	Kastamonu	47
Aydın	52,2	Kayseri	78
Balıkesir	32,5	Kırklareli	58
Bilecik	78	Kırşehir	76
Bingöl	68	Kocaeli	58,6
Bitlis	98	Konya	52
Elazığ	57	Kütahya	70
Bolu	65	Malatya	68
Burdur	55	Maraş	46,2
Bursa	24	Mardin	96
Çanakkale	48,5	Muğla	31

⁹⁸ TBMM, TD, D. VII, C. 23, T. 3, 31 Mayıs 1946, s. 240-241.

⁹⁹ TBMM, TD, D. VII, C. 23, T. 3, 31 Mayıs 1946, s. 240.

Çankırı	48,7	Muş	71
Çoruh	97	Niğde	79
Çorum	89,9	Ordu	83
Denizli	61	Rize	63,5
Diyarbakır	81	Samsun	47
Edirne	50	Seyhan	51
Manisa	34	Siirt	48
Erzincan	78	Sinop	77
Erzurum	95	Sivas	83
Eskişehir	43	Tekirdağ	71
Gaziantep	70,8	Tokat	73
Giresun	70	Trabzon	78
Gümüşhane	94	Urfa	-
Hakkari	89	Van	75,8
Hatay	26	Yozgat	64
İçel	43	Zonguldak	80

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde seçime katılım oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle Ağrı, Bitlis, Van, Gaziantep, Hakkari, Sivas, Kars illerinde katılım %70'in üzerinde olmuştur. Yine Karadeniz bölgesinde yer alan Gümüşhane, Rize, Ordu, Sinop, Giresun, Zonguldak, Çoruh, Trabzon ve Tokat illerinde de seçime katılım oranları yüksektir. Katılım oranının en düşük olduğu il ise %24 oran ile Bursa olmuştur. Anlaşılacağı üzere DP'nin seçimi boykot etmesi, Bursa'da etkisini göstermiştir.

Uran bu veriler ile beraber 61 ilden 44'ün de vatandaşların oy kullanma oranının %50'nin üzerinde olduğunu ve seçimlere toplam katılım oranının %64 olduğunu belirtti¹⁰⁰.

Seçim sonrası muhalif basın seçimdeki olumsuzluklara geniş yer verirken, iktidar yanlısı basın ise seçimlere katılım oranının yüksek olduğunu ön plana çıkarır haberler yaptı¹⁰¹. Seçimde gizli oy kullanma usulünün benimsenmiş olmasına rağmen muhalefet tarafından bazı oyların açık kullanıldığı iddiası ortaya atıldı. Bu durumda muhalefetin iddiası, oyların iktidar baskısıyla açık kullanıldığı yönünde oldu. Ancak Hilmi Uran'ın açıklamalarına göre; seçimlerde bazı vatandaşların kendi hür iradeleriyle açık oy kullanma istekleri olmuş ve bu konuda fazla şikâyet gelmediği gibi gelen şikâyetlerinde incelendiği ve bir sorun çıkmadığı görülmüştü¹⁰². 31 Mayıs 1946'da meclis oturumu seçim dolayısıyla sert tartışmalara maruz kalmış olsa da bu konuda herhangi bir sonuca varılamadı.

Seçimlerde ülke genelinde dikkat çekici bir husus vardır ki o da DP ve MKP'nin seçimlere katılmamasına rağmen bazı illerde bu partilerin seçimi kazandığını görüyoruz. Afyon'da DP, Urfa ve Osmaniye'de ise MKP kazanmıştı¹⁰³.

3. BURSA'DA 1946 BELEDİYE SEÇİMİ

DP'nin kısa süre içinde büyümesi ve en önemlisi bu partinin TCF ve SCF'den farklı siyaset izlemesi etkili bir muhalefet yapmasına neden oldu. DP, Türkiye genelinde olduğu gibi Bursa'da da büyümeye başladı. Bursa DP İl Teşkilatı 16 Mart 1946'da Avukat Hulusi Köymen tarafından kuruldu¹⁰⁴.

DP, sadece muhalefet partisi olmasından dolayı bile birçok yeni üye kazanmış ve bu durum partinin büyümesine doğrudan etki etmişti. Bu hızlı büyüme CHP'nin umduğu bir gelişme değildi. Bunun üzerine iç ve dış sebepler ileri sürülerek belediye seçimleri öne alındı. DP'nin seçime katılmama kararı alması ve halkı seçimi boykota davet etmesi üzerine seçim zaferini katılım oranlarının belirleyeceği anlaşılıyordu.

¹⁰⁰ TBMM, TD, D. VII, C. 23, T. 3, 31 Mayıs 1946, s. 240.

¹⁰¹ Kayış, a.g.m., s. 414; Albayrak, a.g.e., s. 83; "Vatandaşlar Seçimin Dürüstlikle Cereyan Etmemesinden Müzdarip", *Vatan*, 28 Mayıs 1946, nr. 1796, s. 1; "Seçim Tamamlandı", *Ulus*, 28 Mayıs 1946, s. 3.

¹⁰² TBMM, TD, D. VII, C. 23, T. 3, 31 Mayıs 1946, s. 244.

¹⁰³ "Muhalif Partiler", *Vatan*, 28 Mayıs 1946, nr. 1796, s. 1.

¹⁰⁴ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 44.

Seçimler öne alınınca muhalefet tepkileri de gecikmedi. Ancak Falih Rıfki Atay “*Hep istedikleri bu değil miydi?*” başlıklı yazısında DP liderinin seçime her daim hazırız sözlerini bir kez daha hatırlattı¹⁰⁵. Seçimlerin öne alındığı kesinleştikten sonra 10 Temmuz 1944’te yayına hayatına başlayan CHP taraftarı Bursa’nın yerel gazetesi olan Ant Gazetesi’nin Başyazarı ve sahibi Abdurrahman Konuk, Belediye seçimlerinin Bursa için mühim olduğunu ve Bursa’nın tarihinden dolayı belediye hizmetlerine en muhtaç şehir olduğunu belirten bir yazı yazdı. Ayrıca Konuk bütün Bursalıları oy kullanmaya davet etti¹⁰⁶.

Şehirde seçim hazırlıkları 30 Nisan günü, mahalle muhtarlarının belediyede toplanmasıyla başladı¹⁰⁷. Seçim cetvelleri hazırlandı, şehir bölgelere ayrıldı ve seçim günü yapılacaklar belirlendi¹⁰⁸. 30 Nisan 1946’da öğleden sonra Belediye Meclisi toplanıp yeni Belediye Seçim Kanunu esaslarına göre düzenlemeler yaptı. 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun 34’üncü maddesini değiştiren 6’ncı maddeye göre; seçmenlerin isimlerinin bulunduğu defterler 8 Mayıs sabahı Hükümet Konağı’nda, Belediye dairesinde ve seçim bürolarına asıldı. Bu defterler 6 gün boyunca buralarda asılı durdu. Seçmenler bu defterlerde isimlerini kontrol etti. İsimleri olmayanlar veya yanlış yazılanlar 6 gün içerisinde Belediye’deki seçim komisyonuna bildirdi. Bu süreden sonra gelen müracaatlar ise geçersiz sayıldı. Seçim komisyonunun kararına itiraz edenler ise kendilerine tebliğden 3 gün sonra mahalli Asliye Mahkemesine başvurabilecekti¹⁰⁹. Seçim hakları bu kanunla beraber korunmak istendi. 9 Mayıs’ta da Bursa’nın bütün seçim bölgelerinde ve sandık başlarında bulunacak kurullarda ve mahallelerde çalışmalar hızla devam etti¹¹⁰.

Seçim defterleri, 14 Mayıs günü kaldırıldı ve gerekli müracaatlar değerlendirilmek üzere alınarak ilgili mahkemelere intikal etti¹¹¹. Belediye seçimine katılacak olan vatandaşlardan defterde ismi olmayanların itiraz hakkı 16 Mayıs akşamı sona erdi ancak yine de seçime katılma konusunda ısrarcı olanların

¹⁰⁵ Falih Rıfki Atay, Ulus gazetesi yazarıdır. Ancak bu dönemde genel gazetelerde beğenilen yazılar ve haberler, yerel gazetelere de aktarılabilirdi. Falih Rıfki Atay, “Hep İstedikleri Bu Değil Miydi?”, *Ant*, 30 Nisan 1946, nr. 294, s. 3.

¹⁰⁶ Abdurrahman Konuk. “Belediye Seçimleri Nasıl Olur?”, *Ant*, 28 Nisan 1946, nr. 292, s. 2; Yücel Öztürk, *Bursa Basın Tarihi (1869-2005)*, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2010, s. 205.

¹⁰⁷ Çakmak, a.g.e., s. 133-134.

¹⁰⁸ “Şehrimizde Belediye Seçim Hazırlıkları”, *Ant*, 3 Mayıs 1946, nr. 297, s. 1.

¹⁰⁹ “Belediye Başkanlığından”, *Ant*, 8 Mayıs 1946, nr. 301, s. 1.

¹¹⁰ “Belediye Seçimleri İçin Büyük Hazırlık Faaliyeti Devam Ediyor”, *Ant*, 10 Mayıs 1946, nr. 303, s. 1

¹¹¹ “Seçim Defterleri Kaldırıldı”, *Ant*, 15 Mayıs 1946, nr. 308, s. 2.

mahkemelere başvurmaları gerektiği¹¹². Bursa’da seçim kurulları beşer kişiden oluştu. Valiliğin onayı da alındıktan sonra Belediye ve seçim komisyonu başkanı Dr. Edip Rüştü Akyürek tarafından tebligat yapıldı. Seçim kurulları aralarından bir başkan seçerek ve seçim gününden önce buldukları bölgeye ait seçim sandıklarını alacaklardı¹¹³. Bursa 126 seçim koluna ayrılmıştı ve 500 seçmen için bir seçim sandığı bulundu.

Böylece Bursa’da seçim hazırlıkları tamamlandı. Geriye adayların belirlenmesi işlemi kaldı.

3.1. BURSA’DA BELEDİYE SEÇİMİ İÇİN ADAYLARIN BELİRLENMESİ

Bursa’da seçim döneminde hali hazırda üç parti vardı. DP, CHP ve ÇKP. 24 Nisan 1946’da Bursa’da kurulan ÇKP’nin ömrü kısa olacak, 2 Haziran 1946’da Cemiyetler Kanunu’na aykırı hareketleri nedeniyle kapatılacaktır¹¹⁴. MKP ve LDP şubeleri ise bu dönemde daha Bursa’da oluşturulmamıştır. DP ise seçimleri boykot etme kararı aldığı için geriye sadece CHP’nin göstereceği adaylar ve bireysel olarak adaylığını koyacak olanlar kalmıştı.

21 Mayıs 1946 gecesi CHP il, ilçe, ocak ve bucak idare kurulları Belediye Meclisi için asil ve yedek olmak üzere toplam 66 aday belirledi. Ancak listeyi daha geniş tutmak amacıyla bu listeye 14 aday daha eklendi. Böylece halkın seçim hakkı daha da genişletildi¹¹⁵. CHP Genel Merkezi’nin teşkilatlara gönderdiği genelgede; aday listelerinin düzenlenmesine dikkat edilmesini ve tespit edilecek adayların halkın güvenini, saygısını kazanmış bilgili ve ahlaklı kişilerden oluşması istendi¹¹⁶. Belediye Meclisi CHP aday listesi Tablo 2 de verilmiştir¹¹⁷.

¹¹² “Belediye Seçim Listelerinde İsmi Yazılı Olmayanlar”, *Ant*, 17 Mayıs 1946, nr. 310, s. 2.

¹¹³ “Seçim Heyetleri Teşekkül Ediyor”, *Ant*, 17 Mayıs 1946, nr. 310, s. 2.

¹¹⁴ Tunaya, a.g.e., s. 694; Mete Kaan Kaynar vd., *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler*, Der. Mete Kaan Kaynar, İmge Kitabevi, Ankara 2007, s. 65;

¹¹⁵ Çakmak, a.g.e., s. 134.

¹¹⁶ BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.1.0.0., Yer No: 42.249.9.

¹¹⁷ “CHP Bursa Belediye Meclisi İçin Gösterdiği Aday Listesi”, *Ant*, 24 Mayıs 1946, nr. 317, s. 1.

Tablo 2. 1946 Belediye Meclis Üyeliği İçin CHP'nin Bursa Aday Listesi

ADI VE SOYADI	MESLEĞİ	ADI VE SOYADI	MESLEĞİ
Cemil Öz	Avukat, CHP İl İdare Kurulu Bşk.	M. Naci Börekçi	Fırıncı, Tüccar
Hakkı Dikencik	Dikencik Çiftliği Sahibi	Şerif Artış	Fabrikatör
Rıdvan Akçaylı	Esnaf Odası Meclis Başkanı	Tevfik Aycan	Avukat, CHP İl İdare Kurulu Üyesi
Fahri Batıca	Fabrikatör	Refik Gülenç	Kolonyacı
Turgut Karatal	Emekli Baş Fen Memuru	Mehmet Hüzmen	Tüccar
Ahmed İpekçi	Fabrikatör (Resulzade)	Emin Aktuna	Demir Tüccarı
İhsan İpeker	Fabrikatör (Gaffarzade)	Sait İpek	İpekçi
Sait Efe	Fabrikatör, Ticaret Odası Başkanı	Kazım Özyağcılar	Deri Tüccarı
Abdurrahman Konuk	Hukukçu, Ant Gazetesi başyazarı	Talip Karsan	Emekli Muhasebeci
Zeki Mumcu	Ankara Kitabevi Sahibi	Muhiddin Ersop	Manifaturacı
Faik Yılmazipek	Fabrikatör	Mehmed Misilli	Tüccar
Mustafa Loğçalı	Tüccar	Kamil Koç	İstanbul Garaj Sahibi
Ahmet Tevfik Öber	Setbaşı Eczanesi Sahibi	Münir Halil Erem	Kadın Doğum Uzmanı
Salim Süter	Süttozu Fabrikası Sahibi	Abid Demirören	Demirci, Demirciler Cemiyeti Başkanı
Tahir Sütmen	Fabrikatör	Mehmet Sabit Tütmar	Tütün Tüccarı
Emin Hakçı	Kabzımal	Niyazi Akman	Fabrikatör

Hasan Alkoç	Tütün Tüccarı	İbrahim Gökyanar	Müteahhit (Mahyacı)
Hüseyin Poroy	Tüccar	Hidayet Ener	Koza Tohumcusu
Kemal Duraner	Aktar	Hüseyin Uslu	Bakkaliye
MehmedUrgancıgil	Tüccar	Ahmet Hamdi İnceli	Kunduracı
Rıza Tahir Belger	Çocuk Doktoru	İsmail İnaç	Terzi
Derviş Edesen	Gazeteci	Fevzi Uygun	Fabrikatör
Salim Aytuğrul	Emekli Albay	Niyazi Kasımlıoğlu	Zahire ve Tütün Tüccarı
Ahmed Yağlıkcıoğlu	Manifaturacı	Muhiddin Dinçsoy	Paşa Çiftliği Sahibi
Zehra Budunç	Türk Hava Kurumu Büro Şefi	M. Nuri Ünlüer	Keresteci
Celal Akınöz	Akın Garajı Sahibi	Kazım Öktem	Dökmeci
Cemal Alanya	Bakkaliye Tüccarı	Rüştü Eysel	Koza Tohumcusu
Süreyya Ögünç	Tüccar	İhsan Dikmen	Resülzade Fabrikasında Muhasip
Beşir Dövenli	Yüksek Mimar	Cezbi Mete	Avukat
Bürhaneddin Ersöz	Fabrikatör	Süleyman Özyıldız	Çiçek Pazarında Bakkal
İhsan Demirören	Demir Tüccarı	Hasan Sami Özyıldız	Kösele Tüccarı
Rıza İlova	Çiftlik Sahibi, Tüccar	Fazıl Erman	Tütün Tüccarı
Naci Kurtul	Güven Sigortası Acentası	Hasan Sütmen	Yağhaneci
Hasan Sami Aydın	Yağcı ve Sütçü	M. Ali Gökberk	Manifaturacı
Mustafa Toptancı	Müteahhit, Kasap	Kamil Gökkurt	Peynirci
Cevat Tahsin Peksun	Röntgen Doktoru	Salih Zekai Uziş	Yıldırım Otobüsleri Sahibi
Edip Rüştü Akyürek	Diş Doktoru	Şerafettin Ulusemre	Marangoz
İbrahim Alp	Dahiliye Doktoru	Hüseyin Kocabaş	Mobilya Tüccarı

Canip Haraççiođlu	Eski Hususi Muhasebe Müdürü	Hayri Alanlı	Komisyoncu
Mustafa Nuri Urgancı	Tüccar	Reşat Türer	Avukat

Adayların meslekleri göz önünde bulundurulduğunda daha çok tüccar, esnaf ve fabrikatörlerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Seçmenler bu adaylar içerisinde 66'sını seçecek 14 adayı ise eleyebileceklerdi¹¹⁸.

3.2. BURSA'DA BELEDİYE SEÇİMLERİN YAPILMASI VE KAZANAN ADAYLAR

Seçimler Bursa'da bayram havası içinde geçti. Sandık başları bayraklarla donatıldı. Hatta Ant Gazetesi'nin haberine göre; şehir bandosu bir otobüsle sandık başlarını dolaştı ve çeşitli parçalar çaldı¹¹⁹.

Bursa'da seçmenler oy pusulalarında asil ve yedek üyelerin tamamının ismini yazdı. Daha sonra 14 isim silinerek geriye 66 aday bırakıldı. Eğer daha az isim yazılmışsa o kadar isim seçime girdi. Oy pusulalarında 66'dan fazla isim varsa seçmen, tasnif sırasında en sondan başlayarak isimleri silindi ve 66 isim bırakıldı. Seçim, 26 Mayıs günü saat 19.00'da sona erdi. Seçim bittikten sonra ise Belediye Meclisi'nden, 7 üyenin önünde oy sayma işlemi yapıldı. Mahallin en yüksek mülkiye amirine tutanak teslim edildi¹²⁰.

Bursa Belediye Meclisi üyeliğine 66 aday seçildi. Seçilen adaylar Tablo 3 de verilmiştir¹²¹.

¹¹⁸ Abdurrahman Konuk. "Şehrin Kuvveti", *Ant*, 26 Mayıs 1946, nr. 319, s. 1.

¹¹⁹ "Halk Kadınlı Erkekli Seçim Sandıklarının Başına Giderek Medeni ve Siyasi Hakkı Olan Oyunu Kullandı", *Ant*, 27 Mayıs 1946, nr. 320, s. 1.

¹²⁰ Abdurrahman Konuk. "Şehrin Kuvveti", *Ant*, 26 Mayıs 1946, nr. 319, s. 1.

¹²¹ "Fahri Batıca Belediye Başkanı Oldu", *Ant*, 1 Haziran 1946, nr. 325, s. 3.

Tablo 3. 1946 Bursa Belediye Meclisi Seçimlerini Kazanan CHP'li Adaylar

ADI VE SOYADI	DURUMU	ADI VE SOYADI	DURUMU
Hasan Sami	ASİL	Celal Akınöz	YEDEK
Tahir Sütmen	ASİL	Hasan Alkoç	YEDEK
İhsan İpeker	ASİL	İhsan Demirören	YEDEK
M. Naci Börekçi	ASİL	Mustafa Toptancı	YEDEK
Hakkı Dikencik	ASİL	Refik Gülenç	YEDEK
Mehmet Hüzmen	ASİL	Beşir Dövenli	YEDEK
İsmail İnaç	ASİL	Kamil Koç	YEDEK
Mustafa Loğçalı	ASİL	Kazım Ökdem	YEDEK
Mehmet Urgancıgil	ASİL	Amet Balıkcıoğlu	YEDEK
Hüseyin Poroy	ASİL	Hidayet Emer	YEDEK
Şerif Artış	ASİL	Mehmet Sabit Tütüncü	YEDEK
Burhaneddin Ersöz	ASİL	Münir Halil	YEDEK
Rıza Tahir Belger	ASİL	Niyazi Tütüncü	YEDEK
Fahri Batıca	ASİL	Feyzi Uygun	YEDEK
Emin Aktuna	ASİL	Abit Demirören	YEDEK
Sait Efe	ASİL	Niyazi Akman	YEDEK
Ahmet Tefik Öber	ASİL	Naci Kurtul	YEDEK
Mustafa Nuri Urgancı	ASİL	Muhittin Ersop	YEDEK
Rıza İlova	ASİL	Cevat Tahsin Peksun	YEDEK
İbrahim Alp	ASİL	Tefik Aycan	YEDEK
Kazım Özyağcılar	ASİL	Süreyya Ögünç	YEDEK
Selim Süter	ASİL	Abdurrahman Konuk	YEDEK
Faik Yılmazipek	ASİL	Muhittin Dinçsoy	YEDEK
Ahmet Hamdi İnceli	ASİL	Canip Haraçcıoğlu	YEDEK

Kemal Duraner	ASİL	Ahmet İpekçi	YEDEK
Cemil Öz	ASİL	Talip Karsan	YEDEK
Salim Aytuğrul	ASİL	Cemal Alanyalı	YEDEK
Mehmet Nuri Ünlüer	ASİL	Zehra Budunç	YEDEK
Sait İpek	ASİL	Edip Rüştü Akyürek	YEDEK
Mehmet Misilli	ASİL	Rıdvan Akçaylı	YEDEK
İbrahim Gökyanar	ASİL	Zeki Mumcu	YEDEK
Emin Hakçı	ASİL	Derviş Edesen	YEDEK
Hüseyin Uslu	ASİL	Turgut Karatal	YEDEK

Seçilen adayların birçoğunun tüccar meslek grubundan olduğu görülmektedir. Tüccarlardan sonra ise fabrikatörler gelmektedir. Bu durum Bursa Belediye Meclisi üyelerinin, ekonomik temelli işlerle meşgul olduklarını göstermektedir.

İlçelerden ve bucaklardan gelen bilgilere göre; Bursa'nın belediye seçimine katılım oranı %65 olup Tablo 4'de ilçelere göre katılım yüzdeleri verilmiştir¹²².

Tablo 4. Bursa'nın 1946 Belediye Seçimlerine Katılım Oranları

	Katılım Oranları (%)
Bursa Merkez	65
Yenişehir	40
İznik	41
Gemlik	50
Orhaneli	48
Orhangazi	50
İnegöl	65
Mudanya	49,5

¹²² “Şehrimizde Seçim Sonucu Bugün Belli Olacaktır”, *Ant*, 28 Mayıs 1946, nr. 321, s. 1; “Belediye Seçiminde Alınan Neticeler”, *Ulus*, 28 Mayıs 1946, s. 4.

Tirilye	68
Gürsu	67
Mustafakemalpaşa¹²³	80

Bursa'daki seçimlere katılım oranından memnun olmayan CHP, bunu seçim günü yağın yağmura bağladı¹²⁴. Seçimlerin ilk defa tek dereceli yapılması ve bazı isimlerin seçim defterlerinde bulunmaması gibi karışıklıklar da yaşandı. Seçimde yaşanan aksaklıklar bununla da sınırlı değildi. CHP Genel Merkezi'nden gelen genelgede yoklamalarda tespit edilen bazı aday listeleri üzerinde asillerle yedeklerin yer değiştirmesi, bazı isimlerin üzerinin tamamen çizilmesinin parti disiplinine yakışmadığı ve bunun affedilmeyecek bir suç olduğu belirtildi¹²⁵.

İlçelerde ise katılım oranının en yüksek olduğu yer Mustafakemalpaşa, en düşük olduğu yer ise İznik oldu. Aslında İznik'in CHP'ye en yakın olan ilçe olmasına karşın burada katılımın düşük olması şaşırtıcı bir husus oldu.

Seçilen yeni Belediye Meclisi 31 Mayıs 1946'da ilk toplantısını yaptı. Üyelerden en yaşlısı Sami Aydın oturumu açıp, gizli oyla başkan seçileceğini bildirdi. Yapılan oylama sonucunda 27 oy ile CHP İl İdare Kurulu üyesi ve fabrikatör olan Fahri Batıca Belediye Başkanlığına seçildi¹²⁶. Bu karar 1 Ağustos 1946'da İç İşleri Bakanlığı tarafından onaylandı¹²⁷. Fahri Batıca çıktığı kürsüde “*izleyeceği yolun daima vatandaşlara kolaylık sağlayacağını*” belirten bir konuşma yaptı. Ardından Belediye Birinci Başkanvekilliği'ne Eczacı Ahmet Tevfik, İkinci Başkanvekilliği'ne ise Tüccar Rıza İlova seçildi. Daimi encümen azalarına da CHP İl İdare Kurulu Başkanı Cemil Öz, Fabrikatör İhsan İpeker ve Fabrikatör Selim Süter seçildi¹²⁸.

Bursa'da, CHP ve DP arasındaki mücadele seçim sonrasında da yansıdı. 9 Mayıs 1946'da yayın hayatına başlayan ve Bursa'nın DP taraftarı bir yerel gazetesi

¹²³ Bursa'nın Mustafakemalpaşa İlçesi adının yazım şekli yer yer değişiklik göstermektedir. Mustafa Kemal Paşa, Mustafakemal Paşa şeklinde yazımları mevcuttur. Çalışmamızda bu ilçe adı “Mustafakemalpaşa” şeklinde geçmektedir.

¹²⁴ Çakmak, a.g.e., s. 137.

¹²⁵ BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.1.0.0., Yer No: 42.249.9.

¹²⁶ “Yeni Meclis Reis Vekillerini, Encümen Üyelerini ve Kâtiplerini Seçti” *Ant*, 1 Haziran 1946, nr. 325, s. 1.

¹²⁷ BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.11.1., Yer No: 185.29.19.

¹²⁸ “Yeni Meclis Reis Vekillerini, Encümen Üyelerini ve Kâtiplerini Seçti”, *Ant*, 1 Haziran 1946, nr. 325, s. 1.

olan Doğru Gazetesi, seçime katılmayanlardan 50 lira para cezası alınacağı haberini yazdı. Bu haber Davutkadı CHP Ocak Başkanı olan Mehmet Zümrüttaş tarafından yalanlandı¹²⁹.

Belediye seçimleri yapıldıktan sonra 1947 yılında yapılması gereken milletvekili genel seçimleri gündeme geldi.

4. 1946 MİLLETVEKİLLİĞİ GENEL SEÇİMLERİ

İlk zamanlarda olan DP ve CHP arasındaki dostça tutum, DP'nin ülkede geniş kitlelere yayılmasıyla sona ermişti. CHP bu büyümeye karşılık birtakım önlemler alma gereği duydu. Ülkeyi 23 bölgeye ayırarak buralara denetleme amaçlı parti müfettişleri atadı¹³⁰. Bu gelişmeden sonra iki parti arasındaki ilişkiler iyice gergin bir hal aldı.

CHP, ülkede DP'ye artan ilginin bir nebze önüne geçmek istedi. Bunun için birtakım çalışmalar başlattı. Nisan 1946'dan itibaren bazı ilkelerinden liberalleşme ödünü verdi. 29 Nisan 1946'da değiştirilen "Cemiyetler Kanunu" ve "Matbuat Kanunu" bunun en önemli örnekleridir. Yeni Cemiyetler Kanunu'nda; cemiyetlerin kurulması ve istedikleri zaman herhangi bir karara bağlı olmadan kendilerini fesih etme hakkı tanınmasıyla beraber ülkede kurulan cemiyet sayısı 7219 gibi ciddi bir rakama ulaştı¹³¹. Cemiyetler Kanunu ile birlikte hızlı bir sendikalaşma süreci başlamıştı. Bu değişikliklerin devamını "Üniversiteler Kanunu Tasarısı" üzerindeki değişiklikler izledi. Üniversiteler özerk bir konuma geldi, basit suçlar affedildi¹³².

CHP içerisindeki demokratikleşme hareketi Milletvekili Seçimi Kanunu'na da yansdı. 14 Mayıs 1946'da yeni Milletvekili Seçim Kanunu tasarısı meclise sunuldu ve tasarının gerekçesinde şu ifadeler yer aldı:

"Cumhuriyetimiz yirminci asırda önceden hiç kimsenin ihtimal veremeyeceği ve tahmin edemeyeceği surette kurulmuş büyük ve kıymetli bir eserdir. Her manasıyla bir ortaçağ kurumu olan İmparatorluktan modern ve medeni ve bütün insanlık prensiplerini temel tutan bir Cumhuriyet doğmuştur. Devletin karakterini bu kadar

¹²⁹ "Seçim Serbestliğini Kim İhlal Etti Acaba?", *Ant*, 28 Mayıs 1946, nr. 321, s. 1.

¹³⁰ Kabasakal, a.g.e., s. 172; Yücel, a.g.e., s. 53; Erer, a.g.e., s. 95.

¹³¹ Yüksel Kaştan, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP'nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, S. 1, Haziran 2006, s. 130; Uzun, a.g.m., s. 105.

¹³² Mehmet Ali Birand vd., *Demirkarat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2001, s. 34.

*büyük değişiklikleri meydana getirmek için devrimci olması zaruridir. Bunun yanında temel olarak Cumhuriyetin bir halk idaresi olmak üzere kuruluşu, yani, Demokratik karakteri esas tutulmuştur. İşte bu prensiplerden ilham alarak Cumhuriyetimizi bir çeyrek yüzyıllık tecrübesinden sonra milletimizin kendi vekillerini doğrudan doğruya seçmesi esasına dayanan bir seçim kanunu tasarısı vücuda getirmek uygun görülmüştür*¹³³.

17 Aralık 1942 tarihinden 5 Haziran 1946 tarihine kadar geçerli olan eski seçim kanunu, yerini yeni seçim kanununa bıraktı¹³⁴. Yeni seçim kanunu olan 4918 sayılı kanuna göre; seçmenler temsilcilerini araçsız seçebilecek, istediği partilerden aday olabilecek, seçim açık oy-gizli sayım ilkesine göre yapılacaktı¹³⁵.

1947 yılında yapılması beklenen milletvekili genel seçimleri TBMM'nin, 10 Haziran 1946'daki oturumunda iç ve dış politikadaki hassasiyetlerden dolayı bir yıl erkene alınarak 21 Temmuz 1946'da yapılmasına karar verildi¹³⁶. DP tarafından bu durum "*baskın seçim*" olarak adlandırıldı¹³⁷. Tüm bu gelişmelerin ardından asıl merak edilen, DP'nin seçimlere katılıp katılmayacağı oldu. Çünkü DP'nin, CHP iktidarından isteklerinin hepsi yerine getirilmedi. Tek dereceli seçim DP'nin istediği şekilde kabul edilmiş ancak hala gizli oy-açık tasnif esasını iktidar tarafından kabul edilmemişti¹³⁸. Bunlara ek olarak oyların sayımı bittikten sonra oy pusulalarının yakılma usulü de devam etti.

DP, seçimlere girip girmeme konusunda oldukça kararsız kaldı. Çünkü DP, teşkilatlanmasını tam manasıyla tamamlayamadığından parti teşkilatını kuramadığı yerlerde oy oranının düşük olacağını düşünüyordu. Ancak zamanın da çok az olması sebebiyle DP, 16 Haziran 1946 günü il başkanlarını Ankara'ya toplantıya çağırdı¹³⁹. Bu toplantı üç gün sürdü ve birçok tartışmaların sonunda parti seçimlere katılma kararı aldı¹⁴⁰. DP, toplantı sonunda yayınladığı bildiride "*bütün menfi amillere rağmen seçime iştirak*" kararını da kamuoyu ile paylaştı¹⁴¹. Bu bildiriden de

¹³³ İnan, a.g.e., s. 201; Kenan Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXVII, S. 79, 2001, s. 22.

¹³⁴ Giritlioğlu, a.g.e., s. 194; Yücel, a.g.e., s. 54.

¹³⁵ Yeşil, a.g.e., s. 81-82; Hüseyin Şeyhanlioğlu, "12 Temmuz Beyannamesinin Siyasal Etkileri ve Önemi-Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16, 2012, s. 84; Erer, a.g.e., s. 139.

¹³⁶ TBMM, TD, D. VII, C. 24, T. 8, 10 Haziran 1946, s. 85.

¹³⁷ Olgun, a.g.m., s. 21; Uzun, a.g.m., s. 105; Yücel, a.g.e., s. 55.

¹³⁸ Kartal, a.g.m., 267; Yücel, a.g.e., s. 55.

¹³⁹ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 60; "Demokrat Parti Bugün Karar Verecek", *Akşam*, 16 Haziran 1946, nr. 9937, s. 1.

¹⁴⁰ Necdet Ekinci, *II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkiler*, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul 1997, s. 325; Çolak, a.g.m., s. 778.

¹⁴¹ Yeşil, a.g.e., s. 83; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 60.

anlaşılacağı üzere DP, seçimlere seçim güvenliği içinde girmedikini düşündü. Her türlü seçim sonucuna hazırlıklı olduklarını da ayrıca belirttiler.

DP'nin seçimlere katılacak olması, bu seçimin belediye seçimleri gibi CHP'nin rakipsiz kalmayacağını da işaret etti. Yurdun her yerinde seçim çalışmaları başladı. CHP, belediye seçimlerinde olduğu gibi rahat hareket edemedi. Seçim çalışması için meydanlara inmek durumunda kaldı. CHP, seçim propagandasını daha çok Mustafa Kemal Atatürk'ü ön plana çıkararak yaptı. Afişlerde İnönü'den daha çok Atatürk'ün fotoğrafları yer aldı¹⁴². DP, afişlerinde ise “*Artık yeter, söz milletindir*” sloganı ile tek partili hayatın vatandaşa dayattıklarına bir başkaldırı söz konusu oldu¹⁴³. DP aynı zamanda partisine tanınmış simaları da almaya gayret etti. Bu simalardan bir tanesi, Milli Mücadele kadrosunda yer alan eski Genelkurmay Başkanı, olan Mareşal Fevzi Çakmak'tı¹⁴⁴. Çakmak DP listesinden bağımsız aday olarak seçime girdi. Hâlbuki Çakmak, istemediği halde 1944'te emekliye sevk edildiğinden CHP'nin kendisine defalarca yaptığı milletvekilliği teklifini kabul etmemiştir¹⁴⁵.

CHP, seçimlerin olaysız geçmesini istediği için teşkilatlarına genelgeler gönderdi. DP'de aynı gün genel seçimlerde de olabileceğini düşündüğü için “*Müdahale, Baskı ve Usulsüzlük Belgeleri: Mahalli Seçimler*” başlığında bir broşür yayınladı¹⁴⁶.

Belediye seçimlerinde vatandaşların defterlerde isimlerini bulamamaları gibi sorunlar yaşanmıştı. Bunların bir daha tekrarlamaması için de çalışmalar yapıldı.

DP aday listesi 18 Temmuz günü ilan edilmiş olup listede; 52 avukat, 41 toprak sahibi, 15 emekli asker, 14 mühendis, 40 doktor, 39 iş adamı, 13 öğretmen ve geriye kalanlar ise farklı mesleklerdendi¹⁴⁷. DP, 49 ilde seçime katıldı¹⁴⁸. CHP'nin aday listesi de 19 Temmuz günü ilan edilmiş ve listeye 152 yeni isim katılmıştı¹⁴⁹.

¹⁴² Çakmak, a.g.e., s. 140.

¹⁴³ Benhür, a.g.m., s. 38; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 63.

¹⁴⁴ Albayrak, a.g.e., s. 85; Yeşil, a.g.e., s. 84.

¹⁴⁵ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 63; Yeşil, a.g.e., s. 84.

¹⁴⁶ Ahmad, a.g.e., s. 37; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 62-63.

¹⁴⁷ Albayrak, a.g.e., s. 89; Kabasakal, a.g.e., s. 172.

¹⁴⁸ DP'nin kaç ilde teşkilatlandığı ve kaç ilde seçime katıldığı kaynaklara göre farklılık göstermektedir. Bir kaynakta 49 ilde seçime katıldığı belirtilirken başka bir kaynakta ise bu sayı 41 olarak verilmiştir. İkinci, a.g.e., s. 326; Şeyhanhoğlu, a.g.m., s. 84.

¹⁴⁹ “CHP Milletvekilleri Aday Listesi”, *Akşam*, 19 Temmuz 1946, nr. 9970, s. 3.

Seçim 21 Temmuz 1946 günü yapıldı. Seçime CHP, DP, MKP, LDP, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi (TİÇP), Yalnız Vatan Partisi (YVİP) partileri katılmıştı¹⁵⁰. Seçim sonuçlarının açıklanmasına kadar herhangi bir sorun görünmedi. Sandık başları oldukça kalabalıktı, halk seçime yoğun bir ilgi gösterdi. Seçim saat 11.00'a kadar gayet sakin bir hava içerisinde geçti¹⁵¹. Seçim sonrası bazı illerde sonuçların açıklanamamasıyla durgun hava birden hareketlendi. Çünkü muhalefetin bu konudaki düşüncesi; "seçim sonuçları bazı illerde CHP'yi memnun etmedi, bu sebeple o illerde sonuçların açıklanması da gecikti" yönünde oldu¹⁵². DP, oldukça tedirgin bir hava içerisindeydi. Bunun en önemli sebebi; seçimlerde yolsuzluk dahi yapılırsa, oyların sayımı bittikten sonra oy pusulaların yakılma usulünün tüm kanıtları ortadan kaldırmasıydı.

24 Temmuz'da, sonuçların birçoğu belli oldu; CHP'nin 395, DP'nin 66, bağımsızların ise 4 milletvekili çıkardığı zannedildi, daha sonraki sonuçlarda ise eleştirilerle beraber; CHP'nin 397, DP'nin 61, bağımsızların ise 7 milletvekili çıkarttığı görüldü¹⁵³. Seçim sonuçları muhalefeti memnun etmemişti. Bu sebeple sonuçlara gelecek itirazlar da gecikmedi. Seçimlere hile karıştırıldığı iddiası sıkça gündeme geldi. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı¹⁵⁴ seçim sonuçlarında kuşkuya yer bırakacak her türlü yayını yasakladı¹⁵⁵. DP, bu seçim sonuçlarının doğru olmadığını, iktidarın birçok yolsuzluk yaptığını ve seçimlerin bütünüyle yeniden yapılmasını istedi. Birçok kaynak muhalefetin bu düşüncesinin tamamıyla doğru olmadığını ama haklı olduğu noktaların da olduğunu ifade etmektedir¹⁵⁶. Bütün bunlar üzerine İnönü şu ifadeleri kullandı: "*Şimdi Türkiye'nin milli hayatında yeni bir devre giriyoruz Her şeyden evvel, seçim zamanının sinirli sözlerini karşılıklı bağışlayarak ve unutarak*

¹⁵⁰ Erol Tuncer, *1950 Seçimleri*, Tesav Yay., Ankara 2010, s. 7.

¹⁵¹ "Halk Oyunu Vermek İçin Büyük Tehalük Gösteriyor", *Akşam*, 21 Temmuz 1946, nr. 9972, s. 1.

¹⁵² Yeşil, a.g.e., s. 88; Erer, a.g.e., s. 139.

¹⁵³ Bu bilgi kaynaklara göre çeşitlilik göstermektedir. Bir kaynakta, CHP'nin 403, DP'nin 54, Bağımsızların ise 8 milletvekili olarak verilirken başka bir kaynakta da CHP'nin 390, DP'nin 65, Bağımsızların ise 7 milletvekili çıkardığı belirtilmiştir. Biz seçim sonucunun güvenilirliği bakımından TÜİK'in kabul ettiği rakamları verdik. Türkiye İstatistik Kurumu; *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2007*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara 2008, s. 7; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 65; Olgun, a.g.m., s. 22.

¹⁵⁴ 23 Kasım 1940 tarihinde II. Dünya Savaşı nedeniyle İstanbul, Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Çanakkale, Kocaeli illerinde sıkıyönetim ilan edildi. 23 Kasım 1946 tarihinde de sıkıyönetim 6 ay uzatıldı. 22 Aralık 1947 yılında ise sıkıyönetim tamamen kaldırıldı. Mustafa Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi*, C. I, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay., No: 146, Ankara 2012, s. 465; Kaştan, a.g.m., s. 131; Şeyhanlıoğlu, a.g.m., s. 94; Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)-İktidar ve Demokratlar*, C. 2, s. 432.

¹⁵⁵ Ekinci, a.g.e., s. 327; Bila, a.g.e., s. 116-117.

¹⁵⁶ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 65; Yeşil, a.g.e., s. 88.

vatandaşa huzur çalışma devrinin açılması ilk vazifedir"¹⁵⁷. Böylelikle İnönü seçimin galibinin CHP iktidarı olduğunu, seçimle ilgili sayfanın da kapandığını belirtti. Ancak 21 Temmuz 1946 milletvekili genel seçimleri çok uzun yıllar tartışıldı.

5. BURSA'DA 1946 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

10 Haziran 1946'da milletvekili genel seçimlerinin erkene alınması kararı sonrasında meclis tatile girdi. DP, seçimlere katılıp katılmama konusundaki kararsızlığını 16 Haziran günü, Ankara'da gerçekleştirdiği bir toplantıda görüştü ve seçimlere katılma kararı aldı. Tüm yurttaki hızlı başlayan seçim propagandaları Bursa'da da hızlı başladı. Seçimlerin erkene alınması, propaganda süresini de daraltmıştı. Bursa'da 70'ten fazla memur seçmen listelerini hazırlama işini 22 Haziran'da tamamladı. Sandık mahalleri de tespit edildi¹⁵⁸. Hazırlanan defterler seçim kurulunun eleştirisine sunuldu. Bursa Valisi Haşim İşcan başkanlığında seçim sahalarını oluşturan mahalleler tespit edilip ilan edildi¹⁵⁹. Defterler her semte asıldı. Ant Gazetesi'ne açıklamada bulunan Vali İşcan, Bursa ilinin nüfusunun 457.127 olduğunu ve bu sebeple seçilecek milletvekili sayısının 12 olduğunu belirtti¹⁶⁰.

Bursa'da seçim hazırlıkları oldukça hararetli başladı. Bursa'daki siyasi partiler, şehirlerden daha çok köylere yoğunlaştı. DP Bursa İl Başkanı Hulusi Köymen seçim öncesinde bu köylerde resmi makamların sistematik anlamda tazyik yaptığını ve CHP'nin köy köy dolaşarak DP aleyhine propaganda yaptığını ve DP levhalarının indirildiğini ifade etti¹⁶¹. Bu gelişmenin ardından DP, köylerde dolaşarak seçim faaliyetini gerçekleştirmek isterken birçok engelle karşılaştı. Mustafakemalpaşa Kaymakamı, köylerde dolaşmak isteyen DP'lilerden fotoğraf isteyerek kendilerine vesika vereceğini, aksi takdirde köylerde dolaşmaya izin veremeyeceğini belirtti. Karşılıklı tartışmalardan sonra zabıtlar tutulup DP'liler

¹⁵⁷ Ahmad, a.g.e., s. 38; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 66.

¹⁵⁸ "Milletvekili Seçim Hazırlıkları", *Ant*, 26 Haziran 1946, nr. 349, s. 1.

¹⁵⁹ "Seçim Hazırlıkları Tamamlandı", *Ant*, 29 Haziran 1946, nr. 352, s. 1.

¹⁶⁰ 1943 yılı 4320 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'na göre her 40.000 nüfusu 1 milletvekili temsil edecektir. Dolayısıyla Bursa ilinin nüfusuna göre seçilecek milletvekili sayısı hesaplandığında, 11,4 gibi küsuratlı bir rakam çıkmaktadır. Ancak milletvekili sayısı 11 olarak hesaplanırsa 17.127 kişinin temsil hakkı gasp edilmiş olacaktır. Bu sebeptendir ki 11,4 rakamı 12'ye yuvarlanmıştır. Böylece Bursa'da 38.000 kişiyi 1 milletvekili temsil etmiş oldu TÜİK, a.g.e., s. XII; "12 Milletvekili Seçilecek", *Ant*, 30 Haziran 1946, nr. 353, s. 1.

¹⁶¹ "Bursa'da", *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1946, nr. 7858, s. 3; "Bursa'dan Aldığımız Haberler", *Ulus*, 28 Haziran 1946, s. 4.

yönlerini Tirilye ve Mudanya İlçeleri'ne çevirdi¹⁶². Burada jandarma DP'lileri alıkoydu ve nahiyeden dışarı çıkmalarına izin vermedi. Nahiyeye Müdürü'nün izni olmadıkça da buradan çıkamayacakları söylendi. Bu olaylar Bursa Valisi'nin huzuruna geldi. Vali İşcan, DP'lileri izinsiz miting yapma isteğinde olduklarını ve buna zaten izin verilemeyeceğini ifade etti¹⁶³. Bu sıralarda iki parti arasındaki ilişkiler iyice gerginleşti. Cumhuriyet Gazetesi Yazarı Necmi Erkmen, tazyik olayını araştırmak için İnegöl'e gidip, köylülerle ve kaymakamla görüştü, İsaveyen Köyü'nden Hasan Yılmaz'ın söylediklerini aynen şöyle aktardı:

“Kaymakam, maiyetle birlikte köyümüze geldi. Köylülerin hepsi tarlalarında meşguldü. Kaymakam ‘köylüler nerede? Geleceğimi önceden haber verdim’ dedi. ‘Tarlalarında çalışıyorlar’ cevabı verildi. Kaymakam tekrar: ‘Bu idareden memnun değil misiniz? Neden Demokrat Parti’ye geçtiniz?’ Köylülerden İbrahim Uluoğlu da ‘Halimizi görmüyor musunuz? Karaborsayı bilmiyor musunuz? Gaz istiyoruz alamıyoruz. Tenekesi 18 liraya çıktı’ demiştir ve Kaymakam sinirlenerek ‘Bu köye komünist fikri girmiş...’ diyerek köyden ayrılmıştı¹⁶⁴.

Ulus Gazetesi'nin haberinde ise tazyik meselesinin doğru olmadığını, bunların sadece halk ile CHP arasına nifak sokmaktan başka bir düşüncesi olmayan kimselerin uydurduğu haberler olarak belirtildi. Aynı zamanda bazı DP temsilcilerinin Bursa köylerinde halka *“bu partiyi İnönü kurdu, siz onun yolundan gelin, partimize üye olun”* söylemleriyle halkı DP'ye çekmeye çalıştıkları ifade edildi¹⁶⁵. Tirilye'ye bağlı köylerde DP mensubu köylüler, muhtarların kendilerine zorla istifanemeler imzalattıkları bile söyledi. Necmi Erkmen'de DP'lilerin bu sebeple buralara girişlerinin engellendiğini iddia etti. CHP ise bu iddialara; *“zor kullanılmış olsaydı köylerde DP kalmazdı”* şeklinde karşılık verdi¹⁶⁶.

Bütün bu yaşananlar üzerine Bursa DP İl Başkanı Köymen, durumu Ankara DP Genel Merkezi'ne bildirdi¹⁶⁷. CHP'lilerin köylüler üstünde zor kullandığı iddiaları bile ortaya atıldı. Bursa Valisi İşcan bu konular üzerinde bir inceleme başlattı. İşcan, eğer DP şiddet uygulandığı iddia edilen kişilerin isimlerini

¹⁶² Necmi Erkmen, “Bursa Demokratları Ankara Merkezine Şikâyet Yağdırıyor”, *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1946, nr. 7866, s. 1.

¹⁶³ Necmi Erkmen, “Bursa Demokratları Ankara Merkezine Şikâyet Yağdırıyor”, *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1946, nr. 7866, s. 3; “Bursa Hadisesinin İç Yüzü Nedir?”, *Ulus*, 16 Temmuz 1946, s. 1.

¹⁶⁴ Necmi Erkmen, “Tazyik Gördüğünü Söyleyen Bursa Köylerini Dolaştım”, *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1946, nr. 7868, s.1- 3.

¹⁶⁵ “Bursa’da Rejim Aleyhtarı Propagandacılar Takip Ediliyor”, *Ulus*, 13 Temmuz 1946, s. 4.

¹⁶⁶ “Bursa’nın Girilmesi Yasak Tirilye Köylerinde Neler Gördüm, Neler Duydum?”, *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1946, nr. 7869, s. 1-2.

¹⁶⁷ “Bursa Valisi ile Demokrat Parti Arasında Bir Mülakat”, *Cumhuriyet*, 14 Temmuz 1946, nr. 7870, s. 1.

söylemezse bizzat DP'den davacı olacağını ifade etti¹⁶⁸. Ancak bu isimler hiçbir zaman belirtilmedi. Şehirde, DP'nin “*Yeter, söz milletindir*” afişlerinde de gece yarısı yırtılmalar oldu. DP Genel Merkezi'nden DP Bursa İl Teşkilatı'na gönderilen beyannamede tazyik gören köylülerin haklarını protesto yoluyla aramasını ve mahkemelere sığınması istendi¹⁶⁹. Tazyik şikâyetleri sadece bir gün durgunluk gösterdi. Ardından yine şikâyetlerin ardı arkası kesilmedi. Ulus Gazetesi'nde DP'nin İnegöl'ün köylerinde halka fes giydirileceği, medreselerin tekrar açılacağı, Arap Harfleri'nin geri getirileceği vaatleri üzerine üye kazanmaya çalıştığı yazıldı¹⁷⁰. Şehirde başka propaganda yapan parti ise LDP oldu. LDP'nin, üç ok taşıyan bir otomobil ile şehirde propaganda amaçlı gezindiği belirtildi¹⁷¹.

Seçim günü yaklaştıkça Bursa'da artan gerginliğin bir süre sonra azaldığını görüyoruz. Yolları bir süreden beri kapalı olan Tirilye ve köyleri de 17 Temmuz günü açıldı ve jandarma müdahalesi de durdu¹⁷². Olaylar biraz durulduktan sonra, partiler artık milletvekili aday listeleri üzerinde çalışmaya başladı.

DP Genel Başkanı Celal Bayar bu tazyik haberleri üzerine Bursa'ya gelmeye karar verdi¹⁷³. Bayar, 20 Temmuz günü sabah 09.30'da Bursa'ya geldi ve otomobilinden alkışlar eşliğinde indi ve şu ifadeleri kullandı:

*“Aziz Mustafakemalpaşalılar, bana bu sıcak alakadan dolayı sizlere teşekkür ederim. Hemşeriniz olduğumu biliyorsunuz. Hep beraber çalışacağız. Sizlere hizmet etmek emelindeyiz. Maksadımız iyi bir hayatın vücut bulmasını ve milletimizin yüzünün gülmesini sağlamaktır. Kendimize güveniyoruz. Programlarımızda vadettiklerimizi yerine getirmek azmindeyiz. Siz de bizlere yardım ederseniz, bu vaatlerin yerine gelmesi daha kolay ve daha çabuk mümkün olacak...”*¹⁷⁴.

Bayar, daha sonra Bursa'nın Karacabey İlçesi'ne doğru hareket etti ve buradaki konuşmasında vatandaşlara oylarının serbestçe kullanmalarının önemini anlatarak şu ifadeleri kullandı:

“Sevgili Karacabeyliler, gayet iyi bilirsiniz ki, milli hâkimiyet her şeyin üstünde bir kıymettir. Önümüzdeki Pazar günü hâkimiyetimizin tecelli etmesi için oylarınızı serbestçe kullanacaksınız. Oylarınızı kullanırken, hiçbir tesir ve tazyik altında kalmayarak vicdanınızdan kopup gelen hislerle hareket ediniz. Bazı yerlerde vatandaşların kanaatlerine hürmet edilmediğinden, tazyik gördüklerinden şikâyetler

¹⁶⁸ “Bursa Valisi Tazyik İddialarını Tetkik Ediyor”, *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1946, nr. 7871, s. 1.

¹⁶⁹ “Bursa'da Sinirlilik Artıyor”, *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1946, nr. 7872, s. 1.

¹⁷⁰ “İnegöl Köylerinde Yapılan Propaganda”, *Ulus*, 27 Haziran 1946, s. 4.

¹⁷¹ “İnegöl Köylerinde Yapılan Propaganda”, *Ulus*, 27 Haziran 1946, s. 4.

¹⁷² “Bursa'da Demokrat Parti Afişleri Gizlice Yırtılıyor”, *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1946, nr. 7873, s. 1.

¹⁷³ “Celal Bayar Bugün Bursa'da Bekleniyor”, *Akşam*, 17 Temmuz 1946, nr. 9968, s. 1.

¹⁷⁴ “Celal Bayar Karacabey ve Bursa'da Nasıl Karşılandı?”, *Cumhuriyet* 20 Temmuz 1946, nr. 7876, s.1- 4.

duydum. Ümit ederim ki Karacabey’de böyle şeyler yoktur (Yoktur sesleri). Bunu böyle işitmekle Karacabey’in idaresinde diğerlerine benzemeyen bir değişiklik olduğundan kendimi bahtiyar addediyorum. Aziz Karacabeyliler, birinci emelimiz memleket ve milletin sözünün aşağıdan yukarıya doğru yükselmesidir. Bu yapıldığı takdirde millet hâkimiyeti, tamamıyla kendisini göstermiş olacaktır. Serbest seçimle Büyük Meclise girmek şerefini kazanan milletvekili burada sizinle nasıl konuşursa, orada da öyle hareket etmeli, serbestçe konuşmalıdır. Seçeceğiniz milletvekillerini daima imtihan ediniz ve sizinle alakadar olmayan kimseleri milletvekili seçilme şerefinden mahrum ediniz... ”¹⁷⁵.

Bayar, DP’lilerin Bursa’daki seçim baskısı şikâyetlerini Karacabey’de halk ile paylaştı ve Karacabey’de herhangi bir baskının olmadığı teminatını bizzat kendisi aldı. Milletvekillerinin genel anlamda halktan kopuk olmaları da Bayar tarafından eleştirilen bir husus oldu.

5.1. BURSA’DA SİYASİ PARTİLERİN MİLLETVEKİLİ ADAYLARINI BELİRLEMESİ

Bursa’da DP ve CHP dışında MKP ve LDP şubeleri de mevcuttu. LDP’nin 18 Haziran 1946’da Bursa İl Teşkilatı açıldı. İl başkanlığına Hüseyin Türkgeldi, muhasip üyeliğe Derviş Mehmet Tural, kâtipliğe ise Recep Türker seçildi. LDP, seçim çalışmasını daha çok DP aleyhine yürüttü bu da CHP lehine bir durum oluşturdu¹⁷⁶. Bursa’da seçim heyecanı devam ederken MKP’de Bursa İl Teşkilatı’nı oluşturmaya başlamış ve 8 kişilik bir temsil kurulu belirlemiştir¹⁷⁷.

CHP Genel Merkezi’nin belediye seçimlerinden sonra il teşkilatlarına gönderdiği genelgede aday listelerinden bazı isimlerin üzerinin çizilmesi ve asıllarla yedeklerin yer değiştirilmesi gibi davranışların affedilmeyeceği uyarısı yapıldı¹⁷⁸. Bu uyarı altında çalışmalar titizlikle yürütüldü.

Seçimin yaklaştığı günlerde en önemli işlerden birisi de adayları belirlemek oldu. Adaylık müracaatları 12 Haziran günü başladı ve partiler aday listelerini zamanla kesinleştirdi¹⁷⁹. DP adaylarını, 18 Temmuz günü ilan etti. DP aday listesi Tablo 5’te verilmiştir¹⁸⁰.

¹⁷⁵ “Celal Bayar Karacabey ve Bursa’da Nasıl Karşılandı?”, *Cumhuriyet* 20 Temmuz 1946, nr. 7876, s. 4.

¹⁷⁶ Çakmak, a.g.e., s. 146.

¹⁷⁷ “Bursa’da Milli Kalkınmanın Şubesi Kuruldu”, *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1946, nr. nr. 7869, s. 1.

¹⁷⁸ BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.1.0.0., Yer No: 42.249.9.

¹⁷⁹ “Milletvekili Adayları”, *Akşam*, 12 Haziran 1946, nr. 9933, s. 1.

¹⁸⁰ “Demokrat Parti Adayları”, *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1946, nr. 7874, s. 5.

Tablo 5. 1946 Milletvekili Genel Seçimleri İçin Bursa DP Adayları

ADI VE SOYADI	MESLEĞİ
Celal Bayar	DP Genel Başkanı
Ahmed Hulusi Köymen	Avukat, Bursa DP İl Başkanı
Mehmet Ali Aybar	Doçent
Emin Nihat Sözeri	Emekli Kurmay Albay
Ali Ferruh Yücel	Fabrikatör
Ziya Kaya	Doktor, Gemlik DP İlçe Başkanı
Sadeddin Karacabey	Ziraatçi
Nuri Doğrul	Ziraatçi, İnegöl DP İlçe Başkanı
Şaik Gökyay	Öğretmen
Arif Durupınar	Öğretmen
Baha Cemal Zara	Tüccar
Mithat San	İpekiş Müdürü

Ant Gazetesi 26 Haziran 1946'daki sayısında mizahi bir yazıda Refik Koraltan'ın ve diğer DP kurucularının önemli görevlerde bulduklarını fakat bu görevleri layıkıyla yerine getirememelerini eleştirdi. Yine aynı tarihli gazetede Koraltan'ın daha önceki Bursa ve Artvin'deki valilik deneyimleri göz önüne getirilerek Koraltan'ın "*ben baskı ortamında görevimi yapamadım*" demesi varsayımında bulunarak Koraltan'ın demagoji yapabilme ihtimali üzerinde duruldu¹⁸¹.

Bursa CHP aday listesi de Tablo 6'da verilmiştir¹⁸².

¹⁸¹ "Refik Koraltan DP'nin Bursa Adayı", *Ant*, 26 Haziran 1946, nr. 349, s. 2.

¹⁸² "Halk Partisi Adaylarını İlan Etti", *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1946, nr. 7875, s. 4; "Genel Başkan Aday Listesini Dün İlan Etti", *Ulus*, 19 Temmuz 1946, s. 4.

Tablo 6. 1946 Milletvekili Genel Seçimleri İçin Bursa CHP Adayları

ADI VE SOYADI	MESLEĞİ
Atıf Akgüç	Bursa Eski Milletvekili
Rafet Canitez	Bursa Eski Milletvekili
Aziz Duru	Bursa Eski Milletvekili
Ahmed Münir Erhan	Bursa Eski Milletvekili
Mustafa Fehmi Gerçeker	Bursa Eski Milletvekili
Muhiddin Baha Pars	Bursa Eski Milletvekili
Dr. Talat Simer	Bursa Eski Milletvekili
Sadık Tahsin Arsal	Çanakkale Eski Milletvekili
Zehra Budunç	CHP İl İdare Kurulu Üyesi
Fahri Bük	Tarım Bakanlığı Müsteşarı
Abdurrahman Konuk	Ant Gazetesi Sahibi ve Başyazarı
Cemil Öz	CHP İl İdare Kurulu Başkanı

CHP'nin aday listesi de DP'den bir gün sonra yani 19 Temmuz günü ilan edildi. Seçimlerden önce beklenmedik bir olay yaşandı ve CHP aday listesindeki Rafet Canitez seçimden iki gün önce vefat etti. Canitez'in yerine Bursa ipek büküm ve dokuma fabrikatörü Faik Yılmazipek aday gösterildi¹⁸³. CHP adayları, İnönü tarafından "*Bursa Hemşerileri*" arasından özenle seçildi.

Seçime bağımsız olarak giren adaylar da mevcuttu. Bu isimler şu şekildedir; Emekli Tuğbay İsmail Hakkı Alpan, Muhallebici Galip Ayanoğlu, Öğretmen İzzettin Turhangil, Sigortacı Naci Kurtul, Öğretmen Fahike Odman. Öğretmen Nazif Turhangil, Basın Yayın Genel Müdürü Şefi Ferruh Volkan, Sanat Enstitüsü Müdürü Salih Şevket Seven, köylü Veysel Ünal, Doktor Nuri Kamil ve Refik Alaçam¹⁸⁴.

¹⁸³ "Bursa'da Dünkü Garip Hadiseler", *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1946, nr. 7877, s. 4.

¹⁸⁴ Çakmak, a.g.e., s. 146.

5.2. BURSA'DA MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNİN YAPILMASI VE KAZANAN MİLLETVEKİLLERİ

1946 milletvekili seçim hazırlıkları devam ederken Ant Gazetesi seçim için yapılan hazırlıkları yayınladı. Vatandaşların oylarını nasıl kullanacakları mahalle defterlerinde yazılıydı. Aksaklık yaşanmaması için seçim öncesi, evlere kâğıtlar gönderilerek ev nüfusunun yazılması bildirildi. Evlerine kâğıt gelmeyen Bursalılar, Belediye binasının en üst katında bulunan Seçim Bürosuna başvurup isimlerini yazdırabilecekti¹⁸⁵. Seçimin teknik işleriyle ilgili Belediyede yetmişden fazla memur çalıştı. Belediye seçimlerindeki listelerden daha titiz bir liste oluşturuldu¹⁸⁶. 26 Haziran günü listeler tamamlandı. Oluşturulan kurul listeleri incelemeye başlandı ve sandık mahalleleri tespit edildi¹⁸⁷.

Vatandaşların oylarını kullanılma esası şöyledir; Seçmenlere kimliği sorularak her birine mühürlü zarf verilecekti. Seçmenler oy pusulalarını önceden getirebilecekleri gibi seçim yerinden de temin edebileceklerdi. Bursa ili için pusulaya 12 milletvekili ismi yazılacaktı. Mühürlü olan pusulalar geçerli sayılacaktı. Eğer fazla isim yazılırsa baştan sayılmaya başlanıp fazlası geçersiz kabul edilecekti.

Seçim hazırlıkları artık bitmiş, seçim listeleri 29 Haziran sabahı askıya çıkarıldı. Listelerin asılı kaldığı gün boyunca ismi yazılı olmayanlar Seçim Bürosuna başvuru yapabilecekti¹⁸⁸. Bursa Valisi İşcan 29 Haziran'da Ant Gazetesi'ne şu açıklamada bulundu:

“4918 Sayılı kanunun yirminci maddesine göre bugün huzurunda teşekkül eden komisyonda seçim kurullarından gönderilmiş olan tutanaklar tetkik edilmiş ve bu tutanıklara göre ilimizin nüfusunun toplam 457.127 olduğu belirlenmiştir. Buna nazaran da 12 Milletvekili seçilmesine karar verilmiştir”.¹⁸⁹

21 Temmuz sabahı ülke genelinde oy verme işlemi saat 08.00'da başlayıp akşam 19.00'a kadar devam etti. Bursa'da seçim, seçim öncesi yaşanan tazyik gelişmeleri gibi hararetli geçti. Cumhuriyet Gazetesi Yazarı Necmi Erkmen, seçimleri Bursa'dan takip ettiğini, seçim günü akşama kadar DP'lilerden 200'e yakın

¹⁸⁵ “Sayın Vatandaşlar”, Ant, 21 Haziran 1946, nr. 344 s. 2.

¹⁸⁶ “Seçim Hazırlıkları”, Ant, 22 Haziran 1946, nr. 345, s. 2.

¹⁸⁷ “Milletvekili Seçim Hazırlıkları”, Ant, 26 Haziran 1946, nr. 349, s. 1.

¹⁸⁸ “Seçim Hazırlıkları Tamamlandı”, Ant, 29 Haziran 1946, nr. 352, s. 1.

¹⁸⁹ “12 Milletvekili Seçilecek”, Ant, 30 Haziran 1946, nr. 353, s. 1; “Bütün Yurtta 20112 Seçim Bürosu Var”, Ulus, 4 Temmuz 1946, s. 1.

tazyik şikâyeti geldiğini yazdı¹⁹⁰. Bunun yanında Erkmen, seçim sonuna kadar nezarete tutulan DP'liler olduğunu ve bunların sayısının 150'ye kadar ulaştığını da belirtti¹⁹¹.

Seçimlerin bitmesinin sonra Bursa'daki milletvekili genel seçim sonuçları iktidar ve muhalif basına farklı şekillerde yansıdı. DP'nin bazı temsilcilerinin sandık başından uzaklaştırılması DP'nin Bursa'daki seçimlerde yolsuzluk yapıldı iddialarına neden oldu. Bu iddialarının dayanağı Görükle, Yaylacık, Üçpınar, Dağ Akça, Çalı, Dağ Yenice, Anahor, Ermiye, İnesi, Tahtalı, Apolyont, Maksen Pınar, Kite, Akçalar, Başköy, Balıklı, Badırğa, Hasanağa, Fadıllı, Ertuğrul, Zırafta, Göbelye, Doğanköy, Burhaniye, Çataltepe, Dimboz, Dudaklı, Kozlu Viran, Karahır gibi Bursa'nın bazı köylerinden DP'ye hiç oy çıkmamıştı¹⁹². Bazı sandık başlarında DP temsilcilerinin bulunmasına da izin verilmedi. DP taraftarı olan Doğru Gazetesi'nin 26 Temmuz'daki haberinde DP temsilcilerinin raporlarına göre; oy sonuçlarının rakamları yer değiştirmişti. Örneğin; Soğanlı'da DP'nin aldığı oy sayısı 139, CHP'nin aldığı oy sayısı 103 olmasına karşın DP'ye 103, CHP'ye ise 170 oy yazılmıştı. Doğru Gazetesi'ne göre rakam değişikliği yapılan sonuçların birkaçı Tablo 7'de verilmiştir¹⁹³.

¹⁹⁰ "Bursa'da Seçim Çok Hararetle Geçti", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1946, nr. 7878, s. 4; "Bursa'da Seçim Nasıl Cereyan Etti", *Akşam*, 22 Temmuz 1946, nr. 9973, s. 2.

¹⁹¹ Bursa'da Seçim Çok Hararetle Geçti", *Cumhuriyet*, 22 Temmuz 1946, nr. 7878, s. 4.

¹⁹² "Dama Taşı Gibi Yer Değiştiren Rakamlar", *Doğru*, 26 Temmuz 1946, nr. 28, s. 1-2.

¹⁹³ "Dama Taşı Gibi Yer Değiştiren Rakamlar", *Doğru*, 26 Temmuz 1946, nr. 28, s. 1-2.

Tablo 7. Bursa'daki Seçimlerde Usulsüzlük Yapıldığı İddiasına Yönelik Muhalif Basına Yansıyan Sonuçlar

		DP Temsilcilerinin Raporlarına Göre		Tasnif Sonucuna Göre	
Sandık No	Köy Adı	DP	CHP	DP	CHP
76	Nilüfer	130	94	30	194
85	Küçük Balıklı	294	89	84	303
93	İnegazi-Atlas	168	36	18	204
101	İrfaniye	203	106	-	414
104	Misi	355	45	-	432
120	Kayapa	312	239	-	631
127	Ovakakça	155	41	55	141

Muhalif basının rakamları toplandığında birçoğu CHP'nin tasnif sonucuyla aynı çıkmamaktadır. Sandıktaki seçmen sayısına ulaşamadığı için bu iddianın doğruluk payını ölçemiyoruz.

Bursa'da 196 sandıkta 232.000 kayıtlı seçmenin 180.124'ü oylarını kullanmış, CHP, 105.289, DP ise 71.476 oy kazanmıştı¹⁹⁴. Böylece Bursa'daki bütün milletvekillerini CHP çıkarmıştı.

Seçim sonuçları DP'lileri memnun etmeyince, seçimlerde baskı olduğunu öne çıkarma gayreti içinde oldular. DP'lilerin yıllarca propaganda malzemesi olarak kullandığı kişi Bursa Çalı Köyü Karakolu Komutanı Şükrü Onbaşı oldu. Şükrü Onbaşı, DP kurulduğundan beri DP'lilere yaptığı baskılarla anıldı. Onbaşı, Çalı DP başkanı ve ikinci başkanını kahveden jandarma zoruyla Sülüklü Karakoluna oradan da saatlerce yaya yürüterek Çalı nahiyesine getirtip onları nahiye müdürünün DP'den istifa teklifi ile karşılaştırmıştı¹⁹⁵. Bu seçimde de yine aynı propagandayı kullanıp her

¹⁹⁴ Bursa'da 21 Temmuz 1946 genel seçimlerine katılan seçmen sayısı kaynaklara göre değişiklik göstermektedir. Cumhuriyet Gazetesi'ne göre bu sayı 180.124 iken Ulus Gazetesi'nde bu sayı 177.000 olarak ifade edilmiştir. Bu konuda elimizde resmi bir rakam mevcut değildir. "Bursa'da İnönü'ye Başvurdu", *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1946, nr. 7880, s. 1; "Bursa'da Tazyik ve Zulüm Haberleri Bir Daha Yalanlandı", *Ulus*, 24 Temmuz 1946, s. 4.

¹⁹⁵ "Bursa'da Tazyik ve Tehdit Artıyor", *Vatan*, 12 Temmuz 1946, nr. 1841, s. 2.

sandıkta Onbaşılardan varlığını niteler şeklinde Doğru Gazetesi'nde "Yaşasın Şükürü Onbaşı" şeklinde yazılar yazıldı¹⁹⁶.

DP Bursa İl Başkanı Köymen, milletvekili seçimlerinde usulsüzlük yapıldığına dair Başbakanlığa, İç İşleri Bakanlığına ve TBMM'ye bir telgraf çekti¹⁹⁷. Telgrafta, seçim günü milli iradeye el uzatıldığını, seçmenlerin oy hakkına müdahale edildiğini, yapılan tazyiklere rağmen seçmenlerin aslında DP'ye oy verdiğini, seçim kurullarının, mazbatalara anında el koyması gerekirken, bir gün sonra el koyduklarından bahsedildi¹⁹⁸.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 26 Temmuz'daki haberine göre Bursalılar seçim sonucunu hayretle karşıladı. Ayrıca DP'nin yayınladığı beyannamede Bursa ile ilgili şu satırlar yer aldı:

"...Demokrat Parti aday listelerinin attırılmasına müsaade edilmediği, halkın elde ettiği Demokrat Parti aday listelerin kendilerinden toplattırıldığı ve köylere gönderilen temsilcilerin geri çevrildiği, bu şekilde tecelli eden neticeyi normal ve kanuni bir seçim sonucu kabul etmenin imkânsız olduğu bildirilmekte, seçim neticesi ne olursa olsun Demokrat Parti'nin Bursa'da seçimi sureti katiyede kazanmış olduğu belirtilmekte ve yapılan bütün bu kanun üstü hareketlerle bunların doğurduğu neticelerden mesul olanları umumi efkâr karşısında açıkça protesto ederiz"¹⁹⁹.

Ayrıca DP Bursa İl Teşkilatı, Cumhurbaşkanı İnönü'ye Bursa'daki usulsüzlükten bahseden 2.000 imzalı bir telgraf çekti. Cumhuriyet Gazetesi Yazarı Necmi Erkmén, Bursa Valisi İşcan'a seçim mazbatalarında yapılan değişiklik iddiasına ne cevap vereceğini sorduğunda İşcan; "böyle bir şeyin yapılmasına imkân olmadığını" ifade etti²⁰⁰. Ardından DP, milletvekili genel seçim sonuçlarından memnuniyetsizliğini ifade etmek için; Bursa, Adana, Balıkesir, Ankara'da protesto mitingleri düzenledi. Bursa Tophane'de, 28 Temmuz günü yapılan "Hayır Biz Bunları Seçmedik" mitingine 20.000'den fazla katılım oldu²⁰¹. Miting sırasında Bursa DP teşkilatının, İnönü'ye ve İç İşleri Bakanlığı'na çektikleri protesto metinleri

¹⁹⁶ "Yaşasın Şükürü Onbaşı", *Doğru*, 26 Temmuz 1946, nr. 28, s. 1-2.

¹⁹⁷ BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 79.524.23.

¹⁹⁸ BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 79.524.23.

¹⁹⁹ "Bursa da İnönü'ye Başvurdu", *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1946, nr. 7880, s. 3; "Bursa'da", *Akşam*, 23 Temmuz 1946, nr. 9974, s. 1.

²⁰⁰ "Bursa da İnönü'ye Başvurdu", *Cumhuriyet*, 24 Temmuz 1946, nr. 7880, s. 3; "Bursa'da Tazyik ve Zulüm Haberleri Bir Daha Yalanlandı", *Ulus*, 14 Temmuz 1946, s. 4.

²⁰¹ "Bursa'da Dün Büyük Bir Miting Yapıldı", *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1946, nr. 7884, s. 1-2; "Bursa'da Miting", *Akşam*, 28 Temmuz 1946, nr. 9979, s. 2.

okundu. Konuşma yapan DP Bursa İl Başkanı Hulusi Köymen, seçilen milletvekillerinin Bursa'yı temsil etmediklerini belirtti²⁰².

Bu arada ülke genelinde içlerinde Bursa'nın da olduğu illerde seçimlerin iptali için meclise başvurulmuş ve seçim tutanaklarını inceleme komisyonu kurulmuştu. Bursa'daki usulsüzlüklerle ilgili söz alan Refik Koraltan, uzun bir rapor sunarak; defterler düzenlenirken DP'li olduklarından şüphe edilen veya kesin DP'li oldukları bilinenlerin birçoğunun seçim defterlerine yazılmadığını, yapılan itirazlara cevap verilmediğini, seçim büroları ve kurullarına kimlerin girebileceği, seçim kanununda açıklanmasına rağmen hükümet teşkilatında görevli kimselere ayrıldığını iddia etti²⁰³. Koraltan, aynı zamanda Bursa'dan gelen belgeleri, özellikle Kayapa Köyü ile ilgili raporu okuyarak komisyona sundu. Bursa'nın CHP Milletvekili Muhiddin Baha Pars, Koraltan'ın en çok güvendiği raporun Kayapa Köyü belgesi olduğunu ancak kendisine sabah, Kayapa seçmenleri tarafından asıl mazbatanın geldiğini ve bunun 600 imzalı bir tekzipname olduğunu belirtip Kayapa Köyü halkının şu satırlarını okudu: *Aşağıda imza, mühür ve parmak izlerimiz bulunan biz Kayapa seçmenleri, tamamen reylerimizi CHP'ye vermiş olduğumuzu ve DP'nin elindeki mevcut mazbatanın tamamen sahte olduğunu bildiririz*²⁰⁴. CHP pek çok yerde olduğu gibi Kayapa'da da seçime yönelik usulsüzlüğün ve yolsuzluğun olmadığı iddiasını sürdürdü.

Bursa'da, 21 Temmuz 1946 milletvekili genel seçimlerine katılım oranı %77.64 olup, oyların %58.45'ünü CHP, %39.68'ini ise DP alırken, %1.87 oy ise diğer partilere (MKP) ya da geçersiz oy sayısını oluşturdu²⁰⁵. Bursa'nın 1946 milletvekili genel seçim sonuçlarına ait elimizde sağlıklı ve resmi rakamlar mevcut değildir. Bursa'nın diğer yerel gazetelerinin 1946 seçim sonuçlarını yazan nüshalarına ulaşamadığımız için Cumhuriyet Gazetesi verilerini ele aldık. Bu sonuçlar ışığında kesin olan bir durum vardır ki o da her iki partinin de seçim sonuçlarından memnun olmamasıdır. DP, aldığı oyların düşük olduğu gerekçesiyle, CHP de kırkaltı seçimlerinin yıllarca şaibeli anılacak olmasından memnun olmamıştır.

²⁰² "Bursa'da Dün Büyük Bir Miting Yapıldı", *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1946, nr. 7884, s. 1-2.

²⁰³ TBMM, TD, D. VIII, C. 1, T. 0, 26 Ağustos 1946, s. 184-185.

²⁰⁴ TBMM, TD, D. VIII, C. 1, T. 0, 26 Ağustos 1946, s. 189.

²⁰⁵ Bursa'da LDP (Liberal Demokrat Parti) şubesi olmasına rağmen TÜİK' de 1946 yılı seçime katılan partiler arasında LDP bulunmamaktadır. TÜİK, a.g.e., s. 4.

6. BURSA'DA 1946 İL GENEL MECLİSİ SEÇİMLERİ

CHP Genel Sekreterliği, il teşkilatlarına gönderilen genelgede İl Genel Meclisi seçiminde il, ilçe, ocak ve bucaklarda geniş bir yoklama yapılarak aday listesinin belirlenmesini istedi²⁰⁶. Bu yoklamalara da ilçe ve bucak idare kurulu başkan ve üyeleriyle ilçe içindeki belediyelerin partili başkan ve üyeleri, köy ve mahalle ocak idare kurulu başkanları ve partili muhtarların katılacağı ifade edildi²⁰⁷.

Bursa genelinde 1 Eylül 1946'da olan seçimlere DP'de katıldı ve katılım toplam %68 civarında olup üyelerin çoğunluğunu yani il ve ilçe toplam 33 üyeyi CHP kazandı²⁰⁸.

7. CUMHURİYET HALK PARTİSİ BURSA İL KONGRESİ

CHP parti tüzük ve programında yer alan ilkeleri doğrultusunda her yıl genellikle bir defa olmak üzere yeni İl İdare Kurulu belirlemek amacıyla il kongreleri yapılırdı. 29 Aralık 1946'da Belediye Salonu'nda yapılan kongreye, 81 delege katıldı. Kongre birinci başkanlığına eski Belediye Başkanı olan Muhittin Dinçsoy, ikinci başkanlığa İznik Delegesi Mehmet Sindel seçildi. Kongreye Vali Yardımcısı, Bursa Milletvekilleri; Faik Yılmazipek, Muhittin Baha Pars, Parti Bölge Müfettişi Ali Taşkapılı, Belediye Başkanı Fahri Batıca katıldı²⁰⁹. Kongre, Belediye Salonu'nda gerçekleşmiş ve sonunda ise il idare kuruluna; Fabrikatör Sait Ete, Belediye Başkanı Fahri Batıca, Merinos Fabrikası Müdürü Durmuş Erginsoy, Doktor İbrahim Alp, Paşa Çiftliği sahibi Muhittin Dinçsoy, Tüccar Refik Gülenç, Avukat Reşat Türel, Fabrikatör Burhaneddin Ersöz, Tütün Tüccarı Fazıl Erman seçildi ve 3 Ocak'ta yapılan il idare kurulu toplantısında Başkan Avukat Reşat Türel oldu²¹⁰. İl idare kurulu seçiminden sonra kongreye son verildi.

²⁰⁶ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 6.30.11.

²⁰⁷ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 6.30.11.

²⁰⁸ Çakmak, a.g.e., s. 152.

²⁰⁹ 1946-1947 yılında Bursa Bölge Müfettişi olan Ali Necmettin Taşkapılı, 1895 yılında doğmuş İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Afyon İli Kurulu Üyesi ve Başkanı olmuştur. 5. Süvari Kolordusu Emir Subayı ve Hukuk Danışmanı, İl Genel Meclis ve Belediye Meclis Üyeliği, Afyonkarahisar Barosu Başkanı ve VII. Dönem Afyonkarahisar Milletvekili hizmetlerinde bulunmuştur. *TBMM Albümü (1920-1950)*, C. I, 2. Baskı, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., No. 1, Ankara 2010, s. 373; Çakmak, a.g.e., s. 121.

²¹⁰ Çakmak, a.g.e., s. 123.

8. DEMOKRAT PARTİ BURSA İL KONGRESİ

DP tüzüğü gereğince her yıl yapılan il kongresi 29 Aralık 1946'da saat 10.00'da Dağcılık Kulübü Salonu'nda yapıldı. İlçelerden gelen delegeler hazır olduktan sonra Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk adına üç dakika saygı duruşuna duruldu. Arkasından kongre başkanlığı seçimine geçildi. Kongre başkanlığına eski Akçakoca Kaymakamı ve Karacabey Delegesi Fuat Arna seçildi. DP Bursa İl Başkanı Köymen, partinin on aylık çalışma raporunu okuyarak şu ifadeleri kullandı:

“Demokrat Parti günden güne gelişmektedir. Parti milli şuurun olgunluğundan ve vatandaşların akliseliminden aldığı kuvvetle ana davaları ortaya koymakta ve Meclisteki temsil ödevini bütün gayreti ile başarmaya çalışmaktadır. Maziye bıraktığımız bir yığın hakikatlerle sabit olmuştur ki tek partili hükümet rejimi, anayasanın vatandaşlara verdiği hakları sağlamakta aciz ve muhtaç olduğu inkişafı teminde kıfayetsizdir. Hükümetçe alınan tedbir ve kararlar ne kadar iyi niyetlerle alınmış olursa olsun serbest bir eleştiri süzgecinden geçmedikçe halk için emniyet gelemez.”²¹¹.

Hulusi Köymen DP Bursa İl Teşkilatı'nın ilk zamanları 13 kişiden ibaret olduğunu ancak 10 aylık zaman diliminde bu sayının 40.394 olduğunu da tespit ettiğini söyledi. Köymen konuşmasında, CHP'nin kanun dışı hareketlerinin sebebini hükümet ile parti çizgisini ayıramamakta bulduğunu da belirtti.

Daha sonra kongrede DP Bursa İl Teşkilatı bütçesi kabul edildi. Kongrede, gelen dilekler okundu. Bu dileklerden biri de seçim kanununun değişmesi yönünde oldu. Bunun üzerine Doğru Gazetesi yazarlarından İsmet Bozdağ bu konuyla ilgili şu ifadeleri kullandı:

“Seçim Kanununun tadilini isteyen bir kanun tasarısı Adalet Komisyonunda görüşülmüş ve çürük bir gerekçe ile reddedilmiştir. Bu tasarı yakında Büyük Meclise arz edilecektir. Önümüzde kısmi seçimler vardır, seçim kanunu değişmeden önce bu seçimlere girmemizi doğru bulmam. Seçimi kazansak bile partimiz kaybetmiş demektir.”²¹².

Bozdağ'ın bu sözlerine Mudanya Delegesi Rıza Akıncı'dan bir itiraz gelmiş ve Akıncı, seçimlere, DP'nin haklarının savunulması bakımından seçimlere yine de girilmesini savundu.

²¹¹“Demokrat Parti İl Kongresi”, *Doğru*, 30 Aralık 1946 nr. 93, s. 1.

²¹² Demokrat Parti İl Kongresi”, *Doğru*, 30 Aralık 1946, nr. 93, s. 1.

Kongrede pek çok farklı konular da görüldü. Bunlardan bazıları şu şekildedir; Halkevleri'nin her vatandaşın faydalanmasına açık hale gelmesi, tek dereceli seçim sisteminin tam anlamıyla hayata geçirilmesi, polis vazife ve salahiyet kanununun değiştirilmesi, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesidir²¹³. Kongrede CHP kongresine giden bir DP'li olduğu fark edilince dışarı çıkartılması için tartışmalar çıktı ancak bir delegenin, “*Onlar bizi siyasi düşmanları sayıyorlar, fakat biz onları dost olarak kabul edelim*” sözleri alkışlandı ve kabul edildi. Ancak bu durum Doğru Gazetesi'nde delegenin kongreye kabul edilmediği şeklinde yazıldı²¹⁴.

Sıra il idare kurulu seçimine geldi ve bu kurula; Hulusi Köymen, Ali Ferruh Yücel, Baha Cemal Zağra, Hayri Terzioğlu, Doktor Haydar Ömer Onur, Sadettin Karacabey seçildi²¹⁵. İl idare kurulunun seçiminden sonra DP il kongresi sona erdi.

²¹³ Demokrat Parti İl Kongresi”, *Doğru*, 30 Aralık 1946, nr. 93, s. 1.

²¹⁴ BCA, CHP K. Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 1317.370.2.

²¹⁵ Demokrat Parti İl Kongresi”, *Doğru*, 30 Aralık 1946, nr. 93, s. 1.

İKİNCİ BÖLÜM

1947 YILINDA TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

1. CUMHURİYET HALK PARTİSİ İLE DEMOKRAT PARTİ İLİŞKİLERİ

1946 Milletvekili seçimlerinin ardından, VIII. Dönem TBMM, 5 Ağustos 1946'da toplandı. Meclisin önünde iki önemli görev vardı. Birincisi Cumhurbaşkanlığı seçimi, ikincisi ise Meclis Başkanlığı seçimidir. CHP, Cumhurbaşkanlığı adayı için, parti içindeki gizli oylama sonucu seçilen İsmet İnönü'yü, Meclis başkanlığı için ise yine oylama sonucu seçilen Kazım Karabekir'i aday gösterdi²¹⁶. DP'liler ise Cumhurbaşkanlığı için Fevzi Çakmak'ı (İstanbul), Meclis Başkanlığı için ise Yusuf Kemal Tengirşek'i (Sinop) aday gösterdi²¹⁷. Önce TBMM Başkanlığı seçimi yapıldı. Meclis Başkanlığına 379 oy ile Kazım Karabekir seçildi²¹⁸. Ardından Cumhurbaşkanlığı seçimine geçildi ve 451 milletvekilinden 388'nin oyunu alarak İsmet İnönü tekrar Cumhurbaşkanlığına seçildi²¹⁹. Cumhurbaşkanlığına yeniden seçilen Ankara Milletvekili İnönü, hükümeti kurma görevini de uzun yıllar CHP Genel Sekreterliğini yapan Recep Peker'e verdi²²⁰. Recep Peker, parti içerisinde otoriterliği ile tanınan bir isimdir. Başbakanlığa, Peker'i getirmek, iktidar ve muhalefet ilişkilerinin bir hayli sert geçeceğinin de göstergesiydi.

Hükümet kurma çalışmaları devam ederken, Meclis açılış konuşmasını yapmak üzere kürsüye gelen Cumhurbaşkanı İnönü'yü, DP'liler protesto edip ayağa

²¹⁶ Albayrak, a.g.e., s. 93; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 70.

²¹⁷ Ercan Haytoğlu, "*Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1948-1960)*", Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü, İzmir 1994, s. 24; Albayrak, a.g.e., s. 93.

²¹⁸ TBMM, TD, D. VIII, C. 1, T. 0, 5 Ağustos 1946, s. 2.

²¹⁹ TBMM, TD, D. VIII, C. 1, T. 0, 5 Ağustos 1946, s. 2.

²²⁰ Recep Peker, 1917 yılında Harp Akademisini bitirdi. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışıyla politik hayata ilk adımını attı. 11 Ağustos 1923'te Kütahya mebusu, 13 Eylül 1923'de CHP Genel Sekreteri oldu. CHP Genel Başkanlık Kurulu üyeliği, Bakanlar Kurulu Başkanlığı, 21 Mayıs 1924'de İç İşleri Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, 9 Mart 1931'de üçüncü kez CHP Genel Sekreterliği görevlerinde bulundu. Koçlar, a.g.t., s. 5-32; İnan, a.g.e. s. 239; Erer, a.g.e., s. 158; İnan, a.g.e., s. 239; Kabasakal, a.g.e., s. 173.

kalkmayınca bu durum CHP içinde büyük tepkilere neden oldu²²¹. Bu protesto aslında şaibeli geçtiği düşünülen 1946 milletvekili genel seçimlerine bir tepkiydi.

14 Ağustos'ta Peker Hükümeti Meclis'te programını okudu²²². Peker bu programın aynı günde görüşülüp kabul edilmesini isteyince iktidar ile muhalefet arasındaki ilk anlaşmazlık ortaya çıktı²²³. DP'lilere göre; hükümet programı önce mecliste okunmalı, partiler kendi içlerinde fikir alışverişi yapıp görüşler öyle bildirilmeliydi. Bunun aksi bir durum ise muhalefetin görüşlerinin önünü kesmek olurdu. Bu konuyla ilgili söz alan Aydın Milletvekili Adnan Menderes şu ifadeleri kullandı:

“Teessürle ifade ederim ki, Partimiz, bu programın müzakere ve tenkidine girişmek imkânından mahrum bırakılmıştır. Gerçi, Meclisin o zamana kadar olan işleyişinde böyle bir gelenek yoktur ve yapılan da, hükümet programı okunur okunmaz görüşülmesi ve güven oylamasına geçilmesidir. Fakat o zamana kadar mecliste sadece tek parti vardı. Bu defa, hükümet programı okunduktan sonra DP'liler Meclis Başkanlığına, görüşmelerin iki gün sonraya ertelenmesini rica eden bir teklif vermişlerdir. Fakat bu teklif de anayasanın 44. Maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir”²²⁴.

Menderes'in konuşmasının ardından CHP'li Süreyya Örguevren (Balıkesir) ise buna karşılık olarak; *Anayasanın 44'üncü maddesinin son fıkrası şöyle yazar: “Hükümet tutacağı yolu ve siyasi görüşünü en geç bir hafta içinde Meclise bildirir ve ondan güven ister”* ifadelerini kullandı²²⁵. Muhalefetin bu karşı çıkışıyla Peker Hükümeti'nin güvenoyu alması da zor oldu. DP'lilerin görüşmeleri erteleme talebi de reddedilince Demokratlar Meclisi terk etmiş ve Peker bu şekilde güvenoyu alabilmişti²²⁶.

İktidar ile muhalefet arasındaki ikinci gerginlik ise TBMM'de yapılan bütçe görüşmeleri esnasında yaşandı. 1946 yılından itibaren bütçe görüşmeleri senelik olarak 1 Ocak'ta başladığı için 1947 yılının bütçe görüşmeleri de 14 Aralık'ta başladı²²⁷. Başbakan Recep Peker, bütçe kanun tasarısı ve bütçe komisyon raporunu mecliste okumuş konuşmasının en dikkat çekici bölümü şu şekilde olmuşt:

²²¹ Albayrak, a.g.e., s. 93; Çufalı, a.g.e., s. 29.

²²² TBMM, TD, D. VIII, C.1, T. 0, 14 Ağustos 1946, s. 27-37.

²²³ TBMM, TD, D. VIII, C.1, T. 0, 14 Ağustos 1946, s. 59.

²²⁴ TBMM, TD, D. VIII, C.1, T. 0, 14 Ağustos 1946, s. 59.

²²⁵ TBMM, TD, D. VIII, C. 1, T. 0, 14 Ağustos 1946, s. 38-39.

²²⁶Şarika Gedikli Berber “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP’de 35’ler Vakası”, *Gazi Üniversitesi, Akademik Bakış Dergisi*, C. 6, S. 11, 2012, s. 141.

²²⁷ İnan, a.g.e, s. 248.

“...Sayın ve değerli arkadaşlarım; 1947 yılının Bütçe tasarısı Kamutayın yüce huzuruna sunulmuş bulunuluyor. Bütün arkadaşlarca belli bir gerçek olduğuna şüphe etmediğim bir noktayı tekrarlamakta fayda görüyorum. Arkadaşların; bir Devletin bütçesinin müzakeresi alelülak bir hesap pusulasının gözden geçirilmesi değildir. Bir Devlet bütçesinin rakamlarının ifadesi içinde Devletin yeni yıl zarfında güdeceği iç ve dış politika ile ekonomik ve idari bütün işler sağlık, milli eğitim, bayındırlık gibi milletçe açılıp gelişme bakımından mühim olan bütün hareketlerin de manası gömülüdür. Bütün arkadaşlarım Kamutayımızın Devlet bütçesini incelemekte vazifeli olduğu ciddiyeti bütün hacmiyle kullanarak tenkitlerini, tekliflerini ve tavsiyelerini yapacaklarına şüphe etmiyorum”²²⁸.

Bu konuşmayla Peker, hazırlanan raporun devletin tüm vaziyeti göz önüne alınarak hazırlanmış olduğu için gelecek eleştirilerin de ona göre yapılması konusunda muhalefeti uyarıyordu. Bu uyarıyı alan Demokratların da tepkisi gecikmedi. Menderes, yaptığı eleştiri de Peker’in konuşmasında muhalefetten gelecek olan eleştirileri azaltmaya çalıştığını belirtti. DP’liler fiyat artışlarını eleştirdiler ve gensoru önergesi verdiler ancak önerge kabul edilmedi²²⁹. Hazırlanan program toplumun alım gücünü daha da düşürür nitelikteydi ve hayat pahalılığını arttıran bir yanı da vardı. Menderes’e göre; bütçe açığı yoktu, bunlar esaslı tedbirler değildi ve bu zamana kadar uygulanan yöntemlerle milli kaynaklar verimsiz amaçlar uğruna harcanmıştı²³⁰. Menderes’in bu tepkisinden sonra söz Maliye Bakanı’na verildi ancak Peker araya girerek ve “*bu sözler psikopat bir ruhun ifadeleridir*” diyerek siyasi havayı daha da gerdi. Bu sözlerin ardından DP’liler, Peker’i protesto ederek meclisi terk etti. CHP’li Nihat Erim (Kocaeli) ise meclisi terk etmenin vazifeden kaçmak olduğunu söyledi²³¹.

Bu olaya demokratların tepkisi sadece o günle sınırlı kalmadı. Demokratlar, meclis oturumlarına katılmadılar ve meclis yine eskisi gibi tek partiyle karşı karşıya kaldı²³². Bu durum Peker’in konuşmasını alkışlayan CHP’li vekilleri bile tedirgin etti. Bu krize İnönü, partilerüstü bir tutumla müdahale ederek Başbakan Recep Peker ve DP Genel Başkanı Celal Bayar ile ayrı ayrı görüşmeler yaptı. Bayar’a meclis güvenliğini sağlayacağı konusunda teminat verdi. İnönü sayesinde ilişkiler biraz yumuşadı. DP’liler, meclise geri döndü ve Menderes bu “*psikopat*” olayından on iki gün sonra meclis kürsüsünden mesai toplanmalarının sarfedilmiş

²²⁸ TBMM, TD, D. VIII, C. 3, T. 0, 18 Aralık 1946, s. 3-5.

²²⁹ Ahmad, a.g.e., s. 140; Koçlar, a.g.t., s. 70.

²³⁰ Karpat, a.g.e., s. 262; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 144-145.

²³¹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s. 237; Ahmad, a.g.e., s. 40.

²³² Birand vd, a.g.e., s. 45; Koçlar, a.g.t., s. 71.

olmasını DP'nin sözlerini değerlendiren bir davranış olduğunu söyleyerek teşekkür etti ve devamında Peker'i kastederek şahıslara tecavüz etmenin kimsenin hakkı olmadığını belirtti²³³. Peker ise daha sonra, muhalefetin görevine devam ettiğini belirtti ve Demokratların gönlünü aldı.

2. DEMOKRAT PARTİ'NİN I. BÜYÜK KONGRESİ (7 OCAK 1947)

DP, kuruluşunun birinci yıl dönümüne rastlayan I. Büyük Kongresi'ni 7 Ocak 1947 saat 09.30'da Ulus Meydanındaki Yeni Sinema binasında gerçekleştirdi²³⁴. Kongrenin ilk günü açılış konuşması DP Genel Başkanı Celal Bayar tarafından gerçekleştirildi. Bayar'ın konuşmasında iktidarı eleştiren şu ifadeler yer aldı:

“...Partimizin doğuşunda ve kuruluşundaki bu asliyet neticesi olarak ciddi vakur ve azimli hareketleri muvazaa efsanelerini kısa bir zamanda ortadan kaldırdı. Bundan sonra da Demokrat Parti'nin hızla gelişmesi karşısında iktidar partisinin o zamana kadar adeta okşayıcı ve teşvik edici görülen hareketlerinin birdenbire değiştiğini biliyorsunuz. Nitekim bu devreyi takiben ilk önce alttan alta engelleme ve daha sonra da Hükümet teşkilatını da kullanarak açıktan açığa set çekme ve hatta yer yer dağıtma hareketlerine şahit oluyoruz. Bütün bu hareketlere rağmen halkımızın sağlam ve azimli durumu değişmiyor ve artık Halk Partisi'nin iktidar endişesine düştüğünü ve sınırlarının bozulduğunu görüyoruz...”²³⁵.

Bayar'ın açılış konuşmasında seçim sonuçlarının şaibeli olduğu etkisini görmek mümkündür. Kongre başkanlığına aday olarak İzmir Delegeesi Ekrem Hayri Üstündağ aday gösterildi. Ancak kongredeki birçoğunun “Kenan Öner” şeklinde bağırımları sonucu kongre başkanı İstanbul Delegeesi Kenan Öner oldu.

Kongrenin ikinci gününde ise bazı delegeler söz aldı. Ankara Delegeesi Samet Ağaoğlu, hedeflerinin iktidara gelmek olduğunu belirtti. Ağaoğlu, aynı zamanda DP'nin amaçlarını belirten bir konuşma yaptı. Hemen sonrasında İzmir Delegeesi Rauf Onursal kürsüye çıktı. Onursal, keskin fikirleriyle öne çıkan bir isimdi. Onursal konuşmasında şu ifadeleri kullandı: “Peker kabinesini oluşturan kişiler, totaliter zihniyete sahiptirler. Mesela Ticaret Bakanı Atıf İnan, Atatürk devrinin son senelerini Celaliler Devri şeklinde niteledi”. Onursal'ın konuşması şiddetle alkışlandı²³⁶. Daha sonra söz alan Fikret Başaran (Denizli Delegeesi) ise milletin

²³³ TBMM, TD, D. VIII, C. 3, T. 1, 30 Aralık 1946, s. 836-843.

²³⁴ Ayın Tarihi, Ocak 1947; İkinci, a.g.e., s. 332; Orhan Mete, *Bütün Tafsilat ve Akisleriyle Demokrat Parti'nin 1 inci Büyük Kongresi*, Ticaret Dünyası Matbaası, İstanbul 1947, s. 16.

²³⁵ Mete, a.g.e., s. 8; Erer, a.g.e., s. 181.

²³⁶ Mete, a.g.e., s. 21.

iradesi ile oynamanın ateşle oynamak olduğunu belirtti. Bu konuşmalardan sonra Akif Sarioğlu (Antalya Delegatesi), Mükerrerem Torun (Aydın Delegatesi), Himmet Oçmen (Konya Delegatesi), Sıtkı Yırcalı (Balıkesir Delegatesi), Fuat Arna (Bursa Delegatesi), Osman Kapanı (İzmir Delegatesi), Mustafa Kentli (İzmir Delegatesi), Hamit Şevket İnce, Fuat Köprülü konuşmalar yapmış Burhan Belge, Enis Behiç, Hulusi Köymen (Bursa Delegatesi) ise Bayar'ın sözlerine katıldıklarını belirtmişlerdir²³⁷. Kongrenin ikinci günü dikkat çeken bir husus İsmet İnönü'nün Psikopat Olayı'ndaki müdahalesinin takdir edilmesi oldu²³⁸.

Kongre'nin en önemli günü altıncı günüdür. Çünkü "Ana Davalar Komisyonu Raporu" adında bir rapor hazırlanmıştı ki bu rapora bu ismin verilmesi en mühim istekleri taşıdığından kaynaklanıyordu. Bu raporun en önemli dört maddesi Hürriyet Misakı adı altında toplandı²³⁹. Bu Misakın maddeleri şöyledir:

- 1-Anayasaya aykırı kararların kaldırılması,
- 2-Hükümet teşkilatlarının partilerin dışında işlemesi,
- 3-Seçim kanunun "milletin isteklerine uyularak" değiştirilmesi,
- 4-Cumhurbaşkanının partilerüstü olması²⁴⁰.

Hürriyet Misakı'nda yer alan istekleri, delege Burhan Belge'nin önerisiyle tüm salon ayağa kalkarak kabul etti²⁴¹. Bu isteklerde; seçimlerin güvenilir bir mekanizma tarafından denetlenebilir olması, hükümet idare amirlerinin tarafsız olması ve İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı makamı ile parti genel başkanlığı makamını birbirinden uzak tutması talep edildi. Eğer bu istekler gerçekleşmezse DP'nin "*sine-i millete*" döneceği ifade edildi²⁴². Sine-i Millet kavramı kongrede fikir ayrılığına neden oldu. Bu kavramda, milletin adaletine sığınmak mı yoksa meclisten çekilip CHP'yi tek başına bırakmak mı kastedildiği konusunda anlaşmazlık çıktı.

²³⁷ Mete, a.g.e., s. 20-26.

²³⁸ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 153; Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, Hz. Erol Şadi Erdiç, C. 2, Özener Matbaacılık, İstanbul 1997, s. 1390.

²³⁹ Ekinci, a.g.e., s. 332; "DP Kongresi Dün Çok Hararetle Oldu", *Cumhuriyet*, 9 Ocak 1947, nr. 8044, s. 3.

²⁴⁰ *Demokrat Parti Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildiler*, Hz. Müstakil Demokratlar Grubu, s. 7; İnan, a.g.e., s. 275; Şeyhanhoğlu, a.g.m., s. 92.

²⁴¹ Refik Koraltan, *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar-DP'nin Kurucusu Anlatıyor*, Timaş Yay., Hz. Kamil Maman, İstanbul 2013, s. 142; Kabasakal, a.g.e., s. 175.

²⁴² Tuna, a.g.e., s. 34; Yeşil, a.g.e., s. 105; Alpaslan Işıklı vd., *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Der. İrvın C. Schunk ve E. Ahmet Tonak, Belge Yay., İstanbul 2013, s. 181.

Büyük Kongre aynı zamanda DP içindeki hizipleşmenin başladığı kongre de oldu. İktidara karşı daha sert politika uygulanmasını savunan ve aralarında Osman Bölükbaşı (Ankara Delegatesi), Sadık Aldoğan (Afyonkarahisar), Samet Ağaoğlu (Ankara Delegatesi), Mükerrer Sarol, Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Kapani ve İsmet Bozdağ'ın da (Bursa Delegatesi) bulunduğu grup bu isteklerin yerine gelmezse tümünden istifa edip sine-i millete dönmeyi savundu²⁴³. Ancak meclisi terk etmek düşüncesine çoğunluk tarafından sıcak bakılmadı²⁴⁴.

Kongrede demokrasi örneği davranışları da görmek mümkün olmuştu. Konuşmalar sırasında delegeler birbirlerinin sözünü kesmemiştir. Delegeler demokrasi çerçevesi içinde konuşmalarını yaparak fikirlerini serbestçe dile getirmişti.

Bunun en çarpıcı örneği Afyon Milletvekili Emekli General Sadık Aldoğan'ın yaptığı konuşmadır. Aldoğan, tek parti devrini II. Abdülhamit devrine benzetip “*eski tas eski hamam sadece tellaklar değişti*” diyerek sadece anayasanın değişmesinin yetmeyeceğinden, CHP'yi de süpürüp atmanın gerekliliğinden bahsetti²⁴⁵. Yine, DP Genel Müfettişliklerine atanan önemli bir isim olan Osman Bölükbaşı'nın İnönü hakkında “Kızıl Sultan” şeklinde hitap etmesi de CHP'nin sınırlarını bir hayli gerdi²⁴⁶.

DP kongresinin ardından harekete geçen CHP, parti reformunu görüşmek üzere 16 Ocak'ta toplandı. Parti program ve tüzüğünde değişiklik, parti işleyiş tarzını değiştirme, alınacak ekonomik tedbirler gibi konular görüşüldü²⁴⁷.

Parti Genel İdare Kurulu'na Emin Sazak, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Refik Şevket İnce, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Cemal Tunca (Afyonkarahisar), Yusuf Kemal Tengirşek (Sinop), Ahmet Tahtakılıç (Kütahya), Ahmet Oğuz (Eskişehir), Celal Ramazanoğlu (İçel), Enis Behiç Akaygen (İstanbul),

²⁴³ Ayşe Aydın, “Demokrat Parti'nin Kuruluşunun İlk Yıllarında Parti İçinde Meydana Gelen Hizipleşme ve Müstakil Demokratlar Grubu”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. XIX, Eylül 2014, s. 273; Adem Çaylak, *İktidar Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye'nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s. 56.

²⁴⁴ Adem Çaylak “1946-1950 Arasında Müfrit Muhafazakâr Demokratlar ve Türk Demokrasisinin Almış Olduğu Biçim”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 62, S. 1, 2007, s. 22; Tuna, a.g.e., s. 34.

²⁴⁵ Albayrak, a.g.e., s. 102; Erer, a.g.e., s. 187.

²⁴⁶ Koraltan, a.g.e., s. 142; Erer, a.g.e., s. 54; Çaylak, a.g.e., s. 54.

²⁴⁷ Ahmad, a.g.e., s. 41.

Samet Ağaoğlu, Hasan Dinçer (Afyonkarahisar), Genel Başkanlığa ise Celal Bayar seçildi²⁴⁸.

Kongre oldukça heyecanlı bir hava estirmişti, bu heyecan rüzgârına CHP bile kapılmış kongre kararlarına bir süre sessiz kalmıştı. Bu sessizliği Nihat Erim'in Ulus Gazetesi'ne yazdığı bir yazı bozdu. Erim, yazısında şu ifadeleri kullandı: “*Bu kurultay bizim gözümüzde, kendi partimize yakın olan bir partinin, bize hücum etmek için planlar hazırlayan bir toplantısı mahiyetini asla almamıştır*”²⁴⁹. Erim'e göre; bu isteklerin altı boş ve tek amacı iktidarı kötülemektir. Çünkü kongrede iktidara ağır eleştiriler gelmişti.

Kongreden sonra yine Nihat Erim, Ulus Gazetesi'nde çıkan yazısında DP kongresi ile ilgili muhalefetin de iktidar partisi kadar mühim vazifelerinin olduğunu, cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının birleştirilmemesi konusunda DP'ye hak verdiğini, İnönü'nün de buna binaen başkanlıktan fiili olarak çekildiğini ama bunun dört yıl sonra yapılacak olan seçimlerde İnönü'nün partisinden uzaklaşacağı anlamına gelmeyeceğini belirtti²⁵⁰.

DP I. Büyük Kongresinden çıkan Hürriyet Misakına ilk zamanlarda CHP'den bir tepki gelmemiş olmasına rağmen zamanla CHP bunu kendisine bir saldırı olarak niteleyip sessizliğini bozmuş ve ilişkiler yine eskisi gibi gerilmiştir.

3. 1947 MUHTAR SEÇİMLERİ

DP'nin I. Büyük Kongresi sonrasında DP ve CHP arasındaki gergin ilişki, Nihat Erim'in Ulus Gazetesi'ndeki yazısıyla DP'ye bazı konularda hak vermesiyle yumuşadı. İlişkiler tam yumuşamış derken köy muhtarları ve ihtiyarlar meclisi seçimleri meselesi gündeme geldi²⁵¹.

Köy muhtarları ve ihtiyar meclisi seçimlerinin 16 Şubat 1947'de yapılmasına karar verildi. Seçimler Ankara ve İstanbul'da CHP kontrolünde geçerken, Mersin Arslanköy'de halk seçimleri protesto etmekle kalmadı seçime hile karıştığı iddiasıyla sandığa da el koydu. Köylülerin bazıları isyan ettikleri ve jandarmayla çarpıştıkları

²⁴⁸ “Seçim Neticesi”, *Doğru*, 13 Ocak 1947, nr. 97, s. 1; Yücel, a.g.e., s. 57.

²⁴⁹ Eroğul, a.g.e., s. 50; *Ulus*, 12 Ocak 1947, s. 3.

²⁵⁰ Yalman, a.g.e., s. 1392.

²⁵¹ “Muhtar Seçimleri İçin Şikâyetler Başladı”, *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1947, nr. 8082, s. 1

gerekçesiyle tutuklandı²⁵². DP Genel Başkanı Celal Bayar seçimlerde kanunsuz müdahalelerin olduğunu ileri sürdü ancak Başbakan Recep Peker müdahalelerin olduğunu söyleyenlerin iftira ve saygısızlık yaptığını ifade etti. Bu denli gergin havada geçen seçimlerin sonuçları şu şekildedir; 63 ilin 34.098 köyünden 31.000’inde CHP, 1328 köyde DP, 1869 köyde de bağımsızlar ve 1 köyde de İşçi ve Çiftçi Partisi kazanmıştı²⁵³. Ancak seçimlerin şaibeli olduğunu belirten Bayar’ın seçimlerden sonraki açıklaması şu şekildedir:

“Muhtar seçimlerinin memleketin her tarafında idare makinesi tarafından nasıl sevk ve idare edildiği bütün milletin malûmudur. Yüzde 95’i Demokratlardan oluşan köylerde bile CHP’nin kazanması, bu seçimlerin mahiyetini pekiyi anlatabilir. Eğer seçimler kanun dairesinde yapılırdı ve kanunsuz müdahaleler olmasaydı. Demokrat Parti’nin bu seçimleri ekseriyetle kazanacağına şüphe yoktu. Bu seçimlerdeki hilelerin asıl gayesi, Demokrat Parti’nin köy teşkilatını dağıtmak veya zayıflatmak olduğu inkâr kabul etmez bir hakikattir”²⁵⁴.

DP’ye göre CHP’nin muhalefeti köylerden sökülmek için elinden geleni yaptığı ve DP aleyhine propaganda yaptığı bir seçim, CHP’ye göre ise muhalefetin halkı isyana teşvik ettiği bir seçim olmuştu²⁵⁵. Muhtar seçimleri de milletvekili genel seçimlerin de olduğu gibi birçok baskı yapıldığı şikâyetine yol açtı, Celal Bayar’da bu durumu basına verdiği bir demeçte “bir zor darbesi” olarak niteledi²⁵⁶.

Gergin hava daha durulmadan TBMM’de boşalan milletvekillikleri için 7 Nisan’da Balıkesir, Tekirdağ, Kastamonu ve İstanbul’da yapılacak olan ara seçimler devreye girdi. Köy muhtarları seçimleri, DP’nin I. Büyük Kongre’deki istekleri (Hürriyet Misakı) doğrultusunda yapılmadığı için DP’nin seçimlere girip girmeyeceği merak konusu oldu.

DP Genel Başkanı Bayar’ın, İzmir’e gideceği Cumhuriyet Gazetesi’nin 28 Mart 1947’deki sayısında yer aldı²⁵⁷. Ancak Recep Peker, Bayar’dan daha hızlı davranıp 31 Mart’ta İzmir’e vapurla indi ve Halkevi’nde yaptığı konuşmada muhalefete sert bir dille yüklenerek polis, sıkıyönetim, matbuat kanunlarını

²⁵² Erer, a.g.e., s. 204; Şeyhanlioğlu, a.g.m., s. 86; Yeşil, a.g.e., s. 107.

²⁵³ Albayrak, a.g.e., s. 114; “Muhtar Seçiminin Kati Sonucu”, *Ulus*, 25 Nisan 1947, s. 4.

²⁵⁴ Erer, a.g.e., s. 205.

²⁵⁵ Yeşil, a.g.e., s. 107.

²⁵⁶ Hürriyet Konyar, *Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler*, Kardeşler Matbaası, İstanbul 1999, s. 59; Eroğlu, a.g.e., s. 51.

²⁵⁷ “Demokrat Parti Adaylarını Ay Başında İlan Edecek”, *Cumhuriyet*, 28 Mart 1947, nr. 8122, s. 1.

hatırlatarak seçime katılmanın her partinin görevi olduğunu belirtti²⁵⁸. Bayar ise bu tehditlerden korkmadıklarını ve milletvekili ara seçimlerine katılmayacaklarını ifade etti. DP, birkaç gün sonra milletvekili ara seçimlere girmeme nedenlerini Cumhuriyet Gazetesi'ne şöyle özetledi; “*Seçim emniyeti kanunla sağlanmadıkça ve idare makinesinin tarafsızlığına imkân bırakmayan zihniyet değişmedikçe seçime girmeyi Türk demokrasisine karşı ağır bir suç sayıyoruz*”²⁵⁹. Başbakan Recep Peker'de buna cevap olarak, hürriyet şartlarının tam anlamıyla mevcut olduğu Türkiye'de seçimlere girmemenin bir sabotaj hareketi olduğunu belirtti²⁶⁰.

4 ilde yapılan ara seçimde, 9 milletvekilinin hepsi CHP'den çıkmıştır²⁶¹. Ancak Peker'in DP'yi seçimlere katma gayretinden şunu anlamak mümkündür; bu seçim sonuçlarından CHP pek de memnun değildi. Çünkü herhangi bir rekabet olmaksızın gerçekleşen seçim zaferle sonuçlanmış sayılmazdı.

DP'nin milletvekili ara seçimlere katılmamasının ardından 30 Mayıs'ta yapılacak olan mahalle muhtarları seçimi gündeme geldi. Şehir ve kasabalarda mahalle muhtar heyetlerinin teşkiline dair 4541 sayılı kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi konusu TBMM'ye geldi²⁶². Bu değişiklikte beraber önceden seçimi idare amirleri kontrol etmekteydi. Bu kurul 9 kişiden oluşacak Başkanlığını Belediye Başkanı üstlenecekti. Ayrıca 4 üyesi belediye üyeleri, geriye kalan 4 üye de mahalle muhtarları arasından seçilecekti²⁶³. Ancak kanun teklifinde muhalefetin istediği gibi seçimlerin adli güvenceye alınması ile ilgili bir madde yer almadı²⁶⁴.

Bu değişikliklerin ardından CHP, DP'nin seçime katılmasını bekledi. İktidarın tedbirlerini yeterli görmeyen muhalefet, seçimlere parti temsilcilerinin katılmasını ve bir yargıcın bunlara başkanlık yapmasını, sandık başlarına zabıtalardan gelmemesini istedi ancak bu istekler CHP tarafından reddedildi²⁶⁵. Bunun üzerine DP İdare Kurulu, 21 Mayıs'ta yaptığı toplantıda seçimlerde adli güvence olmadığı için

²⁵⁸Eroğul, a. g.e., s. 52; Karpat, a.g.e., s. 272; “Başbakan Dün Akşam 7.30'da İzmir'e Vardı”, *Cumhuriyet*, 2 Nisan 1947, nr. 8127, s. 1-4.

²⁵⁹“DP Beyannamesinin Metni”, *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1947, nr. 8129, s. 1-3; Tuncer, a.g.e., s. 31.

²⁶⁰Tuncer, a.g.e., s. 32; “Başbakanın Dünkü Nutku İki Saatten Fazla Sürdü”, *Cumhuriyet*, 2 Nisan 1947, nr. 8127, s. 1-4; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 165.

²⁶¹Bu milletvekilleri şu şekildedir; Org. İzzeddin Çalışlar (Balıkesir), Ali Rıza Arı (İstanbul), Gen. Refet Bele (İstanbul), Dr. Nikola Fakeçelli (İstanbul), Mekki Hikmet Gelenbeğ (İstanbul), Dr. Mim Kemal Öke (İstanbul), Dr. Akil Muhtar Özden (İstanbul). Tuncer, a.g.e., s. 206; Tuncer, a.g.e., s. 10; Yeşil, a.g.e., s. 108-109.

²⁶²TBMM, TD, D. VIII, C. 5, T. 1, 7 Mayıs 1947, s. 100.

²⁶³TBMM, TD, D. VIII, C. 5, T. 1, 7 Mayıs 1947, s. 116.

²⁶⁴TBMM, TD, D. VIII, C. 5, T. 1, 7 Mayıs 1947, s. 100-146.

²⁶⁵Konyar, a.g.e., s. 61.

seçime katılmama kararı çıktı. 31 Mayıs 1947'deki Cumhuriyet Gazetesi'nde, seçime DP ve MKP'nin katılmadığı ve bu sebeple seçime katılım oranının İstanbul'da %41,6 olduğu yazıldı²⁶⁶. Ancak İstanbul'da, CHP'ye göre; katılım oranı %60, DP'ye göre ise katılım oranı %10 oldu²⁶⁷. CHP yine rekabetsiz seçimin kazanan tarafıydı.

4. 12 TEMMUZ BEYANNAMESİ VE SONRASINDA CUMHURİYET HALK PARTİSİ İLE DEMOKRAT PARTİ İLİŞKİLERİ

DP I. Büyük Kongresi'nde kabul edilen Hürriyet Misakı, Şubat 1947'de başlayan Kenan Öner-Hasan Ali Yücel Davası²⁶⁸, muhtar seçimlerindeki hadiseler ve İzmir konuşmaları sebebiyle iki parti arasındaki anlaşmazlık doruk noktasına ulaştı. Özellikle Peker Hükümeti zamanında bu anlaşmazlık kopma noktasına doğru gitti. DP'nin hem mahalle muhtar seçimlerine hem de ara seçimlere katılmaması CHP'nin rekabetsiz seçim ortamında, zaferini tam anlamıyla meşru kılmadı. Başbakan Peker'de, seçimlere katılmayan DP'ye tehdit boyutlarına varan sözler sarf etti. İki parti arasındaki uzlaşmayı sağlayabilmek için Ankara Ticaret Odasının I. ve II. Başkanı olan biri CHP'li biri de DP'li olan iki iş adamı devreye girdi. DP Ankara İl Başkanı Üzeyir Avunduk ile CHP Ankara İl İdare Kurulu üyesi Vehbi Koç, Emin Sazak ve Başbakan Yardımcısı Mümtaz Ökmen'in (Ankara) girişimiyle Bayar ve Peker bir araya getirildi²⁶⁹. Ancak bu görüşmeden sonra herhangi bir açıklama yapılamaması görüşmeden bir sonuç çıkmadığının göstergesiydi.

Bayar, çok partili siyasi hayatı sağlam temellere dayandıracak bir seçim sistemini, sıkıyönetimin kaldırılmasını, Halkevleri ve radyonun artık CHP himayesinden çıkmasını, memurların partilere tarafsız davranmasına dair hükümetin bir bildiri yayınlamasını istedi. Başbakan Peker de bunları yapmanın, hükümetin

²⁶⁶ "Muhtar Seçimleri Dün Yapıldı", *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1947, nr. 8187, s. 1-3; Tuncer, a.g.e., s. 33.

²⁶⁷ "İstanbul'da İştirak Nispeti", *Cumhuriyet*, 7 Nisan 1947, nr. 8132, s. 1-5.

²⁶⁸ 2 Ağustos 1947'de başlayan, CHP İzmir Milletvekili Hasan Ali Yücel ile DP İstanbul İl Başkanı Kenan Öner arasındaki davadır. Bu dönemde siyasi partiler, birbirlerini suçlamak birbirlerinin üzerine "solcu" damgası yapıştırmaya çalışırlardı. Bu durumla bağlantılı olarak davanın sebebi de; Mareşal Fevzi Çakmak, solcu kesimi koruyan CHP'nin eski milli eğitim bakanı olduğunu ileri sürdü. Bu iddiaya karşılık CHP Eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, "bu bahsettiğiniz kişi ben miyim?" şeklinde cevap verdi. Çakmak yerine Öner; "evet sensin" cevabını verince Yücel, iftira ve hakarete uğradığı gerekçesiyle Öner'den davacı oldu. 17 Şubat 1947'de başlayan davayı Kasım 1947'de Öner kazandı. Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 157; Erer, a.g.e., s. 225.

²⁶⁹ Müstakil Demokratlar Grubu, a.g.e., s. 10; Kabasakal, a.g.e., s. 175.

baskı yaptığını kabul etmek olacağından bu istekleri reddetti²⁷⁰. Cumhurbaşkanı İnönü, Başbakan Peker’le görüşmesine rağmen Peker düşüncelerinde diretti ve düşüncelerinden vazgeçmedi²⁷¹.

Tüm gelişmeler üzerine, Peker-İnönü görüşmesi de fayda vermeyince İnönü, partilerüstü bir tutum sergileyerek Bayar ile 7 Haziran’da başlayan ve bir ay süren görüşmeler yaptı. Bu görüşmelerin bir kısmına Peker’de katıldı²⁷². Bayar, DP yönetiminin baskı altında olduğunu ifade etti ancak Peker bu iddiaları kabul etmedi²⁷³. Görüşmeler karşılıklı suçlamalar şeklinde devam etti. İnönü, Bayar ve Peker’e, süreci korumaları gerektiğini, kendini tamamen haklı, karşı tarafı da tamamen haksız görmenin bu kargaşayı sonuçsuz bırakacağından söz etti²⁷⁴. 14 Haziran’da İnönü, Bayar ve Peker’le ortak bir görüşme daha gerçekleştirdi. Görüşmenin sonucunu öğrenmek isteyenlere İnönü, “başladığı yerde bitti” cevabını verdi²⁷⁵. 24 Haziran’da ise tekrar gerçekleştirilen görüşmede Bayar bu anlaşmazlığın düzeleceği konusunda pek de iyimser olmadığını ifade etti²⁷⁶.

Cumhurbaşkanı İnönü görüşmelerin sonunda, Peker’i desteklememe konusunda kararlıydı. Partiler arasındaki anlaşmazlığın çıkmaza doğru gittiğini görerek müdahale etmeye karar verdi²⁷⁷. İnönü görüşmelerin sonucunu 11 Temmuz akşamı radyodan bir beyanname şeklinde açıkladı. Bu beyanname tarihimize 12 Temmuz Beyannamesi olarak geçti²⁷⁸. Beyannamede en dikkat çekici cümle şudur; “Ben idare mekanizmasının baskı yaptığını Hükümet Reisinin kabul etmemesini, bir teminat ifadesi olarak aldım ve bunu Bay Bayar’a söyledim”²⁷⁹. Bu cümlenin arkasında baskı şikâyetlerinin, İnönü tarafından haklı görüldüğü ve baskıların bir an önce bitmesi konusunda Peker’e yapılan bir uyarı vardı. İnönü, Başbakanın yerine

²⁷⁰ Karpaz, a.g.e., s. 277; Suna Kili, *1960-1975 Döneminde Cumhuriyet Halk Partisinde Gelişmeler*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 1976, s. 98.

²⁷¹ Koçlar, a.g.t., s. 80; Karpaz, a.g.e., s. 278.

²⁷² Ayfer Özçelik vd., *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Ed. Süleyman İnan ve Ercan Haytoğlu, Anı Yayıncılık, Ankara 2011., s. 113; Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 146.

²⁷³ Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 146; Kabasal, a.g.e., s. 175; Müstakil Demokratlar Grubu, a.g.e., s. 17.

²⁷⁴ Cezmi Eraslan, “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz (1947) Beyannamesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 6, S. 22, 1998, s. 145.

²⁷⁵ Eraslan, a.g.m., s. 145; Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 146.

²⁷⁶ Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 146.

²⁷⁷ Eroğul, a.g.e., s. 57; Yücel, a.g.e., s. 69.

²⁷⁸ Yeşil, a.g.e., s. 112; İnan, a.g.e., s. 319; Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek parti, Çok Parti Hatıralarım 1908-1950*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2008, s. 380.

²⁷⁹ Müstakil Demokratlar Grubu, a.g.e., s. 18; Özçelik vd., a.g.e., s. 114; Erer, a.g.e., s. 216.

Bayar'ı yanına almasının asıl sebebi, Cumhurbaşkanlığı ve Parti Başkanlığı'nın ayrılması konusunda muhalefetin yaptığı baskının söz konusu olmasıdır. Cumhurbaşkanı İnönü, 12 Temmuz Beyannamesi ile üzerindeki baskıları bir nebze de olsa hafifletmek istedi. Aynı zamanda İnönü, Cumhurbaşkanlığı makamının partilerüstü olmasının önemini de göstermiş oldu.

12 Temmuz Beyannamesi, DP İdare Kurulunda Celal Bayar tarafından açıklandı ve parti içi iki grup ortaya çıktı. Birinci grup²⁸⁰ çok baskıya ve hakaretlere maruz kaldıklarını aslında bu beyannameye razı olmadıklarını fakat bunun yine de ılımlı bir hareket olduğunu bu sebeple de olumlu karşıladıklarını belirtti. İkinci grup²⁸¹ ise İnönü'nün hem cumhurbaşkanı hem de parti başkanı olduğu sürece DP ile demokrasi oyunları oynayacağını ifade etti. “İnönü bu kadar samimi ise neden antidemokratik kanunları kendisi kaldırmıyor?” şeklinde sert çıkışlar olmakla beraber bu oyuna asla müsaade edilmemesi gerektiğini savundular. Ancak toplantıdan ılımlı olan yani birinci grup görüşünde yaklaşımlar daha fazla çıktı²⁸².

Beyanname, hem DP için iyi bir gelişme oldu hem de bir o kadar DP'yi atıl bıraktı. Çünkü DP'nin en büyük muhalefet silahı olan “baskı” meselesi muhalefet lehine çözülmüş ve İnönü muhalefeti haklı görmüştü.

DP içinde beliren müfrit (aşırı) ve mutedil (ılımlı) gruplar bir süre sonra CHP'ye de yansımaya başladı. CHP'de müfrit olan grup Mümtaz Ökmen (Ankara) ve Cevdet Kerim İncedayı'nın (Sinop) başını çektiği, Peker siyasetinin doğru olduğunu ve sert siyasetin devam etmesi gerektiğini söyleyen grup olup, mutedil grup da Nihat Erim'in başını çektiği, İnönü'nün izlediği yöntemi doğru bulan ve muhalefetle ilişkilerin bu denli sert olmaması gerektiğini savunan gruptu²⁸³.

12 Temmuz Beyannamesi, demokrasi hayatımızın dönüm noktalarından birisi olduğu gibi partiler içindeki bazı kişilerin de fikir değiştirmesine neden oldu. Örneğin; Nihat Erim, Hüseyin Cahit Yalçın (İstanbul), Falih Rıfkı Atay (Ankara)

²⁸⁰ DP'deki ılımlılar şu şekildedir; Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Şevket İnce, Ekrem Hayri Üstündağ, Hulusi Köymen olup zaman zaman bu grup şu isimler tarafından da desteklenmiştir; Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Refik Koraltan. Çaylak, a.g.m., s. 23-24.

²⁸¹ DP içindeki sertlik yanlıları isimler şu şekildedir; Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan, Samet Ağaoğlu, Mükerrrem Sarol, Kenan Öner, Mustafa Kentli, Osman Kapani ve İsmet Bozdağ. Aydın, a.g.m., s. 273.

²⁸² Taşkın Tuna, *Adnan Menderes'in Günlüğü*, Şüle Yay., İstanbul 2010, s. 42-43.

²⁸³ Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 147; Yeşil, a.g.e., s. 115; Aydın, a.g.m., s. 276.

düşüncelerinde biraz daha yumuşamış ve cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması konusunda DP'ye hak verir oldular²⁸⁴. Recep Peker ise İnönü'nün, beyannamedeki tavrı ve CHP içinde oluşmaya başlayan ılımlı gruptan ötürü tedirgin oldu. 35'ler adıyla CHP içindeki bu ılımlı ve liberal grup²⁸⁵, öğremlerini Atatürk Türkiye'sinde yapmış, Atatürk ilkelerini benimsemiş kişilerden oluşuyordu. Bu grup parti içinde Peker'e açık bir muhalefet yapmaya başladı²⁸⁶. Çünkü DP'nin liberal politikalarına karşı Peker'in, aşırı devletçi politikaları, halk tabanını da CHP'den uzaklaştırmaya başladı. Partiler arasındaki ilişkilerin bozulmasında büyük payı olan Peker'in başbakanlık görevinin uzun ömürlü olmayacağını da sinyalleri verildi.

26 Ağustos'ta CHP Parti Grubu toplantısında Peker, partisinden kendi hükümetine güvenoyu istedi. Nihat Erim bu konuyu Ulus Gazetesi'ndeki yazısında şu şekilde anlatır:

*"26 Ağustos günü Parti Grubunda iç politika üzerindeki tartışmalar sonunda Bay Peker, sorulan bir suale cevaben, Sayın İnönü ile ne iç politikada ne de diğer noktalarda aralarında hiçbir anlaşmazlık olmadığını; bir gün böyle bir durum hâsıl olursa hatta grubun güvenine haiz olsa dahi, bir saniye tereddüt etmeksizin İnönü'nün düşüncesi doğrudur deyip çekileceğini söyledi..."*²⁸⁷.

Oylamada Peker Hükümeti'ne 35 kişi güvensizlik oyu verdi. 303 oyla ise güvenoyu aldı²⁸⁸. Bu o güne kadar CHP tarihi içinde görülmemiş bir olaydı. Başbakan Peker bu güvensizlik oylarını lehine çevirebilmek için anlayamadığı bazı bakanları bile değiştirdi. Ancak bu seferde güvensizlik oyu 47'ye çıktı²⁸⁹. Bunun üzerine Peker, 9 Eylül 1947'de yapılan Parti Divanı toplantısında sağlık sebeplerini

²⁸⁴ Bila, a.g.e., s. 31.

²⁸⁵ 35 milletvekilinin içine İsmet İnönü'de dâhildir. Bu milletvekilleri şu şekildedir; Nihat Erim (Kocaeli), Vedat Dicleli (Diyarbakır), Kasım Gülek (Adana), Ali Fuat Cebesoy (Konya), Kasım Eren, İsmail Rüştü Aksal (Kocaeli), Cavit Oral (Adana), Sinan Tekelioğlu (Adana), Fahri Kurtuluş (Rize), Mahmut Nedim Gündüzalp (Edirne), Cevat Dursunoğlu (Erzurum), Hamdullah Suphi Tanrıöver (İstanbul), Celal Sait Siren (Bolu), Şevket Raşit Hatipoğlu (Manisa), Nazif Ergin (Sivas), Tahsin Banguoğlu (Bingöl), Tezer Taşkıran (Kars), İhsan Hamit Tiğrel (Diyarbakır), Sait Odyak (İzmir), Sedat Çumralı (Konya), Muhsin Adil Binal (Konya), Hasan Şükrü Adal (Bolu), Avni Refik Berkman (Ankara), Muhtar Ertan (Bitlis), Ali Kemal Yiğitoğlu (Amasya), Abdurrahman Melek (Gaziantep), Vehbi Sarıdal (Niğde), Kamil Kitapçı (Sivas), Hilmi Athloğlu (Ankara), Hilmi Öztarhan (Manisa), Suut Kemal Yetkin (Urfa), Raşit Börekçi (Ankara), Osman Ağan (Urfa), Bekir Kaleli (Gaziantep), Mahmut Şevket Esendal (Bilecik). Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 175; Berber, a.g.m., s. 146.

²⁸⁶ Berber, a.g.m., s. 145; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 175.

²⁸⁷ Berber, a.g.m., s. 146; Metin Tokar, *Tek Partiden Çok Partiye*, Milliyet Yay., 1971, s. 286.

²⁸⁸ Yeşil, a.g.e., s. 115-116; Bila, a.g.e., s. 123; Kaştan, a.g.m., s. 129.

²⁸⁹ Yeşil, a.g.e., s. 116; Karpata, a.g.e., s. 287.

gerekçe göstererek istifa etti²⁹⁰. Peker Hükümeti'nin istifasından sonra yerine daha ılımlı olan Trabzon Milletvekili Hasan Saka başkanlığında yeni hükümet kuruldu²⁹¹.

5. CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN VII. BÜYÜK KURULTAYI (17 KASIM 1947)

CHP VII. Olağan Kurultayı, 17 Kasım 1947'de Ankara Halkevi Salonu'nda toplandı. Kurultay, İnönü'nün konuşmasıyla açıldı. Kurultaya, 405 milletvekili, 324 delege katıldı²⁹². Kurultayda, Recep Peker taraftarı müfritler ile 35'ler grubunu temsil eden mutediller arasında sert tartışmalar çıktı.

Kurultayda illerde, CHP il başkanlığı yapan valilerin bu görevleri kaldırılıp, kongrede seçilenler il başkanı olacaktı. Genel Başkan her kurultayda yeniden seçilecek ve cumhurbaşkanı, parti başkanı vazifesinde ise parti idaresini fiili olarak yürütmeyecek onun adına Genel Başkan Vekili yürütecekti. İl, ilçe, bucak ve köylerde idare kurulları ve kurul başkanları seçimle iş başına gelecekti. Parti divanı 40 kişiden oluşacak ve kurultayda gizli oyla üyeler arasından seçilecekti. Bu kurulun kararları da içlerinden seçtikleri 10 kişilik Genel İdare Kurulu tarafından yürütülecekti. Kurultayda yapılan en önemli değişikliklerden birisi de milletvekili adaylarının her yerde %70'nin iller tarafından tespit edilmesi oldu²⁹³. CHP iktidarı güçlenen DP muhalefeti karşısında kurultayda parti ile ilgili önemli liberal kararlar aldı.

CHP bu kurultayda, laiklik ilkesinden geniş ödünler verdi. Türbelerin açılması ve 1935'te kabul edilen "*dini düşünceleri dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmak*" maddesi "*din ve devlet/dünya işlerinin ayrı olması*" şeklinde değiştirildi. Komünizmle mücadele maddesi de eklendi. Ayrıca okullara din dersi konulması istenen önergeler sebebiyle de "*demokratikleşme kurultayı*" olarak da

²⁹⁰ Kaştan, a.g.m., s. 129; Berber, a.g.m., s. 147; Yeşil, a.g.e., s. 176.

²⁹¹ Başbakan Hasan Saka, deneyimli ve liberal eğilimleri olan bir devlet adamıdır. Peker'den farklı olarak, Paris'te eğitim görmüş ve İstanbul Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde hukuk ve ekonomi dersleri vermiş bir sivilidir. Sırasıyla Maliye Bakanlığı, Ekonomi, Ticaret ve Dışişleri Bakanlığı yapmıştır. Başbakan olarak ekonomik sorunları halletme niteliklerine sahip görünmekteydi. Aynı zamanda Hasan Saka Lozan görüşmelerinde bulunan üçüncü delegedir. Ahmad, a.g.e., s. 46; Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s. 248-249; Kili, a.g.e., s. 98; Çizmeli, a.g.e., s. 60.

²⁹² Uzun, a.g.m., s. 111; Yeşil, a.g.e., s. 176; "CHP Büyük Kurultayı Bugün Toplanıyor", *Ant*, 17 Kasım 1947, nr. 840, s. 1; "Büyük Kurultay Dün Sabah Toplandı", *Ant*, 18 Kasım 1947, nr. 841, s. 1; "CHP Büyük Kurultayı Bugün Toplanıyor", *Ant*, 17 Kasım 1947, nr. 840, s. 1.

²⁹³ Giritlioğlu, a.g.e., s. 211; Olgun, a.g.m., s. 26; a.g.e., s. 176.

anıldı²⁹⁴. DP'nin, sürekli CHP üzerinde baskı yaptığı, devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması konusundaki istekleri bir nebze de olsa yerine getirildi. Muhalefetin bir başka isteği ise daha önce Başbakan Peker'e ilettikleri, halkevlerinin tarafsız olması konusundaki talebi oldu. Ancak bu istek Peker tarafından reddedildi. Şimdi ise bu kurultayda, Halkevleri şahsiyet olarak partiden ayrıldı²⁹⁵. Parti görevlilerinin, artık merkezden atamayla değil seçimle iş başına gelmesi de demokratik adımlardan birisi olarak kabul edildi.

17 Kasım – 4 Aralık 1947 tarihleri arasında süren kurultayı, kaynaklarımız CHP'nin yönetimde; devrimcilikten, evrimciliğe ve faydacılığa geçtiği değerlendirmesini yapmaktadırlar²⁹⁶. Genel anlamda değerlendirilecek olursa bu kurultay CHP'nin siyasi olarak ayrı bir kimliğe dönüştüğünü göstermekle beraber devletçilik ve inkılapçılık ilkesi üzerindeki durumunu da yeniden açıklığa kavuşmuştu²⁹⁷.

6. 1947 YILI BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

6.1. BURSA'DA 1947 KÖY VE MAHALLE MUHTARLARI SEÇİMİ

Köy Kanunu nedeniyle muhtar seçimleri her dört senede bir yapılırdı. Bir önceki seçim 1943 yılında gerçekleştirilmişti. Bursa'da da, köy muhtarlığı seçimleri, 20 Şubat günü başladı ve yaklaşık bir hafta kadar sürdü²⁹⁸. Ülke genelindeki seçimin harareti Bursa'ya da yansdı. 23 Şubat 1947'deki Cumhuriyet Gazetesi'nin haberine göre; Bursa Demokratları, Demirtaş Köyü'ndeki muhtarlık seçiminde yolsuzluk yapıldığını iddia ederek, idare makamlara şikâyetlerini bildirdiler. Ancak bu durum sadece Demirtaş Köyü ile sınırlı olmayıp, Kestel ve Dağyenice Köyleri'nde de yaşandığı ifade edildi. DP'lilerin bu şikâyetleri sonucunda resmi makamlar, seçimlerin kanunlara uygun yapılmasını engelleyen kişileri gözaltına aldılar. Bursa'nın, diğer köylerinde ise seçimler normal bir hava içerisinde geçti²⁹⁹. Seçimler,

²⁹⁴ Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 150; Bila, 127-128; Şeyhanlioğlu, a.g.m., s. 94.

²⁹⁵ Giritlioğlu, a.g.e., s. 215; Kaştan, a.g.m., s. 127.

²⁹⁶ Kocabaş, a.g.e., s. 505; Bila, a.g.e., s. 127; Karpat, a.g.e., s. 293.

²⁹⁷ Tunaya, a.g.e., s. 576; Karpat, a.g.e., s. 293-294.

²⁹⁸ Çakmak, a.g.e., s. 153.

²⁹⁹ "Muhtar Seçimleri", *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1947, nr. 8089, s. 3.

27 Şubat günü sona erdi. DP taraftarı gazeteler, Bursa’da seçimlerin baskı ortamında geçtiğini ve bunları da tutulan zabıtlarla kanıtladıklarını yazdılar. Seçim sonuçlarına göre; Bursa’nın 763 köyden 752’sini CHP, 11’nde de DP’nin kazandı³⁰⁰. Bursa, köy muhtar ve heyeti seçim sonuçları Tablo 8’de verilmiştir³⁰¹.

Tablo 8. 1947 Yılı Bursa İli Köy Muhtar ve Heyeti Seçim Sonuçları

İlçe Adları	Köy Sayısı	CHP’li Muhtar	DP’li Muhtar	Bağımsız	CHP’li Kurul	DP’li Kurul	Bağımsız	Toplam
İnegöl	93	90	3	-	357	31	-	481
Mudanya	36	35	1	-	121	23	-	180
Gemlik	26	25	-	1	100	4	-	130
İznik	36	36	-	-	144	-	-	180
Yenişehir	66	65	1	-	257	7	-	330
Mustafakemal paşa	111	111	-	-	457	-	-	568
Orhaneli	155	155	-	-	620	-	-	775
Orhangazi	23	23	-	-	88	-	-	115
Karacabey	-	-	-	-	-	-	-	-
Bursa	140	139	1	-	556	4	-	700
Toplam	686	679	6	1	2700	73	-	3459

DP, CHP’nin bu zaferini yine yapılan yolsuzluklara bağladı. DP’nin başarılı olduğu köy sayısı oldukça azdı. DP aslında daha fazla köyde etkili olduğunu belirtti.

Köy muhtarları seçiminin ardından sıra, 30 Mayıs 1947’de il ve ilçelerde gerçekleşecek olan mahalle muhtarları seçimine geldi. Ancak bu seçime DP

³⁰⁰ “Muhtar Seçiminde Yeni Hadiseler”, *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1947, nr. 8094, s. 3.

³⁰¹ Bursa 1947 seçim sonuçlarına göre köy sayısı ve buna bağlı olarak da sonuçlar farklılık göstermektedir. Örneğin bir kaynakta 1947 yılında Bursa’daki köy sayısı 686 verilirken başka bir kaynakta ise bu sayı 763 olmuştur. Bursa’nın köy muhtarları sonucuna dair verdiğimiz tabloda Bursa’nın köy sayısı ve diğer sonuçlar eksik çıkmaktadır. Bunun sebebi ise Karacabey İlçesi’ne ait sonuçlara ulaşamamasından kaynaklanmaktadır. Çakmak, a.g.e., s. 154; “Muhtar Seçiminde Yeni Hadiseler”, *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1947, nr. 8094, s. 3.

katılmama kararı aldı³⁰². CHP'nin tek başına katıldığı mahalle muhtar heyeti seçiminin Bursa açısından sonucu Tablo 9'da verilmiştir³⁰³.

Tablo 9. 1947 Yılı Bursa İli Mahalle Muhtar ve Heyeti Sonuçları

İlçe Adları	Mahalle Sayısı	CHP'li Muhtar	DP'li Muhtar	Bağımsız	CHP'li Kurul	DP'li Kurul	Bağımsız	Toplam
İnegöl	10	10	-	-	40	-	-	50
Mudanya	13	7	-	-	28	-	-	35
Gemlik	7	7	-	-	28	-	-	35
İznik	5	5	-	-	20	-	-	25
Yenişehir	8	8	-	-	32	-	-	40
Mustafakemalpaşa	10	10	-	-	40	-	-	50
Orhaneli	3	1	-	-	4	-	-	5
Orhangazi	2	2	-	-	8	-	-	10
Karacabey	-	-	-	-	-	-	-	-
Bursa	179	65	-	-	248	-	-	313
Toplam	237	115	-	-	448	-	-	563

CHP Parti Bölge Müfettişi Ali Taşkapılı'nın raporlarına göre; Bursa'da seçime katılım oranı il genelinde %61,3 iken Bursa Merkez'de %51,65, kazalarda ise %73 oldu. CHP bu seçime tek başına katıldığından tüm adayları kazandı³⁰⁴.

DP'lilerin, seçim ile ilgili şikâyetlerinin hepsi Vali İşcan'a iletildi. Demokratlara göre idare amirler, hizmetinde bulunan elemanlarıyla beraber seçime doğrudan müdahalede bulunmuştu. Yaşanan bu süreci Bursa halkı ile paylaşmak isteyen DP'liler, Karacabey'de bir miting düzenlemek istediler ancak bu mitinge valilik tarafından izin verilmedi³⁰⁵.

³⁰² Ahmad, a.g.e., s. 43; Tuncer, a.g.e., s. 32.

³⁰³ Bursa'da yapılan mahalle muhtarları seçimlerinde de köy muhtarları sonucunda olduğu gibi Karacabey İlçesi'ne ait sonuçlara ulaşamamıştır. Çakmak, a.g.e., s. 155.

³⁰⁴ BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 241.959.2.

³⁰⁵ Çakmak, a.g.e., s. 155.

6.2. BURSA'DA 1947 CHP İLÇE, OCAK VE BUCAK KONGRELERİ

CHP tüzüğüne göre her yıl ya da iki yılda bir, Eylül ayından Ekim'in 15'ine kadar süren Ocak ve Bucak kongreleri yapılırdı. CHP VII. Kurultayı öncesi hazırlıklar devam ederken, Ant Gazetesi Başyazarı ve Bursa CHP Milletvekili Abdurrahman Konuk, CHP adına özeleştiri yaptığı yazısında Bursa kongreleri ve bütün kongreler için birtakım yönlendirmelerde bulundu. Konuk, partinin artık halk çıkarlarını göz önünde bulundurması gerektiğini, sadece muhalefeti değil aynı zamanda halk partililerin de dinlenmesi gerektiğini ve partinin halk ile bütünleşmesinin gerekliliğini belirtti³⁰⁶.

Ocak ve bucak kongreleri 18 Eylül'de başladı. Kongreler samimi bir ortam kalabalık bir şekilde gerçekleşti. Kongrelerde, Bursa Milletvekili ve Ant Gazetesi Başyazarı Abdurrahman Konuk, CHP İl Başkanı Reşat Türel, CHP İl İdare Kurulu üyelerinden Durmuş Erginsoy da bulundu. Çalışma raporları okundu ve vatandaşların dilekleri dinlendi³⁰⁷. İşçi meseleleri, köylerin su, okul sıkıntıları ve son siyasi olaylar üzerine bilgiler verildi³⁰⁸. Kongrelerde DP'nin Bursa'da Vali Haşim İşcan'ı istemediğine dair yayınladığı beyannameye karşılık olarak Vali İşcan'a Bursa'daki hizmetlerinden dolayı teşekkür edildi³⁰⁹.

İlçe kongreleri de 22 Eylül'de başladı. Mustafakemalpaşa, İznik, Orhaneli, Mudanya, Yenişehir ve Karacabey ilçe kongreleri yapıldı. Kongrelere CHP Bölge Müfettişi Ali Taşkapılı, Bursa Milletvekili Abdurrahman Konuk, CHP İl İdare Kurulu üyeleri Muhittin Dinçsoy ve Fazıl Erman, CHP Bursa İl Başkanı Reşat Türel de katıldı. Kongrelerde partililerin istekleri dinlendi ve İlçe idare kurulları seçildi. Siyasi gündem tartışmaları yapıldı. Kongrelerde DP'nin İsmet İnönü'nün devlet başkanlığından çekilmesini istemelerini ileriye gitmek olarak değerlendirildi³¹⁰. Parti ve partililik konusunda Fazıl Erman açıklayıcı konuşmalar yaptı³¹¹.

³⁰⁶ Abdurrahman Konuk, "Halk Partililerin Gönül Kırgınlığı", *Ant*, 14 Eylül 1947, nr. 781, s. 1-2.

³⁰⁷ CHP Bucak Kongrelerinden Notlar-II", *Ant*, 13 Kasım 1947, nr. 836, s. 1-3.

³⁰⁸ "CHP Altıncı Bucağında Yapılan Toplantı", *Ant*, 20 Eylül 1947, nr. 786, s. 1; "CHP Ocak Kongreleri Başladı", *Ant*, 9 Ekim 1947, nr. 805, s. 1; "CHP 12'inci Ocak Kongresi", *Ant*, 10 Ekim 1947, nr. 806, s. 1; "CHP Ocak Kongreleri", *Ant*, 14 Ekim 1947, nr. 810, s. 2; "CHP Bucak Kongrelerinden Notlar", *Ant*, 6 Kasım 1947, nr. 829, s. 1-3.

³⁰⁹ "CHP Ocak Kongreleri", *Ant*, 14 Ekim 1947, nr. 810, s. 2.

³¹⁰ "Mustafa Kemalpaşa'da-CHP Müfettişi ile Milletvekillerimiz", *Ant*, 23 Eylül 1947, nr. 789, s. 1; "Muhittin Dinçsoy İznik'te CHP'lilerle Bir Konuşma Yaptı", *Ant*, 4 Ekim 1947, nr. 800, s. 1; "Orhaneli CHP İlçe Kongresi Yapıldı", *Ant*, 23 Aralık 1947, nr. 875, s. 1-3; "CHP İlçe Kongreleri", *Ant*, 25 Aralık 1947, nr. 876, s. 1-3; "CHP

6.3. LİBERAL DEMOKRAT PARTİ BURSA İL KONGRESİ

LDP 11 Mart 1946'da İstanbul'da kuruldu. Parti kurucuları Kazım Demiraslan, Abdülkadir Aytaç ve M. Suphi Kula idi³¹². Sadece İstanbul'da teşkilatı olan parti Bursa'da da 18 Haziran 1946'da il teşkilatını açtı. Ancak LDP'nin muhalefet anlayışı DP aleyhine çalışmalar yapmaktan ileri gitmedi. Bursa'da pek fazla etkinliği olmayan LDP'nin il kongresi 19 Kasım 1947 gecesi yapıldı. Parti İdare Kurulu partiye kayıtlı fakir vatandaşlara ucuz fiyat ile kışlık odun ve kömür yardımında bulundu. Parti, yeni idare kurulu şu şekildedir; İl Başkanı Derviş Mehmet Tural, üyeler; İsmail Ilıcalı, Hüseyin Ilıcalı, Hamit Işık, Hacer Gülhakan, Necati Pişirici, Hüseyin Avni Tezel, Zennan Şıvga, Necmettin Kırır, Mustafa Akbaş, Mustafa Çalışkan, İbrahim Sural ve Hikmet Cengiz³¹³. İl idare kurulu seçiminden sonra kongreye son verildi.

6.4. DEMOKRAT PARTİ'NİN BURSA VALİSİ HAŞİM İŞCAN HAKKINDA YAYINLANAN BEYANNAMESİ

DP, Bursa' da uzun bir beyanname yayınladı. Bu beyannamede, Bursa Valisi İşcan'dan memnun olmadıklarını ve İşcan'ı bu görevde istemediklerini belirttiler. Beyanname, DP Bursa il başkanı Hulusi Köymen imzası taşıdı. Ant Gazetesi de, bu beyannameye cevap vermeyeceğini, ancak Köymen'in bir dönem, İl Genel Kurulu'nda encümen başkanı iken İşcan ile çok samimi olduklarını ve o dönem kaleme aldığı bir raporu yayınladı. Raporunda, Köymen şu ifadeleri kullanmıştı;

“...Sayın Valimiz; Bursa vilayetinin vakit geçmeden ele alması gereken ve her biri diğerleri kadar önemli ihtiyaçlardan bazılarını da size sayıp dökmekten maksadımız bunlar üzerinde bizim kadar ve hatta daha fazla sizin de durduğumuzu ve düşündüklerinizi bilmediğimizden değil, bu yığınlarca ihtiyacın cevaplandırılması için ne kadar zorluklar varsa bunları yenmek, yapılması, elzem ne büyük fedakârlıklar icap ediyorsa bu fedakârlıkları yapmak hususunda bütün vilayet halkının sizinle beraber olduğuna sizi inandırarak cesaretinizi arttırmak, hepimizin bu yolda sizinle beraber çalışacağımızı belirtmektir...”³¹⁴

İlçe Kongreleri”, *Ant*, 25 Aralık 1947, nr. 876, s. 1-3; “Yenişehir CHP İlçe Kongresi Yapıldı”, *Ant*, 27 Aralık 1947, nr. 878, s. 1-2;

³¹¹ “Karacabey CHP İlçe Kongresi”, *Ant*, 31 Aralık 1947, nr. 882, s. 1-2.

³¹² Süzan Ünal, “Türkiye’de 1923-1960 Yılları Arasında Kapatılan Siyasi Partiler”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, Yıl: 5, S. 10, s. 142.

³¹³ “Liberal Demokrat Parti’nin İl Kongresi”, *Ant*, 21 Kasım 1947, nr. 844, s. 3.

³¹⁴ “Demokrat Parti Beyannamesi Karşısında”, *Ant*, 9 Ekim 1947, nr. 805, s. 1.

Ant Gazetesi'ne göre; DP, tutarsız bir tavır içindedir. Fikirlerle mücadele yolundan vazgeçerek idare amirlere sinir harbi açmıştır³¹⁵. Bunun üzerine sadece kendi gazetelerinin fikrini yayınlamanın doğru olmayacağını düşünen Ant Gazetesi, bu beyannamenin Bursa'daki vatandaşlar üzerinde yarattığı etkiyi bir ankete dökmek istedi. Anketler, Ant Gazetesi muhabirlerinden Faruk Taşkıran tarafından yapıldı. Anketlere verilen ilk cevapları değerlendirecek olursak; vatandaşların bir kısmının beyannameden haberi yok, bir kısmı akşam eve götüreceği paranın hesabını yapıyor, çoğunluk ise İşcan'ın Bursa'daki su, otel, yol, okul ve iktisadi kalkınma hizmetlerinden memnun gözükmekteydi³¹⁶. İkinci anket ise biraz daha farklıdır. Çünkü Faruk Taşkıran, anketteki sorularını bu sefer DP'ye mensup bir vatandaş ile CHP'ye mensup bir vatandaşa sorup bunları karşılaştırmanın daha farklı sonuçlar çıkaracağını düşünmüştü. DP'li bir vatandaşa sorularını yöneltmişti. Vatandaş isminin yazılmasını istemeyerek, partilerin propaganda yaparken halkın güvenini zedelediğini, beyannamenin tamamen sinirle yazıldığını ve Vali Haşim İşcan'ın Bursa'ya büyük hizmetlerinin olduğunu söyleyerek beyannameyi yazanlarla aynı fikirde olmadığını ifade etti³¹⁷. Anketin üçüncü gününde ise Taşkıran, genç yüksek Ziraat Mühendisine beyannameyi nasıl bulduğunu sordu. Mühendis ise son birkaç aydır DP taraftarı Doğru Gazetesi'ni okuduğunu ve bu beyannamenin İsmet Bozdağ'ın Doğru Gazetesi'ndeki yazılarının bir birleşimi olduğunu ifade etti. Çünkü İsmet Bozdağ, son zamanlardaki yazılarında Vali Haşim İşcan'ın istifa etmesini dile getirmişti³¹⁸. Sıra CHP'li bir vatandaşın düşüncelerini almaya geldi. CHP'li vatandaş da, bu beyannamenin İsmet Bozdağ yazılarının birleşimi olduğu fikrine katıldığını belirtti. 12 Temmuz Beyanname'sinden sonra bu beyannameyi yayınlamanın çok acı olduğunu ve Haşim İşcan'ın gecesini gündüzüne katarak Bursa'ya ölümsüz eserler bıraktığını söyledi³¹⁹.

Doğru Gazetesi'nin çoğu sayısına ulaşamadığı için sadece Ant Gazetesi'nin yayınladıklarını aktardık. Buradan çıkarılabilecek en kesin sonuç, DP'nin Haşim İşcan'a karşı düşüncelerinde büyük bir değişme olması ve 12 Temmuz

³¹⁵ "Demokrat Parti'nin Beyanname'si Teessüflerle Karşılandı", *Ant*, 10 Ekim 1947, nr. 806, s. 1.

³¹⁶ "Ne Diyorlar-Demokrat Parti'nin Beyanname'si Şehirde Nasıl Karşılandı?-1" *Ant*, 14 Ekim 1947, nr. 810, s. 1-3.

³¹⁷ "Ne Diyorlar- Demokrat Parti'nin Beyanname'si Şehirde Nasıl Karşılandı?-2" *Ant*, 16 Ekim 1947, nr. 812, s. 3.

³¹⁸ "Ne Diyorlar- Demokrat Parti'nin Beyanname'si Şehirde Nasıl Karşılandı?-3" *Ant*, 17 Ekim 1947, nr. 813, s. 3.

³¹⁹ "Ne Diyorlar- Demokrat Parti'nin Beyanname'si Şehirde Nasıl Karşılandı?-3" *Ant*, 17 Ekim 1947, nr. 813, s. 3.

Beyannamesi'yle Bursa genelinde yatışan havanın DP'nin bu beyannamesiyle tekrar gerginleşmiş olmasıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1948 YILINDA TÜRKİYE’DE VE BURSA’DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

1. CUMHURİYET HALK PARTİSİ VE DEMOKRAT PARTİ İLİŞKİLERİ

DP, 7 Ocak 1947’deki I. Büyük Kongresiyle beraber, Hürriyet Misakı’nı kabul etmiş ve bu misakın kararlarının CHP, tarafından kabul görmesini talep etmişti. Eğer DP Meclis Grubu, bu isteklerden oluşan önerge kabul edilmezse “*sine-i millete dönme*” kararı almıştı.

Muhtar seçimlerindeki hadiseler, DP’nin milletvekili ara seçimlerini boykot etmesi gibi sebeplerle ilişkiler gerginleşti. 12 Temmuz Beyannamesi ile birlikte ilişkilerde bir süre yumuşama kendini gösterdi. Partiler arası ilişkileri yumuşatan bir başka hadise iktidar ve muhalefet ilişkilerindeki gerginliğin en üst safhaya ulaştığı Recep Peker döneminin artık bitmesi ve yerine Hasan Saka’nın Başbakan olarak hükümetini kurmuş olması olmuştu³²⁰.

Hasan Saka’nın başkanlığında hükümetin kurulması CHP’nin muhalefete olan tavrında bir değişikliğe sebep oldu. Cumhurbaşkanı İnönü gerçekleştirdiği yurt gezisinde, Erzurum DP İl Teşkilatı’nı ziyaret etti. Halkevlerinin her iki parti tarafından da kullanılabilceğinden bahsetti. Aynı zamanda kamu görevlilerine de partilere eşit davranmalarının gerekliliğinden söz etti³²¹.

Partiler arasındaki ilişkiler tam normale döndü derken mevcut durumu gerginleştiren ve ilk defa 21 Kasım 1947’de gündeme gelen “*buğday yolsuzluğu meselesi*”³²² ile ilgili tartışmalar Saka Hükümeti’ni çok yıprattı³²³. Hükümet, CHP tarafından çok taviz vermekle, DP tarafından ise yeterince liberal olmadığı

³²⁰ Gedikli, a.g.m., s. 148; Giritlioğlu, a.g.e., s. 206; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 180.

³²¹ Çufalı, a.g.e., s. 12; Yeşil, a.g.e., s. 139.

³²² Buğday yolsuzluğu meselesi ilk defa 21 Kasım 1947’de gündeme geldi. Afyon Milletvekili Ahmet Veziroğlu’nun meclise verdiği önergeye göre ülkedeki buğday sıkıntısının nedeni önceki Ticaret Bakanı Atıf İnan’ın politikasından kaynaklanıyordu. İnan; Toprak Ofisi’nin buğday ihracına izin vererek kendi yakınlarına yüklü miktarda para kazandırdı. Ancak bu önerge reddedildi. Bu gelişmeler üzerine Maliye Müfettişlerine konunun incelenmesi talimatı verildi. Müfettişlerin hazırladığı raporun mecliste okunması üzerine 4 Haziran 1948’de Meclis Soruşturması açılmasına karar verildi. Buğday yolsuzluğunda adı geçen Milli Savunma Bakanı istifa etti. Çufalı, a.g.e., s. 14; Yeşil, a.g.e., s. 139.

³²³ Yeşil, a.g.e., s. 139; Çufalı, a.g.e., s. 14.

gerekçeleriyle sert bir şekilde eleştirildi³²⁴. Ekonomik bunalımın içindeyken gelen eleştirilerle çıkmazda kalan Saka Hükümeti Haziran ayı başlarında istifa etti ve kabinesini yenileme yoluna gitti. Ancak bu istifa, Peker'in istifası gibi algılanmadı. Kabinenin ıslahı olarak yorumlandı. Saka Hükümeti, 18 Haziran'da güvenoyu alarak tekrar kuruldu³²⁵. Ancak II. Saka Hükümeti, demokrasinin daha da güçlendirileceğine dair verdiği sözler göz önüne alınacak olursa yeni hükümet programı eskisinden çok farklı değildi³²⁶.

II. Hasan Saka Hükümeti, seçim kanununda birtakım değişiklikler yapma gereği duydu. Meclis'te okunan hükümet programına "*Yüce Kurultayın tasvibine sunulmak üzere bulunan Seçim Kanunu değişiklik tasarısı gerçek demokrasilerin temeli sayılan halk iradesinin, iyi niyet sahibi hiç kimsenin itiraz edemeyeceği bir emniyet içinde belirtilmesini sağlayacaktır*" şeklinde bir madde sokarak muhalefeti sakinleştirmeye çalıştı³²⁷.

13 Ocak 1948'de "*gizli oy-açık tasnif*" ve "*seçime katılan her partinin sandık başında kendi adına müşahit bulundurması*" kanun teklifi CHP Meclis Grubuna sunuldu. 33 red, 167 kabul oyu ile kabul edildi³²⁸. Buradaki muhalif kesimin, Peker yanlısı olduğuna da şüphe yoktur. 7-8 Temmuz günlerinde de yeni seçim kanunu meclisten geçti. 9 Temmuz günü de Resmi Gazete'de yayınlandı³²⁹.

6 Şubat günü toplanan Parti Divanı, devletçilik ilkesinin sınırlarını daraltıp Teşvik-i Sanayi Kanunu'un yerine ikinci bir kanunun bir an önce çıkarılması konularında görüş birliğine vardı³³⁰. Hazırlanan yeni sanayi planında, özel sektörün faaliyet alanı genişletilmişti³³¹.

Meclis Grubu 15-19 Şubat tarihli toplantılarında, ilkokullara din dersi konulması ve 20 Şubat'ta Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 18. Maddesi'nin kaldırılmasına karar veren bir tasarı hazırlandı. Bu tasarı CHP ve DP oylarıyla kabul

³²⁴ Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 150.

³²⁵ TBMM, TD, D. VIII., C. 12, T.2, 18 Haziran 1948, s. 223-280.

³²⁶ Yeşil, a.g.e., s. 140; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 235.

³²⁷ TBMM, TD, D. VIII., C. 12, T. 2, 18 Haziran 1948, s. 223.

³²⁸ Bakan ve Özdemir, a.g.m., s. 381, İnan, a.g.e., s. 375.

³²⁹ *Resmi Gazete*, 14 Temmuz 1948, nr. 6957, nr. 14408-14410.

³³⁰ "Halk Partisi Divanı Toplantılarını Bitirdi", *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1948, nr. 8437, s. 1.

³³¹ "Hükümetin Demokrat Parti'ye Hoş Sürprizi", *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1948, nr. 8448, s. 1-3; Bila, a.g.e., s. 131.

edildi. Grup 18 Mayıs günü “*Türk demokrasisinin aşırı sağa ve sola kapalı*” olacağı yönünde karar aldı.

Gizli oy-açık tasnif sistemini yeterli bulmayan DP, seçimlerde adli teminat konusunda ısrarcı oldu. DP’liler Adana, Bursa, Ankara, İstanbul’da büyük mitingler düzenlediler³³². Bursa’da düzenlenen mitinge çevre illerden de katılım oldu³³³. Mitinge, 20 bine yakın vatandaş katıldı. Miting alanında, 150’den fazla otobüs yer aldı. Ancak Celal Bayar mitinge katılmadı³³⁴. Cumhuriyet Meydanı’nda yapılan mitingde Milli hâkimiyetinin serbest ve emniyetli seçime dayandığını belirtildi. DP Bursa İl Başkanı Hulusi Köymen, kürsüye çıkıp seçim emniyeti istediklerini söyledi ve şu ifadeleri kullandı:

*“Aziz Demokratlar! Milletin hakkını gür sesinizle haykırınız! Alkışlarınızı milli davaya kanat yaparak, yurdun en uzak köşelerine ulaştırınız. Ta ki bunları işitmek için tıkayanların kulaklarını çınlatsın! Tanrı yardımcınız olsun!”*³³⁵.

Köymen’in ardından Genel İdare Kurulu Üyesi Samet Ağaoğlu konuştu. Saat 14.00’da başlayan miting, saat 17.30’da sona erdi³³⁶.

DP’liler yeni kanunu adli teminatın olmaması sebebiyle demokrasi anlamında yetersiz buldu ve meclisi terk ederek Ekim 1948’de 13 ilde yapılacak olan ara seçimlere katılmama kararı aldı³³⁷. CHP’nin tek başına katıldığı ara seçimde 13 milletvekilinin hepsi CHP’den çıktı³³⁸.

CHP bu olaylar karşısında öyle bir sürece girdi ki, aldığı tüm demokrasi tedbirlerine rağmen oluşan krizi yönetememe durumu ile karşı karşıya kalırken aynı zamanda olayları denetleme gücünü yitirdi³³⁹.

³³² Bursa ve Adana’da”, *Akşam*, 24 Mayıs 1948, nr. 10635, s. 1; Yeşil, a.g.e., s. 140.

³³³ “Bursa Mitingi İçin Bandırma’da Hazırlık”, *Yeni Sabah*, 24 Mayıs 1948, nr. 3327, s. 4.

³³⁴ “Demokratların Bursa Mitingi”, *Yeni Sabah*, 23 Mayıs 1948, nr. 3326, s. 1.

³³⁵ “Bursa Mitingi”, *Tasvir*, 24 Mayıs 1948, nr. 1012, s. 5.

³³⁶ Bursa ve Adana’da”, *Akşam*, 24 Mayıs 1948, nr. 10635, s. 1; “DP Dün Bursa’da Büyük Bir Miting Yaptı”, *Tasvir*, 24 Mayıs 1948, nr. 1012, s. 1-5.

³³⁷ Bu iller şu şekildedir; Ankara, Aydın, Bolu, Erzincan, Erzurum, Giresun, İstanbul, Kastamonu, Malatya, Mardin, Ordu, Tokat, Yozgat. Tuncer, a.g.e., s. 11; Aydın, a.g.t., s. 69; Timur, a.g.e., s. 90; Tuncer, a.g.e., s. 53.

³³⁸ Bu milletvekilleri şu şekildedir; Dr. Ahmet Hamit Selgil (Ankara), Dr. Sabri Akın (Aydın), Hıfzırahman Raşit Öymen (Bolu), Rauf Bayındır (Erzincan), Şakir İbrahimhakkıoğlu (Erzurum), Tevfik Ekmen (Giresun), Sadi Bekter (İstanbul), Adil Toközlü (Kastamonu), Esat Doğan (Malatya), Mehmet Kamil Boran (Mardin), Arif Hikmet Onat (Ordu), Reşit Önder (Tokat), Fahri Akgöl (Yozgat). Tuncer, a.g.e., s. 206.

³³⁹ Kabasakal, a.g.e., s. 178; Eroğul, a.g.e., s. 71.

2. DEMOKRAT PARTİ'DEKİ BÖLÜNMELELER VE MİLLET PARTİSİ'NİN KURULUŞU

12 Temmuz Beyannamesi'yle yumuşayan siyasi ortam, CHP'deki sertlik yanlılarını memnun etmediği gibi DP'deki sertlik yanlılarını da memnun etmedi. DP'deki sertlik yanlıları ile ılımlılar arasında, iktidara karşı izlenmesi gereken politikaların belirlenmesinde birtakım anlaşmazlıklar yaklaşık bir yıldan fazla bir zamandır sürüyordu³⁴⁰. 12 Temmuz Beyannamesi'ne rağmen İnönü'nün hala hem devlet başkanlığı hem de parti başkanlığı görevlerine devam etmesi, DP içindeki, başını DP İstanbul İl Başkanı Avukat Kenan Öner'in çektiği grubun eleştirilerinin artmasına neden oldu³⁴¹.

DP içindeki muhalefet, İnönü'nün Doğu gezisinden sonra daha da arttı. 12 Temmuz Beyannamesi'yle yumuşayan siyasi havanın uzantısı olarak İnönü, gerçekleştireceği Doğu seyahati için yanına DP'li bir vekil almak istedi. DP kendi içindeki görüşmelerin sonunda Muğla Milletvekili Nuri Özsan'ın bu seyahate gönderilmesine karar verdi. İnönü, yolculuk sırasında yanında bulunan Özsan'a, CHP ve DP'nin ilişkilerinin tekrar bozulmaması için DP'den bazı tasfiyelerin olması gerektiğini ifade etmişti³⁴². Tasfiye edilmesi gereken kişilerin başında da her zaman sertlik politikası güden Kenan Öner, Yusuf Kemal Tengirşek, Sadık Aldoğan ve Ahmet Tahtakılıç yer almıştı. Bu iddiaların kabul edilmemesine rağmen İnönü'nün, gezisi bittikten sonra tasfiye edilmesi önerilen kişiler ile, DP'nin arasının açıldığını görüyoruz³⁴³.

DP'deki, muhalefeti arttıran bir başka mesele ise TBMM'ye gelen milletvekili maaşlarına zam teklifi oldu. Meclisteki milletvekillerinin büyük bir çoğunluğu tasarıya kabul oyu edeceğini açıkladı. Bu konuyla ilgili DP içinde biraz tartışmalar yaşadıktan sonra milletvekili maaşları kanun tasarısı zammını reddetmeyi, kanun kabul edilirse de zam farklarının parti merkezine devredilmesi

³⁴⁰ Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", *Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980*, s. 150; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 230.

³⁴¹ Çufalı, a.g.e., s. 10-11; Yeşil, a.g.e., s. 125; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 230.

³⁴² Müstakil Demokratlar Grubu, a.g.e., s. 23; Albayrak, a.g.e., s. 126; Yeşil, a.g.e., s. 124; Eroğul, a.g.e., s. 63; Haytoğlu, a.g.t., s. 46; Çaylak, a.g.e., s. 85.

³⁴³ Çaylak, a.g.m., s. 30; Eroğul, a.g.e., s. 63.

kararlaştırıldı³⁴⁴. Ancak Osman Nuri Köni (İstanbul) gibi bazı milletvekilleri de “*bu ödeneğin şahsi tasarrufa geçtiğini, partinin hiçbir iddiasının olamayacağını*” savundu. Fuat Köprülü ise daha ılımlı bir tavır ile bu tasarıya hem red oyu verilmesini hem de eğer zam olursa bunun şahsi hesaplarda kalmasını savundu³⁴⁵. Maaş ödeneklerinin arttırılmasına yönelik kanun, TBMM’ye 22 Aralık 1947’de, 1948 bütçe görüşmeleri esnasında geldi ve DP’liler bu kanun tasarısının bütçe durumuna aykırı olduğunu ve bunu kabul etmeyeceklerini ifade ettiler³⁴⁶. Fakat tasarı, CHP milletvekillerinin oylarıyla kabul edilmiştir³⁴⁷.

DP içindeki mücadele hukuki mücadeleye dönüştü. Merkez komitesi, parti tüzüğüne ısrarla uyulmasını istedi. Öner’in grubunun çoğunlukta olduğu milletvekilleri ise Köprülü’ye güvenmediklerini belirttiler. Kenan Öner Ocak ayı içerisinde istifa etti³⁴⁸. Ardından Hazım Bozca (Afyon), Osman Nuri Köni (İstanbul), Fikri Apaydın (Kayseri), Hakkı Gedik (Kütahya) de istifa etti. Bu istifa eden milletvekillerinin önce istifa gerekçeleri Parti Disiplin Kurulu tarafından dinlendi. Bozca, Köprülü’nün “*kuruculuk saltanatı*” ile hareket ettiğini ve Köprülü ile karşı karşıya gelmemek için istifa ettiğini, Köni de Bozca’nın fikirlerine tamamen katıldığını, Gedik ise kurul olarak güven kaybettiklerini düşünerek istifa ettiğini, Apaydın ise grup yönetiminde memnuniyetsizliğe dair en ufak bir imayı bile gurur kırıcı bulduğunu söyleyerek istifa ettiğini açıkladı³⁴⁹. Necati Erdem (Muğla) verdiği bir önerge ile Yönetim Kurulunun yenilenmesini istedi ve bu önerge kabul edildi³⁵⁰. Sert muhalefet yanlısı milletvekilleri, DP Grubunda çoğunluk bir konuma sahipti. Grup, Yönetim Kurulunun yenilenmesi ile ilgili seçimde 4 Şubat’ta, Grup Başkanlığına Celal Bayar getirirken Fuat Köprülü başkanvekilliğinden düşürülüp yerine Fuat Hulusi Demirelli seçildi³⁵¹. Fuat Köprülü 45 oy içinden yalnızca 1 oy alarak Yönetim Kurulu dışında kaldı³⁵². 10 Şubat’ta toplanan Parti Meclis Grubu tüzüğe aykırı gerekçesiyle Yönetim Kurulu seçimlerini yeniledi. Ancak Fuat Köprülü

³⁴⁴ Aydın, a.g.m., s. 277; Eroğul, a.g.e., s. 63.

³⁴⁵ Toker, a.g.e., s. 311; Haytoğlu, a.g.t., s. 46; Eroğul, a.g.e., s. 64.

³⁴⁶ TBMM, TD, D. VIII, C. 8, T.3, 22 Aralık 1947, s. 162.

³⁴⁷ TBMM, TD, D. VIII, C. 8, T.3, 22 Aralık 1947, s. 166.

³⁴⁸ Samet Ağaoğlu, *Siyasi Günlük Demokrat Parti’nin Kuruluşu*, Hz. Cemil Koçak, İstanbul 1993, s. 103-104; Erer, a.g.e., s. 228; Ahmad, a.g.e., s. 48; Yalman, a.g.e., s. 1424; Çaylak, a.g.e., s. 86.

³⁴⁹ İnan, a.g.m., s. 364.

³⁵⁰ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 232; Çaylak, a.g.e., s. 91.

³⁵¹ Yeşil, a.g.e., s. 126; Tuncer, a.g.e., s. 47; Toker, a.g.e., s. 319.

³⁵² Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 232; Çaylak, a.g.e., s. 91.

yine Yönetim Kurulu dışında kaldı³⁵³. Tekrarlanan seçim geçerli sayıldı. Fakat Şubat ayı sonunda Celal Bayar'ın bu baskılar karşısında Grup Başkanvekilliğinden istifa etmesi büyük bir heyecana sebep oldu³⁵⁴. Hâlbuki Bayar'ın istifası aslında anlık bir kriz yaratarak Merkez Komitesi'nin kontrolünü sağlamak amacı taşıyordu. Öner Grubu, Bayar ile İnönü'nün bir anlaşma yaptığını ve bu sebeple ülke içindeki muhalefeti bitireceğini vurguluyordu.

Tüm bu gelişmeler göz önünde tutularak DP Meclis Grubunda hâkim duruma gelen Öner Grubu parti içi dayanışmayı zayıflattıkları gerekçesiyle Haysiyet Divanı'na sevk edildi. General Sadık Aldoğan, Kemal Silivrili (İstanbul), Necati Erdem, Mithat Sakaroğlu (Muğla) ve Osman Nuri Köni (İstanbul) olmak üzere 5 milletvekilinin partiden ihracı kararlaştırıldı³⁵⁵. İstifa eden diğer milletvekilleri ise Yusuf Kemal Tengirşek, Enis Akaygen (İstanbul), Ahmet Tahtakılıç, Hasan Dinçer ve Emin Sazak ile Ahmet Oğuz'dur. İhraç edilenler arasında Sinop milletvekilleri Enver Kök ve Suphi Batur de vardı³⁵⁶. İhraç edilen milletvekillerini savunmak için 10 DP'li milletvekili bir bildiri yayınlayarak Merkez Komitesini diktatörlük ile suçlayarak II. Büyük Kongreye kadar grup toplantılarına katılmayacaklarını açıkladılar³⁵⁷. Özet olarak bu milletvekilleri de daha sonra diğer 10 milletvekillilerinin ihraç kararına dâhil edildi. İstifa eden 2 milletvekili ile beraber DP'nin Meclisteki sandalye sayısı 31'e indi³⁵⁸.

İstifaların ve ihraçların ardından Adnan Menderes şu şekilde bir açıklama yaptı:

“Bizim Partide uyumsuzluk had safhaya ulaştı. Kurucular olarak artık buna bir çare aramak zamanının geldiğini düşündük. Ne yapmalıydık? Genel İdare Kurulu'nda her zaman gereksiz tartışmalarla, ikide bir itişip kakışmayla, partiyi belirli bir hedefe doğru nasıl yönlendirebilirdik? Ne istiyorsun arkadaşım bize açıkça söyle! dendiğinde, “Siz sert muhalefet yapmıyorsunuz? İnönü'nün 12 Temmuz Beyannamesi ile onun dümen suyuna girdiniz.” Gibi kaypak sözlerle bizi itham ediyorlardı. Bizler her defasında “Meşru zeminlerde mücadele edeceğiz, yasal

³⁵³ “Demokrat Parti'de Çıkan İhtilaf Bertaraf Edildi”, *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1948, nr. 8439, s. 1-4; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 232; Toker, a.g.e., s. 319.

³⁵⁴ Çaylak, a.g.e., s. 92; Çufalı, a.g.e., s. 13; Toker, a.g.e., s. 321; “DP'de Buhran Dün Yeniden Patlak Verdi”, *Cumhuriyet*, 27 Şubat 1948, nr. 8454, s. 1-3.

³⁵⁵ “Demokrat Parti'de Tasfiye Başladı”, *Cumhuriyet*, 11 Mart 1948, nr. 8467, s. 1-4; Eroğlu, a.g.e., s. 65; Yeşil, a.g.e., s. 126-127; Yücel, a.g.e., s. 69.

³⁵⁶ Çaylak, a.g.e., s. 94; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 233.

³⁵⁷ Albayrak, a.g.e., s. 132; Yeşil, a.g.e., s. 127.

³⁵⁸ İnan, a.g.e., s. 370; Yeşil, a.g.e., s. 127.

yollardan ayrılmayacağız.” Dediğimizde hır güür çıkıyor; zaman ve gücümüzü beyhude yere harcıyordu”³⁵⁹.

DP’den ayrılan milletvekillerinden bir kısmı DP kurucularıyla olan sorunlarını II. Büyük Kongrede çözmeyi düşünüyorlar yani partilerinden tamamen kopmayı istemiyorlardı³⁶⁰. Ancak partiyle bağlarını tamamen koparanlar bir süre sonra kendilerini boşlukta hissetmeye başladılar. Bu milletvekillerinden 14’ü, TBMM’de Müstakil Demokratlar Grubu (MDG) adıyla bir grup kurdular ve grubun kuruluşunu 10 Mayıs 1948’de Meclis Başkanlığına bildirdiler³⁶¹. Grubu kuran milletvekilleri şöyledir; Ahmet Ali Çınar (Burdur), Fethi Erimçağ (Edirne), Ahmet Kemal Sivri (İstanbul), Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Haydar Arslan (İçel), Rıza Kırkseven, Behçet Gökçen (Çanakkale), Mithat Sakaroğlu, Necati Erdem, Mehmet Aşkar, Şahin Laçin (Afyonkarahisar), Hazım Bozca, Hasan Dinçer³⁶². Grubun Genel Sekreterliğine Ahmet Tahtakılıç, Genel Sekreter yardımcılıklarına ise Hasan Dinçer ve Hazım Bozca getirildi³⁶³.

Partiyle bağlarını koparan diğer milletvekilleri ise partiyle bütün ilişkilerini kesmek adına yeni bir parti kurmaya karar verdiler. Kenan Öner’in DP ile ilişkisinin kesilmesinin ardından “*Akümülatörleri dolduruyorum, yakında taşacağım*” sözlerinden de yeni parti kuracağı anlaşılıyordu³⁶⁴. Yeni partinin şekil almasıyla beraber adının “Millet Partisi” olacağı da Yusuf Hikmet Bayur tarafından ilan edilince yeni parti kesinlik kazanmış oldu³⁶⁵.

MP’nin kuruluş safhası basına çok yansımada. Bunun bir örneğini de Cumhuriyet Gazetesinde görmek mümkündür. MP’nin programını yayınlacağı duyurusunu bile arka sayfalarda dikkat çekmeyen bir başlık altında duyurdu³⁶⁶. Bir süre sonra Kenan Öner, yeni kurulacak olan partinin adının “*Millet Partisi*” olacağını, Fevzi Çakmak’ın fahri başkan olduğunu, Yusuf Hikmet Bayur’un Genel

³⁵⁹ Tuna, a.g.e., s. 55.

³⁶⁰ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 233; Yeşil, a.g.e., s. 128.

³⁶¹ Çaylak; a.g.e., s. 94; Aydın, a.g.m., s. 285; Haytoğlu, a.g.t., s. 49; Yeşil, a.g.e., s. 128.

³⁶² Aydın, a.g.m., s. 285; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 233-234.

³⁶³ Haytoğlu, a.g.t., s. 50; Aydın, a.g.m., s. 285.

³⁶⁴ Erer, a.g.e., s. 230.

³⁶⁵ Yalman, a.g.e., s. 1439; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 239-240.

³⁶⁶ “Millet Partisi”, *Cumhuriyet*, 19 Temmuz 1948, nr. 8597, s. 3.

Başkan olduğunu, Osman Nuri Köni'nin de İkinci Başkanlığa seçildiğini, kendisinin de İstanbul il teşkilatını oluşturmaya çaba sarfedeceğini bildirdi³⁶⁷.

MP, 20 Temmuz 1948'de Türk siyasi hayatına girmiş oldu. MP'nin kurucuları kendilerine “kurucu” denilmesinden sakınarak “müessis” kavramını kullanmışlardı³⁶⁸. Partinin müessisleri Mareşal Fevzi Çakmak, Yusuf Hikmet Bayur, Kenan Öner, Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni, Mustafa Kentli, Enis Akaygen ve Osman Bölükbaşı idi³⁶⁹.

MP'liler, DP'nin muhalefet yapma vazifesini yerine getirememesinden dolayı kurulduklarını iddia etmişlerdi. Yusuf Hikmet Bayur partinin kuruluş nedenlerini şu şekilde sıralamıştır:

- 1- Halkın var olan muhalefetten şüphe duyması,
- 2- DP ve CHP'nin programlarının benzer olması ve DP'nin iktidarı devirdikten sonra hükümeti yürütecek bir programının olmaması,
- 3-DP kurucularının CHP ile uzlaşma halinde olmaları³⁷⁰.

MP programının, temeli liberalizm olmakla beraber milli örf ve adetler de baz alarak adalet, cumhuriyet ülkülerine bağlı “*muhafazakâr bir demokrasi*” olarak tanımlamak mümkündür³⁷¹. Mareşal Fevzi Çakmak, MP'yi şu ifadelerle tanımlamıştır: “*Millet Partisi, vatandaş devletine emrine değil, devleti vatandaşın hizmetine koymayı amaç edinmiştir*”³⁷².

MP'nin kurulmasının ardından Afyon'da da sadece yerel bir etkiye sahip Öz Demokratlar Partisi kuruldu³⁷³. Böylece çok partili siyasi hayatın etkinliği giderek artmış oldu.

³⁶⁷ Haytoğlu, a.g.t., s. 53; Erer, a.g.e., s. 234-235.

³⁶⁸ Çaylak, a.g.e., s. 104; Haytoğlu, a.g.t., s. 53.

³⁶⁹ Çaylak, a.g.e., s. 104-105; Tuncer, a.g.e., s. 53.

³⁷⁰ Çaylak, a.g.m, s. 35-36; Çaylak, a.g.e., s. 105.

³⁷¹ Karpat, a.g.e., s. 504; Çaylak, a.g.e., s. 106; Uyar, a.g.e., s. 204.

³⁷² Yücel, a.g.e., s. 70.

³⁷³ DP içi yapılan tasfiyelerden en çok etkilenen Afyon ili oldu. Çünkü DP, 21 Temmuz 1946 milletvekili seçimlerinde en fazla başarı gösterdiği illerden birisi de Afyon olmuştu. Bu başarısını Afyon'dan 8 milletvekili çıkararak tescilledi. Ancak yapılan tasfiyeler sonucu Afyon'daki 8 milletvekilinden 5'i partiden tasfiye edildi. Haytoğlu, a.g.t., s. 50-51. MDG grubu 10 Mayıs 1948'de kurulmuştu. Bu grubun dışında kalan milletvekilleri de MP'yi kurdular. Ancak hala hiçbir parti ve gruba katılmayan milletvekilleri de mevcuttu. Bu tasfiye edilen ve boşta kalan milletvekilleri de 8 Ağustos 1948'de Afyon'da Öz Demokratlar Partisi'ni kurdular. Özel Şahingiray, *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri 1946-1950*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Şefik Matbaası, İstanbul 1999, s. 553; Albayrak, a.g.e., s. 134; Tuncer, a.g.e., s. 62. Öz Demokratlar Partisinin teşkilatlanması daha çok yerele

3. 1948 YILINDA BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

3.1. BURSA'DA 1948 DP İL, İLÇE KONGRELERİ

DP Merkez İlçe Kongresi 5 Ocak'ta Dağcılık Kulübü Salonu'nda 51 delegenin katılımıyla yapıldı. Kongre, müşahitler ve köylerden gelen vatandaşların huzurunda toplandı. Kongre açıldıktan sonra çalışma raporu okunup kabul edildi. Kongrede cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, antidemokratik kanunların kaldırılması, İnönü'nün taraf tutması gibi konular görüşülüp tartışıldı. Şehrin imarı konusunda ise neredeyse Bursa Belediyesi'nin varlığından bile şüpheye düşüleceğinin de vurgusu yapıldı. Ayrıca bir delege, Ankara Radyosu'nun hala DP'ye kapılarını açmadığını da belirtti.

Kongre sonuna doğru dilekler de okunduktan sonra ilçe idare kurulu seçimi yapıldı. Kurula; Midhat San, Mehmet Tahsin Tütüncüoğlu, Sıtkı Öziş, Ferit Akçor, Celal Dinç, Raif Ayban ve Şefik Kâğıtçıbaşı seçildi³⁷⁴.

Celal Bayar 10 Ocak'ta Bursa'ya geldi. Bayar, Yenişehir'de coşku içinde karşılandı. Bayar, Bursa merkeze gelmeden önce 11 Ocak'ta Yenişehir İlçesi'nde halka seslendi³⁷⁵. Ardından il kongresi için merkeze doğru yola çıktı. İl Kongresi 12 Ocak günü Belediye Salonu'nda DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın da katılımı ile toplandı. Salon baştanbaşa dolmuş ve binlerce insan kongre etrafında halka oluşturup konuşulanları dinledi. Bayar salona halkın alkışları arasında girdi. Eskişehir Milletvekili Kemal Zeytinoğlu'nun başkanlığında toplanan kongrede ilk önce DP Bursa İl Başkanı Hulusi Köymen çalışma raporunu okudu³⁷⁶. Ardından köylü Salih Tetik ve köylü Hüseyin Aykut en fazla alkış alan konuşmaları yapmışlardır. Delegeler, Hürriyet Misakı'nı gerçekleştirme konusunda kararlı olduklarını ifade ederek kanunların bekçisi olduklarını belirttiler. Daha sonra Bayar kürsüye çıkıp 12 Temmuz beyannamesinin etkilerini, DP'nin devletçilik anlayışının fert haklarını koruyan bir anlayış olduğunu belirterek şu ifadeleri kullandı:

özgü bir pozisyondaydı. Öz Demokratlar Partisi ve MDG, 5 Temmuz 1949'da Millet Partisi'ne katıldı. Çaylak, a.g.e. s. 95; Aydın, a.g.t., s. 71; Çufalı, a.g.e., s. 16.

³⁷⁴ "Bursa DP İl Kongresi", *Yeni Sabah*, 5 Ocak 1948, nr. 3187, s. 1-5.

³⁷⁵ "DP Genel Başkanı Bursa'da", *Yeni Sabah*, 11 Ocak 1948, nr. 3193, s. 5.

³⁷⁶ "C. Bayar'ın Bursa'daki Büyük Nutku", *Tasvir*, 12 Ocak 1948, nr. 879, s. 1.

“Devletçiliğin iki ucu vardır. Bir ucu liberalizme, diğer ucu sola, yani mülkiyeti inkâr eden komünizme kayar. Biz ne ona ne de buna mütemyiz. Devletçiliğin lüzumuna kani olmakla beraber, bugünkü devletçilik anlayışı ile de beraber değiliz. Bizim mülkiyet esasına dayanan anlayışımız, fert haklarını koruyan bir devletçilik anlayışını oluşturur. Almanya’da sanayinin gelişmesi için çok çalışmış olan Friedrich, örnek fabrikalar yapmak ve bunları ilk fırsatta şahıslara mal etmek yolunu tutmuştu. Yaptıklarını satar, yeniden bir fabrika kurarak, şahıslara devrederdi. Almanya’nın sanayileşmesinde büyük etkisi görülen bu sistem bizde de verimli bir netice verebilir. Bugün Gemlik’te işleyen Suni İpek Fabrikası ile Merinos Fabrikası’nın fert tarafından kurulmasına şüphesiz imkân yoktu. Fakat yarın bir anonim şirketin bu tesisleri satın alarak daha randımanlı olarak çalıştırması mümkündür...”³⁷⁷.

Celal Bayar bu konuşmasıyla beraber devletçilik ilkesini daha liberal temellere dayandırdı. Bayar, devletin kendi eliyle bireysel teşebbüsleri desteklemesinin de önemini, Almanya örneği ile açıkladı³⁷⁸.

Kongre sonuna doğru İl idare kurulu seçimlerine geçildi. Kurula; Sadettin Karacabey, Baha Cemal Zağra, Ali Ferruh Yücel, Hayri Terzioğlu, Haydar Ömer Onur, Hayati Yeşilova, Salahattin Karaca ve İsmet Bozdağ seçildi³⁷⁹. Bayar Bursa’dan 13 Ocak günü ayrıldı³⁸⁰.

28 Mayıs 1948’de DP, Gemlik’te büyük bir toplantı tertip etti. Gemlik ilçesinden ve çevre köylerden gele binlerce vatandaşın katılımıyla yapılan toplantıda DP Gemlik ilçe başkanı Dr. Ziya Kaya mikrofonun başına gelerek DP’nin amentüsü olan “hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” sloganını üç kere tekrarlanmasını istedi. Dr. Ziya Kaya kısa ve heyecanlı bir konuşma yaptı. Bursa’da misafir olarak bulunan DP Edremit ilçe başkanı Dr. Muharrem Tuncay’da, toplantıya Edremitli demokratların selam ve sevgilerini Gemlikli demokratlara sunduktan sonra bir saatlik konuşma yaptı. Tuncay, konuşmasında DP’nin istediği seçim kanununun kabulünü istediklerini belirtti Ardından yine hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir sloganı tekrarlandıktan sonra toplantıya son verildi³⁸¹.

³⁷⁷ “Celal Bayar’ın Bursa’da Yaptığı Mühim Konuşma”, *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1948, nr. 8403, s. 1-3; “Celal Bayar”, *Yeni Sabah*, 12 Ocak 1948, nr. 3194, s. 5.

³⁷⁸ C. Bayar’ın Bursa’daki Büyük Nutku”, *Tasvir*, 12 Ocak 1948, nr. 879, s. 1.; Celal Bayar”, *Yeni Sabah*, 12 Ocak 1948, nr. 3194, s. 5.

³⁷⁹ “C. Bayar’ın Bursa’daki Büyük Nutku”, *Tasvir*, 12 Ocak 1948, nr. 879, s. 1.

³⁸⁰ “Celal Bayar Bursa’dan Ayrıldı”, *Yeni Sabah*, 13 Ocak 1948, nr. 3195, s. 1.

³⁸¹ “Gemlik’te DP’nin Büyük Toplantısı”, *Yeni Sabah*, 2 Haziran 1948, nr. 3336, s. 4.

3.2. BURSA'DA 1948 CHP İL, OCAK VE BUCAK KONGRELERİ

CHP ocak ve bucak kongreleri 1 Ekim 1948'den itibaren başladı. Kongreler için 14 Eylül sabahı Merkez İlçesi'ne bağlı Bucak İdare Kurulu Başkanları'yla yapılan toplantıda kongrelerin yapılacağı tarihler belirlendi³⁸². Ant Gazetesi 7 Ekim'deki başmakalesinde başlayacak olan ocak ve bucakların partinin temel birimleri olduğunu bu sebeple de kongrelerin büyük önem taşıdığını belirtti. Yine aynı başmakalede 1947 Büyük Kurultayı'nda çok partili siyasi hayata geçişten sonra ocakların durumunun tamamen değiştiği ve çevredeki talihi elinde tutan bir yapı haline geldiği de belirtildi³⁸³. Bu makale aslında çok partili siyasi hayatın rekabetiyle, ocakların ve bucakların artık daha çok çalışması gerektiğini ifade etti.

İl kongresi 4 Nisan 1948'de Belediye Salonu'nda toplandı. Kongreye katılanlar; CHP Genel Sekreter Yardımcısı ve Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu, CHP Divan Üyesi Dr. Ahmet Selgil, Ankara Milletvekili Muammer Eriş ile Bursa milletvekilleri; Atıf Akgüç, Sadık Tahsin Arsal, Zehra Budunç, Fahri Bük, Aziz Duru, Ahmet Münir Ertan, Abdurrahman Konuk, Cemil Öz, Muhittin Baha Pars ve Faik Yılmazipek oldu³⁸⁴. Yıllık idari raporu birçok eleştiri sonrasında kabul edildi. Dilekler sırasında söz alan bir delege, muhalefetin propagandalarının kırıncı olduğunu ifade etti. Cevat Dursunoğlu bu beyana karşı şu ifadeleri kullandı:

*“Biz demokrasiye inanmış kimseleriz. Muhaliflerin bu hareketlerini gençliklerine ve çocukluklarına veriyoruz. Muhalifler, bir nevi politika oyunu yapmak istiyorlar. Bizim propagandamız Stalin propagandası gibi gizli kapaklı olmayacak, apaçık olacaktır. Bizden Stalin propagandası beklenmez, çünkü yalancıların mumu her an sönmeye mahkûmdur. Bizim iktidarda kalmak isteyişimizin sebebi de, daha bir takım yeni hizmetler görmek içindir”*³⁸⁵.

Kongrenin önemli konularından birisi de CHP taraftarı olan Ant Gazetesi oldu. Kongre devam ederken Ant Gazetesi ağır eleştirilere maruz kaldı³⁸⁶. Ant Gazetesi'nin parti fikirlerini tam olarak yansıtmadığı belirtildi³⁸⁷.

³⁸² “CHP Kongreleri Başlıyor”, *Ant*, 15 Eylül 1948, nr. 1127, s. 1.

³⁸³ “Kongreler Başlarken”, *Ant*, 7 Ekim 1948, nr. 1148, s. 1.

³⁸⁴ Çakmak, a.g.e., s. 123; “CHP Kongreleri”, *Ulus*, 4 Nisan 1948, s. 1-3.

³⁸⁵ Halk Partisinin İl ve İlçe Kongreleri Hararetili Oluyor”, *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1948, nr. 8492, s. 1-3.

³⁸⁶ Millî Savunma Bakanlığı'nın önerisi ile Bakanlar Kurulu'nun 8 Ocak 1946 tarihinde aldığı kararla “Ant Gazetesi'nin seferde kapanmaları genel hayatı tazyik eder mahiyetteki müesseselerden” birisi olarak değerlendirilmişti. BCA, BKK, Fon Kodu: 30.18.1.2., Yer No: 109.78.18.

³⁸⁷ “Bursa CHP İl Kongresi”, *Vatan*, 5 Nisan 1948, nr. 2464, s. 1-3.

Kongre sonuna doğru il idare kurulu seçimine geçildi ve kurula; Durmuş Erginsoy, Burhanettin Ersöz, İbrahim Alp, Cezbi Mete, Fazıl Erman, Rıza İlova, Reşat Türel, Sait Efe, Muhittin Dinçsoy, Fahri Batıca, Ahmet Eker seçildi³⁸⁸. Kurulda, Ahmet Eker ve Cezbi Mete dışında yeni bir yüz bulunmamaktaydı³⁸⁹. İl Başkanlığı'na Cezbi Mete getirildi. Fakat Mete, 3 Mart 1949'da Genel idare Kurulu toplantısında istifa etti. Yerine aynı toplantıda Durmuş Enginsoy başkan oldu³⁹⁰.

Kongrelerin devam ettiği sırada Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 17 Ekim'de Bursa'ya geldi. İnönü önce Mudanya'yı ziyaret etti³⁹¹. Ardından da İnegöl'e geçti ve bazı incelemelerde bulundu. İnegöl'de Kırkpınarlar suyuna gitti ve Bursa'nın su ile ilgili meselesini geniş açıklamalar eşliğinde dinledi. Kırkpınar suyunun yeterli olup olmadığını sordu ve bu tesis hakkında “*çok büyük eser, çok kıymetli eser*” ifadelerini kullandı³⁹². İnönü 18 Ekim'de Bursa'dan ayrıldı³⁹³. Ardından kongrelere devam edildi

Ocak ve bucak kongrelerinde dileklerden daha çok parti çalışmalarına ağırlık verildi. Kongreler kalabalık bir şekilde gerçekleştirildi³⁹⁴. Kongrelere, Bursa milletvekillerinden; Aziz Duru, Sadık Tahsin Arsal, ilçe kurulundan; Emin Hakçı, Faik Yılmazipek ve Derviş Edesen'de katıldı³⁹⁵. Kongrelerden bazılarında Şerafettin Karacan'da hazır bulundu³⁹⁶.

Senede bir milyon kilo zeytin üreten Gündoğdu Köyü Kongresi'ne büyük önem verildi. Kongre Halk Odası Salonu'nda yapıldı. Kongreye müşahit olarak Bursa milletvekillerinden Sadık Tahsin Arsal ile merkez ilçesinden Emin Hakçı, Ali

³⁸⁸ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 279.1120.1.

³⁸⁹ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 279.1120.1.

³⁹⁰ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 279.1120.1.

³⁹¹ “Aziz İnönü Şehrimizde”, *Ant*, 17 Ekim 1948, nr. 1154, s. 1.

³⁹² “Sayın Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü İnegöl'ü Şereflendirdiler”, *Ant*, 18 Ekim 1948, nr. 1155, s. 1-4.

³⁹³ “Cumhurbaşkanı Dün Bursa'dan Döndü”, *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1948, nr. 8686, s. 1; “İsmet İnönü Dün Şehrimizden Ayrıldı”, *Ant*, 19 Ekim, nr. 1156, s. 1.

³⁹⁴ “Umurbey Ocağı Kongresi”, *Ant*, 27 Ekim 1948, nr. 1164, s. 3; “CHP Gürsu Bucağı”, *Ant*, 14 Kasım 1948, 14 Kasım 1948, nr. 1182, s. 1-2.

³⁹⁵ “İvazpaşa Ocağı Kongresi”, *Ant*, 21 Ekim 1948, nr. 1158, s. 1-3; “CHP 29'uncu Ocak Kongresi”, *Ant*, 24 Ekim 1948, nr. 1161, s. 1.

³⁹⁶ 1948-1950 yıllarında Bursa Parti Bölge Müfettişliği yapan Mehmet Şerafettin Karacan 1892'de İstanbul'da doğmuş, Erkan-ı Harbiye'de Binbaşı, 4. Tümen Subayı, Harp Akademisi Hocalığı, Bayındırlık Vekilliği Ulaştırma İdare Başkan Danışmanlığı, Posta-Telgraf-Telefon Genel Müdürlüğü ve VI.-VII Dönem Kars Milletvekilliği hizmetlerinde bulunmuştur. *TBMM Albümü (1920-1950)*, a.g.e., s. 404; “Parti Müfettişimiz Şerafettin Karacan Geldi”, *Ant*, 16 Kasım 1948, nr. 1184, s. 1; CHP Bucak Kongreleri Hararetle Devam Ediyor”, *Ant*, 16 Kasım 1948, nr. 1184, s. 1-3; “CHP Beşinci Bucak Kongresi”, *Ant*, 18 Kasım 1948, nr. 1186, s. 1-3; “CHP Narlıdere Bucak Kongresi Yapıldı”, *Ant*, 25 Kasım 1948, nr. 1193, s. 1-2; “CHP Hisar Bucağı Kongresi”, *Ant*, 30 Kasım 1948, nr. 1198, s. 1-3.

Ulvi Boşan, Rıdvan Akçaylı, Remzi Arıkkın ve Veysel Mete de katıldı. Milletvekili Sadık Tahsin Arsal, kongrede “*muhalefetten beklediğimiz nedir?*” konulu konuşmasını yaptı. Kongrede en önemli dilek; Geçit Köyü ile Gündoğdu Köyü arasındaki yolun tamir edilmesi oldu. Sadık Tahsin Arsal ise Gündoğdululara Bursa İli'nin yaptığı 18 bin liralık yardımı verdi. Bu para ile köylüler isteklerini gerçekleştirdi³⁹⁷.

Mürseller Bucak Kongresi'nde; Köylüler orman idaresinin kötü çalışmalarından ve orman katliamından şikayetçi oldular ve duruma acil müdahale edilmesini istediler³⁹⁸.

24 Kasım'da, saat 14.00'da yapılan Çekirge bucak kongresinde ise Şerafettin Karacan'da kongrede hazır bulundu. Şehirlerde okula giden çocukların otobüs paraları gündeme geldi. Diğer bucaklarda olduğu gibi orman meselesi de en çok tartışılan konulardan birisi oldu³⁹⁹.

Ant Gazetesi ocak ve bucak kongreleri devam ederken başmakalesinde bucak kongrelerini değerlendirdi. CHP'lilerin muhalefeti eleştirirken kullandığı ifadelerin, büyük bir olgunluk içinde seçtiklerini ve kaba üsluptan kaçındıklarını yazdı⁴⁰⁰.

20 gün boyunca Bursa'da kalan Parti Müfettişi Şerafettin Karacan katıldığı kongrelerle ilgili görüşlerinin bir kısmı şu şekildedir:

“...Ben şu fikirdeyim ki, bir partinin iç kuvvetini anlayabilmek için onun kongrelerinde bulunmak yeterlidir. Parti kongrelerinde, müşahitler için en enteresan dikkat konuları şunlardır; 1- Kongreye gelenlerin sayıları ve keyfiyet bakımlarından durumları, 2- Görüşme konuları, 3- Tartışma tarzı. İşte, ben de bulunduğum kongrelerde en çok bu üç noktaya dikkat ettim. Delegelerin hepsinin veya pek az noksan ile büyük kısmının kongrelere katıldıklarını ve bunların uyanık, idealist arkadaşlar olduklarını memnunlukla müşahade ettim. Kongrede bütün görüşme konuları halkın dert ve ihtiyaçlarına taalluk ediyordu. Hiçbir arkadaş tatmin edilmemiş şahsi bir arzusunu veya ıstırabını görüşme konusu yapmıyordu. Tartışmalara gelince bu da nefsine ve davasına yakışan bir temkin ile muhatabını kırıp incitmekten çekinen bir nezahetle yapıyordu...”⁴⁰¹.

³⁹⁷ “Gündoğdu CHP Ocak Kongresinden Notlar”, *Ant*, 27 Ekim 1948, nr. 1164, s. 1-3.

³⁹⁸ “Mürseller Köyü Bucak Kongresi”, *Ant*, 20 Kasım 1948, nr. 1188, s. 2

³⁹⁹ “CHP Çekirge Bucağı Kongresi Yapıldı”, *Ant*, 25 Kasım 1948, nr. 1193, s. 1-8.

⁴⁰⁰ “CHP Bucak Kongrelerinden İlhamlar”, *Ant*, 12 Kasım 1948, nr 1180, s. 1.

⁴⁰¹ Değerlendirmenin tamamı için bkz. “CHP Kongreleri Hakkında Parti Müfettişimiz Bir Muharririmize İntibalarını Anlattı”, *Ant*, 8 Aralık 1948, nr. 1206, s. 1-3-4.

Karacan, değerlendirmelerinde, partililerin tartışma esnasında kullandığı üsluba, kongrelere yapılan eksiksiz katılıma ve görüşülen konulara büyük önem verdi.

4. 1948 YILINDA SİYASİ PARTİLERİN BURSA'DAKİ DURUMU

TBMM'de boşalan milletvekillikleri için 17 Ekim 1948'de 13 ilde milletvekili ara seçimleri yapıldı⁴⁰². Fakat Bursa bu illerden birisi değildi. 1948'deki bir başka gelişme ise Türk siyasi hayatına yeni bir parti olan MP katılmış olmasıydı. MP'nin Bursa teşkilatı bu tarihte kurulamamıştı. MP, Bursa'daki teşkilatlanmasını 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra gerçekleştirdi⁴⁰³.

LDP'nin ise Bursa'da gösterdiği faaliyet olarak sadece 1947 il kongresine ulaşılabilirdi. Bursa'da etkinliği yok denecek kadar az olan LDP 1948 yılında kurucu sayısı 3'ten aşağı düştüğü için Medeni Kanun'un 70. Maddesi gereğince feshedilmiş sayıldı⁴⁰⁴.

Bu gelişmeler göz önüne alındığında 1948 yılına ait CHP, DP ve MKP'nin Bursa'daki durumları incelenmiştir

4.1. CUMHURİYET HALK PARTİSİ

II. Dünya Savaşı'nın ülkeye getirdiği ekonomik sıkıntılar, tek parti yönetiminden bunalan halk ve DP'nin kurulması etmenleri, CHP'nin Türkiye'deki etkinliğini bir hayli azalttı. Türkiye'de var olan bu durum, Bursa'ya da yansımış olup, CHP üye sayılarında azalma başlamıştı. Yılların karşılaştırmasını yapabilmek için öncelikle CHP'nin Bursa'daki 1945 yılındaki durumunu göstermeyi yararlı buluyoruz. 1944 yılı sonu ve 1945 yılı üye sayılarındaki değişimler Tablo 10 da verilmiştir⁴⁰⁵.

⁴⁰² "Ara Seçimler 13 İlde Bugün Yapılıyor", *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1948, nr. 8681, s. 1; Tuncer, a.g.e., s. 11; Yücel, a.g.e., s. 70.

⁴⁰³ Adnan Ferruh Pancaroğlu, *Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948-1977)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2006, s. 17.

⁴⁰⁴ Ünal, a.g.m., s. 142; Tunaya, a.g.e., s. 694.

⁴⁰⁵ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

Tablo 10. CHP Bursa İl Teşkilatı 1945 Yılı Üye Sayısı ve Tahsil Durumu

	Yüksek	Lise	Orta	İlk tahsil veya okuryazar	Okuma Yazma Bilmeyenler	Kadın	Erkek	Toplam
1944 yılı sonu üye sayısı	435	491	2531	25.341	34.500	794	62.504	63.298
1945 yılı ilk altı ayda kaydedilen üye sayısı	8	5	47	430	188	69	609	678
1945 yılı ilk altı ayda kaydı silinen üye sayısı	91	103	272	1550	1430	128	3318	3446
TOPLAM	352	393	2306	24.221	33.258	735	59.795	60.530

Parti üye sayılarındaki azalma bir hayli fazlalaşmıştı. Bu azalma devam ederken 1946 yılı başında CHP Bursa teşkilatı üye sayısı 59.206 kişiydi⁴⁰⁶. Yukarıdaki tablodan da karşılaştıracak olursak 1945 yılının ikinci yarısında üye sayısı 1324 kişi azalmıştır.

DP'nin kuruluşunu izleyen yıllarda da aynı azalma devam etmiştir. DP'nin Bursa'da vatandaşlara alternatif oluşturması ve MKP'den daha etkili siyaset izlemesi bunu sağlayan etmenler arasındadır. Çok partili siyasi hayatın ilk yıllarında CHP, üye azalmasının kaygısını daha az yaşamıştı. 1948'e gelindiğinde durum CHP açısından biraz daha lehte bir hal almıştı. 12 Temmuz Beyannamesi ile izlenen ılımlı siyaset ve muhalefete karşı değişen tavır ile silinen üye sayısının düştüğünü görmekteyiz. Ancak bu düzelme sadece yeni kaydedilen üyelere nazaran silinen üyelerin daha az olmasından kaynaklanmaktaydı. 1944 yılındaki üye sayısını baz alırsak CHP'nin Bursa'daki mevcut durumu kötünün iyisi halini almıştı. 1948 yılına ait üye sayılarındaki değişim Tablo 11 de verilmiştir⁴⁰⁷.

⁴⁰⁶ Çakmak, a.g.e., s. 102.

⁴⁰⁷ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

Tablo 11. CHP Bursa İl Teşkilatı 1948 Yılı İkinci Altı Aylık Üye Sayıları

	Yüksek	Lise	Orta	İlk tahsil veya okuryazar	Okuma yazma bilmeyenler	Kadın	Erkek	Toplam
1948 yılı ilk altı ayı üye sayısı	256	311	1914	23.748	9831	1257	34.803	36.060
1948 yılı ikinci altı ayında kaydedilen üye sayısı	4	40	207	1013	579	39	1804	1843
Son altı ayda silinen üye sayısı	-	-	3	99	82	-	184	184
TOPLAM	260	351	2118	24.662	10.328	1296	36.423	37.719

Tabloya baktığımızda CHP'nin 1946 yılında 59.206 olan üye sayısı iki yıl sonra 37.719'a kadar düşmüştü. Üye sayılarında en fazla erime olan yerler daha çok partiye olan bağları güçlü olmayan yerlerde yaşanmıştı.

Bursa'nın İlçeleri'ndeki üye sayılarının 1946 ve 1948 yılı değişimlerine bakacak olursak Orhaneli de %74 azalma, Mustafakemalpaşa'da %70 azalma, Bursa Merkezde %40 azalma, Karacabey'de % 37 azalma, İnegöl'de % 33 azalma, Yenişehir'de % 25 azalma, Gemlik'te %20 azalma, Orhangazi'de % 2 azalma, Mudanya'da % 7 artış, İznik'te % 0,01 artış görülmektedir⁴⁰⁸. Diğer ilçelere nazaran refah düzeyi biraz daha yüksek olan Yenişehir, Gemlik, Orhangazi, Mudanya İlçelerinde azalma daha az oranda görülmektedir.

1948 Bursa ili ilk altı aylık teşkilat kademeleri sayıları ise; Köy Ocağı 605, mahalle ocağı 118, resmi bucak 10, itibari bucak 83 olmak üzere toplam 816 kademe bulunmaktadır⁴⁰⁹. 1948 yılı sonunda ise bu kademelerden sadece köy ocak sayısı 623'e yükselmiş, diğer kademeler sabit kalmıştı⁴¹⁰.

⁴⁰⁸ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁴⁰⁹ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁴¹⁰ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

CHP'nin, Bursa'da bu denli üye ve güç kaybetmesini DP'nin hızlı teşkilatlanmasına bağlayabiliriz. Bursa'nın yıllardır süren muhafazakâr yapısı ve CHP'nin üye kayıplarına karşı önlem alamaması da DP'nin bölgede güçlenmesi için sağlam bir zemin oluşturmuştu. CHP'nin hızlı üye kaybı da yeni gelen üyelerle telafi edilemeyecek duruma düşmüştü.

4.2. DEMOKRAT PARTİ

DP, 1948 yılında parti içi hizipleşmeden önemli ölçüde güç kaybetmişti. Ancak partiden ayrılan veya tasfiye edilenler arasında Bursa milletvekilleri olmadığı için Bursa, bu güç kaybından çok fazla etkilenmedi. Hatta Parti Müfettişi ve Kars Milletvekili Şerafettin Karacan raporlarından anlaşıldığına göre DP'nin, Bursa'da, CHP'nin gücünü ciddi oranda azaltacak derecede teşkilatlandığı görüyoruz⁴¹¹.

Karacan'ın raporlarına göre; DP'nin, Bursa'da en güçlü olduğu ilçe Mustafakemalpaşa'dır. Karacan, raporunda Mustafakemalpaşa'da DP taraftarı olan Doğru Gazetesi'nin yaptığı propagandanın etkinliğinden bahsetmektedir⁴¹². DP'nin özellikle Mustafakemalpaşa'da memur kitlesinin de desteğini aldığını ifade eder⁴¹³. Zaten Mustafakemalpaşa, CHP'nin en fazla üye kaybı yaşandığı ilçelerden birisidir. Ancak DP'nin etkili olduğu ilçe sadece Mustafakemalpaşa ile sınırlı değildir. Yine Karacan'ın birinci altı aylık raporunda "*herhangi bir seçimde Partinin kazanmasına mani olacak şahıslar veya cereyanlar var mıdır?*" sorusuna verdiği yanıtlar çarpıcıdır. Bursa merkez, İnegöl, Yenişehir ve Karacabey'de, DP'nin halkın memnuniyetsizliğini istismar ettiğini belirtti. Ayrıca Karacan, CHP'nin en fazla etkili olduğu ilçe olan Gemlik'te bile DP'nin varlığından söz etmektedir. Orhangazi'de ise DP'nin 24 Mayıs 1948 Bursa'daki büyük mitinginden ve 31 Mayıs 1948'deki Orhangazi mitinglerinden sonra merkez ve köylerde beliren havanın tamamen CHP aleyhine döndüğünü ifade etmektedir⁴¹⁴. Bu raporda Karacan'ın en önemli

⁴¹¹ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁴¹² BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁴¹³ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁴¹⁴ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

değerlendirmesi ise; DP'nin ölçüsüz ve kanunsuz faaliyetlerinin önüne geçilmez ise 1950 seçimlerinde CHP'nin güç duruma düşeceğini de ifade etmiş olmasıdır⁴¹⁵.

1948'in ikinci altı ayında ise DP'nin Bursa'daki etkinliği daha da artmıştı. Karacan, ikinci altı aylık raporunda *“herhangi bir seçimde Partinin kazanmasına mani olacak şahıslar veya cereyanlar var mıdır?”* sorusuna artık ilçe ayrımı yapmadan tek bir cevap vererek şu ifadeleri kullanmıştı; *“Demokrat Parti bu hususta ön safta gelmektedir. Her yerde daha şimdiden çok çalışmaktadırlar. Bütün ilçelerde Demokrat Parti teşkilatı vardır. Yalnız İznik'te %90 çoğunluk Partimizdedir”*⁴¹⁶.

Karacan'ın raporlarından, idare kurullarının tamamen CHP'li olmadığı da anlaşılmaktadır. DP, özellikle köy idare kurullarına yerleşmiş durumdadır. Raporda; sadece Bursa Merkez'de iki ya da üç muhtar istifası olmuş ancak yerine geçen yeni muhtarların, CHP'li mi yoksa DP'li mi olduğunun henüz bilinmediği belirtilmiştir⁴¹⁷. Mustafakemalpaşa'da ise Belediye Başkanı ile 5 üyenin DP'li, 2 üyenin tarafsız olduğu ve geri kalan üyelerin de CHP'li olduğu yazılmıştı. Mudanya İdare Kurulunda ise köy muhtarları arasında 7 DP'li olduğu belirtilmişti⁴¹⁸.

1948 yılındaki duruma bakılacak olursa DP'nin, sadece Bursa Merkez'de değil köylerde de etkinliği söz konusudur. Mahalli idarelerde halk ile doğrudan temasa geçerek hem CHP'nin çalışma metotlarını hem de etkinliğini geride bırakmışlardır.

4.3. MİLLİ KALKINMA PARTİSİ

MKP Türkiye genelinde olduğu gibi Bursa'da da tabanı olmayan bir siyasi partiydi. Parti ideoloji olarak sağ görüşlü olmasına karşın Bursa'da bir etkinlik sağlayamadı. Bunun sebebi ise MKP'nin genel anlamda sadece CHP ve İsmet İnönü ile mücadele ederek halkın sorunlarından uzak olması oldu⁴¹⁹.

⁴¹⁵ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁴¹⁶ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁴¹⁷ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁴¹⁸ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁴¹⁹ Ünal, a.g.m., s. 145; Tunaya, a.g.e., s. 643-644

MKP, Bursa teşkilatını Temmuz 1946 yılında oluşturmuştu⁴²⁰. Ancak MKP'nin 1948 tarihinde Bursa'da temsilcilerinin olmasına⁴²¹ rağmen teşkilatlanmasını güçlendirememiş ve bölgede zayıf kalmıştı. Hatta MKP 1949'da Bursa'da yapılan ara seçimlerine katılmamış, 1950 seçimlerinde de Bursa'dan aday göstermemişti⁴²². Bursa bölge müfettişi Şerafettin Karacan'ın raporlarında, Bursa'da muhalefet olarak sadece DP'yi göstermesinden de anlıyoruz ki MKP'nin bölgede etkinliği yok denecek kadar azdır⁴²³. MKP, girdiği hiçbir seçimde başarı sağlayamadığından Bursa seçim sonuçları arasında dahi yer alamadı.

⁴²⁰ “Bursa’da Milli Kalkınmanın Şubesi Kuruldu”, *Cumhuriyet*, 13 Temmuz 1946, nr. nr. 7869, s. 1.

⁴²¹ Akandere, a.g.m., s. 198.

⁴²² “Kalkınma Partisi’nin Adayları” *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1950, nr. 9235, s. 1.

⁴²³ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1949 YILINDA TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

1. İKTİDAR VE MUHALEFET İLİŞKİLERİ

12 Temmuz Beyannamesiyle DP içinde 1948'de başlayan bunalım CHP'ye de yansdı. Bu dönemde CHP'den ayrılan milletvekilleri DP'ye katıldı⁴²⁴. II. Hasan Saka Hükümeti'nin politikaları da ekonomik sorunlara çözüm olmadı. Başbakan. Saka, muhalefetin baskıları karşısında öylesine yıprandı ki daha fazla dayanamadı ve 14 Ocak 1949'da istifasını verdi⁴²⁵.

İnönü, seçilecek yeni başbakan için eski İç İşleri Bakanı olan Hilmi Uran'ın da görüşlerini aldı ve Uran, kendisine Şemsettin Günaltay'ı önerdi⁴²⁶. Bu gelişmenin üzerine İnönü, hükümeti kurma görevini Sivas Milletvekili Şemsettin Günaltay'a verdi. Günaltay, 16 Ocak 1949'da hükümetini kurdu⁴²⁷. Ancak Günaltay Hükümeti'nin eski Hasan Saka Hükümet'inden pek bir farkı yoktu. 15 bakandan 11'i eski Hasan Saka kabinesiyle aynıydı⁴²⁸. Hükümet programı, okunduktan sonra ilk söz alan milletvekili, MP sözcüsü Osman Nuri Köni oldu. Köni, bu programın samimiyetinden şüphe ettiklerini ve birçok eski bakanının görevde olmasının bu şüpheleri güçlendirdiğini, bu sebeple de MP olarak, güvensizlik oyu vereceklerini ifade etti⁴²⁹. DP adına konuşan Adnan Menderes ise Halk Partisi hükümetlerinin birbirine geçmiş bir girift haline geldiğini ve fiili deliller ortaya konuluncaya kadar Türk Halkı'nın, Günaltay Hükümeti'ne, sadece CHP iktidarının bir zinciri muamelesi yapacağını belirtti⁴³⁰. MDG adına konuşan Hazım Bozca ise, hükümetlerin sıklıkla değiştiğini ve bu değişimlerin asıl sebeplerinin açıklanmamasının büyük bir çelişki olduğunu ve bu sebepler arka plana atıldıkça da bu sorunların devam edeceğini ifade

⁴²⁴ Bila, a.g.e., s. 135; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 304; Erer, a.g.e., s. 267-268.

⁴²⁵ Eroğlu, a.g.e., s. 71; Yeşil, a.g.e., s. 146; Ahmad, a.g.e., s. 50.

⁴²⁶ Uran, a.g.e., s. 423; Toker, a.g.e., s. 348.

⁴²⁷ DP'nin liberal politikalarla geniş halk tabanlarına yayılmasının CHP içinde yarattığı boşluk, Günaltay Hükümeti ile doldurmak istendi. Şemsettin Günaltay Osmanlı Meclisi'nde bu yana milletvekili, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Tarih Profesörü. Tuna, a.g.e., s. 67; Ahmad, a.g.e., s. 50. Kaştan, a.g.m., s. 129; Tuncer, a.g.e., s. 59; Yeşil, a.g.e., s. 147.

⁴²⁸ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 246.

⁴²⁹ TBMM, TD, D. VIII, C. 15, T.3, 24 Ocak 1949, s. 164-165.

⁴³⁰ TBMM, TD, D. VIII, C. 15, T.3, 24 Ocak 1949, s. 169.

etti⁴³¹. Günaltay Hükümet Programı'nı 24 Ocak günü mecliste açıkladı ve yapılan oylamada güvenoyu aldı⁴³². Günaltay, hükümetinde ılımlı isimlere yer verdi. 24 Ocak'ta güvenoyu aldığı gün yaptığı konuşmada “...bir tarihçi sıfatıyla sizi temin ederim ki, bu milletin istikbali için yegâne çare, sağlam esaslara müstenit bir demokrasinin kurulması ve işlemedir” diyerek muhalefetin istekleri konusunda kayıtsız kalmayacağını sinyallerini de verdi⁴³³.

Günaltay'ın hükümet programı liberal ve ılımlıydı. Muhalefetin istekleri doğrultusunda devrim kanunlarından geniş ödünler verildi. Program da, seçim ve Matbuat Kanunu'nda ve Memurin Muhakematı Kanunu'nun da değişiklikler yapılacağı ve ekonomik anlamda özel teşebbüslerin geliştirileceğinin teminatı verildi⁴³⁴. Din özgürlüğünün temel özgürlüklerden birisi olduğu kabul edilerek; ilkokullarda seçmeli din dersinin okutulmasına, İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri'nin açılması ve türbelerin yeniden açılmasına, Arapça ezan okumasına ve 4 Mayıs'ta da İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun yürürlükten kaldırılmasına karar verildi⁴³⁵. Başbakan Günaltay, İmam Hatip Liseleri'nin ve İlahiyat Fakülteleri'nin açılması konusunda 8 Haziran'da, Mecliste yaptığı bir konuşmasında şu ifadeleri kullandı:

*“İlk mekteplerde din dersleri okutturmaya başlayan hükümetin başkanıyım. Bu memlekette Müslümanlara namazlarını öğretmek, ölülerini yıkatmak için İmam-Hatip Kursları açan hükümetin başkanıyım. Bu memlekette Müslümanlığın yüksek esaslarını öğretmek için İlahiyat Fakültesi açan bir hükümetin başkanıyım!”*⁴³⁶

Günaltay'ın, muhalefetin isteklerini gerçekleştirmedeki en önemli adımı ise 1950 seçimlerinin hiçbir kuşkuya yer vermeyecek şekilde serbestçe gerçekleşeceğinin teminatını vermiş olmasıdır⁴³⁷. Günaltay Hükümeti'nin iş başına gelmesiyle beraber hükümet ile muhalefet arasında ılımlı bir hava oluştu. Partiler arasında var olan sorunların birçoğu muhalefet lehine çözüldü. Bu durum DP'nin bir süre iktidara karşı eleştirisiz kalmasına neden oldu. Eleştirisiz kalan DP, seçim

⁴³¹ TBMM, TD, D. VIII, C. 15, T.3, 24 Ocak 1949, s. 169.

⁴³² TBMM, TD, D. VIII, C. 15, T.3, 24 Ocak 1949, s. 165-203.

⁴³³ TBMM, TD, D. VIII, C. 15, T.3, 24 Ocak 1949, s. 199.

⁴³⁴ Çufalı, a.g.e., s. 17; Giritlioğlu, a.g.e., s. 222-228.

⁴³⁵ Olgun, a.g.m., s. 26; Yeşil, a.g.e., s. 148; Bila, a.g.e., s. 133.

⁴³⁶ Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s. 265-266; Albayrak, a.g.e., s. 136.

⁴³⁷ Aydın, a.g.t., s. 74; Tuncer, a.g.e., s. 60.

kanunundaki değişikliğin istenilen hızda gelişmediğinden yakılarak “*Derhal Seçim!*” sloganıyla beraber erken seçime gidilmesini istedi⁴³⁸.

Demokratlar, daha önceleri istemedikleri kadar seçimlerin öne alınması için hükümete baskı yapmaya başladı. Bu durum hükümet ile muhalefet ilişkilerinin tekrar gerginleşmesine neden oldu.

2. DEMOKRAT PARTİ’NİN II. BÜYÜK KONGRESİ (20 HAZİRAN 1949)

DP’nin II. Büyük Kongresi, iktidar ve muhalefet ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde, 20 Haziran 1949’da Ankara’da şimdiki Opera binası, o zamanki Sergievi’nde 1700’e yakın delegenin katılımıyla toplandı⁴³⁹.

Kongre açıldıktan sonra Genel Başkan Celal Bayar, kürsüye gelerek, Genel İdare Kurulu raporunu okudu. Raporda partinin son iki sene içinde uğradığı ihanetleri, sabotajları ve dış mukavemetlerle nasıl karşı karşıya kaldığı açık bir dille izah etti⁴⁴⁰.

Kongrede görüşülecek iki önemli konu vardı; Birincisi, partiden ihraç edilenlerin durumu, ikincisi ise yaklaşan milletvekili genel seçimlerinde partinin nasıl bir politika takip edeceği idi⁴⁴¹. İhraç edilen milletvekilleri konusu sorun haline gelmemiş hatta delegeler Bayar’ı tezahüratlarla alkışlayarak parti içi muhalefetin şansı olmadığı gösterdi⁴⁴². Ancak geçici olarak DP Meclis Grubun’a katılmayacaklarını belirten MDG milletvekilleri kendi görüşlerini kongrede kabul ettirmek istemiş ancak kurulan hâkimiyetle bu durum engellenmişti⁴⁴³. İhraç edilenlerin böylelikle partiyle ilişkileri tamamen kesilmiş oldu.

İkinci önemli husus partinin yaklaşan milletvekili seçimlerde nasıl bir politika güdeceği idi. Bu sebeple delegelerin en çok üzerinde durduğu konu seçim güvencesi oldu⁴⁴⁴. Çünkü istenilen adli teminat getirilmemiş ve buna rağmen Hürriyet

⁴³⁸ Eroğul, a.g.e., s. 72; Aydın, a.g.t., s. 74.

⁴³⁹ Yücel, a.g.e., s. 71; Albayrak, a.g.e., s. 137.

⁴⁴⁰ Mümtaz Faik Fenik, “Muvazaa’yı Asıl Kimler Yapıyor?”, *Zafer*, 21 Haziran 1949, nr. 53, s. 1.

⁴⁴¹ Cemil Koçak, “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Türkiye Tarihi 4*, Çağdaş Türkiye 1908-1980, s. 152.

⁴⁴² Eroğul, a.g.e., s. 76; Yücel, a.g.e., s. 7.

⁴⁴³ Başak Tuncay, *Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Afyonkarahisar’daki Yansımaları (1946-1950)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2014, s. 117.

⁴⁴⁴ Tuncer, a.g.e., s. 60-61; Eroğul, a.g.e., s. 77.

Misakı'nda yer alan *sine-i millete* dönülmemiştir. Buna binaen son gün yani 5. gün kabul edilen Ana Davalar Komisyonu, kongrenin en mühim bölümünü oluşturdu. Bu komisyonda alınan kararlarda, Demokratlar özellikle seçimlerin mahkemelerce denetlenmesi konusunda ısrarcı oldular⁴⁴⁵. Demokratların, I. Büyük Kongre'de alınan kararlara yani Hürriyet Misakına sadık kaldıklarını görmek mümkündür. Ancak I. Kongreden farklı olarak daha sert bir üslup kullanıp ve Milli Teminat Andını kabul ettiler⁴⁴⁶. Milli Teminat Andı'nın içeriğindeki şu cümle dikkat çekicidir:

*“Seçimler, millet iradesinin serbestçe tecellisini sağlamak zorundadırlar; dolayısıyla reylere tecavüz halinde, vatandaşlar meşru müdafaa durumunda kalacaklardır; ancak bu müdafaa kanuni yollarla yerine getirilmelidir; ne var ki vatandaşlarını bu durumda bırakan idareler, milletin husumetiyle karşılaşacaklardır”*⁴⁴⁷.

Bu satırların son sözlerinde Millet'in düşmanlığından bahsedildiği için diğer partiler özellikle de CHP iktidarı tarafından Milli Teminat Andı olarak değil, Milli Husumet Andı olarak anıldı.

Kongre'de parti tüzüğünde birtakım değişiklikler de yapıldı. Bundan sonra milletvekili adaylarının %80'nini parti teşkilatı, %20'si ise genel merkezin belirleyeceği esas kabul edildi⁴⁴⁸.

Sıra seçimlere gelince Celal Bayar, 901 oy ile Genel Başkanlığa, Genel İdare Kuruluna şu isimler seçildi; Refik Koraltan, Adnan Menderes, Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu, Fuat Köprülü, Refik Şevket İnce, Samet Ağaoğlu, Sıtkı Yırcalı, Hulusi Köymen, İhsan Şerif Özgen, Üzeyir Avunduk, Kamil Gündeş, Celal Razamanoğlu, Kemal Özçoban, Nuri Özsan⁴⁴⁹,

Milli Teminat Andı'yla beraber “merkezciler” yani kurucular parti içinde yaşanan krizden daha güçlü çıkmışlar ve görüşlerini tüm parti teşkilatına kabul ettirmeyi başardılar⁴⁵⁰. Aynı zamanda Günaltay Hükümeti ile olan ılımlı ilişkiler, İktidarın şaşıracağı bir şekilde yeniden bozuldu.

⁴⁴⁵ Leyla Kırkpınar, “Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi”, *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2002, s. 98; Yeşil, a.g.e., s. 144.

⁴⁴⁶ Yücel, a.g.e., s. 73; Yeşil, a.g.e., s. 144; İnan, a.g.e., s. 402.

⁴⁴⁷ Eroğul, a.g.e., s. 77; Yücel, a.g.e., s. 73; Tuncer, a.g.e., s. 62.

⁴⁴⁸ Yücel, a.g.e., s. 72; Aydın, a.g.t., s. 75.

⁴⁴⁹ Tuncer, a.g.e., s. 62; Yücel, a.g.e., s. 73.

⁴⁵⁰ Albayrak, a.g.e., s. 144; Eroğul, a.g.e., s. 77.

2.1. DEMOKRAT PARTİ II. BÜYÜK KONGRESİNDEN SONRA İKTİDAR VE MUHALEFET İLİŞKİLERİ

CHP iktidarının, Milli Teminat Andı'na tepkisi gecikmedi. İki gün sonra yani 27 Haziran 1949'da, Bakanlar Kurulu olağanüstü bir şekilde toplanarak bu bildiri üzerine görüştü ve 21.30'da radyodan yayınladığı bildiride Milli Teminat Andı için; “*hukuk ve nizam devleti mefhumu ile telifi asla kâbil olmayacak mahiyette*” olduğunu, vatandaşları yasa dışı yollara özendirdiği ve anarşiye yol açarak vatandaşlar arasında husumet duygularını tetiklediği belirtildi⁴⁵¹.

CHP, DP ile ilişkileri yumuşatmak için seçim kanunda yaptığı değişikliklere rağmen böyle bir andın içilmesine sert tepki gösterdi. En son olarak 14 Temmuz 1948'de kabul edilen seçim kanunu 5258 sayılı kanun ile değiştirilip daha demokratik bir hal almıştı⁴⁵². Bu kanunla beraber “*gizli oy-açık tasnif*” ilkesi getirilmesine rağmen DP'liler bu kanunu yetersiz bulmuş, adli teminat konusunda dileklerini daha keskin dile getirdiler⁴⁵³.

Bu gelişmeler üzerine Günaltay Hükümeti, hemen yeni seçim kanunu hazırlıklarını başlattı. Öncelikle teknik bir komite kuruldu. Komite yeni bir seçim kanunu taslağı hazırladı ve İlim Heyeti'ne gönderdi. Ancak İlim Heyeti, Teknik Komite tarafından hazırlanan taslağı göz önünde bulundurmuyup yeni bir taslak hazırladı⁴⁵⁴. Eylül ayında kurul, tasarının siyasi partiler tarafından da görüşülmesini istedi. Ancak DP, tasarımı yetersiz buldu. DP, 16 Ekim 1949'da yapılan ara seçimlere girmeyeceğini belirtti⁴⁵⁵. Bunun üzerine 14 milletvekilinin hepsi yine CHP'den seçildi⁴⁵⁶.

DP'nin milletvekili ara seçimlerine yine girmeme kararı çok partili hayata ket vurdu. Bunun bilincinde olan DP, seçimlere girmeme silahını kullanmaktan çekinmedi. Bu gelişmelerin üzerine, seçimlere adli teminat getirmemekte direnen

⁴⁵¹ Albayrak, a.g.e., s. 147; Yeşil, a.g.e., s. 145.

⁴⁵² *Resmi Gazete*, 14 Temmuz 1948, nr. 6957, s. 14408-14410.

⁴⁵³ Tuncer, a.g.e., s. 68; Yeşil, a.g.e., s. 140.

⁴⁵⁴ İnönü, a.g.e., s. 532.

⁴⁵⁵ Eroğul, a.g.e., s. 80; Tuncer, a.g.e., s. 68.

⁴⁵⁶ Bu milletvekilleri şu şekildedir; Ziya Geboğlu (Bitlis), Muhlis Erkmen (Bursa), Nahid Pekcan (Erzincan), Dr. Ali Menteşoğlu (İçel), Ekrem Amaç (İstanbul), Atıf Ödül (İstanbul), Fevzi Aktaş (Kars), Cemil Atay (Kastamonu), Dr. Lütfi Kırdar (Manisa), Şemsettin Ekmen (Mardin), Yusuf Mardin (Mardin), Hamdi Dayı (Muş), Mustafa Özden (Tokat), Hasan Oral (Urfa). Tuncer, a.g.e., s. 207.

CHP'nin son direnişini de fayda vermedi ve Aralık 1949'da seçimlere yargı güvencesi getirilmesine karar verdi⁴⁵⁷.

3. 1949 YILINDA BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

3.1. BURSA'DA 1949 DP İL, İLÇE KONGRELERİ

DP Genel Başkanı Celal Bayar, 2 Nisan 1949'da yapılacak olan Bursa DP İl Kongresi'ne katılmak üzere Bursa'ya geldi. Bayar, Bursa'ya, 15 km mesafede bulunan Çayır Köyü'nde, DP'liler tarafından otobüs kabileleri ile karşılandı. Çayır Köyü'nden sonra Bursa'ya geçti ve burada 800 kadar DP'li tarafından yapılan tezahürler arasında parti binasına ulaştı⁴⁵⁸. Bayar, Çelikpalas Oteli'nde dinlenirken kongre öncesi bazı delegeleri kabul edip onlarla görüştü. Ant Gazetesi'nin kongre öncesi bazı DP delegeleri ile görüşmelerinden öğrendiğimize göre; DP, idare heyetine yeni yüzler seçmenin üzerinde hassasiyetle duruldu⁴⁵⁹. Kongre öncesi dikkat çeken bir husus ise Bursa Valisi Haşim İşcan'ın DP Kongresi sebebiyle Bursa'ya gelen gazetecilere bir akşam yemeği düzenlemiş olmasıdır⁴⁶⁰.

İki gün sürecek olan kongrenin birinci günü, öğleden sonra Tayyare Sineması'nda yapıldı. Kongreye Genel İdare Kurulundan Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu başkanlık etti. İlk olarak DP Bursa İl Başkanı Hulusi Köymen konuşmasını yaptı. Konuşmasında “*Kimseden davacı değiliz, hataları, çeyrek asırdan beri sürüp gitmekte olan tek parti zihniyetinin doğurduğunu sanıyoruz*” ifadelerini kullandı. Köymen'in konuşmasının ardından idare kurulu raporu okundu. Raporda şu ifadeler yer aldı:

“Partimiz, bugünkü durumu ile mevcut manevi iktidarını maddi iktidar haline getirmek üzeredir. Bu sebepten, muhalefetimizi daha etkili yapabilmek, iktidara geçildiği zamanda planlı bir mesaiye kavuşmak için, bütün memleketi zirai, ticari, iktisadi, sıhhi, mali ve içtimai bünyesi ile yakından tanımak ve gerçeğe dayanan hükümlere varmak lazımdır. Bütün bunları temin için gözümüzü kırpmadan milletçe mücadele edeceğimizi bir kere daha kesin bir dille belirtmek isteriz. Yukarıda da

⁴⁵⁷ Eroğul, a.g.e., s. 80-81; Yeşil, a.g.e., s. 152.

⁴⁵⁸ “DP Parti Lideri Celal Bayar Dün Şehrimize Geldi”, *Ant*, 1 Nisan 1949, nr. 1319, s. 1.

⁴⁵⁹ “DP Kongresi Bugün Yapılıyor”, *Ant*, 2 Nisan 1949, nr. 1320, s. 1.

⁴⁶⁰ “DP Bursa Kongresi”, *Yeni Sabah*, 2 Nisan 1949, nr. 3600, s. 5.

işaret ettiğimiz gibi bunun en büyük ve en gerçek sebebi Demokrat Parti'nin bir macera partisi olmamasıdır.⁴⁶¹

Rapor, Merkez ilçesinden M. Zeki Yücel tarafından sert bir şekilde eleştirildi. Yücel, raporun çalışma raporundan ziyade bir his ve heyecan raporu olduğunu ifade etti. Ayrıca il idare kurulunun, kongre zamanını tüzüğe aykırı olarak uzattığını, ana davalarda yer alan işçi ve çiftçi davasına hiçbir şekilde değinmediğini de belirtti. İktidar partisinin tütüncülerle devamlı şekilde temas ettiğini ancak DP'nin bu temaslardan uzak kaldığını da söyledi. Ancak Köymen, işçi çiftçi davası hakkındaki raporun okunacağını ifade etmiş ve raporu okumaya başlamıştı⁴⁶². İl İdare Kurulu ikinci başkanı Saadetin Karacabey, Bursa'da imar faaliyetlerinin aksaklığı üzerinde bir konuşma yaptı, ardından da rapor kabul edildi⁴⁶³.

Kongrenin ikinci günü saat 09.00'da toplandı. Maliye komisyonu raporu okunup tartışmasız kabul edildi. Dilek komisyonu gelen dilekleri genel ve özel olarak ayırdı ve direkt genel mevzular kongreye dâhil edildi. Dilekler üzerine birçok delege görüş bildirdi. Seçim kanunu üzerine konuşmalar yapıldı. Kongrenin en dikkati çeken bölümlerinden birisi de Mudanya delegesi olan Adnan Hancıoğlu'nun dinin ihmal edildiğini, yetişen gençlerin dinden bihaber olduklarını, kadınların açık bir şekilde gezdiğini içeren konuşması oldu. Salon delegenin konuşmasını şiddetle alkışladı⁴⁶⁴. Ardından kürsüye gelen Gemlik Delegesi Hüseyin Bayri, Kemalizmin çocukları olduklarını ve bunu şiddetle müdafaa edeceklerini ve kongrede din propagandasının yanlış olduğunu belirtti. Kongre salonunda "sus" sesleri yükselirken kongre başkanı Fevzi Lütfü Karaosmanoğlu konuşmacıyı susturmak isteyenlere, DP kongresinde herkesin fikrini özgürce söylemelerinin arkasında olduklarını belirtti⁴⁶⁵. Son olarak DP Genel Başkanı Bayar kürsüye gelmiş ve din konusunda şu açıklamaları yaptı:

"...dikkat buyurulmuşsa hatırlanacaktır ki Demokrat Parti, resmen hiçbir vakit bu mevzuya temas etmemiştir. Çünkü din meselesi çok nazik mevzudur. Evet, biz Müslümanız ve Müslüman olarak kalacağız, şunu ehemmiyetle ve ısrarla tekrarlamak, isterim ki lâiklik prensibi buna asla mâni değildir. Bilakis vicdanlara

⁴⁶¹ "DP'nin Bursa ve Aydın Kongreleri", *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1949, nr. 8852, s. 1-3

⁴⁶² "Demokrat Parti İl Kongresi Dün Başladı", *Ant*, 3 Nisan 1949, nr. 1321, s. 2.

⁴⁶³ "DP'nin Bursa ve Aydın Kongreleri", *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1949, nr. 8852, s. 3.

⁴⁶⁴ "DP Kongresinde" *Ant*, 4 Nisan 1949, nr. 1322, s. 1.

⁴⁶⁵ "DP Kongresinde" *Ant*, 4 Nisan 1949, nr. 1322, s. 1.

*hükmedilmesine müsaade etmeyen bir prensiptir. Bugün bizi inandığımız gibi ibadet etmekten meneden hiçbir kimse yoktur...*⁴⁶⁶.

Bayar daha sonra bu meselenin üzerinde çok fazla durmaya gerek olmadığını belirterek seçime yönelik konuşmasını yaptı. Bir yerde seçimlerin yenilenmesini istemenin doğru olmayacağını ve bunun ülkeyi anarşiye götüreceğini okuduğunu söyledi ve bunun aslında haklı bir görüş olduğunu ancak bu yargının sadece seçimlerin adil yapıldığı ve hilesiz yerlerde geçerli olduğunu ifade etti. Bayar Bursa Kongresinin oldukça seviyeli geçtiğini belirtti ve konuşmasına son verdi⁴⁶⁷.

Kongre sonunda ise İl İdare Kuruluna; Hulusi Köymen, Sadettin Karacabey, Baha Cemal Zağra, Ali Ferruh Yücel, Hayri Terzioğlu, Hayati Yeşilova, Salahattin Karacagil, Raif Aybar, Şevki İpekman seçildi⁴⁶⁸. Ancak kongreye dair ilginç bir hadise vardır ki o da idare kurulu, il başkanlığı seçimini bir müddet yapmamış olmasıdır⁴⁶⁹. 17 gün sonra yani 20 Nisan'da İl idare Kurulu, il başkanını Sadettin Karacabey olarak belirledi⁴⁷⁰.

Bursa İl kongresi bittikten sonra Celal Bayar, Gemlik'e gitti. Gemlik'te, halk Bayar'ı coşku içinde karşıladı. Hulusi Köymen, Sadettin Karacabey, Hayri Terzioğlu, Salahattin Karaca ve Hayati Yeşilova'da Gemlik'te hazır bulundu. İlk konuşmayı Gemlik DP ilçe Başkanı Dr. Ziya Kaya yaptı ardından da Hulusi Köymen DP'nin mücadelesinde Gemlik'in öneminden söz etti. Köymen'den sonra sözü Mehmet Çakıcı ve Hüseyin Bayrı aldı. Ardından sözü aslen de Gemlikli olan Bayar aldı ve Belediye Meydanı'nda kurulan hoparlörler aracılığı ile halka hitap etti⁴⁷¹. Bayar konuşmasında şu ifadeleri kullandı:

"Benden evvel söz alan bir arkadaş Gemlik'in benimle iftihar ettiğini söyledi. Ben müsaade ederseniz, bu arkadaşın cümlesini tamamlamak isterim. Ben Gemlik gibi güzel bir memlekette gözlerimi açtığım, çocukluğumu ve gençliğimin bir kısmını bu harikulade beldede geçirdiğim ve sizin gibi ileri ve mükemmel hemşerilere malik olduğum için iftihar ediyorum, bundan samimi bir gurur duyuyorum arkadaşlar. Görüyorum ki memleket meseleleri hakkında benden malumat istiyorsunuz....Fakat arkadaşlar; bir kere bu meselelere girersek; saatler bize yetmez; onun içindir ki ben kısaca kendi intibalarımı belirtmekle yetineceğim....Bugün ticaretimiz tam bir emniyet ve istikrar içinde değildir. Tüccar vatandaş, Hükümetin aldığı kararlara güvenerek bir işe başladığı sırada hükümetin aldığı çelişkili bir kararla büyük

⁴⁶⁶ "Bayar ve Menderes'in Nutukları", *Cumhuriyet*, 4 Nisan 1949, nr. 8853, s. 3.

⁴⁶⁷ "Bayar'ın Mühim Konuşması", *Doğru*, 7 Nisan 1949, nr. 303, s. 2.

⁴⁶⁸ "Seçimlerin Neticesi", *Doğru*, 7 Nisan 1949, nr. 303, s. 1.

⁴⁶⁹ "DP İl İdare Heyeti Hala Başkanını Seçmedi", *Ant*, 20 Nisan 1949, nr. 1338, s. 1.

⁴⁷⁰ "DP İl Başkanı Dün Seçildi", *Ant*, 21 Nisan 1949, nr. 1339, s. 1.

⁴⁷¹ "Bayar'ın Mühim Konuşması", *Doğru*, 7 Nisan 1949, nr. 303, s. 2.

zararlara uğruyor. Ticari emniyet ve istikrar, bu yüzden zedeleniyor....Demokrat Parti, ticari emniyeti ve istikrarı sağlayacaktır. Rekabet yollarını açacağız. Bu şekilde vatandaşların yetenekleri nispetinde gayretlerinin ürünlerini görmelerine imkân sağlayacağız. Gayretlerimiz asla boşa gitmeyecektir. İstediklerimiz, huzur, hak ve adalettir...⁴⁷².

Bayar konuşmasında; alınan vergilerin adaletli olması gerektiğinden, ülkedeki ticari emniyet ve istikrarın zedelendiğinden söz ederek DP'nin bu emniyeti sağlayacağından söz etti⁴⁷³.

Mustafakemalpaşa İlçe Kongresi 14 Aralık günü yapıldı. İl idare kurulu başkanı Saadettin Karacabey, ikinci başkan Baha Cemal Zağra, Salahattin Karacagil kongrede müşahit olarak hazır bulundu. Mustafakemalpaşa'ya yakın olan Karacabey'den de kongreye otobüslerle vatandaşlar da gelmişti. Sadettin Karacabey, kongre başkanlığına seçildi. Çalışma raporu okunup bütçe müzakereleri yapıldı. Sadettin Karacabey, ilim kurulunun seçim kanunu tasarısının tatmin edici olduğunu ifade ederek bu tasarının meclisten eksiksiz geçmesini temenni ettiğini söyledi. Sıra idare kurulunu belirlemeye geldi ve ilçe idare kuruluna; Yunus Ün, Hakkı Çıra, Münir Çetin, Sabri Özderici, Mesut Başık, Nuri Ersöz ve Sait Düvenci seçildi. Yunus Ün ise idare kurulu arasında yapılan oylamada başkanlığa, Münir Çetin ise ikinci başkanlığa seçildi⁴⁷⁴.

DP Merkez İlçe Kongresi 18 Aralık 1949'da Dağcılık Kulübü salonunda gerçekleştirildi. Kongreye başkan olarak Sadettin Karacabey seçildi. Yoklamalar yapıldıktan sonra ilçe İdare Kurulu başkanı Ferit Akçor raporunu okudu. Rapor üzerinde delegeler söz aldı ve çalışmaların başarılı olduğunu belirttiler. 1950 bütçesi için hususi komisyon seçildi ve 1949 bütçesi aynen kabul edildi. Dilekler kısmında Tütün Davası, İşçi Davası, sulama ve kanal davası önemle ele alındı. İlçe idare kuruluna; Ferit Akçor, Sabahattin Çıracıoğlu, Ahmet Pehlivan, Baki Güzey, İsmail Üstenci, Şefik Kağıtçıbaşı, Semih Odman seçildi. İl delegeleri ise; Baki Güzey, Ferit Akçor, Dr. Haydar Ömer Onur, İsmail Üstenci, Mustafa Akçay, Mehmet Günaş, Nami Ertürk, İsmet Bozdağ, Sabahattin Çıracıoğlu, Ramazan Arı, Ali Güven, Fikri

⁴⁷² "Gemlik'teki Muhteşem İstikbal", *Doğru*, 7 Nisan 1949, nr. 303, s. 2.

⁴⁷³ "Bayar'ın Mühim Konuşması", *Doğru*, 7 Nisan 1949, nr. 303, s. 2.

⁴⁷⁴ "Mustafakemalpaşa Kongresi Yapıldı", *Doğru*, 19 Aralık 1949, nr. 374, s. 2.

Kozaman, Ziya Ertürk ve Murat Ayberk olarak kabul edildi. “Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir” cümlesi üç kez tekrar edildikten sonra kongre kapandı⁴⁷⁵.

Gemlik ilçe kongresinin 25 Aralık günü yapılması, Orhangazi İlçe kongresinin ise 26 Aralık günü yapılması kararlaştırıldı⁴⁷⁶. Kararı alınan bu kongreye, yaptığımız kaynak taramasında ulaşamadı.

3.2. BURSA’DA 1949 YILI MUHTAR SEÇİMLERİ

Bursa’da bazı köylerde muhtarların istifa etmesiyle boşalan mevkileri doldurmak amacıyla muhtar seçimleri yeniden yapıldı. Seçimlerin yapılacağı merkez ilçeye bağlı 10 köy şu şekildedir; Soğanlı, Akçalar, Gökçeviran, Adaköy, Canbazlar, Iğdır, Kozluviran, Yeniceabat, Ovaakça, Armutköy⁴⁷⁷. Ant Gazetesi haberine göre; bu köylere ek olarak Umurbey köyü’nde de seçim yapıldı. Böylelikle toplam 11 köyde seçim yapılmıştır.

Mustafakemalpaşa İlçesi’nin Durumbey Köyü’nde yapılan muhtar seçimini CHP adayı Mustafa Ceylan kazandı. Bu köyde DP’nin sadece 4 üyesi olduğu bilinmektedir⁴⁷⁸.

17 Nisan’da Soğanlı Köyü’nde yapılan muhtar seçimlerine Bursa’dan CHP ve DP müşahitleri de katıldı. DP’den İsmet Bozdağ ve köy temsilcisi de hazır bulundu. CHP’den ilçe kurulundan Emin Hakçı, Derviş Edesen, Ali Ulvi Boysan, Rıdvan Akçaylı ve Ant Gazetesi yazı işleri müdürü Derviş Sami Taşman da seçim sırasında orada yer aldı. Seçim gayet sakin bir hava içinde geçti. 245 seçmenin katıldığı seçimde 5 oy farkla CHP adayı Hasan Mete kazandı. Seçimden sonra DP Başkanı ile CHP’liler Muhtar Odası’na gidip gayet samimi bir şekilde sohbet edip yeni muhtarı tebrik ettiler⁴⁷⁹.

Cambazlar, Iğdır, Kozluviran Köyleri’nde yapılan seçimleri de CHP adayları kazandı⁴⁸⁰.

⁴⁷⁵ “DP İlçe Kongresi”, *Doğru*, 19 Aralık 1949, nr. 374, s. 1-2.

⁴⁷⁶ “DP İlçe Kongreleri”, *Doğru*, 19 Aralık 1949, nr. 374, s. 2.

⁴⁷⁷ “Merkez İlçeye Bağlı 10 Köyde Muhtar Seçimi Yapılacak”, *Doğru*, 11 Nisan 1949, nr. 304, s. 1.

⁴⁷⁸ “Mustafakemalpaşa’da Durumbey Köyü Muhtar Seçimini CHP Adayı Ekseriyetle Kazandı”, *Ant*, 3 Şubat 1949, nr. 1262, s. 2.

⁴⁷⁹ “Soğanlı Köyü’nde Muhtar Seçimi Yapıldı”, *Ant*, 18 Nisan 1949, nr. 1336, s. 2.

⁴⁸⁰ “Muhtar Seçimlerini CHP Namzetleri Kazandı”, *Ant*, 19 Nisan 1949, nr. 1337, s. 1.

19 Nisan'da Akçalar Köyü'nde yapılan seçime de köylüler seçime kendi isteği ile geldi ve CHP adayı olan Hüseyin Yakışır seçimi kazandı⁴⁸¹.

20 Nisan'da yapılan Gökçeviran Köyü seçimini CHP adayı olan Aydın Kabir kazandı⁴⁸².

Adaköy seçimini de CHP adayı kazandı. 24 Nisan'da yapılan Ovaakça Köyü'nde yapılan seçimleri CHP adayı olan Hüseyin Barut, Yeniceabat köyünde seçim oldukça hararetli geçmiş sonuç olarak yine CHP adayı İsmail Çavuş kazandı⁴⁸³.

Sonuç olarak CHP taraftarı yayın yapan Ant Gazetesi'ne göre CHP, 10 köyde seçimi kazandı. Bu tarihlerde DP taraftarı yayın yapan Doğru Gazetesi sayılarına ulaşamadığımız için tek taraflı olarak Ant Gazetesi'nin sonuçları alınmak zorunda kalındı. Ant Gazetesi'nin haberine göre; DP 1 köyde seçimi kazanmıştı⁴⁸⁴. CHP'nin kazandığı 10 köyün isimlerini aktardığımızda geriye sadece Armutköy kalmaktadır. DP'nin seçimi kazandığı köyün Armutköy olduğunu tahmin etmekteyiz. Ancak Yeni Sabah Gazetesi'nin haberi Adaköy'deki seçimi DP adayının kazandığı yönündedir⁴⁸⁵.

3.3. BURSA'DA 1949 CHP İL, İLÇE, OCAK VE BUCAK KONGRELERİ

CHP, kongre dönemine il başkanlığında yapılan değişikliklerle girdi. 17 Şubat'ta yapılan toplantıda CHP'de il başkan değişikliği olmuş ve Cezbi Mete sağlık sorunları nedeniyle il başkanlığını bırakmak zorunda kalmış yerine Durmuş Enginsoy CHP Bursa il başkanı olmuştu⁴⁸⁶.

CHP merkez İlçe İdare Kurulu 2 Eylül'de yaptığı toplantı ile ilçeye bağlı olan ocak ve bucakların kongre günlerini tespit etti. Toplantıdan öğrendiğimize göre; parti ocak ve bucak kongreleri 1 Ekim'de başlayacak 16 Kasım'da da sona erecekti. Ocak ve bucak kongrelerin devamında ise ilçe ve il kongreleri yapılacaktı⁴⁸⁷.

⁴⁸¹ "Muhtar Seçimleri Devam Ediyor", *Ant*, 20 Nisan 1949, nr. 1338, s. 1.

⁴⁸² "Muhtar Seçimleri Hararetle Devam Ediyor", *Ant*, 21 Nisan 1949, nr. 1339, s. 1.

⁴⁸³ "Muhtar Seçimleri Sona Erdi On Köyden Sekizinde CHP'liler Kazandı", *Ant*, 25 Nisan 1949, nr. 1343, s. 2.

⁴⁸⁴ "Muhtar Seçimlerini CHP Namzetleri Kazandı", *Ant*, 19 Nisan 1949, nr. 1337, s. 1.

⁴⁸⁵ "Bursa Köylerinde Muhtar Seçimleri", *Yeni Sabah*, 19 Nisan 1949, nr. 3617, s. 3.

⁴⁸⁶ "CHP İl Başkanlığına Durmuş Enginsoy Seçildi", *Ant*, 18 Şubat 1949, nr. 1277, s. 1.

⁴⁸⁷ "CHP Ocak Kongrelerine 1 Ekim'de Başlanacak", *Ant*, 3 Eylül 1949, nr. 1471, s. 1.

Ocak ve Bucak Kongreleri 2 ay kadar devam etmiş ocak delegelerinin şikâyet ve önerileri dinlendi. Ayrıca yeni idare kurulları ve üst teşkilat kongrelerine katılacak delegeler seçildi. Ocak ve bucak kongrelerinin bazılarında Kars milletvekili ve Bursa bölgesi müfettişi Şerafettin Karacan'da katıldı⁴⁸⁸. Kongrelerde delegeler eğitim, sağlık ve çiftçi mallarının korunması, yakıt sorunlarını sıkça tekrar etti. Eğitim konusunda her köye okul yapılması istendi. CHP'nin her köye okul yapmayı temel prensip kabul ettiğini fakat madden buna imkân olmadığı için köylüler kendileri okul yaparlarsa Milli Eğitim Bakanlığı'ndan bu köylere öğretmen ataması yapılacağına teminatı verildi⁴⁸⁹. Bir başka sorun olan çiftçi mallarının korunması ile ilgili Bursa Milletvekili Faik Yılmazipek, bir kooperatifin kurulması ve bütün Bursalılar bu kooperatife üye oldukları takdirde istedikleri makineleri hükümetten temin edebileceğinin sözünü verdi⁴⁹⁰.

Kongreler başlamadan Başbakan Şemsettin Günaltay Bursa'ya geldi⁴⁹¹. Bursa'ya gelmeden Orhangazi ve Yalova'ya uğrayıp burada açıklamalarda bulundu. Öncelikle Yalova'ya uğrayan Günaltay, orman meselesi hakkında; ormanları koruyacaklarını ve bununla ilgili yeni bir kanun hazırladıklarını ifade etti. Sebze fiyatlarının düşmesinden şikâyet eden halka ise; kabzımalların, satılmıyor diye birçok malı denize döktüklerini ancak CHP'nin bu satılmayan malları halka dağıtacağı açıklamasını yaptı⁴⁹². Daha sonra Belediye'ye giden Başbakan, arazi dağılımını harita üzerinde inceledi ve imkân olursa uzun kredilerle arazi dağılımı yapılabileceğini belirtti. Günaltay, asla bedava arazi dağılımının yapılmayacağını da ekleyerek, böyle bir uygulamanın kanunları ihmal etmek olacağını ifade etti⁴⁹³. Yalova'dan Orhangazi'ye geçerken Başbakan Günaltay, Bursa sınırında Vali, Bursa milletvekillerinden; Zehra Budunç, Cemil Öz, Abdurrahman Konuk, Faik Yılmazipek ve Belediye Başkanı Fahri Batıca, Emniyet Müdürü, Milli Eğitim Müdürü tarafından karşılandı. Bursa sınırından hep beraber Orhangazi'ye doğru

⁴⁸⁸ "CHP Bölge Müfettişi ve İl Başkanı da İştirak Ettiler", *Ant*, 13 Ekim 1949, nr. 1508, s. 1-2.

⁴⁸⁹ "CHP Kongreleri", *Ant*, 8 Ekim 1949, nr. 1503, s. 1-2.

⁴⁹⁰ "CHP Ocak Kongreleri Devam Ediyor", *Ant*, 12 Ekim 1949, nr. 1507, s. 1

⁴⁹¹ "Başbakan Bursa'da Konuşacak", *Zafer*, 1 Ağustos 1949, nr. 94, s. 1.

⁴⁹² "Başbakanımız Bursa'ya Gelirken Yalova ve Orhangazi'de Halkla Beyanatta Bulundular", *Ant*, 2 Ağustos 1949, nr. 1439, s. 1-3; Başbakan'ın Yalova Konuşması", *Zafer*, 2 Ağustos 1949, nr. 95, s. 6.

⁴⁹³ Başbakanımız Bursa'ya Gelirken Yalova ve Orhangazi'de Halkla Beyanatta Bulundular", *Ant*, 2 Ağustos 1949, nr. 1439, s. 1-3; Başbakan'ın Yalova Konuşması", *Zafer*, 2 Ağustos 1949, nr. 95, s. 6.

hareket edildi. Başbakan, topluluğun önündeki Halkodası önünde dinlenmeden halka hitap ederek şu ifadeleri kullandı:

“Siz büyük insanların temsilcisi olarak, onları hareket ettiren o temiz kalbe, o derin duyguya sahipsiniz. Memleketimizi yükseltmek başlıca hedefimizdir. Bu gayeye erişmek için vatandaşların elbirliği ile işlerine sarılmaları, memleketin hayatı ile alakalı meselelerde dürüst düşünceleri lazımdır. Her biriniz düşüncelerinizi ortaya atarken, her şeyden önce, birbirimizi sevmeliyiz. Hepimiz bu memleketin evladı olarak sorumluluklarımıza bağlıyız. Aramıza girecek olan kin ve husumet duyguları bu memleket için bir yıkılışın başlangıcı olur. Düşününüz ki etrafımızda düşmanlar bizi yıkmak için fırsat bekliyorlar... Size tavsiyem; hangi noktai nazarı takip ederseniz ediniz, daima memleketin hayrını düşününüz ki daima aynı gemi içindeyiz... Biz bu gemiyi idare edenler, bu memleketin saadetine nefislerine vakfetmiş insanlarız. Fazilet ve ahlak prensiplerine dayanan bir demokrasi kurmak hedefini güdüyoruz. İstiyoruz ki herkes serbest düşünsün, serbest söylesin. Çünkü bunların içinde memleket hesabına hayırlı noktalar bulunur. Demokrasi rejimi bir memleket için felaket de olabilir, saadet merdiveni de olabilir. Felaket olabilir; Demokratların eline geçerse onlar memleket çocuklarını birbirine düşman ederler. Biz böyle çarpışmalar yoluna gitmeyeceğiz, daima kardeş olarak kalacağız. İstedığımız gibi söyleyeceğiz fakat karşımızdakinin hukukuna haysiyetine riayet edeceğiz...”⁴⁹⁴.

Başbakan Günaltay, konuşmasında DP'nin Milli Teminat And'ını kastederek, bu andın millet arasında husumet duyguları oluşturduğunu üstü kapalı bir şekilde belirtti. Günaltay aynı zamanda milletin ve memleketin çıkarlarının partilerüstü bir değer olduğunu da ifade ederek birlik mesajları verdi.

Orhangazi'den sonra Gemlik' geçen Başbakan Günaltay, burada büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Günaltay Gemlik Belediye binasında biraz dinlendikten sonra Gemliklilere hitap etti. Konuşmasında Gemlik tarihinden bahsettikten sonra siyasi gündem hakkında açıklamalarda bulundu.

Günaltay, Gemlik konuşmasının ardından yola çıkarak Bursa Merkez'e geldi. Bursa'da Cumhuriyet Meydanı'nda geniş bir halk kitlesi, Vali Yardımcısı, bütün memurlar, askeri birlikler ve subaylar tarafından karşılandı. Başbakan, yeni yapılan hastaneyi ve Haşim İşcan İlkokulunu gezdi. Bu esnada Belediye Başkanı Fahri Batıca şu ifadeleri kullandı:

“Daha büyük gelişmelere aday olan yeşil Bursa'mızı, değerli Valimiz Haşim İşcan'ın hizmetleri ile birkaç seneden beri değişen çehresi bu mübarek vatan

⁴⁹⁴ Başbakanımız Bursa'ya Gelirken Yalova ve Orhangazi'de Halkla Beyanatta Bulundular”, *Ant*, 2 Ağustos 1949, nr. 1439, s. 1-3

parçasına yapılacak en küçük bir hizmetin dahi yerine harcanmış olacağını göstermiştir” diyerek Başbakan’ı selamlayarak sözlerine son vermiştir⁴⁹⁵.

Başbakan’da Belediye Başkanı’nın konuşmasına cevap olarak Çelikpalas Otel’de bir demeç verdi. Günaltay demecinde şu ifadeleri kullandı:

“Misafirperverlikle şöhret bulan Bursalıların bugün şahsıma karşı göstermiş oldukları sevgiye şükran ve minnetlerimi bildiririm. Bursa’ya gelmeden önce Bursa’yı sevdiğimi söylemiştim. Çünkü Bursa’da Türk enerjisinin, Türk kudretinin gelişim merkezi olduğunu gördüm. Bütün bir tarih boyunca Bursa, siyasi hamlelerimize merkez olmuştur. Bugün de iktisadi ve sanayi yükselmemizin mihrakı olacaktır. İyi muhakeme eden ve çok teşebbüs kuvvetine sahip olan Bursalılar bu azimlerinde devam ederlerse bütün memleket çapında en yüksek mertebeye ulaşacaklardır. Çünkü Bursa, bir taraftan İstanbul’a bağlıdır. Bütün emelim Bursa’yı iç ve Doğu Anadolu’ya bağlamaktır. Bu yalnız Bursa için değil, bütün memleket için faydalı olacaktır. Bugün Bursa’nın mahsulü olan Ankara ve Konya’da daha evvel sarfedilecek ve ucuzluk yaratacağı gibi buna muvaffak olursam mesaimin en büyük mükâfatı bu olacaktır. İktisadi sahada faaliyetlerinizin gelişmesini ve daha büyük başarılar elde etmenizi temenni ederim”⁴⁹⁶.

Başbakan Günaltay, Bursa’nın jeopolitik öneminin doğurduğu sonuçların ülke açısından önemine işaret etti ve konuşmasını bitirdi.

Başbakan ertesi gün ise Bursa’nın çeşitli yerlerini gezdi. Yapım aşamasında olan ve Türkiye’nin üçüncü büyük spor sahası olan stadyumunu ziyaret etti. Ardından Günaltay, Vali İşcan’ı ziyaret ederek şehrin gelecekteki yatırım planları üzerine açıklamaları dinledi. Ardından yeni içme suyu tesislerini, ipekböcekçilik Enstitüsünü gezen Günaltay, öğleden sonra saat 17.30’da Belediye’ye gelerek salonu dolduran ve sokaklara kadar yayılan kalabalığa seslendi. Belediye Salonu’nda Vali, Belediye Başkanı, CHP İl Başkanı Durmuş Enginsoy, CHP İl İdare Kurulu üyeleri, DP İl Başkanı Saadettin Karacabey’de hazır bulundu. Ardından kürsüye gelen Başbakan Günaltay konuşmasında şu ifadeleri kullandı:

“Dünya’nın durumu II. Dünya Savaşı’nın nihayetinden sonra girmiş olduğu belirsiz ve karanlık vaziyette devam etmektedir. Bu vaziyet gün geçtikçe açıklıktan daha çok karanlık bir hale bürünüyor. Akıbetin nereye varacağını şimdiden tahmin etmek imkânı yoktur... Bildiğiniz inkılap safhaları geçirildi. O inkılaplar ancak o zamanda layık olduğunuz o idareyle tahakkuk etti. Fakat asıl hedef doğrudan doğruya halk idaresini kurmaktır... Demokratik dediğiniz idare halk idaresinin serbest surette tecellisi ve o tecelliye göre bir devlet mekanizması kurulması demektir. Bu işinde temeli seçimdir. Seçim bütün vatandaşlara itimat verecek bir şekilde olmalıdır ki, Millet’in hakiki iradesinin ne olduğu anlaşılabilsin. Bunun içindir ki iş başına

⁴⁹⁵ “Başbakanımız Bursa’ya Gelirken Yalova ve Orhangazi’de Halkla Beyanatta Bulundular”, *Ant*, 2 Ağustos 1949, nr. 1439, s. 3.

⁴⁹⁶ “Başbakanımız Bursa’ya Gelirken Yalova ve Orhangazi’de Halkla Beyanatta Bulundular”, *Ant*, 2 Ağustos 1949, nr. 1439, s. 3.

geçtiğim günden beri başlıca hedefim memleket halkını tatmin edecek ve tamamıyla memleket malı olacak bir kanun vücuda getirmek olmuştur... Demokrasi demek millet iradesinin tecelli ettirdiği kanunların hâkimiyeti demektir... Demokraside şahıslar yok, fikirler ve prensipler vardır. Davalar, fikirler ve prensipler üzerinde olur. Partilerde fikirlere göre kurulur. Demokrasi Ahmet'in, Mehmet'in ihtirası şekline girerse memleket için felaket kaynağı olur. Biz Demokrasinin, yükselmede, en büyük vasıta olduğuna inanıyoruz. Hepimiz birbirimizin arkadaşıyız. Hepimiz aynı yazgıya tabi bir vatan içinde yaşayan insanlarız. Demokrasiyi bu şekilde tecelli ettirmek, kitlelerin liderliklerine düşen büyük vazifedir. Bundan başka takip edilecek bir yol iki sonuca varır. Ya diktatörlüğe ya çöküşe gider...”⁴⁹⁷.

Günaltay’ın konuşması birleştirici ve yapıcı oldu. Konuşmada partilere, Türk Millet’i arasına nifak sokan faaliyetlerden uzak durulması istendi. DP’nin Milli Teminat Andı’nın ilan edilmesinin yankılarını bu konuşmada görmek mümkündür. Demokrasinin hiçbir parti ve hiçbir şahısta toplanamayacağını belirten Günaltay, demokrasinin millete ve devlete mal edilmesinin en doğru davranış olacağını vurgusunu yaptı. Günaltay, konuşmasının ardından CHP İl Teşkilatına gidip burada partililerle sohbet etti. Daha sonra Halkevini ziyaret eden Başbakan, akşam yemeği için Çelikpalas Otel’e geri döndü⁴⁹⁸.

6 Kasım 1949’dan itibaren ilçe kongrelerine başlandı. Orhangazi, İnegöl, Mustafakemalpaşa, İznik, Yenişehir, Orhaneli, Mudanya ilçe kongreleri yapıldı. Parti Müfettişi Şerafettin Karacan, CHP il başkanı Durmuş Enginsoy, ilçe başkanları ve milletvekilleri de kongrede hazır bulundu. Kongrelerde idare kurulu raporları okundu ve rapor üzerinde tartışmalar yapıldı. Yeni idare kurulları seçildi⁴⁹⁹.

19 Kasım’da, Bursa Merkez İlçe Kongresi saat 10.00’da Belediye Salonunda yapıldı⁵⁰⁰. Bölge Müfettişi Şerafettin Karacan, Bursa Milletvekillerinden Abdurrahman Konuk, Cemil Öz, Zehra Budunç, Faik Yılmazipek, Aziz Duru ve Muhittin Baha Pars, CHP İl İdare Kurulu ve Belediye başkanı Fahri Baticı da kongrede hazır bulundu. Kongreye 152 delegeden 130’u katıldı. Ardından ilçe idare raporu okundu⁵⁰¹. Kongre sonunda merkez ilçe idare kurulu seçimlerine geçildi ve kurula; Emin Hakçı, Ali Bayram, Hayri Gürmen, Hüseyin Poray, Edip Rüştü, Rıdvan Akçaylı, Rüştü Egeli, Hüseyin Kocabaş, Naki Tezel, Fikri Bozkaya, Derviş Edesen

⁴⁹⁷ “Başbakan Günaltay Dün Şehrin Muhtelif Yerlerini Gezdi”, *Ant*, 3 Ağustos 1949, nr. 1440, s. 1-2-3.

⁴⁹⁸ Başbakan Günaltay Dün Şehrin Muhtelif Yerlerini Gezdi”, *Ant*, 3 Ağustos 1949, nr. 1440, s. 1-2-3.

⁴⁹⁹ “CHP İlçe Kongreleri Heyecanlı Oluyor”, *Ant*, 27 Kasım 1949, nr. 1553, s. 1.

⁵⁰⁰ “Bugün CHP Bursa Merkez İlçesi Kongresi Yapılıyor”, *Ant*, 19 Kasım 1949, nr. 1545, s. 1.

⁵⁰¹ “Dün Merkez İlçe Kongresi Heyecanlı Devam Etti”, *Ant*, 20 Kasım 1949, nr. 1546, s. 1.

ve Turgut Karatal seçildi. İl kongresine gidecek delegelerde bu kongrede belirlendi⁵⁰².

Bursa İl Kongresi 17 Aralık'ta Belediye Salonu'nda toplandı. Parti müfettişi Karacan, Bursa milletvekillerinden Zehra Budunç, Muhittin Baha Pars, Abdurrahman Konuk, Faik Yılmazipek, Muhlis Erkmen, Fahri Bük, Münir Erhan, Atıf Akgüç de kongrede hazır bulundular. İl idare Kurulu başkanı Durmuş Engisoy kongre açılışını yaptı. Ardından il idare kurulu raporu okundu. Raporda muhalefete yönelik eleştiriler dikkati çekti. Raporda DP'nin II. Büyük Kongresinde iktidara hücum ettiği Milli Teminat Andı'nı yayınlayarak kendileri için bir leke oluşturdukları ifade edildi⁵⁰³. Karacan, kongrede uzun bir konuşma yaptı. Seçilecek olan yeni il idare kurulunun önemi ile ilgili şunları belirtti:

“Kongremiz, bugüne kadar iş başında bulunmuş olan idare kurulunun çalışmalarını gözden geçirmiş, memleket ve parti işlerimizden ele alınmaya değer bulduklarını görüşmüş, bunlar üzerinde şüphesiz ki en isabetli kararları ele almış ve şimdi de, onlardan daha az önemli olmayan seçim işlerine geçmiş bulunuyor. Müfettişinizin, konuşmasını tam bu sıraya rast getirmesi, yapacağınız vazifenin ileri geldiği şüphesizdir. Çok önemli vazifelerle dolu olan önümüzdeki yıl içinde bu vazifelerin ağırlığını omuzlarında taşıyacak daha doğrusu taşıyabilecek arkadaşları seçmek gibi hem mesuliyetli hem de o derecede şerefli bir vazife ile karşı karşıya bulunuyorsunuz.”⁵⁰⁴

Karacan, partide görev almanın ciddi bir sorumluluk olduğunu hatırlatarak, tüm adayların bu nitelikte olmasını istedi. Karacan, sürekli demokrasi kavramından söz eden muhalefete de cevap olarak demokrasiyi iyi kavramış olan CHP'nin bir dönem kendi içinde muhalefet partisi oluşturma sürecine girdiğini şu cümlelerle ifade etti:

“İçimizde hizipleşmek istedikleri için böyle yapmaktansa ayrı bir parti kurmalarını kendilerine tavsiye ettiğimiz ve buna rağmen aramızdan ayrılmak istemediklerinden uzaklaştırmaya mecbur kaldığımız muhalefet kurucuları, parti kurmayı ancak ihraç kararımızdan sonra düşünmeye mecbur oldukları halde çok partili hayatın ve son demokratik gelişmelerin şerefini dahi kendilerine mal etmekle muhalefete koyuldular.”⁵⁰⁵

Parti müfettişinin konuşmasından sonra yeni il idare kurulu seçimlerine geçildi Kurula; Edip Rüştü Akyürek, İbrahim Alp (75 oy), Durmuş Enginsoy (70 oy), Reşat Türel (67 oy), Rıza İlova (62 oy), Burhanettin Ersöz (56 oy), Fahri Batıca (53

⁵⁰² “CHP Merkez İlçe Kongresi”, *Ant*, 20 Kasım 1949, nr. 1546, s. 3.

⁵⁰³ “CHP İl Kongresi”, *Ant*, 18 Aralık 1949, nr. 1574, s. 1.

⁵⁰⁴ “Dünkü CHP İl Kongresinde Bölge Müfettişinin Yaptığı Konuşma”, *Ant*, 18 Aralık 1949, nr. 1574, s. 4.

⁵⁰⁵ “Dünkü CHP İl Kongresinde Bölge Müfettişinin Yaptığı Konuşma”, *Ant*, 18 Aralık 1949, nr. 1574, s. 4.

oy), Hüseyin Kocabaş (50 oy), Beşir Düvenli (45 oy), Ahmet Eker (44 oy), Fazıl Erman (37 oy) seçildi⁵⁰⁶.

3.4. 1949 MİLLETVEKİLİ ARA SEÇİMLERİ

TBMM’de boşalan 14 milletvekilliği için 16 Ekim 1949’da bazı illerde ara seçim yapılması kararı alındı. Bu iller; Bitlis, Bursa, Erzincan, İçel, İstanbul, Kars, Kastamonu, Manisa, Mardin, Muş, Tokat, Urfa’dır⁵⁰⁷. Bursa milletvekillerinden Sadık Tahsin Arsal’ın ani ölümü üzerine Bursa’da seçim yapılacak iller arasında yer aldı⁵⁰⁸.

Önceki 1947 ve 1948 milletvekili ara seçimlerine katılmayan DP, bu seçimlere de katılmadı⁵⁰⁹. Bursa’da muhalefet olarak sadece DP ve MKP bulunuyordu. MKP’de seçimlere katılmayınca CHP milletvekili ara seçimlere bağımsız adaylarla birlikte girdi⁵¹⁰.

Bursa’da seçim faaliyetleri hızlı başladı. CHP, eski Tarım Bakanlarından Muhlis Erkmen’i aday olarak gösterdi. Erkmen’in Tarım Bakanı iken göstermiş olduğu başarı ve çiftçinin haklarını gözetmesi sebebiyle adaylığı sevinç uyandırdı⁵¹¹. DP’nin seçime girmemesi sebebiyle seçim zaferini yine katılım oranı belirleyecekti. Ant Gazetesi 15 Ekim’de verdiği gazete ilanı ile demokratik hakların en önemlisinin serbest seçim olduğunu ve bundan dolayı vatandaşların en ağır sorumluluklarından birisinin oy kullanma ödevi olduğunu belirterek Pazar günü yapılacak seçim için halkı, sandık başına davet etti⁵¹². Ant Gazetesi’nden öğrendiğimize göre; DP taraftarı

⁵⁰⁶ Çakmak, a.g.e., s. 129.

⁵⁰⁷ Tuncer, a.g.e., s. 64.

⁵⁰⁸ Genç Milletvekili Sadık Tahsin Arsal, tren yolculuğunda kalp krizi geçirmiştir. “Milletvekilimiz Sadık Tahsin Arsal Vefat Etti”, *Ant*, 15 Şubat 1949, nr. 1274, s. 1; “Milletvekilimiz Sadık Tahsin Arsal Öldü”, *Bursa*, 15 Şubat 1949, nr. 7449-2850, s. 1; “Ara Seçimler”, *Zafer*, 13 Ağustos 1949, nr. 106, s. 6.

⁵⁰⁹ Tuncer, a.g.e., s. 64.

⁵¹⁰ Etem İzzet Benice, “Muhalefet Partilerinin Kendi Üyelerinin Vicadanına Takakküme Selahiyeti Olamaz”, *Ant*, 16 Ekim 1949, nr. 1511, s. 2.

⁵¹¹ 1337 senesinde Halkalı Yüksek Ziraat mektebinden mezun olmuş, Ankara Ziraat mektebinde birkaç sene öğretmen olarak kaldıktan sonra Almanya’ya giderek orada öğrenimini tahsil etmiş, Almanya’dan döndükten sonra Halkalı Ziraat mektebinde öğretmenlik yapmış ve İstiklal Harbi sırasında Ekonomi Bakanlığı Fen müşavirliğinde bulunmuş daha sonraki zamanlarda ise Halkalıya rektör olmuştur, “CHP Bursa Milletvekili Adayı Muhlis Erkmen Kısa Hal Tercümesi”, *Ant*, 16 Ekim 1949, nr. 1511, s. 1; “Ara Seçim İçin CHP Adayları”, *Zafer*, 9 Ekim 1949, nr. 163, s. 6. “12 İlde 14 Milletvekilliği İçin Seçim Yapılacak”, *Ant*, 15 Ekim 1949, nr. 1510, s. 1.

⁵¹² “Vazifemizi Yapmalıyız”, *Ant*, 15 Ekim 1949, nr. 1510, s. 1.

Doğru Gazetesi'nde halkı seçimlere katılmaktan alıkoyacak yazılar yazıldığı iddia edildi⁵¹³.

Yeni Sabah Gazetesi haberine göre; CHP'nin seçim çalışmalarına mahalle bekçileri, kapı kapı dolaşp CHP broşürü dağıtarak destek oldu. Halkevi hoparlöründen ise Muhlis Erkmen için yayın yapıldı. Gazete bu haberinde Halkevleri'nin CHP için çalışmasından ve CHP'nin tüm devlet imkânlarını kullanmasından şikâyetçi oldu⁵¹⁴.

Halk sabahın erken saatlerinde seçim sandıklarının başına gitti ve oylarını kullandı⁵¹⁵. Yapılan seçimi CHP adayı Muhlis Erkmen kazanırken Bursa'da seçimlere katılım oranı %54 oldu⁵¹⁶. İlçelerin seçime katılım oranı Tablo 12 de verilmiştir⁵¹⁷.

Tablo 12. 1949 Yılı Bursa İlindeki Ara Seçim Sonuçları

İlçe	Seçmen	İştirak	Nispet (%)
Merkez	74.127	36.187	48.8
İzmit	10.465	6.948	66.4
İnegöl	27.559	16.858	61
Mustafakemalpaşa	31.738	17.000	53
Yenişehir	16.483	10.130	61.45
Gemlik	11.507	4.799	42
Orhaneli	25.194	16.319	64.8
Orhangazi	10.277	5.374	52
Karacabey	18.491	8.330	45
Mudanya	9.550	5.398	56
Umumi Yekûn	235.391	127.343	54

⁵¹³ "CHP Adayı Muhlis Erkmen Milletvekili Seçildi", *Ant*, 17 Ekim 1949, nr. 1512, s. 1.

⁵¹⁴ "Bursa Mahalle Bekçileri CHP Broşürleri Dağıttı", *Yeni Sabah*, 16 Ekim 1949, nr. 3812, s. 1-7.

⁵¹⁵ "Ara Seçim İlimizde Büyük Bir İntizamla Yapıldı", *Bursa*, 18 Ekim 1949, nr. 7917-2918, s. 1.

⁵¹⁶ "Ara Seçim Bilançosu", *Ant*, 17 Ekim 1949, nr. 1512, s. 1; Ara Seçim İlimizde Büyük Bir İntizamla Yapıldı", *Bursa*, 18 Ekim 1949, nr. 7917-2918, s. 1.

⁵¹⁷ "Ara Seçim Bilançosu", *Ant*, 17 Ekim 1949, nr. 1512, s. 1.

Bu sonuçlar il bazında her ne kadar tatmin edici gözükmesine de geçen yıl 17 Ekim 1948’de yapılan ara seçimlere katılım Türkiye genelinde %41 oldu⁵¹⁸. Muhalif basın ise seçimin Bursa’da çok sönük geçtiğini ve şehirde seçime katılım oranlarının düşük olduğunu yazdı. Örneğin; Zafer Gazetesi katılım oranını %9.3 olduğunu yazdı ve hatta Demirtaş Nahiyesi Müdürü Necdet Atılğan’ın Demokratları seçime zorladığını belirtti⁵¹⁹. Hatta Yeni Sabah Gazetesi’nde Ali Tan adında bir vatandaşın bu zorlamayı savcılığa şikâyet edeceği yazıldı. Yeni Sabah Gazetesi’ne göre ise Bursa’da seçime katılım oranı %15 civarındaydı⁵²⁰. Ancak Bursa’nın tek başına bile geçen yıl ara seçimde Türkiye’deki katılım oranını aştığını görmekteyiz. Katılımın artmasını, CHP’nin yürüttüğü ılımlı siyasete bağlamak mümkündür.

DP taraftarı olan Zafer Gazetesi Yazarı Mümtaz Faik Fenik, 18 Ekim’deki yazısında, halkın yüzde kaç seçime katılırsa katılsın, CHP’nin katılım oranını istediği gibi göstereceğini ifade eden satırlarıyla seçime katılım oranına itibarının olmadığını belirtti⁵²¹. 22 Ekim’de Zafer Gazetesi’nde Bursa’daki seçimlerde yolsuzluk yapıldığı ifadeleri yer aldı. Muhtarların oy kullanmayanları cezalandırmak suretiyle tehdit ettiğini yazdı. Bursa DP İl Başkanı Sadettin Karacabey’e seçimler için DP tarafından inceleme komisyonu istenip istenilmediği sorulduğunda şu cevabı verdi:

“Resmen böyle bir heyet istenmiş değildir. Fakat hükümet şayet dürüst bir seçim yapıldığına samimi olarak kani ise bu kanaatinin yanlış olduğunu anlaması için Bursa’ya bir incele komisyonu göndermesi lazımdır. Bütün vesikaları bu tahkik heyetinin emrine vermeye hazırız”⁵²².

Ancak DP’nin ileri gelen yöneticilerinden Samet Ağaoğlu milletvekili ara seçimlere yönelik açıklamasında katılım yüzdelerinden ziyade seçimlerin dürüst yapıldığından şüphesinin olmadığını belirtmişti⁵²³. Ağaoğlu’nun bu ifadeleri, DP taraftarı yayın yapan ve seçimlerde yolsuzluk olduğunu ileri süren Zafer Gazetesi ile çelişmektedir.

⁵¹⁸ Ayın Tarihi, Ekim 1949.

⁵¹⁹ “Diğer Seçim Mintıklarında”, *Yeni Sabah*, 17 Ekim 1949, nr. 3818, s. 1-5; “Bursa’da Seçim Çok Sönük Geçti”, *Zafer*, 17 Ekim 1949, nr. 171, s. 6.

⁵²⁰ “Diğer Seçim Mintıklarında”, *Yeni Sabah*, 17 Ekim 1949, nr. 3818, s. 1-5.

⁵²¹ Mümtaz Faik Fenik, “Ara Seçimlerden Çıkan Neticeler”, *Zafer*, 18 Ekim 1949, nr. 172, s. 1.

⁵²² “Bursa’da Seçim Yolsuzlukları”, *Zafer*, 22 Ekim 1949, nr. 176, s. 1-6.

⁵²³ Ağaoğlu, a.g.e., s. 588.

4. 1949 YILINDA SİYASİ PARTİLERİN BURSA'DAKİ DURUMU

Bursa bölgesi CHP Parti Müfettişi Şerafettin Karacan'ın raporlarından öğrendiğimize göre; Bursa ilinde 1949 yılında iki parti mevcuttu. Bunlar CHP ve DP'dir. Karacan, muhalefet olarak MP'nin Bursa'da hala kurulmadığından bahsederken muhalefette sadece DP'nin olduğunu belirtmişti⁵²⁴. Bu sebeple 1949 yılı içerisinde CHP ve DP'nin Bursa'daki durumları ise şu şekildedir;

4.1. CUMHURİYET HALK PARTİSİ

CHP'nin geçen yıllarda üye sayılarının düşmesi ve Türkiye genelinde de Bursa'da da etkinliğinin azalmasının en önemli nedeni tek parti döneminden kalan çalışma tarzından kurtulamamış olmasıdır. Bu yargımızı güçlendirecek olan resmi rapor, Karacan'ın incelemeleridir⁵²⁵. Karacan 1949 yılı teşkilat çalışmalarına dair yaptığı tespitlerde şu ifadeleri kullanmıştı:

“İdare kurullarımızın çalışma metotları, tek partili devrin metotlarının aynı olarak kalmıştır. Binalar içinde masa başlarından ve kâğıt üzerinde çalışma usulü devam ediyor. Muhalefet idarecilerinin, keselerinden de paralar harcamaktan çekinmeyerek ve bıkmıyarak köy köy dolaşmaları; halkla daimi temas halinde bulunmaları ve türlü cazip vaatlerle onları kendilerine çekip bağlamaya çalışmaları karşısında bizim arkadaşımızın bürokratik gayretlerinin yeter ve tesirli bir mukabele teşkil edemeyeceği aşikârdır...”⁵²⁶.

Karacan'ın raporunda, CHP'nin halkla temas konusunda DP'nin gerisinde kaldığını görmek mümkündür. Raporda, dikkat çeken bir başka husus, muhalefetin sert ve çirkin saldırıları karşısında parti merkezinin gösterdiği sabır Bursa il teşkilatına da yansımış ve partililerde *“büyüklerimiz böyle davrandıktan sonra bize de susmak ve sinmek düşer”* dedikleri olmuştu⁵²⁷. Ayrıca Karacan'a göre CHP, Bursa'da halk ile bazı yerlerde tamamen kopmuş durumdadır. Hatta bu durum DP'li olan köylerde, CHP'li olanları kahvelere sokmamak, CHP'lilerin olduğu yerde hayvan otlatmayı ayrı yerde otlatmak gibi bir hal aldı⁵²⁸. CHP'nin, Bursa halkının

⁵²⁴ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁵²⁵ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁵²⁶ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁵²⁷ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁵²⁸ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

birtakım isteklerini gerçekleştirememesi de hükümetin aleyhine bir durum ortaya çıkarmıştı⁵²⁹.

CHP Bursa İl Teşkilatındaki bir başka sıkıntı ise üye kayıtlarının sistemli tutulmamış olmasıdır. CHP'yi bırakıp DP'ye geçenlerin özellikle de köylülerin bu taraf değiştirme işlemini, CHP'ye haber vermeden yapmış olmaları sonucu kimin DP'ye geçtiği kimin hala CHP'de üye olarak kaldığı belli değildir⁵³⁰. Bunun sonucu olarak 1948 yılında incelediğimiz CHP'nin durumunu tekrar bir gözden geçirmek gerekir. Çünkü üye cetvellerindeki bu karışıkları göz önüne aldığımızda muhtemelen teşkilatın üye sayıları 1948'de daha da düşecektir⁵³¹. Bu durum ise CHP'nin Bursa'da kuvvetini anlayamaz hale gelmesine neden olmuştu. Karacan bu durumu şu cümlelerle ifade etmişti:

*"...Kimlik cüzdanlarının tevzi yoluyla yapılmak istenilen tasfiye ameliyesi de, bir taraftan birçok idare kurullarımız bunu ciddiyetle tatbik etmediklerinden, bir taraftan da tatbik edilen yerlerde (Mustafakemalpaşa ilçesinde olduğu gibi) şahsi antipatiler sebebiyle bazı hakiki partililerimizin de bu cüzdanlardan almamalarının vaki olabilmesinden dolayı istenilen neticeyi vermemiştir. Binaenaleyh, idare kurullarımız da kendi bölgelerindeki üye mevcut sayısını bilemez olmuştur"*⁵³².

Bursa'daki, bir başka durum tespiti ise özellikle köylü vatandaşların siyasi partiler arasındaki durumları şahsi veya çeşitli hadiselerle değişiklik göstermesidir. Örneğin; Muhtarın bir faaliyeti köylüleri memnun etmedi. Köylüler bu durumda hemen karşı saflara geçmekteydi. Köylülerin sevdiği herhangi bir muhtar ise (ister halkçı ister demokrat) bütün köylüyü arkasına almıştı⁵³³. Demokrat bir adaya CHP'liler de oy verirken, CHP'li bir adaya DP'lilerde oy vermişti. Karacan, burada köylülerin siyasi bir ideolojiden daha çok günlük işleri ön plana koyduklarını belirtmektedir. İllerde yapılacak olası bir seçimin sonuçlarını bu sebeple tahmin etmekten uzak durmaya çalıştı.

⁵²⁹ Bursa halkı yıllardır Karaköy-Bursa şimendiferinin inşasına başlanmasını bekliyorlardı. Milletvekilleri ve hükümetin resmi vaatlerine rağmen henüz bir kazma dahi vurulmamıştı. Asıl daha da kötü olan durum Bursalılar yeni bir hat beklerken mevcut olan hatlarını da kaybettiler. Mudanya-Bursa hattındaki işletme tatil edildi. Bursalılar bu konuda hükümete yalvarıp yakardılar. Başbakanın da vadine rağmen karar tatbik olundu. Diğer bir örnek ise Bursa Valisinin hizmetiyle Bursa şehrinin ana caddesi genişletildi, asfaltlandı, ışıklandırıldı, karakol binaları yapıldı ve 1000 yataklı hastane inşasına başlandı. Fakat ana cadde uzağındaki iç mahallelerde bu durum tam tersi bir hal almış, lağımlar sokak ortalarında akıyor, kaldırımlar bozuk ve sokaklar karanlıktı. BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁵³⁰ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁵³¹ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁵³² BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁵³³ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

Karacan, şehir ve kasabalarda yaşayan Bursalıların, köy halkına nazaran siyasi kimliklerinin daha istikrarlı olduğunu belirtmektedir. Bu tespitin kaynağına inen Karacan, mevcut durumdan İstanbul basınına sorumlu tutmuştu. Özellikle de iktidar aleyhine faaliyet yürüten ve en çok okunan; Cumhuriyet, Vatan, Tasvir ve Yeni Sabah Gazeteleri'nin CHP'nin etkinliğini azalttığını ileri sürdü. Gazetelerin, köylere kadar girdiğini yazan Karacan, hükümet aleyhine haberler yayınlayan bu gazetelerden kültür seviyesi yüksek olan şehirlerde ve kasabalarda yaşayan halkın pek fazla etkilenmediğini, fakat köylerde yaşayan halkın bu haberlerden bir hayli etkilendiğini belirtmişti⁵³⁴. CHP'nin, fikirlerini destekleyen Ulus Gazetesi'nin ise pek az okunduğunu ve bu gazetenin neredeyse kendi binasından dışarı çıkmadığını ifade etti⁵³⁵.

Bir başka mesele ise Bursa CHP İl Teşkilatının herhangi bir motorlu taşıtı bulunmazken, piyasada çalışan motorlu şoförlerinin tamamına yakın DP'ye mensupturlar. Karacan'da bu durum da herhangi bir seçimde CHP'nin aracının olmamasının düşündürücü olduğunu belirtti⁵³⁶.

Ancak Karacan'ın bu ifadelerinin doğruyu yansıtmadığı düşüncesindeyiz. Çünkü tek parti iktidarının, vatandaşların zihninde fazlasıyla yerleşmiş olduğu bir dönemde, şekil bazında bile CHP'den ayrılma noktasında bu kadar istekli olmadıkları görüşünderiz. Bu sebeple de uzun yıllardır CHP taraftarı yayın yapan ve CHP iktidarı dönemindeyken, Ulus Gazetesi'ne karşı Bursa halkının bu denli mesafeli olmasını gerçekçi bulmamaktayız. Başka bir nokta ise; CHP iktidarı dönemindeyken, devlet imkânlarının birçoğunun CHP tarafından kullanıldığı göz önüne alınacak olursa, Karacan'ın CHP'nin motorlu aracının olmaması tespitinin de yanlış olduğu kanısındayız. İktidar değişmemişken, DP'nin kullandığı imkânların, CHP imkân boyutunda olmadığı da bilinen bir gerçektir. Bu durumda şehirde CHP'nin motorlu aracının olmaması, gerçeği yansıtan bir tespit değildir. Karacan'ın bu tespitini çürüten başka bir gerekçemiz ise 1948 yılı Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanların derilerinin Türk Hava Kurumu'na (THK) bağışlanması gerekirken, DP'lilerin bu derileri izinsiz bir şekilde toplamasıdır. Bursa'nın her geçen yıla nazaran artan nüfusuna karşın kurban derilerinde azalma olması DP tarafından

⁵³⁴ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁵³⁵ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁵³⁶ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

derilerin toplandığına işaret etti. DP, topladığı 1000 deriden sadece 300 tanesini teslim etti geriye kalan 700 deriyi, partisine gelir kaynağı olarak ayırdı. DP, maddi kaynağa ihtiyaç duyduğu için derileri topladığı açıklamasını yaparken, iktidar da bu şekilde ülke savunmasına darbe vurduklarını belirtti⁵³⁷. DP, maddi kaynak için kurban derilerine izinsiz el koyarken, Bursa'da motorlu araçlarının olması, gerçekçi bir ifade değildir.

Karacan bu sorunlara 7 çözüm önerisi sunmuştu. Bu öneriler:

1. Matbuat sahasında sahasında partimizin de sesini bir an önce yurdun her köşesinde duyurmak,
2. Hükümet icraatında halkın arzu ve temayillerini ön planda nazara almak,
3. Kongrelerimizin bugüne kadar yapılmamış olan haklı ve önemli dileklerini seçimlere kadar yapmaya çalışmak,
4. Muhalefet erkânının mitingler ve kongreler vesilesi ile diyar diyar dolaşmalarına karşılık bizimde merkezde ve meclisteki hatiplerimizi zaman zaman vilayetlere göndererek konuşmalarını sağlamak,
5. Milletvekillerimizin seçim çevrelerindeki inceleme gezilerini gerek saha itibariyle daha ziyade genişleterek önemli bucak ve köylerde de konuşmalarını sağlamak,
6. Mahalli idare kurullarımızı paraca ve vasıtaca mümkün olduğu kadar teçhiz ederek onlara da hareketli ve seyyar bir çalışma veçhesi vermek,
7. Halkın işlerini savsaklayan, onlara dürüst muamele yapmayan, bilhassa hırsızlık yapan memurların bu kötülüklerini tespit hususunda yeni bir esas kabul ederek ve derhal bütün memlekete şamil bir taramam yaparak, bütün bu memurları en kısa zamanda tasfiye etmek⁵³⁸.

Karacan'ın tavsiyeleri CHP'nin yıldır süren tek parti çalışma metotlarından ayrılmayı amaçlamaktadır. Çözüm olarak da DP, çalışma tarzı olan seyyar çalışma tarzı önerilmiştir.

⁵³⁷ “Bu Yıl Bursa Hava Kurumu'na 1000 Kurban Derisi Noksan Teslim Edilmiş”, *Ant*, 22 Ekim 1948, nr. 1159, s. 1-4; “DP Kurban Derilerini Hayır Cemiyetleri Maskesi Takarak Toplamış”, *Ant*, 9 Ekim 1949, nr. 1504, s. 1.

⁵³⁸ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

4.2. DEMOKRAT PARTİ

DP Bursa İl Teşkilatı kısa sürede geniş bir halk tabanına hitabetmeyi başarmıştı. Karacan'ın raporlarından öğrendiğimize göre DP Bursa İl Teşkilatı kuruluşunun yıl dönümü sebebiyle DP Genel Başkanı'na çekilen telgrafta Bursa ili içindeki DP üyelerinin sayısını 49.000 olarak zikretmişti. Hâlbuki CHP'nin Orhaneli ilçesi hariç Bursa ilindeki toplam üye sayısı 35.894'tür⁵³⁹.

Karacan, DP mahalli idarecilerinin CHP idarecilerine göre; düşük vasıflarda olmasına rağmen Bursa'da bu partinin büyümesine engel teşkil etmediğini belirtti. Hatta ahlaken düşkün insanların da idareci olarak başa geçtiğini ifade etti. Karacan, garip bir hususa daha dikkat çekti; CHP içerisinde sönük ve değersiz bir kişi muhalefet geçince kıymet kazandığını belirtti. Bursa halkının kişilere önem vermeyerek sadece hükümet aleyhine konuşanlara büyük değer verdiği de raporlarında belirtti. Bunun sebebinin ise Karacan, halkın derin hoşnutsuzluğuna bağlamıştı⁵⁴⁰. Ancak Karacan bu değerlendirmesinde Bursa halkını suçlamıştır. Partinin bölgedeki başarısızlığını halkın hoşnutsuzluğuna ve kültürsüzlüğüne bağlamak doğru bir tutum değildir. Siyasi partilerin asıl vazifeleri halkın çıkarlarını düşünmektir. Fakat partiler, halk arasında taban elde edemediklerinde halkı suçlarsa asıl vazifelerinden uzaklaşmış olurlar.

DP'nin Bursa'da bu kadar kuvvetlenmesini, ilde başka güçlü bir muhalefet partisinin bulunmamasına ve DP'lilerin halk ile doğrudan temassa geçerek köylere inmesine bağlanabilir. DP'nin çalışma tarzı da bu etmenler arasında sayılabilir. Çünkü DP, içinde daha çok halktan kişileri barındıran bir parti iken CHP, daha çok bürokratları içinde barındırmıştı. DP'nin seçimlerdeki adayları da halktan kimselerdi.

Halk tek parti devrinin alternatifsizliğinden o kadar bunaldı ki yeni bir yönetim arayışı içerisine girdi⁵⁴¹. Halkının çoğu DP'li olan köylerde CHP'li muhtarlar köylü tarafından istenmez bir hale gelmiş ve istifalara zorlanır bir durumla karşı karşıya gelmişlerdi. DP bu yıllarda mahalli idarelere de yerleşmeye başlamıştı.

⁵³⁹ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁵⁴⁰ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

⁵⁴¹ BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

DP'nin başarısını, takip ettiği siyasete bağlamak mümkündür. Bu siyasetin en yegâne amacı, daima muhalif tavrı korumaktır. DP'nin yararlandığı en büyük muhalefet silahları ise dini özgürlükler ve ekonomi olmuştur. CHP'nin ılımlı siyaseti karşısında muhalif taraflarını daima etkin tutmayı başarmışlardır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1950 YILINDA TÜRKİYE'DE VE BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

1. İKTİDAR VE MUHALEFET İLİŞKİLERİ

Şemsettin Günaltay Hükümeti'nin kurulmasıyla iktidar ve muhalefet ilişkileri daha ılımlı bir havaya girdi. Hasan Saka Hükümeti döneminde kabul edilen gizli oy-açık tasnif sistemi, Günaltay Hükümeti döneminde ise laiklik ilkesinden ödünler verilmesi ve bireysel özgürlüklerin daha da genişletilmesi Demokratlar tarafından yeterli görülmedi. Bu gelişmelere rağmen Demokratlar, 1950 seçimlerinde adli güvencenin olmasını, yani; seçimlere bir yargıcın başkanlık etmesi konusunda ısrarcı oldular.

Demokratların adli teminat konusunda ısrarcı olmaları DP II. Büyük Kongresinde kendisini sert bir şekilde göstermişti. Hükümet, aldığı bu ılımlı kararlar karşısında, DP'nin bu denli partiler arası ipleri koparmayı göze alacağını düşünmedi⁵⁴². Çünkü bu andın anlamı; seçimlere hile karıştıranlar ve seçim haklarını ihlal edenler sandık başlarında, DP'lilerin inisiyatifinde linç edilecekti⁵⁴³. DP, ılımlı olan siyasi havayı, gergin tutmayı amaçlayarak muhalefetin atıl bırakılmasının önüne geçmeye çalıştı.

MP'de siyasi havayı gergin tutmak isteyen bir başka partiydi. Mecliste tartışmaların sadece laiklik üzerine sınırlı olduğu bir zamanda Osman Nuri Köni Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal'a padişah mallarının durumunu sordu. Buna cevap olarak Aksal; bu malların çeşitli kimselere düşük fiyatla satıldı karşılığı verildi⁵⁴⁴. Köni'nin amacı; laiklik üzerine yapılan tartışmaların daha da derinleşmesini sağlamaktı. Böylece DP'nin seçim üzerinden yaptığı muhalefete alternatif bir muhalefet konusu oluşturmuş olacaktı.

Ancak Başbakan Günaltay'ın meclisteki tartışmaların büyümesini izlemeye niyeti yoktu. Bu sebeple de en etkili muhalefet konusu olan yeni seçim kanunu için,

⁵⁴² Eroğul, a.g.e., s. 77; İnan, a.g.e., s. 402.

⁵⁴³ Giritlioğlu, a.g.e., s. 230; Uran, a.g.e., s. 405.

⁵⁴⁴ TBMM, TD, D. VIII, C. 18, T. 3 18 Nisan 1949, s. 443-448.

1949 yılında verdiği teminatı hayata geçirdi. Eksiklikleri bir süre görmezden gelinen, adli teminatın da yer aldığı yeni seçim kanunu tasarısı 16 Şubat 1950’de kabul edildi⁵⁴⁵.

2. MİLLETVEKİLİ SEÇİM KANUNU’NUN DEĞİŞTİRİLMESİ

Başbakan Günaltay göreve geldiği zamanlarda yargı güvencesini sağlayacak seçim kanunundan söz etmişti. Günaltay bu sözünü 13 Mayıs 1949’da İstanbul Vali Konağı’nda düzenlediği basın toplantısında tekrarladı⁵⁴⁶. Seçim Kanunu ile ilgili çalışmaların sürdüğünü belirten Günaltay, bu konuya açıklık getirdi. Yabancı seçim kanunlarının tercümelerinin yapıldığını ve Avrupalı uzmanların raporlarından faydalanılmak suretiyle hazırlanan kanunun pembe bir kitapta toplandığını basın mensuplarına gösterdi⁵⁴⁷. Başbakan, 1949 yılının sonlarına doğru seçim çalışmalarını hızlandırdı.

Başbakan Günaltay, yeni kanunun hazırlığını yapmak üzere Adalet ve İçişleri Bakanlıklarının yetkili isimlerinden oluşan teknik komite kurdu. İlave değişikliklerin de yapılabilmesi ve hazırlanan raporun Başbakanlığa vermesi için teknik komitenin yanında bir de İlim Heyeti oluşturuldu⁵⁴⁸. Yargıtay Başkanı Halil Özyörük’ün başkanlığında toplanan İlim Heyeti içerisinde; Ankara Hukuk Fakültelerini temsil eden ikişer Profesör, Danıştay ve Yargıtay’ı temsilen ikişer üye, Ankara, İstanbul ve İzmir Barolarını temsilen bir üye olmak üzere toplam 11 üye yer aldı⁵⁴⁹. Hükümet, İlim Heyeti’nin çalışmalarını kolaylaştırmak adına bazı hazırlıklar yaptı. “*Pembe Kitap*” içindeki kanun tercüme ve raporlar bu hazırlıklardan biriydi. İngiliz, Belçikalı ve Fransız üç uzmanın 1948’den itibaren Türk Seçim Kanunu üzerine değerlendirmeleri ve 1877’den beri Türkiye’de uygulanan seçim kanunları da bu kitap içerisinde yer aldı⁵⁵⁰.

İlim Heyeti, hazırladığı tasarı için siyasi partilerden fikir istedi. MP, 8 Ekim 1949’daki cevabında; seçim kurulunun, iktidar tertiplerine alet olmasına imkân

⁵⁴⁵ Giritlioğlu, a.g.e., s. 236; Yeşil, a.g.e., s. 151-152.

⁵⁴⁶ “Şemsettin Günaltay’ın Beyanati”, *Akşam*, 14 Mayıs 1949, nr. 10987, s. 1-2; İnan, a.g.e., s. 405-406.

⁵⁴⁷ “Şemsettin Günaltay’ın Beyanati”, *Akşam*, 14 Mayıs 1949, nr. 10987, s. 1-2

⁵⁴⁸ Yeşil, a.g.e., s. 149-150; İnan, a.g.e., s. 406-407.

⁵⁴⁹ İnönü, a.g.e., s. 532; Aydın, a.g.t., s. 78-79.

⁵⁵⁰ Aydın, a.g.t., s. 79; İnan, a.g.e., s. 406.

verilmemesini milli bir görev saydıklarını, İlim Heyeti'nin tarafsızlığına güvenmediklerini, İlim Heyeti içindeki yüksek yargıçların olması nedeniyle de Anayasa'nın 57. Maddesine aykırı olduğunu belirttiler⁵⁵¹. DP ise cevabını 10 Ekim'de verdi. DP ek olarak birtakım isteklerde bulundu. Bu istekleri şöyle sıraladı; devamlı olarak Seçmen Sicil Memurluğu'nun kurulmasını, seçimde hileye fırsat verilmemesini, seçim kurullarında parti temsilcilerinin yer almasını, temsilcilerin görüşmelere katılmalarını fakat kararların yargıçlar tarafından alınmasını, devlet yönetiminin seçimle hiçbir bağlantısının olmamasını istediler⁵⁵². Ancak DP'liler bu tasarımı, adli güvencenin olmaması nedeniyle yetersiz bulmuşlar, hatta bu sebeple Ekim 1949'da yapılan milletvekili ara seçimlerine katılmamışlardı. Daha sonra İlim Heyeti çalışmalarına DP'de yardımcı oldu. 11 Ekim 1949'da DP tarafından hazırlanan ve istenilen seçim kanun taslağını, Celal Bayar imzasıyla İlim Heyeti'ne sunuldu⁵⁵³.

İlim Heyeti 14 Eylül 1949'da başlayan çalışmalarını 2 Aralık 1949'da bir rapor halinde Başbakanlığa sundu. Hükümet de tasarının üzerinde son değişiklikleri yaptıktan sonra 16 Aralık'ta yeni seçim kanununun gerekçesini meclise sundu⁵⁵⁴. Yeni seçim kanununda; gizli oy-açık tasnif usulü, adli teminat gibi DP'nin istediği maddeler yer alıyordu⁵⁵⁵. Tüm hazırlıklar bittikten sonra Seçim Kanunu Tasarısı, 7 Şubat 1950'de mecliste görüşülmeye başladı⁵⁵⁶. MP, seçim kanununu desteklememesine rağmen, DP kanuna destek verdi⁵⁵⁷. 16 Şubat'ta yapılan ikinci görüşmelerde ise MP'de ikna oldu ve yeni seçim kanunu 336 kabul, 10 ret oyu ile kabul edildi⁵⁵⁸. Kabul edilen yeni seçim kanunu 21 Şubat 1950'de Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi⁵⁵⁹.

Yeni Seçim Kanunu'nun da dikkat çeken özelliklere bakıldığında; gizli oy-açık tasnif ilkesi, yargı denetimiyle beraber il-ilçe seçim kurulu başkanlarının yargıçlar olması kabul edildi. Aynı zamanda Ankara'da tam yetkili, Danıştay ve

⁵⁵¹ Tuncer, a.g.e., s. 70; Aydın, a.g.t., s. 80; Yeşil, a.g.e., s. 150.

⁵⁵² Tuncer, a.g.e., s. 70; Yeşil, a.g.e., s. 150.

⁵⁵³ İnan, a.g.e., s. 409; Tuncer, a.g.e., s. 71.

⁵⁵⁴ İnönü, a.g.e., s. 532; Kartal, a.g.m., s. 270. Seçim Kanunu Tasarısı gerekçesinin tam metin için bkz. Tuncer, a.g.e., s. 72-73.

⁵⁵⁵ Yeşil, a.g.e., s. 151; Tuncer, a.g.e., s. 72-73.

⁵⁵⁶ "Seçim Kanunu Bugün Görüşülecek", *Yeni İstanbul*, 7 Şubat 1950, nr. 69, s. 1; Eroğul, a.g.e., s. 81; İnan, a.g.e., s. 416.

⁵⁵⁷ TBMM, TD, D. VIII, C. 24, T. 4 7 Şubat 1950, s. 150-160.

⁵⁵⁸ TBMM, TD, D. VIII, C. 24, T. 4, 16 Şubat 1950, s. 750.

⁵⁵⁹ *Resmi Gazete*, 21 Şubat 1950, nr. 7438, s. 17801-17814.

Yargıtay üyelerinden oluşan Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) kurulması, en az 5 seçim bölgesinden aday göstermiş olan partilerin günde 10 dakikayı aşmamak üzere radyodan propaganda yapması da kabul edilen maddeler arasında yer aldı. Aynı zamanda idari amirlerin, askeri kişilerin ve milletvekillerin görev yaptıkları seçim bölgesindeki seçim kurullarına seçilmemeleri, seçim sonuçlarının hemen açıklanması ve kazanan adayların listesinin asılması ve oy pusulalarının Sulh Hukuk Mahkemelerinde korunması ve TBMM ya da YSK'nın izni olmadan yayınlanmaması maddeleri de eklendi⁵⁶⁰. Siyasi partilerin seçime katılabilme şartı da ilk defa bu kanunla konuldu. 5545 sayılı kanun ile; siyasi partilerin seçime katılabilmeleri için en az 20 ilde teşkilatlanmış olmaları zorunluluğu getirildi. Ancak MP'nin seçimlere girebilmesi için, bu şarttan meclisteki partiler muaf tutuldu⁵⁶¹.

Tüm bunların yanında yeni seçim kanununun eksik yanları da vardı. Bu kanun ile küçük siyasi partilerin meclise girmesi de zorlaştı. Böylece kanunun, bu şekilde demokratik katılımcı anlayışı, mecliste tam anlamıyla yansıtılabildiği söylenemez.

Kanun yürürlüğe girdikten sonra DP sözcüsü Adnan Menderes kanundan memnuniyetini; "*Demokrasinin Sakarya zaferi*" şeklinde niteledi⁵⁶². MP ise kanunun bazı maddelerini demokratik bulduklarını ancak çoğunlukla kanuna sıcak bakmadıklarını ifade etti. Meseleye iktidar partisi adına bakılırsa, yeni seçim kanununun çıkmasında Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'in çalışmaları göz ardı edilemez⁵⁶³.

3. 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ

3.1. PARTİLERİN SEÇİM ÇALIŞMALARI

Yeni seçim kanununun yürürlüğe girmesiyle beraber yaklaşan milletvekili genel seçimlerinin ne zaman yapılacağı da merak konusu oldu. Yapılan tartışmalar

⁵⁶⁰ Bakan ve Özdemir, a.g.m., s. 381; Olgun, a.g.m., s. 24; Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s. 270; Tuncer, a.g.e., s. 79-80; Yalman, a.g.e., s. 1472; Kartal, a.g.m., s. 270.

⁵⁶¹ Tuncer, a.g.e., s. 80; Aydın, a.g.t., s. 84.

⁵⁶² Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s.270-271; Aydın, a.g.t., s. 82.

⁵⁶³ Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s. 271.

sonucunda meclisin 24 Mart'taki oturumunda milletvekili genel seçimlerinin yenilenmesi ve 14 Mayıs 1950'de yapılmasına karar verildi⁵⁶⁴.

Milletvekili genel seçimlerinin yapılacağı tarihin belirlenmesinden sonra seçim çalışmalarına ara verilmeden başlandı. Bu kapsamda hükümetin yaptığı birçok siyasal faaliyet, seçimler konusundaki tedirginliğini üzerinde taşıdı. Tekke ve Zaviyelerin kapatılması kanununda değişiklikler yapılarak; türbedarlıklarla ilgili unvanların men ve ilgasına dair 677 sayılı kanunun birinci maddesine yeni bir fıkra eklendi. Kanunlaşan bu tasarıdaki fıkra; “*Türk büyüklerine ait sanat değeri olan türbelerin açtırılması*” şeklinde oldu⁵⁶⁵. Bu şekilde CHP, laiklik ve devrimcilik ilkelerinden geniş ödünler vermiş oldu. Ayrıca “*Hazinece Özel Teşebbüslere Kefalet Edilmesi ve Döviz Taahhüdünde Bulunulması*” kanunu da kabul edilerek Toprak Kanunu Tasarısı da uygulanamayacak hale getirildi⁵⁶⁶. 1945'te ortaya atılan Toprak Kanunu Tasarısı da DP'nin istediği şekilde tamamen devre dışı kaldı ve hiçbir köylüye toprak verilmedi. sekiz milyon kişiye toprak verilmesi düşünülen kanunda sadece 40 bin kişiye faydasız olan toprakların dağıtımı yapıldı⁵⁶⁷. Bu durum büyük toprak sahiplerinin lehine bir durum oluşturdu.

Seçim çalışmalarını ilk olarak Cumhurbaşkanı İnönü başlattı. İnönü ilk seçim konuşmasını 23 Mart'ta Ankara-Polatlı'da yaptı. İnönü siyasi gerginliği yatıştıran ılımlı bir konuşma gerçekleştirdi⁵⁶⁸. Böylece seçim kampanyaları da başlamış oldu.

CHP, seçim öncesi *yaprak dökümü* dönemine girdi⁵⁶⁹. Kazım Karabekir'den sonra Meclis Başkanlığı görevine getirilen Emekli General Ali Fuat Cebesoy CHP'den istifa etti. Cebesoy “*gayelerimiz bir*” diyerek DP listesinden bağımsız adaylığı kabul etti. Bir ara DP'nin kapatılabileceğini bile söyleyen Yargıtay Başkanı Halil Özyörük de 16 Nisan'da CHP'den istifa edenler arasında yer aldı⁵⁷⁰. Özyörük'ün DP'den milletvekili adayı olacağını açıklaması, CHP içinde bir deprem etkisi yarattı. Refet Bele de CHP'den ayrılanlar arasındaydı⁵⁷¹.

⁵⁶⁴ TBMM TD, D. VIII, C. 25, T. 4, 24 Mart 1950, s. 1038-1048.

⁵⁶⁵ Süleyman Güngör, “14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalım”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, Mayıs 2010, s. 195; Aydın, a.g.t., s. 92-93; Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s. 272.

⁵⁶⁶ Güngör, a.g.m., s. 195; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 300.

⁵⁶⁷ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 300.

⁵⁶⁸ Aydın, a.g.t., s. 93; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 305; Güngör, a.g.m., s. 196.

⁵⁶⁹ Bila, a.g.e., s. 134-135; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 304

⁵⁷⁰ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 304; Erer, a.g.e., s. 267-268.

⁵⁷¹ Güngör, a.g.m., s. 195.

CHP, seçim çalışmalarını demokrasiye sahip çıkmasını öne çıkararak yaptı. CHP'ye göre memleketi demokrasiyi getiren parti kendileriydi ve devamında da bu demokrasiyi geliştireceklerdi. CHP çalışmalarında, DP'nin Milli Teminat Andı'na da değinerek bu andın vatandaşları birbirine düşürdüğünü belirtti⁵⁷².

DP ise seçim çalışmasını iki suçlama üzerinden savunma yaparak yürüttü. Birincisi iktidarı, Milli Teminat Andı'na tepkilerinden ve 1946 seçimlerinden dolayı eleştirmek, ikincisi ise MP'nin DP için "iktidarla danışıklı dövüş" suçlamalarına karşı çıkmaktı⁵⁷³.

MP ise bu dönemlerde parti içindeki etkili isimlerin kayıplarını yaşadı. MP Onursal Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ve MP kurucularından Kenan Öner vefat etti. Seçim yaklaştıkça MP'liler hırçınlaştı. MP içinde önemli ve sert konuşmalarıyla bilinen Em. Gen. Sadık Aldoğan'ın hükümete hakaret suçundan dokunulmazlığı kaldırılarak tutuklandı⁵⁷⁴. Aldoğan'dan sonra 16 Nisan'da MP milletvekillerinden Fuat Arna'da tutuklandı. MP'nin etkili muhalefet yapamamasının yanına birde bu gelişmeler eklenince seçime giren en güçsüz parti oldu.

YSK, parti aday listelerini açıklamaya başladı. CHP, aday listesini 22 Nisan'da Genel Başkan Vekili Hilmi Uran imzasıyla YSK tarafından açıkladı. CHP, 63 ilin hepsinde 487 adayla seçime girdi⁵⁷⁵. Yeni aday listesinde 160 civarında milletvekili aday gösterilmedi. Bu isimlerden 20 tanesi vefat etmiş, 4'ü partiden ayrılmış ve 1 kişi de elçi olmuştu. Bu isimler arasında tanınmış simalar da vardı⁵⁷⁶. İsmet İnönü Malatya ve Ankara, Şemsettin Günaltay ise Erzincan ve Sivas'tan adaylığını koydu. Bu dönemde DP'den CHP'ye geçen Emin Sazak, Necati Erdem, Nureddin Önen (Çanakkale) parti listesinden aday gösterilmedi⁵⁷⁷.

MP, aday listesi de 23 Nisan'da ilan edildi. Parti seçime, 22 ilde 205 aday ile seçime katıldı⁵⁷⁸. MP aday listesinde 20 bağımsız aday yer aldı. 1949 yılında Öz

⁵⁷² Yeşil, a.g.e., s. 155; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 305.

⁵⁷³ Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s. 274; Yeşil, a.g.e., s. 155-156.

⁵⁷⁴ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 305; Aydın, a.g.t., s. 95.

⁵⁷⁵ "CHP Aday Listesi İlan Edildi", *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1950, nr. 9233, s. 1-3; "CHP Namzet Listesi İlan Edildi", *Zafer*, 23 Nisan 1950, nr. 359, s. 1-6; Tuncer, a.g.e., s. 82.

⁵⁷⁶ CHP listesinden aday gösterilmeyen tanınmış milletvekilleri için bkz. "160 Küsür Milletvekili Aday Gösterilmedi", *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1950, nr. 9233, s. 1-3.

⁵⁷⁷ "CHP'nin 1950 Seçimleri İçin Adayları Dün İlan Edildi", *Yeni İstanbul*, 23 Nisan 1950, nr. 144, s. 1

⁵⁷⁸ "Millet Partisi Adayları Dün Akşam Belli Oldu", *Yeni İstanbul*, 24 Nisan 1950, nr. 145, s. 3; "Millet Partisi Adayları", *Zafer*, 24 Nisan 1950, nr. 360, s. 1-6; Tuncer, a.g.e., s. 82; Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s. 276.

Demokratlar Partisi ve MDG'de MP'ye katılmıştı⁵⁷⁹. Dönemin iddiasız ve şanssız partisi olarak seçime katıldı.

DP, aday listesi ise 24 Nisan'da ilan edildi. Hakkari dışında 62 ilde 486 aday ile seçime girdi⁵⁸⁰. DP aday listesinde bağımsız adaylar da mevcuttu. Listede tanınmış isimler de vardı. Bu kişiler şu şekildedir; Halide Edip Adıvar İzmir'den, Cumhuriyet Gazetesi Kurucusu Nadir Nadi Abalıoğlu Muğla'dan, Hamdullah Suphi Tanrıöver Manisa'dan, Ali Fuat Cebesoy Eskişehir'den, Suat Hayri Ürgüplü Kayseri'den, Sinan Tekelioğlu Seyhan'dan aday olurken Halil Özyörük ve Cihad Baban da bağımsızlar listesinde yer aldı⁵⁸¹.

MKP seçime sadece İstanbul'da katıldı. YSK'ya 24 Nisan günü 20 kişilik aday listesini bildirdi⁵⁸². Parti seçim çalışmaları için "İrşad Heyeti" adı verilen bir heyet oluşturdu ve bu heyet tarafından propaganda faaliyetleri başlatıldı⁵⁸³.

Partiler aday listelerini ilan ettikten sonra seçim beyannamelerini yayınladılar. MP 8 Nisan'daki beyannamesinde; DP'nin CHP ile iktidarın devamı konusunda anlaşmalı olduğu, CHP'nin seçimi kazanırsa doğacak sıkıntılar yer aldı⁵⁸⁴. CHP, 27 Nisan'da yayınladığı beyannamesinde; devletin ekonomide etkisi azaltılarak özel teşebbüslere fırsat verileceği, yabancı sermayenin ülkeye girişinin kolaylaşacağı, vergilerin düzenleneceği, Anayasadan altı okun çıkartılacağı ancak bu ilkelerin sadece CHP'de mevcut olacağı, işçilere haklar tanınacağı gibi vaatler yer aldı⁵⁸⁵. DP seçim beyannamesi de 8 Mayıs günü yayımlandı. Beynamede; CHP'nin beynamedeki vaatleri eleştirildi ve devlet tekellerinin kaldırılacağı, özel sermaye ve yabancı sermayenin sağlanacağı, Anayasanın demokratik şekilde değiştirileceği gibi maddeler yer aldı⁵⁸⁶. DP beyannamesinde en dikkat çekici nokta; köylüyü de

⁵⁷⁹ Çaylak, a.g.e. s. 95; Aydın, a.g.t., s. 71; Çufalı, a.g.e., s. 16.

⁵⁸⁰ Tuncer, a.g.e., s. 82; Demokrat Parti'nin Aday Listesi Dün İlan Edildi", *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1950, nr. 9235, . 1-4; Yücel, a.g.e., s. 78; "Demokrat Parti Aday Listesi", *Zafer*, 25 Nisan 1950, nr. 361, s. 1-2; "Demokrat Parti de Nihayet Seçim Listesini Yayınladı" *Yeni İstanbul*, 25 Nisan 1950, nr. 146, s. 1-3.

⁵⁸¹ Yücel, a.g.e., s. 78; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 307.

⁵⁸² "Kalkınma Partisi Adayları", *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1950, nr. 9235, s. 1-3; Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, s. 308.

⁵⁸³ Ercan Haytoğlu, "1945'te Çok Partili Siyasal Hayata Geçişte Bir İlk; Milli Kalkınma Partisi", *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yay., Ed. Halil İnalçık, Ankara 2002, s. 791.

⁵⁸⁴ Yeşil, a.g.e., s. 156; Tam metin için bkz. Tuncer, a.g.e., s. 316-321.

⁵⁸⁵ Giritlioğlu, a.g.e., s. 240-241; Yeşil, a.g.e., s. 156; Turan, *Türk Devrim Tarihi*, s. 274; Tam metin için bkz. Tuncer, a.g.e., s. 301-307.

⁵⁸⁶ Aydın, a.g.t., s. 88-89; Yeşil, a.g.e., s. 156-157; Tam metin için bkz. Tuncer, a.g.e., s. 308-315.

kalkındırma vaatlerinin olmasıdır. 1945'te gündeme gelen DP'nin sert bir dille karşı çıktığı Toprak Kanunu Tasarısı zaten bu amacı taşımaktaydı.

Mayıs ayı başında seçime katılan tüm partiler radyoda propaganda konuşmalarını gerçekleştirdiler. 10 Mayıs'ta da propaganda faaliyetleri sona erdi⁵⁸⁷.

3.2. 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ VE SONUÇLARI

Milletvekili Genel Seçimlerinde oy verme işlemi 14 Mayıs'ta sabah saat 08.00'den akşam 17.00'a kadar sürdü⁵⁸⁸. Milletvekili genel seçimlerinin huzur ve sükûnet içinde yapılacağına güvencesini veren Başbakan Günaltay sözünü tuttu ve seçimler sakin bir hava içinde geçti⁵⁸⁹. Seçime halk tarafından yoğun bir ilgi vardı.

15 Mayıs'ta gelen ilk haberlere göre DP; Afyon, Rize, Seyhan, Bilecik, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Zonguldak'ta kazanmıştı. İzmir, İstanbul, Eskişehir, Kocaeli, Trabzon, Antalya ve Sivas'ta da büyük bir farkla öndeydi⁵⁹⁰. Ancak seçimin kesin sonuçları henüz açıklanmamıştı.

Washington, seçimleri gayet sakin ve emin bir hava içerisinde bekledi. Bu sakinlik dikkatlerden kaçmadı. ABD, aynı zamanda yine sakinliğini koruyarak, seçimi hangi parti kazanırsa kazansın askeri ve ekonomik yardımın devam edeceğini ifade etti⁵⁹¹.

16 Mayıs'ta seçim sonuçları kesinlik kazanmaya başladı. DP'nin milletvekili sayısı 390'a yaklaştıkça CHP'nin seçimi kaybedeceği de anlaşıldı⁵⁹². Sonuçlar kesinleştikten sonra DP'nin 416, CHP'nin 69, MP'nin 1, Bağımsızlardan 1 milletvekili meclise girdi⁵⁹³.

⁵⁸⁷ Eroğul, a.g.e., s. 83; Yeşil, a.g.e., s. 158; Kartal, a.g.m., s. 277.

⁵⁸⁸ "Milletvekili Seçimi Yarın Yapılacak", *Vatan*, 13 Mayıs 1950, nr. 3224, s. 1.

⁵⁸⁹ Tefik Çavdar, *Türk Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, İstanbul 2004, s. 327; Bila, a.g.e., s. 137; Yücel, a.g.e., s. 79; Tuncer, a.g.e., s. 84.

⁵⁹⁰ "Demokrat Parti Büyük Bir Farkla Bütün Yurtta Başta Geliyor", *Vatan*, 15 Mayıs 1950, nr. 3226, s. 1-2.

⁵⁹¹ Bila, a.g.e., s. 137; "Seçimlerin Neticesi ve Türkiye ile Amerika", *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1950, nr. 9256, s. 1-3.

⁵⁹² "DP Kahir Ekseriyetle Kazandı", *Vatan*, 16 Mayıs 1950, nr. 3227, s. 1; "DP 36 İlde Tam Liste Halinde Kazandı, 385 Milletvekili Çıkarması Bekleniyor", *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1950, nr. 9256, s. 1.

⁵⁹³ 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde partilerin çıkardığı milletvekili sayıları kaynaklara göre değişiklik göstermektedir. Bir kaynakta DP'nin 396, CHP'nin 68, MP'nin 1, Bağımsızların 7 milletvekili çıkardığı söylenirken başka bir kaynakta da DP'nin 408, CHP'nin 69, MP'nin 1, Bağımsızların ise 9 milletvekili kazandığı ifade edilmektedir. Biz TÜİK'in verdiği rakamları kullandık. TÜİK, a.g.e., s. 8; Karpat, a.g.e., s. 327; Yeşil, a.g.e., s. 159.

İktidarın fiili olarak teslimi 22 Mayıs'ta yapıldı⁵⁹⁴. X. Dönem TBMM toplantısını en yaşlı üye sıfatıyla Hüseyin Cahit Yalçın açtı. Cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı ve Celal Bayar 453 oyun 387'sini alırken İsmet İnönü ise 64 oy aldı⁵⁹⁵. Celal Bayar 9. Dönem'de cumhurbaşkanı oldu. Öncelikle Şemsettin Günaltay, Cumhurbaşkanlığına istifasını verdi ve şu ifadeleri kullandı:

“Cumhurbaşkanlığı Yüce Katına,

*Dokuzuncu Dönem Büyük Millet Meclisi bugün toplanmakta olduğundan Anayasanın 13 üncü maddesi uyarınca, hükümetin istifasını ve vazifede kaldığımız müddetçe zatı devletinizden gördüğümüz devamlı müzahereteye, şükranlarımızı ve derin saygılarımızı sunarım”*⁵⁹⁶.

Ardından İsmet İnönü görevinin son bulmasıyla ilgili yaptığı açıklamada şunları belirtti:

“Büyük Millet Meclisi Başkanlığına,

*Dokuzuncu Büyük Millet Meclisinin, toplandığı zaman olan 22 Mayıs 1950 saat on beşten itibaren Hükümetin vazifesinin nihayet bulacağını arz ederim”*⁵⁹⁷.

CHP iktidarı, 14 Mayıs 1950 milletvekili genel seçimleriyle son buldu. Yeni Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Hükümeti kurma görevini 22 Mayıs'ta Adnan Menderes'e verdi. Başbakan Adnan Menderes tarafından bakanlar kurulu oluşturuldu ve yeni Adnan Menderes Hükümet'i görevine başlamış oldu⁵⁹⁸.

4. 1950 YILINDA BURSA'DA MEYDANA GELEN SİYASİ GELİŞMELER

4.1. BURSA'DA 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMİ HAZIRLIKLARI VE PARTİLERİN SEÇİM ÇALIŞMALARI

Bursa seçim havasına Belediye Başkanlığı'nda yaşanan değişim ile girdi. 1946 yılında Belediye Başkanlığı görevine gelen CHP'li Fahri Batıca, kişisel

⁵⁹⁴ “İktidarın Fiilen Teslimi Bugün Yapılıyor”, *Yeni İstanbul*, 22 Mayıs 1950, nr. 173, s. 1; Eroğul, a.g.e., s. 84.

⁵⁹⁵ TBMM, TD, D. IX, C. 1, T. Olğ., 22 Mayıs 1950, s. 7.

⁵⁹⁶ TBMM, TD, D. IX, C. 1, T. Olğ., 22 Mayıs 1950, s. 8.

⁵⁹⁷ TBMM, TD, D. IX, C. 1, T. Olğ., 22 Mayıs 1950, s. 8.

⁵⁹⁸ TBMM, TD, D. IX, C. 1, T. Olğ., 22 Mayıs 1950, s. 9.

işlerinin yoğunluğu sebebiyle istifa etti⁵⁹⁹. Batıca'nın yerine uzun zamandır Belediye Başkanvekilliği görevini yapan Mehmet Urgancıgil seçildi⁶⁰⁰.

Seçim hazırlıkları için öncelikle il seçim kurulu başkanı belirlendi. Başkanlığa Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı Nuri Tümer geldi. İlçe seçim kurulu başkanlıklarına ise; Merkez ilçeye Şemsettin Bakkal, Mustafakemalpaşa'ya Burhaneddin Özge, Yenişehir'e Hakim Hilmi Evren, Orhaneli'ye Sabri Ataman, Orhangazi'ye Memduh Alptekin, Mudanya'ya Edip Vural, Gemlik'e Cemal Tolkun, İnegöl'e Veysel Sezer, Karacabey'e Hilmi Özden, İznik'e Suphi Karabıgali seçildi⁶⁰¹.

Bursa'da seçim kütüklerinin yazımı çalışmaları 1 Mart'ta başladı. Valilik tarafından verilen resmi ilanda; her evdeki seçmen isimlerinin doğru yazılabilmesi için tüm evlere muhtarlar tarafından birer basılı pusula verileceği yazıldı. Bir gün içinde pusulaların vatandaşlar tarafından doldurularak bağlı olunan muhtarlıklara verilmesi istendi. İlan; pusula verilmemiş olanların ise muhtarlıklara başvurarak pusula talep etmesi de eklendi⁶⁰². Seçim kütüklerinin tamamlanması işi 5 Mart'ta bitti. 59 muhtarlığın seçim kütükleri temize çekildi. Bu listeler bir hafta boyunca mahallelerde asılı durdu⁶⁰³. 15 Mart'a kadar asılı duran kütüklerde yaşanan sıkıntılar nedeniyle DP Bursa İl Teşkilatı, Sulh Mahkemesi'ne başvurdu⁶⁰⁴. Bunun üzerine parti genel merkezine açıklama yapan CHP İl Başkanı Durmuş Enginsoy, bir ailenin isimlerinin seçim kütüklerine geçirilmediği ve bir an önce tedbirlerin alınmasına yönelik talimatların iç işleri bakanlığı aracılığı ile belediyelere verilmesini istedi⁶⁰⁵.

5545 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 64'üncü maddesi gereğince; oluşturulacak olan İl Seçim Kurulu'na İl Genel Meclisi ile Belediye Meclisi Üyeleri arasından katılacaklara ait kura çekimi Ağır Ceza Salonu'nda 6 Mart günü sabah 09.00'da yapıldı⁶⁰⁶. Kura, Nuri Tümer tarafından çekildi. Öncelikle İl Genel Meclisi

⁵⁹⁹ "Belediye Başkanımız Fahri Batıca Şahsi Mazeretine Binaen İstifa Etti", *Ant*, 8 Şubat 1950, nr. 1622, s. 1; "Bursa Belediye Reisi İstifa Etti", *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1950, nr. 9159, s. 3.

⁶⁰⁰ "Belediye Başkanımız Fahri Batıca Şahsi Mazeretine Binaen İstifa Etti", *Ant*, 8 Şubat 1950, nr. 1622, s. 1; "Bursa Belediye Reisi İstifa Etti", *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1950, nr. 9159, s. 3.

⁶⁰¹ "Seçim Kurulları Başkanları Belli Oldu", *Ant*, 25 Şubat 1950, nr. 1639, s. 1-3.

⁶⁰² "Şayın Bursa Halkına-Bursa Valiliğinden", *Ant*, 1 Mart 1950, nr. 1643, s. 2; "Seçim Kanununun Tatbikatı", *Hakimiyet*, 1 Mart 1950, nr. 59, s. 1-4.

⁶⁰³ "Seçim Kütükleri Tamamlandı", *Ant*, 6 Mart 1950, nr. 1648, s. 1.

⁶⁰⁴ "Seçim Kütükleri Askıdan İndi", *Hakimiyet*, 16 Mart 1950, nr. 71, s. 1-4.

⁶⁰⁵ Çakmak, a.g.e., s. 159.

⁶⁰⁶ "İl Seçim Kurulu", *Ant*, 5 Mart 1950, nr. 1647, s. 1.

üyeleri içinden seçim yapıldı. Bursa il seçim kurulu asil üyeliklerine; Mehmet Ergin ile Hasan Sami Aydın seçildi. Yedek olarak ise Mudanya'dan Cemil Parmaksızoğlu seçildi. Kura torbası boşaltılarak Belediye Meclisi üyelerinin olduğu pusulalar konuldu. Asil üyeliklere; Kemal Duraner ile Rıza Tahir Belger seçildi. Yedek üyeliğe ise İhsan Demirören geldi⁶⁰⁷. Öğleden sonra ise ilçe seçim kurulu üyeliği kurası çekildi. İl genel meclisinden Saim Süter asil, Fahri Batıca ise yedek üyeliğe seçildi. Belediye meclisi üyelerinden ise Hakkı Dikencik asil, M. Naci Börekçi'de yedek üyeliğe seçildi⁶⁰⁸.

14 Mart'ta İl Seçim Kurulu ilk toplantısını yaptı. Katılan bütün üyeler ant içti. Toplantıya katılanlar şu şekildedir; Nuri Tümer, Mehmet Tevfik Aycan, Kemal Ziya Demirel, Rıza İlova, Hasan Sami Aydın, Mehmet Erkin, Dr. Rıza Tahir Belger, Kemal Duraner, Ferit Akçor, Hayati Yeşilova, Ali Ferruh Yücel⁶⁰⁹.

Mart ayı itibariyle CHP, il, ilçe ocak ve bucak toplantıları düzenleyerek izleyecekleri propaganda yöntemlerini belirlediler. 12 Mart'ta yapılan toplantıda il idare kurulu ve ilçe başkanları ve il propaganda kurulu da hazır bulundu. Yaklaşık altı saat süren toplantıda CHP'nin kazanacağı düşüncesi hâkim oldu. Seçime kadar düzenli bir şekilde toplanılmasına karar verildikten sonra toplantıya son verildi⁶¹⁰. CHP'liler şehirle temaslarını devamlı tutmaya çalıştılar. İlçe toplantıları yapıldı. İlçe kurulları köylülerin ihtiyaçlarına yönelik çalışmalar yaptı⁶¹¹. CHP'yi kazanma düşüncesine sevk eden haklı sebepleri vardı. İç ve dış politikada deneyimli bir hükümet ihtiyacı, iktidarın muhalefete ılımlı politikasına karşın muhalefetin ayrılıkçı faaliyetleri, dönemine göre oldukça demokratik olan bir seçim kanununun kabulüne nazaran Milli Teminat Andı'nın muhalefet tarafından geri çekilmemesi gibi sebepler CHP'yi seçimi kaybetme düşüncesinden uzaklaştırdı. Ayrıca bu dönemde CHP Bursa İl Teşkilatına yeni gelen üye sayıları da bir o kadar fazlaydı. Bu üye isimleri Ant Gazetesi tarafından isim isim yayınlandı⁶¹².

⁶⁰⁷ “İl Seçim Kurulu”, *Ant*, 7 Mart 1950, nr. 1649, s. 2; “İl Seçim Kurulu Üyelikleri Kur'a İle Seçildi”, *Bursa*, 7 Mart 1950, nr. 7957-2958, s. 1.

⁶⁰⁸ “İlçe Seçim Kurulu Üyeleri de Belli Oldu”, *Ant*, 7 Mart 1950, nr. 1649, s. 2; İlçe Seçim Kurulu Üyeleri de Belli Oldu”, *Bursa*, 7 Mart 1950, nr. 7957-2958, s. 1.

⁶⁰⁹ “İl Seçim Kurulu İlk Toplantısını Yaptı”, *Bursa*, 17 Mart 1950, nr. 7964-2961, s. 1.

⁶¹⁰ “CHP'de Dünkü Toplantı”, *Ant*, 13 Mart 1950, nr. 1655, s. 1.

⁶¹¹ “CHP İlçe İdare Kurulunun Köylülerle Temasları”, *Ant*, 3 Nisan 1950, nr. 1676, s. 1.

⁶¹² “CHP'ye Kitle Halinde Kayıtlar”, *Ant*, 19 Mart 1950, nr. 1661, s. 1-3; “Mustafakemalpaşa İlçesi'ne Kitle Halinde Kayıtlar”, *Ant*, 24 Mart 1950, nr. 1666, s. 3.

İl Seçim Kurulu tarafından partilerin hangi gün miting yapacağı kura ile belirlendi⁶¹³. İlk miting hakkı CHP'ye çıktı. Adaylar ilan edildikten sonraki gün CHP, Bursa'da Yeşil ve Tophane Meydanlarında iki ayrı seçim mitingi düzenledi. Saat 14.00'da yapılan Tophane Mitinginde Sadrettin Canga, Bursa Milletvekili Muhlis Erkmen ve Durmuş Enginsoy konuşma yaptılar. Konuşmacılar, seçimlerin CHP tarafından kazanılırsa bugüne kadar yapılanların daha ilerisini yapacaklarına ve eksik kalan yatırımların da milletin iradesinin önünde gerçekleştirileceğinin sözünü verdiler. Sözlerinde CHP'nin 25 yıllık başarılarına dikkat çektiler. Daha sonra saat 16.00'da Yeşil Meydanı'nda yapılan miting daha görkemli olmuştu. Bu mitingde Nihat Aymergen, Hüseyin Kocabaş, Abidin Özmen, Derviş Taşman söz aldılar. Sözlerinde CHP'nin atalarından almış olduğu emanetlerin nasıl harap olduğunu, özellikle Maliye alanında tamamen iflas içinde olan memleketi nasıl muhasır kültür seviyesine yükselttiklerini belirttiler. Milli Savunmaya 25 yıldır verilen önem de anlatıldı. Ayrıca muhalefetin yerli yersiz eleştirilerinin CHP azim ve iradesinde en ufak bir etki yaratmadığı da belirtildi⁶¹⁴.

Seçim çalışmaları devam ederken 7 Mayıs'ta, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Bursa'ya geldi⁶¹⁵. İnönü, Bursa-Balıkesir sınırında karşılandı. Cumhurbaşkanı öncelikle Mustafakemalpaşa'ya uğradı ardından da Karacabey'e geldi. İnönü Karacabey'de halka hitaben bir konuşma yaptı ve;

*“Karacabeyliler, ben sırtımı vatandaşlarımın sizinki kadar sıcak muhabbetine dayadıktan sonradır ki, Milletimizin karşısında yenilmeyecek güçlük yoktur”*⁶¹⁶.

İfadeleriyle İnönü, Karacabeylilere duyduğu güveni belirterek, halktan seçimler için bir teminat istedi.

İnönü, Karacabey'den *“Yine bekleriz, Büyük İnönü, Lozan kahramanı!”* sloganları eşliğinde uğurlandı. Daha sonra Bursa merkeze gelen İnönü, 80 bine yakın bir topluluğa hitap ederek, DP'nin Türkiye genelinde ve Bursa'da uyguladığı ayrılıkçı politikalarını eleştirdi ve şu şekilde düşüncelerini ifade etti:

⁶¹³ “DP İl Başkanlığı Tebliğ Neşretti”, *Hakimiyet*, 22 Nisan 1950, nr. 110, s. 1-4.

⁶¹⁴ “CHP'nin Dünkü Toplantıları”, *Ant*, 24 Nisan 1950, nr. 1697, s. 1-4.

⁶¹⁵ “Cumhurbaşkanımız Bugün Şehrimize Geliyor”, *Ant*, 8 Mayıs 1950, nr. 1710, s. 1.

⁶¹⁶ “Bursalılar İnönü'yü Bağrına Basıyor”, *Ant*, 8 Mayıs 1950, nr. 1710, s. 4.

“...Geçmiş zamanların bu hastalıkları düzelecek midir? Bütün bu hurçın usullerin memleketteki ameli neticeleri birçok yerde ve en uzak köşelerde gözle görülür, elle tutulur haldedir. Bursa'nın birçok köylerinde vatandaşlar kahvelerini ayırmışlar, birbirlerine yan bakar olmuşlardır. Bir köyde 200-300-500 vatandaşı birbirine hor bakar şekle sokmak, DP'nin şiddet politikasının mahsulüdür. Hâlbuki bu vatandaşlar her gün işlerinde birbirlerinin yarımalarına mecburdurlar. Bu vatandaşlar icabında muharebe meydanında dirsek dirseğe muharebe edecekler, birbirinin yarasını saracaklar ve köydeki ailelerini birbirlerine emanet edeceklerdir. Bu vatandaşlar arasındaki ilişkileri siyasi cereyanların dışında tutmak lazım değil midir? Benim fikrimce bu ihtiyaç, bütün meselelerin önünde gelir... Karşımızdaki başlıca parti liderlerine derim ki; partilerin, vatandaşları birbirine kötülük etmeye iten bir kuruluş olmadığını tarihe karşı, millete karşı, âleme karşı ispat etmeye mecburuz... İştiiyorum ki DP hatipleri bütçemizin yani maliyemizin halini dillerine dolamışlar ve Marshall Planı olmasaydı iflas edeceğimizi öne sürmüşler. Gerçi bütçe ve maliye üzerinde siyasi partilerin sert konuşmaları vazifeleri icabıdır. Güzel ama, bu vazifeyi yaparken memleketin bünyesini ve temel politikasını değiştirmek istiyorsa onu da söylemelidirler. Kendileri iktidarda olsalar, temel politikaları terk etmedikçe çare bulamayacakları vaziyetleri memleket efkarına dikkat göstererek tahlil etmeye mecburdurlar. Bizim bütçede çektiğimiz sıkıntılar katlanmaya mecbur olduğumuz askeri masrafların ağırlığındandır. Bursalılara bir örnek vereyim; Avrupa'da 8 milyon nüfuslu bir memlekette son para düşürülmesinden önce bizim paramız ile 5 milyara yakındı. Bu para ile askeri bütçesine ayrılan kısım %8'i geçmiyordu. Yani 1.200.000 lira olan bütçesi olan Türkiye'nin askeri bütçesinden daha azdı. Bizim askeri bütçe indirilirse hafiflik hemen belli olur... Eksiklerimi müsamaha ile göreceğinize inanıyorum. Sağolunuz Bursalılar!”⁶¹⁷.

İnönü, konuşmasını, cumhurbaşkanının birleştirici özelliğine dikkat çekerek yaptı ve aynı gün içerisinde Bursa'dan ayrıldı. Cumhurbaşkanının ardından Bursa Gazetesi yazarı Musa Ataş yazısında İnönü'nün bu ülke için yaptığı fedakârlıklara değindi. Ataş, bu ülkeyi yönetmek için sadece sivil bir idarecinin yetersiz kalabileceğinden söz ederken İnönü'nün askeri ve diplomatik kişiliklerinin artlarına işaret etti⁶¹⁸.

CHP'nin propaganda da birtakım hataları vardı. CHP seçim beyannamesinde topraksız köylüye toprak verilmesini vaat etti⁶¹⁹. Anlaşıyor ki CHP toprak reformundan vazgeçmemiş, sadece DP'nin kanun tasarısına karşı olmasından dolayı bu reformu bir süreliğine ertelemişti. Bu ertelemenin CHP aleyhine bir durum oluşturduğunu bir örnekle açıklayalım; İnegöl köyünde bir CHP'li köylü ile konuşurken “eğer oylarınızı CHP'ye verirseniz size toprak ve ziraat aletleri vereceğiz” vaadine karşı köylü şu ifadeleri kullanmıştır; “Bey, aletten vazgeçtik. Sen

⁶¹⁷ “Bursalılar İnönü'yü Bağrına Basıyor”, *Ant*, 8 Mayıs 1950, nr. 1710, s. 4; “Cumhurbaşkanının Bursa'daki Nutku”, *Yeni İstanbul*, 8 Mayıs 1950, nr. 159, s. 3.

⁶¹⁸ “Sayın Cumhurbaşkanımız Bursa'yı Şerefliendirdi”, *Bursa*, 9 Mayıs 1950, nr. 7072-2976, s. 1.

⁶¹⁹ Tuncer, a.g.e., s. 302.

bize toprağı peşin peşin veriyor musun?”⁶²⁰. Bu örnekle köylünün toprağı ne kadar ihtiyacı olduğunu görmekteyiz. CHP bu reformdan vazgeçtikten sonra bu meseleyi beyannamesinde tekrar ele alması artık fayda vermemiştir. Bursa köylüsünün toprak vaadinden haberi dahi yoktur.

DP seçim çalışmalarına CHP’den sonra başladı. DP, çalışmalara başlamadan önce DP Birinci Bölge Müfettişi Zühtü Yaman, 4 Şubat’ta Bursa’ya geldi. Bursa, Bilecik ve Trakya’daki incelemelerini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Tetkik ve temaslarımdan şunları anlamış bulunuyorum. Partiler kısmındaki vatandaşlar 1946 seçimlerinde gösterdikleri sempatiyi 1950’de de bizden asla esirgemeyeceklerdir...”*⁶²¹.

Yaman’ın incelemeleri Bursa’da milletvekili genel seçimlerinin DP lehine geçeceğine işaret etti.

DP seçim çalışmaları hazırlıklarına Şubat ayı sonu gibi başladı. DP Bursa İl Teşkilatı 19 Şubat’ta önemli ve büyük bir toplantı yaptı. Tüm ilçe kurulları da toplantıda hazır bulundu. Toplantıyı il başkanı Saadettin Karacabey açtı. Karacabey, toplantıda yeni seçim kanununa değinirken aynı zamanda DP’nin Bursa’da bütün partilerden büyük bir farkla önde olduğunu belirtti⁶²². Toplantının sonuna doğru seçimde nasıl bir kampanya izlenmesi gerektiğı konuşuldu ve toplantıya son verildi.

DP, yaklaşan seçimler için il kongresini toplamaya karar verdi⁶²³. Kongre 18 Mart günü Tayyare Sineması’nda toplandı. Kongrede bulunmak üzere Genel Kurul üyelerinden Fuat Köprülü’de geldi. Kongrede Haşim İşcan’ı her yönüyle eleştiren bir rapor yayımlandı. Raporla, İşcan’ın daha çok Bursa’daki imar faaliyetleri eleştirildi⁶²⁴. Seçim yaklaştıkça DP’nin baskı gördükleri şikâyetleri de arttı. Şikâyetler 1946 genel seçimlerindeki gibi bir ortamın olduğunu belirtti⁶²⁵. Yine Haşim İşcan’a yapılan başka bir eleştiri İsmet Bozdağ’dan geldi. Hakimiyet Gazetesi’nde “*Bursa Valisi Haşim İşcan’la Açık Konuşma*” başlıklı üç gün süren yazısında 1946 milletvekili genel seçiminde yapıldığı iddia edilen baskılar eleştirildi.

⁶²⁰ “Bursa’da Mücadele Kör Dövüşü Halini Alıyor”, *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1950, nr. 9249, s. 5.

⁶²¹ “DP Birinci Bölge Müfettişi”, *Hakimiyet*, 4 Şubat 1950, nr. 34, s. 3.

⁶²² “Demokrat Parti Seçim Kampanyasını Açmamıştır”, *Hakimiyet*, 20 Şubat 1950, nr. 150, s. 1-4.

⁶²³ “DP İl Kongresi Cumartesi Günü”, *Hakimiyet*, 17 Mart 1950, nr. 78, s. 1.

⁶²⁴ “DP Haşim İşcan’ın İmarını Tenkit Ediyor”, *Hakimiyet*, 19 Mart 1950, nr. 77, s. 1-4.

⁶²⁵ “Bursa’da Tazyik Bilfiil Başladı”, *Hakimiyet*, 28 Şubat 1950, nr. 58, s. 1.

Bozdağ, Milli Teminat Andı'ndan da güç alarak seçimde baskı yapanlarını yakalarından tutacaklarını da tehditkâr bir dille ifade etti⁶²⁶. DP, seçim çalışmalarını daha çok bu eleştiriler üzerinden yaptı.

DP milletvekili adaylarını ilan edildikten sonra 1 Mayıs'ta DP bir seçim mitingi gerçekleştirdi. Miting saat 14.00'da Tophane Meydanı'nda yapıldı. DP milletvekili adayları da mitingde hazır bulundu. Memuriyet vazifesi devam edenlere konuşma yaptırılmadı. Miting açılış konuşmasını DP il başkanı Saadetin Karacabey yaptı. Karacabey mitingde II. Dünya Savaşı ile ilgili dikkati çeken şu ifadeleri kullandı:

"...Halk Partisi, İstiklal Savaşı'nı biz kazandık. Sizi esaretten biz kurtardık diyor (Kahkahalar ve Gülüşmeler). İstiklal Savaşı Türk Milleti'nin en büyük eseridir. Hiç kimsenin lütfu ve akıbeti olamaz. Bu harp çoluğumuzla çocuğumuzla, gencimizle, ihtiyarımızla kazandığımız müşterek eserdir. Hiç kimse bunu yalnız kendi üzerine alamaz. II. Dünya Savaşı felaketinden Türk Milleti bizim sayemizde kurtuldu. Bizim sayemizde kan dökülmedi diyorlar. Ben size II. Dünya Savaşı'ndan bizi uzak tutan sebepleri kısaca arz edeyim. Türkiye'nin savaşa girmesine Moskova engel oldu. Çünkü Türkiye'yi galip devlet sıfatıyla barış masasında görmek istemedi. Coğrafi konumumuzda savaşa girmeyişimizde ayrıca etkisi oldu. Nihayet savaşa şarkı söyleyerek gitmesini bilen muhteşem bir milletin savaştan korkulduğu anlatıldı..."⁶²⁷.

Karacabey'in sözlerinden, Türkiye'nin savaşa girmemesinin en önemli nedeninin korku olduğunu, eğer savaşa girilseydi savaştan galip çıkılacağını anlamak mümkündür. Ancak Türkiye'nin savaşa girmemesinin nedeni, korkuya indirgenecek kadar basit değildir. Müttefik devletler, Türkiye'nin stratejik konumundan dolayı Türkiye'yi savaşa katmak için çabaladılar. Ancak II. Dünya Savaşı döneminde iktidarda olan kadro, Kurtuluş Savaşı'nın ve I. Dünya Savaşı'nın sıkıntılarını bilen bir kadrodur. Bu sebeptir ki ekonomik durumun elverişli olmaması, Yurtta barış, dünyada barış ilkesi gereği ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yeni kurulan bir ülke olmasından dolayı savaşın acılarını ülkeye yaşatmamak adına, Türkiye savaş dışı kalmaya gayret etmiş ve bunu başarmıştır.

Karacabey'in eleştirdiği başka bir nokta Vali Haşim İşcan'ın CHP taraflılığı olmuştur. Karacabey'in ardından sözü Genel İdare Kurulu üyesi Hulusi Köymen aldı. Köymen, DP'nin mali ve iktisadi siyaset üzerinde neler yapacağını açıkladı. Bu

⁶²⁶ İsmet Bozdağ, "Bursa Valisi Haşim İşcan İle Açık Konuşma", *Hakimiyet*, 3 Nisan 1950, nr. 91, s. 1-4; İsmet Bozdağ, "Bursa Valisi Haşim İşcan İle Açık Konuşma", *Hakimiyet*, 4 Nisan 1950, nr. 92, s. 1-4; İsmet Bozdağ, "Bursa Valisi Haşim İşcan İle Açık Konuşma III", *Hakimiyet*, 5 Nisan 1950, nr. 93, s. 1-4.

⁶²⁷ "DP Seçim Mitingi Parlak Bir Başarı Oldu", *Hakimiyet*, 1 Mayıs 1950, nr. 117, s. 1-4.

milletin asırlarca balıklara altın serpen bir iktisat sistemi içinde olduğunu ifade etti⁶²⁸. Köymen'in konuşmasının ardından toplantıya son verildi.

Seçim çalışmaları tüm hızıyla devam ederken DP Genel Başkanı ve Bursa DP Milletvekili adayı Celal Bayar, 9 Mayıs'ta Bursa'ya geldi⁶²⁹. Ancak Bayar'ın geleceği geç saatlerde belli olduğu için karşılama merasimi düzenlenmedi. Bayar Bursa'ya geldikten sonra DP Bursa il binasından saat 19.00'da hoparlörler ile Bursalılara seslendi.

"...Bugün büyük ve milli bir vazifenin karşısında bulunuyoruz. Türk Milleti hâkimiyetini kullanmak, efendi olduğunu ispat etmek istiyor. Bunu 14 Mayıs'ta gösterecektir. Vatandaşları sandık başına davet ediyoruz. Hâkimlere verilen seçim cihazının yanı başında idari cihaz işlemektedir. Kimseyi iğnelemek niyetinden değilim. İdari amirleri de bu memleketin evlatlarıdır. Fakat onları suistimale sevkeden içinde buldukları sistemdir. O sistemi düzelttik. Bundan sonra da düzeltilmesine çalışacağız. Tarafsız idari amirlerine maalesef bazen rastlanmaktadır. Geçen defa olduğu gibi dayak atmıyorlar ve atamayacaklar. 1946 seçimlerinde görüldüğü gibi oy hırsızlığı, mazbata sahtekârlığı yapılmayacaktır. Bugünkü müdahale vatandaşlara telkin olmaktadır. Muhtarları çağırıyorlar. Sizin köye su getireceğiz diyorlar. Eğer muhtar bu işe yatkın görmezlerse tehdit ediyorlar. Bütün idari amirlerine sözüm yoktur. Ben vazifesinde suistimal etmek niyetinde olanlara hitap ediyorum. Eğer bu hale devam ederlerse Türk Milleti'nin mukaddes oy hakkına hain bir şekilde hücum etmiş sayılacaklar...Yine bize Sarı Çizmeli Mehmet Ağa partisi diyorlar. Aday listelerimizi eleştirenler görürler ki bir liste içerisinde kolaylıkla fakat bugünkü hükümetten daha kuvvetli olmak şartı ile 5 tane hükümet kurulabilir. Bu memlekette birçok irfan hazineleri vardır. Türk kadınları 100 tane Mustafa Kemal doğurmaktadır. O Mustafa Kemallere halka hizmet için iman verilmelidir. Demokrat Parti 5 senelik mücadelesinde böyle bir imkân hazırlamakla bahtiyardır"⁶³⁰.

Bayar'ın bu konuşması İnönü'nün halkı ayıştırdıkları iddiasına cevap niteliğinde oldu. Milli Teminat Andı'nda olduğu gibi seçimlerde hile yapacak olanlar Bayar tarafından da uyarıldı. Bayar'ın ardından Hulusi Köymen konuşmuş ve halkın isteği doğrultusunda Saadettin Karacabey'de söz aldı. Daha sonra mitinge son verildi.

⁶²⁸ "DP Seçim Mitingi Parlak Bir Başarı Oldu", *Hakimiyet*, 1 Mayıs 1950, nr. 117, s. 1-4.

⁶²⁹ "Bayar Bugün Geliyor", *Hakimiyet*, 9 Mayıs 1950, nr. 125, s. 1.

⁶³⁰ "Celal Bayar'ın Nutku", *Hakimiyet*, 10 Mayıs 1950, nr. 126, s. 4; "Celal Bayar Dün Bursa'da 40.000 Kişinin Önünde Konuştu", *Zafer*, 10 Mayıs 1950, nr. 374, s. 1-6; "Bayar'ın İnönü'ye Cevabı", *Vatan*, 10 Mayıs 1950, nr. 3221, s. 1-3.

4.2. BURSA'DA PARTİLERİN ADAY LİSTELERİ

Seçim çalışmasının en önemli kısmı adayların belirlenmesi süreci oldu. Seçimi kazanmanın en önemli adımlarından birisi de halkın güvenini kazan isimleri aday göstermekti. Seçimler öncesi partiler aday listelerini açıkladı. CHP'nin Bursa'daki aday listesi Tablo 13 de verilmiştir⁶³¹.

Tablo 13. 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde CHP'nin Bursa'daki Aday Listesi

ADI VE SOYADI	MESLEĞİ
Atıf Akgüç	Bursa Eski Milletvekili
Fahri Bük	Bursa Eski Milletvekili
Aziz Duru	Bursa Eski Milletvekili
Durmuş Enginsoy	CHP Bursa İl Başkanı
Muammer Eriş	İş Bankası Eski Genel Müdürü
Muhlis Erkmen	Bursa Eski Milletvekili-Eski Ziraat Bakanı
Abdurrahman Konuk	Ant Gazetesi Sahibi- Bursa Eski Milletvekili
Talat Simer	Bursa Eski Milletvekili
Abidin Özmen	Eski Birinci Genel Müfettişi
Cemil Parmen	Deniz Yolları Genel Müdürü
Peyami Safa	Gazeteci ve Yazar
Rüştü Uzel	MEB Bakanlığı Teknik Öğretim Danışmanı

CHP, aday listesini oluştururken en çok dikkat edilen nokta isimlerin doğum yerinin Bursa olması oldu⁶³². 1946 seçimlerinde listeler oluşturulurken yine “*Bursa*

⁶³¹ “CHP Bursa Adayları”, *Ant*, 24 Nisan 1950, nr. 1697, s. 1.

⁶³² BCA, CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 294.1184.1.

Hemşerileri” arasından tercih yapılmıştı. Aslında bu isimlerin Bursa doğumlu olmaları şehirde olan etkileriyle doğru orantılı sayılmazdı. CHP listelerinin oluşmasında Şerafettin Karacan’ın büyük etkisi vardı. Karacan, yoklama toplantısından önce yaptığı konuşmayla kendi desteklediği liste lehinde kuvvetli bir hava oluşturdu. Karacan’ın liste dışı bırakılmasını sağladığı adaylardan en kuvvetlisi ise Hayrettin Şakir Perk oldu. Toplantıda Eski CHP Bursa İl Başkanı Cemil Öz 3 oy, Eski milletvekillerinden Muhittin Baha Pars 5 oy, Faik Yılmazipek ise hiç oy alamadı⁶³³. DP’nin Bursa’daki Aday Listesi Tablo 14 de verilmiştir⁶³⁴.

Tablo 14. 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde DP’nin Bursa’daki Aday Listesi

ADI VE SOYADI	MESLEĞİ
Celal Bayar	DP Genel Başkanı
Hulusi Köymen	DP Genel İdare Kurulu Üyesi-Avukat
Saadettin Karacabey	Bursa DP İl Başkanı
Selim Ragıp Emeç	Son Posta Gazetesi Sahibi ve Başyazarı
Ali Canip Yöntem	Profesör
Halil Ayan	Başbakanlık Danışman Muavini
Agah Erozan	Tekirdağ Vali Muavini
Necdet Yılmaz	Mülkiye Müfettişi
Haluk Şaman	Yapı Kredi Bankası Bursa Müdürü
Raif Aybar	Avukat
Mithat San	Dokuma Uzmanı
Salim Herkmen	Tarım Bakanlığı Başmüfettişi

⁶³³ “Bursa’nın CHP Adayları Belli Oldu”, *Hakimiyet*, 10 Nisan 1950, nr. 99, s. 1-4.

⁶³⁴ “DP Adayları İlan Edildi”, *Hakimiyet*, 25 Nisan 1950, nr. 113, s. 1.

DP ise adaylarını seçerken daha çok Bursa'da etki sahibi isimlere önem verdi. Ancak DP aday listesini oluşturma süreci sıkıntılı olmuştu. Bu sıkıntının temel nedeni de partinin, Bursa teşkilatından olmayan isimleri aday göstermesiydi⁶³⁵.

Bursa'da seçime bağımsız olarak giren adaylar da mevcuttu. Bu isimler şu şekildedir; Sigortacı Naci Kurtul, Dr. Emin Erkul, İhsan Celal Antel, Ali Özönür⁶³⁶.

Diğer partilerin Bursa'daki durumlarına bakacak olursak; MKP'nin Bursa'da temsilcilerinin olmasına rağmen 1950 milletvekili genel seçimleri için Bursa'dan aday göstermemişti⁶³⁷. MP'nin ise bu tarihlerde Bursa'da teşkilatı bulunmamaktadır⁶³⁸.

Adaylar belirlendikten sonra seçim yasaklarının başladığı 10 Mayıs'ta da parti seçim çalışmalarına son verilmiş ve gözler seçimin yapılacağı 14 Mayıs gününe çevrilmişti.

4.3. 1950 MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİ'İN BURSA'DAKİ SONUÇLARI

Seçimler ülke genelinde olduğu gibi Bursa'da da sakin bir hava içerisinde geçti. Seçimler saat 08.00'den 16.00'a kadar sürdü. Bursa'da 257.205 kayıtlı seçmenden 237.121'i seçime katıldı⁶³⁹. Seçim sonucundan ise DP oyların 138.445'ini, CHP 97.532'sini aldı⁶⁴⁰. Bağımsız olarak katılan adaylardan da Naci Kurtul 992 oy, Emin Erkul 329 oy, İhsan Celal Antel 156 oy, Ali Özönür ise 4 oy almıştı⁶⁴¹. Katılım oranının %92,2 olduğu Bursa, seçime ilginin en fazla olduğu illerden birisi oldu⁶⁴². Seçim sonuçları açıklanmaya başlayınca DP'nin Bursa'da 12 milletvekilinin hepsini kazandığı öğrenildi⁶⁴³. 14 Mayıs 1950 milletvekili genel seçimlerinde Bursa'dan seçilen milletvekillerinin listesi Tablo 15'te verilmiştir⁶⁴⁴.

⁶³⁵ Çakmak, a.g.e., s. 167.

⁶³⁶ "Merkez İlçe Tasnifi", *Hakimiyet*, 17 Mayıs 1950, nr. 133, s. 1-4; Çakmak, a.g.e., s. 171.

⁶³⁷ "Kalkınma Partisi'nin Adayları" *Cumhuriyet*, 25 Nisan 1950, nr. 9235, s. 1.

⁶³⁸ Pancarooğlu, a.g.t., s. 17.

⁶³⁹ TÜİK, a.g.e., s. 44.

⁶⁴⁰ TÜİK, a.g.e., s. 44.

⁶⁴¹ "Merkez İlçe Tasnifi", *Hakimiyet*, 17 Mayıs 1950, nr. 133, s. 4.

⁶⁴² TÜİK, a.g.e., s. 44.

⁶⁴³ "İlimizdeki Seçimleri DP Adayları Kazandılar", *Ant*, 15 Mayıs 1950, nr. 1718, s. 1; "Bursa'da Seçim Sükûnetle Sona Erdi", *Hakimiyet*, 15 Mayıs 1950, nr. 131, s. 1-4.

⁶⁴⁴ BCA, BÖKM, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 77.511.15.

Tablo 15. 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde Bursa'dan Seçilen Milletvekilleri Listesi

ADI VE SOYADI	MESLEĞİ
Celal Bayar	DP Genel Başkanı
Hulusi Köymen	DP Genel İdare Kurulu Üyesi-Avukat
Saadettin Karacabey	Bursa DP İl Başkanı
Selim Ragıp Emeç	Son Posta Gazetesi Sahibi ve Başyazarı
Ali Canip Yöntem	Profesör
Halil Ayan	Başbakanlık Danışman Muavini
Agah Erozan	Tekirdağ Vali Muavini
Necdet Yılmaz	Mülkiye Müfettişi
Haluk Şaman	Yapı Kredi Bankası Bursa Müdürü
Raif Aybar	Avukat
Mithat San	Dokuma Uzmanı
Salim Herkmen	Tarım Bakanlığı Başmüfettişi

Celal Bayar hem İstanbul'dan hem de Bursa'dan aday olmuştu. Seçim bittikten sonra seçim yerlerinden sadece birini seçmesi gerekiyordu. Bayar, kararsız kalınca 4. Noter huzurunda kura çekildi ve Bayar İstanbul Milletvekili olarak kaldı⁶⁴⁵.

Seçim sona erdikten sonra 17 Mayıs'ta DP Bursa İl Başkanı Sadettin Karacabey Hakimiyet Gazetesi'ne düşüncelerini şu şekilde açıkladı:

⁶⁴⁵ BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 77.512.17; Celal Bayar İstanbul Milletvekili Olarak Kalacak", *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1950, nr. 9263, s. 4.

*“Milletvekilleri seçimlerinde almış oldukları tarihi vazifeleri Halk İradesi'nin tam ve pürüzsüz bir şekilde tecellisine imkân bahşedecek tarzda kanun hükümlerine ve yalnız temiz vicdanlarının emrine uyarak ifa yolunda dürüstlükle ve feragatle çalışan İl, İlçe Seçim Kurulları ve Sandık Kurulları Başkan ve Üyelerini Millet huzurunda tebrik etmeyi bir vazife biliriz”*⁶⁴⁶.

Seçimler sırasında gelen şikâyet sayısı 1946 milletvekili genel seçimlerine göre daha az olmuştur. Karacabey'in de açıklamasından anlaşılacağı üzere DP, seçimlerin güvence ile yapıldığını belirtmektedir.

Seçimden sonra Ant Gazetesi'nde 1950 milletvekili genel seçimlerinin değerlendirmeleri yapıldı. Gazetede dünya kamuoyunun Türkiye'deki genel seçimler hakkındaki değerlendirmelerini yayınladı. New York Star Gazetesi'nin değerlendirmesi şu şekildedir; *“Atatürk'ün sağ eli İsmet İnönü, serbest seçimlere doğru memleketin büyük adımlar atmasını temin etmiştir”*⁶⁴⁷. Gerçekten de seçim serbestliğinde ve DP'nin iktidara gelmesinde İsmet İnönü'nün büyük payı vardır. 14 Mayıs akşamı CHP'nin seçimleri kaybedeceğinin anlaşıldığı sıralarda bazı üst düzey komutanlar İnönü'yü ziyaret ederek, isterse meclisi dağıtacaklarını ifade ettiler. Ancak İnönü, dönemine nazaran büyük demokrasi örneği ile bu isteği reddetmişti⁶⁴⁸.

DP'nin iktidara gelmesi Türk siyasi hayatında bir dönüm noktası olmuştur. YSK'lı, tek dereceli ve gizli oyla yapılan bu seçimde siyasi hayatımız yeni bir yörüngeye girmiştir.

⁶⁴⁶ “DP İl Başkanlığından”, *Hakimiyet*, 17 Mayıs 1950, nr. 133, s. 1.

⁶⁴⁷ “Bugünkü Serbest Seçimde Büyük Hissesi Olan İsmet İnönü'dür”, *Ant*, 20 Mayıs 1950, nr. 1723, s. 1-4.

⁶⁴⁸ Yücel, a.g.e., s. 80.

SONUÇ

II. Dünya Savaşı'nın dünya üzerinde oluşturduğu etkiler Türkiye'de de net bir şekilde görülmeye başlamıştı. Savaş sırasında ülkede alınan ekonomik önlemler sonucu halkın alım gücü düşmüş ve sıkıntılar bir hayli artmıştı. Bu sonuçlara nazaran 1930'dan 1945'e kadar tek başına idarede kalan CHP iktidarında ülke genelinde ve Bursa'da herhangi bir siyasi hareketlilik görülmemişti. Ancak II. Dünya Savaşı'nın sonucunda çok partili siyasi hayatın var olduğu ve demokrasi şartlarının uygulandığı ülkelerin (müttefikler) galip gelmesi, bu ülkelerin Türkiye'ye rejimini sorgulatma sürecini başlattı. Bu sorgulamanın başladığı yer San Francisco Konferansı oldu. Konferansta Türkiye, Birleşmiş Milletler Anayasası'nı imzalayarak, ülkede demokratik şartların uygulanacağı teminatını vermiş oldu. Neticede tek partiyle idare edilen ülkeler savaşı kaybetmişlerdi.

Demokratik şartların gerçekleşmesinin önceliği tek parti iktidarına bir son vermektir. Tek partili rejime son veren parti Temmuz 1945'te kurulan MKP oldu. Ancak ülke genelinde etkili siyaset izleyemeyen parti, muhalefet partisi olmaktan ziyade çok partili siyasi hayatın ilk partisi oldu.

Esas olarak çok partili siyasi hayata zemin hazırlayan Toprak Kanunu Tasarısı oldu. Bu kanun tasarısı CHP içinde sert bir muhalefet başlattı. Bu muhalefet sonucu 7 Ocak 1946'da DP kuruldu. DP, muhalefetini aktif tutmayı başararak hem ülke genelinde hem de Bursa'da geniş tabanlar kazandı. Bursa'da kurulan ÇKP ve Bursa şubeleri olan LDP, MKP, DP kadar etkili muhalefet izleyemediler.

DP'nin kuruluşunu izleyen ilk zamanlar CHP ile ilişkiler iyi denilebilecek düzeydeydi. Ancak DP halkın yoğun ilgisiyle karşılaşınca iyi olan ilişkiler, Eylül ayında yapılması gereken Belediye Seçimleri CHP tarafından Mayıs ayına çekilince bozuldu. DP'nin seçime girmeme kararıyla beraber seçimleri ülke genelinde CHP kazandı.

Belediye seçimlerinin ardından milletvekili genel seçimleri gündeme geldi. 1947'de yapılması beklenen seçimler 21 Temmuz 1946'ya alınca iki parti arasındaki ilişkiler iyice gerildi. DP bu sefer seçimlere katılma kararı aldı. Ancak Bursa'da DP'lilerin tazyik şikâyetlerinin ardı arkası kesilmedi. Şikâyetlerle ilgilenen

Vali İşcan'a, CHP'lilerin, DP'lileri karakollara götürdükleri ileri sürüldü. Seçim sonucunda CHP 397, DP 61, Bağımsız 7 milletvekili seçildi. Bursa'da seçilecek olan 12 milletvekilinin de hepsi CHP'den çıkmıştı. DP bu sonuçlardan memnun olmayarak seçimlerde yolsuzluk yapıldığı iddialarını öne sürdü. Ancak bu iddialar bir sonuç vermedi. Seçimler yıllarca şaibeli olarak anıldı.

DP'nin etki alanının artmasıyla beraber CHP'de birtakım önlemler alma gereği duydu. Ülkeyi 23 bölgeye ayırarak buralara parti müfettişleri atadı. Atanan müfettişler sayesinde bazı illerdeki başarısızlıkların nedeni, CHP'nin bölgedeki durumu, muhalefetin durumu ile ilgili raporlar tutuldu.

Çalışmamızda 1946-1950 yıllarında Bursa'da görevli olan müfettiş raporları ışığında Bursa'nın siyasi dengesi değerlendirildi. Bursa'da görevli müfettişler, DP'nin bölgede hızla büyümesinin nedenlerini yerel odaklı çalışma tarzlarına bağladılar. CHP'nin bürokratik yapısı bu çalışma tarzına alışık değildi. Bu sebeple CHP Bursa teşkilatında üye sayısında azalmalar fazlaştı.

İktidar-muhalefet ilişkilerinin gerginleşmesi, muhalefetin güçlenmesinden başka bir sonuç doğurmadı. Bunu fark eden Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 12 Temmuz Beyannamesi'yle muhalefetin arkasında durarak ilişkileri yumuşattı. İlişkilerin yumuşamasından rahatsızlık duyan DP Bursa İl Teşkilatı, 1947'de Vali İşcan'dan memnun olmadıklarına dair bir beyanname yayınladı. Bu beyannameyle, 12 Temmuz ile şehirde yatışan hava tekrar hararetlendi.

Ülke genelindeki siyasetin, 12 Temmuz 1947'de yumuşamasından dolayı 1948'de DP içinde hizipleşmeler başladı. DP'den tasfiye edilen ve buna tepki olarak istifa eden milletvekilleri tarafından MDG kuruldu. MDG'nin ardından daha sonra MP ve Öz Demokratlar Partisi kuruldu. Bazı iller DP içindeki bu hizipleşmeden büyük ölçüde etkilendi. Ancak DP içinde hizipleşenler arasında Bursa Milletvekillerinin olmaması, Bursa'yı bu etkiden uzak tuttu.

1948'de siyasi partilerin Bursa'daki durumları göz önüne getirildiğinde CHP'nin Bursa'da 1944 yılına nazaran büyük ölçüde güç kaybettiği görüldü. DP'nin Bursa halkı ile yakın temas kurması ve partideki önemli isimleri halk arasından seçmesi, CHP'nin bürokratik yapısını ve gücünü geride bıraktı.

20 Haziran 1949'da DP II. Büyük Kongresi'nde ilan edilen Milli Teminat Andı'yla beraber DP ve CHP ilişkileri neredeyse kopma noktasına geldi. CHP, bu anda tepkisini Bakanlar Kurulu'nun radyodan yayınladığı bildiriyle sert bir şekilde gösterdi. Bu gergin siyasi hava içinde 16 Ekim 1949'da yapılacak ara seçimler gündeme geldi. Bursa CHP Milletvekili Sadık Tahsin Arsal'ın ani ölümü üzerine, ara seçime katılacak iller arasında Bursa da yer aldı. Mevcut seçim kanununda gizli oy açık tasnif usulünün yer almasına karşılık, kanunda adli teminatın olmaması dolayısıyla DP seçimlere katılmama kararı aldı. MKP de seçimlere katılmayınca CHP seçime bağımsız adaylarla beraber girdi ve CHP adayı Muhlis Erkmen seçimi kazandı. Bursa'da seçime katılımın yüksek olmasına karşın İstanbul basını katılımın düşük olduğu iddia eden haberler yayınladı. 12 Temmuz Beyannamesi'nin olumlu sonuçları, seçime katılımın yüksek olmasıyla kendisini gösterdi.

1950 yılına gelindiğinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün öncülüğünde ve Başbakan Şemsettin Günaltay ile Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'in titiz çalışmalarıyla yeni bir seçim kanunu hazırlandı. DP'nin 1946'dan beri eleştirdiği kanun değiştirilerek 21 Şubat 1950'de yeni seçim kanunu kabul edildi. Hazırlanan yeni kanunda gizli oy açık tasnifin yanı sıra adli teminatın olması ve YSK'nın kurulması da kararlaştırıldı. Seçim Kanunu adli denetime alınarak DP'nin istediği şekilde vücuda getirilmiş oldu.

Bursa'da 1950 milletvekili genel seçimleri siyasi partilerin yoğun çalışmalarıyla başladı. CHP'nin Bursa'daki seçim çalışmalarında birtakım eksiklikler CHP aleyhinde durum oluşturdu. Köylünün en çok istediği kanun olan Toprak Reformu Kanunu'ndan CHP'nin vazgeçmesi köylü nezdinde olumsuz karşılandı. CHP bu vazgeçişin ardından Bursa köylüsüne, Toprak Reformu Kanunu meselesini iktidara gelirlerse tekrar gündeme getireceklerini vadedince köylü bu vaatleri gerçekçi bulmadı. DP ise seçim çalışmalarını CHP iktidarına yapılan eleştiriler üzerinden yürüttü. Vali İşcan'ın şehirdeki imar faaliyetleri eleştirilirken aynı zamanda seçim zamanı CHP'nin baskılarından da şikâyetçi oldukları. Seçim çalışmalarının aynı 1946 milletvekili genel seçimlerindeki gibi baskı ortamında gerçekleştiğini belirttiler.

Seçim sonuçları açıklanmaya başlandıkça DP'nin Türkiye genelinde kazandığı anlaşıldı. 27 yıllık tek parti iktidarı dönemi böylece bitmiş oldu. Seçim sonuçlarını büyük bir olgunlukla karşılayan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, kendisine üst düzey subaylardan gelen meclisi dağıtma teklifini reddetti. İnönü'nün bu davranışını 27 yıllık tek parti iktidarından sonra, dönemine göre demokratik bir hamle olarak kabul etmek mümkündür. İnönü seçim sonrası, “*Benim en büyük yenilgim, en büyük zaferimdir*” diyerek yerini hemen DP'ye devretmiştir. DP'nin iktidara gelişi, tarihimize “*Kansız İhtilal*” veya “*Beyaz Devrim*” olarak geçti. Bu hadise DP'nin seçimle iktidara gelen parti olması ve 27 yıllık tek parti iktidarını sonlandırması itibarıyla bir dönüm noktası olmuştur.

Çalışmamızın neticesinde anlaşılıyor ki DP'nin Bursa'da yarattığı güçlü etkinin nedeni halkın dini talepleri ve tek parti iktidarı döneminin yarattığı hoşnutsuzluktur. Bu hoşnutsuzluğun köylere yansımalarının iki ana nedeni de köylünün toprak ihtiyacı ve devletin ekonomik yetersizliği sebebiyle köylüye okul yapma sorumluluğunun yüklenmesidir. Bu sebepler göz önüne alındığında Bursa'nın yıllardır devam eden muhafazakâr yapısı ve ülkenin bozulan ekonomisi neticesinde, DP hem Türkiye genelinde hem de Bursa'da seçimi büyük bir farkla kazanmış ve iktidara gelmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 6.30.11.

BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 241.959.2.

BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 279.1120.1.

BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 633.87.1.

BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 1317.370.2.

BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 294.1184.1.

BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.1.0.0., Yer No: 42.249.9.

BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 79.524.23.

BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 77.511.15.

BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 77.512.17.

BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.11.1., Yer No: 185.29.19.

BCA BKK K, Fon Kodu: 30.18.1.2., Yer No: 109.78.18.

RESMİ YAYINLAR

TBMM, ZC, D. V, C. 27, T. 4, 11 Kasım 1938.

TBMM, TD, D. VII., C. 17, T. 2, 14 Mayıs 1945.

TBMM, TD, D. VII, C. 17, T. 2, 18 Mayıs 1945.

TBMM, TD, D. VII, C. 20, T. 3, 1 Kasım 1945.

TBMM, TD, D. VII, C. 20, T. 3, 5 Kasım 1945.

TBMM, TD, D. VII, C. 22, T. 3, 29 Nisan 1946.

TBMM, TD, D. VII, C. 23, T. 3, 31 Mayıs 1946.

TBMM, TD, D. VII, C. 24, T. 8, 10 Haziran 1946.

TBMM, TD, D. VIII, C.1, T. 0, 5 Ağustos 1946.
TBMM, TD, D. VIII, C. 1, T. 0, 26 Ağustos 1946.
TBMM, TD, D. VIII, C. 1, T. 0, 14 Ağustos 1946.
TBMM, TD, D. VIII, C. 3, T. 1 18 Aralık 1946.
TBMM, TD, D. VIII, C. 3, T. 1, 30 Aralık 1946.
TBMM, TD, D. VIII, C. 8, T. 3, 22 Aralık 1947.
TBMM, TD, D. VIII, C. 5, T. 1, 7 Mayıs 1947.
TBMM, TD, D. VIII, C. 12, T. 2, 18 Haziran 1948.
TBMM, TD, D. VIII, C. 15, T. 3, 24 Ocak 1949.
TBMM, TD, D. VIII, C. 18, T. 3 18 Nisan 1949.
TBMM, TD, D. VIII, C. 24, T.4, 7 Şubat 1950.
TBMM, TD, D. VIII, C. 24, T. 4, 16 Şubat 1950.
TBMM TD, D. VIII, C. 25, T. 4, 24 Mart 1950.
TBMM, TD, D. IX, C. 1, T. Olğ., 22 Mayıs 1950.
Resmi Gazete, 30 Nisan 1946, nr. 6295.
Resmi Gazete, 14 Temmuz 1948, nr. 6957.
Resmi Gazete, 21 Şubat 1950, nr. 7438.
Ayın Tarihi, Ocak 1947.
Ayın Tarihi, Ekim 1949.

KİTAPLAR

AĞAOĞLU, Samet. *Siyasi Günlük Demokrat Parti'nin Kuruluşu*, Hz. Cemil Koçak, İstanbul 1993.
AHMAD, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul 2010.
AKANDERE, Osman. *Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç Dış Tesirler*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.

- ARAI, Masami. *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, İletişim Yayınları., (Çev. Tansel Demirel), İstanbul 2011.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal., *Nutuk*, Hz. Tansel Mumcu, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2009.
- ALBAYRAK, Mustafa. *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınları, Ankara 2004.
- AYDIN, Ayşe. *Celal Bayar Dönemi Seçimleri ve TBMM (1950-1960)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010.
- BAYAR, Celal. *Başvekilim Adnan Menderes*, (Der. İsmet Bozdağ), Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1986.
- BERKES, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*”, Hz. Ahmet Kuyaş, Yapı Kredi Yayınları., İstanbul 2015.
- BİLA, Hikmet. *CHP 1919-1999*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 1999.
- BİRAND, Mehmet Ali. DÜNDAR, Can. ÇAPLI, Bülent. *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 1991.
- BERKES, Niyazi. *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.
- CHP 1936 Yılı İl Kongreleri, 1937.
- ÇAKMAK, Fevzi. *Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi 1946-1960*, Arma Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti., Bursa 2014.
- ÇAVDAR, Tefik. *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*, İmge Kitabevi, İstanbul 2004.
- ÇAYLAK, Adem. *İktidar Muhalefet İlişkileri Bağlamında Türkiye’nin Siyasal Hayatında Osman Bölükbaşı ve Siyasal Hareketi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010.
- ÇİZMELİ, Şevket. *Menderes Demokrasi Yıldızı?*, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2010.
- ÇUFALI, Mustafa. *Türk Parlamento Tarihi*, C. I, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No: 146, Ankara 2012.
- EKİNCİ, Necdet. *II. Dünya Savaşından Sonra Türkiye’de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkiler*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1997.
- ERER, Tekin, *Türkiye’de Parti Kavgaları*, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul 1963.

- EROĞUL, Cem. *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 2003.
- GİRİTLİOĞLU, Fahir. *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965.
- GOLOĞLU, Mahmut. *Demokrasiye Geçiş (1946-1950)*, Kaynak Yayınları, Ankara 1982.
- , Mahmut. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I 1924-1930 Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- HAYTOĞLU, Ercan. *Millet Partisi, Cumhuriyetçi Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi*, (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1994.
- İMGA, Orçun. *Tek Partili Dönemde Ankara Siyaset ve Yerel Demokrasi*, Dipnot Yayınları, Ankara 2006.
- İNAN, Süleyman. *Muhalefet Yıllarında Adnan Menderes*, Liberte Yayınları, Ankara 2006.
- İNÖNÜ, İsmet. *Defterler*, C. 1, (Hz. Ahmet Demirel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- İPEKÇİ, Abdi ve COŞAR, Ömer Sami. *İhtilalin İç Yüzü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- KABASAKAL, Mehmet. *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1992.
- KARPAT, H. Kemal. *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- KARABEKİR, Kazım. *İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896-1909*, Emre Yay., İstanbul 1993.
- KAYNAR, Mete Kaan. ÖZSEL, Doğançan. ÇAVDAR, Ozan. ALTAYLI, Erdem. MUTLUAY, Barış. ATEŞ, Safiye. SADIOĞLU, Uğur. *Cumhuriyet Dönemi Siyasal Partiler*, (Der. Mete Kaan Kaynar), İmge Kitabevi, Ankara 2007.
- KOÇAK, Cemil. *Türkiye'de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950), İkinci Parti*, C.1, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.
- , Cemil. *Türkiye'de İki Partili Siyasal Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İktidar ve Demokratlar*, C.2, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- KOÇLAR, Bekir. *Recep Peker*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1996.
- KORALTAN, Refik. *Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar-DP'nin Kurucusu Anlatıyor*, Timaş Yayınları, (Hz. Kamil Maman), İstanbul 2013.

- LEWİS, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Boğaç Babür Tuna), Arkadaş Yayınevi., Ankara 2014.
- MAZICI, Nursen. *Tek Parti Dönemi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2011.
- METE, Orhan. *Bütün tafsilat ve Akisleriyle Demokrat Parti'nin 1 inci Büyük Kongresi*, Ticaret Dünyası Matbaası, İstanbul 1947.
- Müstakil Demokratlar Grubu. *Demokrat Parti Kurucuları Bu Davanın Adamı Değildiler*, 20 Haziran 1949.
- ÖZ, Esat. *Otoriterizm ve Siyaset, Türkiye'de Tek Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923-1945)*, Yetkin Yayınları, Ankara 1996.
- ÖZBUDUN, Ergun. *Siyasal Partiler*, Sevinç Matbaası, Ankara 1977.
- ÖZÇELİK, Ayfer. UYAR Hakkı. İNAN, Süleyman. TÜZÜN, Süleyman. ÇOLAKOĞLU, Selçuk. DEMİRCİ, H. Aliyar. HAYTOĞLU, Ercan. KODAL, Tahir. SEYDİ, Süleyman. *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, Ed. Süleyman İnan ve Ercan Haytoğlu, Anı Yayıncılık, Ankara 2011.
- ÖZTÜRK, Yücel. Bursa Basın Tarihi (1869-2005), *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2010.
- ŞAHİNGİRAY, Özel. *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri 1946-1950*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları., Şefik Matbaası, İstanbul 1999.
- PANCAROĞLU, Adnan Ferruh. *Yakın Tarihimizde Millet Partisi Olgusu (1948-1977)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2006.
- SARINAY, Yusuf. *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Özener Matbaası, İstanbul 2008.
- ŞAHİNGİRAY, Özel. *Celal Bayar'ın Söylev ve Demeçleri 1946-1950-1954*, Şefik Matbaası, İstanbul 1999.
- ŞİMŞEK, Sefa. *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002.
- TANYELİ, Halit, TOPSAKALOĞLU, Adnan. *İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1946-1950*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1958.
- TBMM Albümü (1920-1950), C. I, 2. Baskı, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No. 1, Ankara 2010.
- TİMUR, Taner. *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- TOKER, Metin. *Tek Partiden Çok Partiye*, Milliyet Yayınları, 1971.
- TOKSOY, Nurcan. *Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*, Orion Yayınevi, Ankara 2007.

- TOURAINÉ, Alain. *Demokrasi Nedir?*, (Çev. Olcay Kunal), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- TUNA, Taşkın. *Adnan Menderes'in Günlüğü*, Şûle Yayınları, İstanbul 2010.
- TUNAYA, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul 1952.
- TUNCER, Erol. *1950 Seçimleri*, Tesav Yayınları, Ankara 2010.
- TUNCAY, Başak. *Çok Partili Hayatın Afyonkarahisar'daki Yansımaları (1946-1950)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2014.
- TURAN, Ali Eşref. *Türkiye'de Yerel Seçimler*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008.
- TURAN, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi*, 4. Kitap, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.
- Türkiye İstatistik Kurumu. *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2007*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara 2008.
- URAN, Hilmi. *Meşrutiyet, Tek parti, Çok Parti Hatıralarım 1908-1950*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
- UYAR, Hakkı. *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 1999.
- İŞIKLI, Alparslan. TOPRAK, Binnaz. EROĞLU, Cem. KEYDER, Çağlar. YILDIZOĞLU, Ergin. AĞAOĞULLARI, M. Ali. BELGE, Murat. MARGULİES, Ronnie. VANER, Semih. YERASİMOS, Stefanos. TİMUR, Taner. *Geçiş Sürecinde Türkiye*, (Der. İrvın C. Schink ve E. Ahmet Tonak), Belge Yayınları, İstanbul 2013.
- TEZKAN, Yılmaz. *Siyaset, Strateji ve Milli Güvenlik*, Ülke Kitapları, İstanbul 2000.
- TUNÇEL, Ahu. *Bir Siyaset Felsefesi Cumhuriyetçi Özgürlük*, İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları., İstanbul 2010.
- ÜNAL, Oğuz. *Türkiye'de Demokrasinin Doğuşu-Tek Parti Yönetiminden Çok Partili Rejime Geçiş Süreci*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1994.
- YALMAN, Ahmed Emin. *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, (Hz. Erol Şadi Erдің), C. 2, Özener Matbaacılık, İstanbul 1997.
- YEŞİL, Ahmet. *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.
- YETKİN, Çetin. *Atatürk'ün Vatana İhanet'le Suçlandığı SCF Olayı*, Otopsi Yayınları, İstanbul 2004.
- YÜCEL, M. Serhan. *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001.
- ZEYREK, Şerafettin. *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Anı Yayıncılık., Ankara 2006.

ZÜRCHER, Eric Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yay., İstanbul 2002.

GAZETELER

Akşam, 15 Mayıs 1945, nr. 9545.

Akşam, 26 Nisan 1946, nr. 9886.

Akşam, 12 Haziran 1946, nr. 9933.

Akşam, 17 Temmuz 1946, nr. 9968.

Akşam, 19 Temmuz 1946, nr. 9970.

Akşam, 21 Temmuz 1946, nr. 9972.

Akşam, 22 Temmuz 1946, nr. 9973.

Akşam, 23 Temmuz 1946, nr. 9974.

Akşam, 28 Temmuz 1946, nr. 9979.

Akşam, 24 Mayıs 1948, nr. 10635.

Akşam, 14 Mayıs 1949, nr. 10987.

Ant, 28 Nisan 1946, nr. 292.

Ant, 30 Nisan 1946, nr. 294.

Ant, 3 Mayıs 1946, nr. 297.

Ant, 8 Mayıs 1946, nr. 301.

Ant, 10 Mayıs 1946, nr. 303.

Ant, 15 Mayıs 1946, nr. 308.

Ant, 17 Mayıs 1946, nr. 310.

Ant, 20 Mayıs 1946, nr. 313.

Ant, 24 Mayıs 1946, nr. 317.

Ant, 25 Mayıs 1946, nr. 318.

Ant, 26 Mayıs 1946, nr. 319.

Ant, 27 Mayıs 1946, nr. 320.
Ant, 28 Mayıs 1946, nr. 321.
Ant, 1 Haziran 1946, nr. 325.
Ant, 21 Haziran 1946, nr. 344.
Ant, 22 Haziran 1946, nr. 345.
Ant, 26 Haziran 1946, nr. 349.
Ant, 29 Haziran 1946, nr. 352.
Ant, 30 Haziran 1946, nr. 353.
Ant, 14 Eylül 1947, nr. 781.
Ant, 20 Eylül 1947, nr. 786.
Ant, 23 Eylül 1947, nr. 789.
Ant, 4 Ekim 1947, nr. 800.
Ant, 9 Ekim 1947, nr. 805.
Ant, 10 Ekim 1947, nr. 806.
Ant, 14 Ekim 1947, nr. 810.
Ant, 16 Ekim 1947, nr. 812.
Ant, 17 Ekim 1947, nr. 813.
Ant, 6 Kasım 1947, nr. 829.
Ant, 13 Kasım 1947, nr. 836.
Ant, 17 Kasım 1947, nr. 840.
Ant, 18 Kasım 1947, nr. 841.
Ant, 21 Kasım 1947, nr. 844.
Ant, 23 Aralık 1947, nr. 875.
Ant, 25 Aralık 1947, nr. 876.
Ant, 27 Aralık 1947, nr. 878.

Ant, 31 Aralık 1947, nr. 882.
Ant, 15 Eylül 1948, nr. 1127.
Ant, 7 Ekim 1948, nr. 1148.
Ant, 17 Ekim 1948, nr. 1154.
Ant, 18 Ekim 1948, nr. 1155.
Ant, 19 Ekim 1948, nr. 1156.
Ant, 21 Ekim 1948, nr. 1158.
Ant, 22 Ekim 1948, nr. 1159.
Ant, 24 Ekim 1948, nr. 1161.
Ant, 27 Ekim 1948, nr. 1164.
Ant, 12 Kasım 1948, nr 1180.
Ant, 16 Kasım 1948, nr. 1184.
Ant, 18 Kasım 1948, nr. 1186.
Ant, 20 Kasım 1948, nr. 1188.
Ant, 25 Kasım 1948, nr. 1193.
Ant, 30 Kasım 1948, nr. 1198.
Ant, 8 Aralık 1948, nr. 1206.
Ant, 3 Şubat 1949, nr. 1262.
Ant, 15 Şubat 1949, nr. 1274.
Ant, 1 Nisan 1949, nr. 1319.
Ant, 2 Nisan 1949, nr. 1320.
Ant, 3 Nisan 1949, nr. 1321.
Ant, 4 Nisan 1949, nr. 1322.
Ant, 18 Nisan 1949, nr. 1336.
Ant, 19 Nisan 1949, nr. 1337.

Ant, 20 Nisan 1949, nr. 1338.
Ant, 21 Nisan 1949, nr. 1339.
Ant, 25 Nisan 1949, nr. 1343.
Ant, 2 Ağustos 1949, nr. 1439.
Ant, 3 Ağustos 1949, nr. 1440.
Ant, 3 Eylül 1949, nr. 1471.
Ant, 16 Eylül 1949, nr.1484.
Ant, 8 Ekim 1949, nr. 1503.
Ant, 9 Ekim 1949, nr. 1504.
Ant, 12 Ekim 1949, nr. 1507.
Ant, 13 Ekim 1949, nr. 1508.
Ant, 15 Ekim 1949, nr. 1510.
Ant, 16 Ekim 1949, nr. 1511.
Ant, 17 Ekim 1949, nr. 1512.
Ant, 19 Kasım 1949, nr. 1545.
Ant, 20 Kasım 1949, nr. 1546.
Ant, 27 Kasım 1949, nr. 1553.
Ant, 18 Aralık 1949, nr. 1574.
Ant, 8 Şubat 1950, nr. 1622.
Ant, 25 Şubat 1950, nr. 1639.
Ant, 1 Mart 1950, nr. 1643.
Ant, 6 Mart 1950, nr. 1648.
Ant, 5 Mart 1950, nr. 1647.
Ant, 7 Mart 1950, nr. 1649.
Ant, 13 Mart 1950, nr. 1655.

Ant, 19 Mart 1950, nr. 1661.
Ant, 24 Mart 1950, nr. 1666.
Ant 3 Nisan 1950, nr. 1676.
Ant, 24 Nisan 1950, nr. 1697.
Ant, 8 Mayıs 1950, nr. 1710.
Ant, 15 Mayıs 1950, nr. 1718.
Ant, 20 Mayıs 1950, nr. 1723.
Bursa, 15 Şubat 1949, nr. 7449-2850.
Bursa, 18 Ekim 1949, nr. 7917-2918.
Bursa, 7 Mart 1950, nr. 7957-2958.
Bursa, 17 Mart 1950, nr. 7964-2961.
Bursa, 9 Mayıs 1950, nr. 7072-2976.
Cumhuriyet, 2 Temmuz 1946, nr. 7858.
Cumhuriyet, 10 Temmuz 1946, nr. 7866.
Cumhuriyet, 12 Temmuz 1946, nr. 7868.
Cumhuriyet, 13 Temmuz 1946, nr. 7869.
Cumhuriyet, 14 Temmuz 1946, nr. 7870.
Cumhuriyet, 15 Temmuz 1946, nr. 7871.
Cumhuriyet, 16 Temmuz 1946, nr. 7872.
Cumhuriyet, 17 Temmuz 1946, nr. 7873.
Cumhuriyet, 18 Temmuz 1946, nr. 7874.
Cumhuriyet, 19 Temmuz 1946, nr. 7875.
Cumhuriyet, 20 Temmuz 1946, nr. 7876.
Cumhuriyet, 21 Temmuz 1946, nr. 7877.
Cumhuriyet, 22 Temmuz 1946, nr. 7878.

Cumhuriyet, 24 Temmuz 1946, nr. 7880.
Cumhuriyet, 28 Temmuz 1946, nr. 7884.
Cumhuriyet, 9 Ocak 1947, nr. 8044.
Cumhuriyet, 16 Şubat 1947, nr. 8082.
Cumhuriyet, 23 Şubat 1947, nr. 8089.
Cumhuriyet, 28 Şubat 1947, nr. 8094.
Cumhuriyet, 28 Mart 1947, nr. 8122.
Cumhuriyet, 2 Nisan 1947, nr. 8127.
Cumhuriyet, 4 Nisan 1947, nr. 8129.
Cumhuriyet, 7 Nisan 1947, nr. 8132.
Cumhuriyet, 31 Mayıs 1947, nr. 8187.
Cumhuriyet, 12 Ocak 1948, nr. 8403.
Cumhuriyet, 10 Şubat 1948, nr. 8437.
Cumhuriyet, 12 Şubat 1948, nr. 8439.
Cumhuriyet, 19 Şubat 1948, nr. 8448.
Cumhuriyet, 11 Mart 1948, nr. 8467.
Cumhuriyet, 17 Ekim 1948, nr. 8681.
Cumhuriyet, 19 Ekim 1948, nr. 8686.
Cumhuriyet, 19 Temmuz 1948, nr. 8597.
Cumhuriyet, 8 Şubat 1950, nr. 9159.
Cumhuriyet, 27 Şubat 1948, nr. 8454.
Cumhuriyet, 5 Nisan 1948, nr. 8492.
Cumhuriyet, 3 Nisan 1949, nr. 8852.
Cumhuriyet, 4 Nisan 1949, nr. 8853.
Cumhuriyet, 23 Nisan 1950, nr. 9233.

Cumhuriyet, 25 Nisan 1950, nr. 9235.
Cumhuriyet, 9 Mayıs 1950, nr. 9249.
Cumhuriyet, 16 Mayıs 1950, nr. 9256.
Cumhuriyet, 23 Nisan 1950, nr. 9263.
Doğru, 26 Temmuz 1946, nr. 28.
Doğru, 13 Ocak 1947, nr. 97.
Doğru, 30 Aralık 1946, nr. 93.
Doğru, 7 Nisan 1949, nr. 303.
Doğru, 11 Nisan 1949, nr. 304.
Doğru, 19 Aralık 1949, nr. 374.
Hakimiyet, 4 Şubat 1950, nr. 34.
Hakimiyet, 20 Şubat 1950, nr. 50.
Hakimiyet, 28 Şubat 1950, nr. 58.
Hakimiyet, 1 Mart 1950, nr. 59.
Hakimiyet, 16 Mart 1950, nr. 71.
Hakimiyet, 17 Mart 1950, nr. 78.
Hakimiyet, 3 Nisan 1950, nr. 91.
Hakimiyet, 4 Nisan 1950, nr. 92.
Hakimiyet, 5 Nisan 1950, nr. 93.
Hakimiyet, 10 Nisan 1950, nr. 99.
Hakimiyet, 22 Nisan 1950, nr. 110.
Hakimiyet, 25 Nisan 1950, nr. 113.
Hakimiyet, 1 Mayıs 1950, nr. 117.
Hakimiyet, 9 Mayıs 1950, nr. 125.
Hakimiyet, 10 Mayıs 1950, nr. 126.

Hakimiyet, 15 Mayıs 1950, nr. 131.
Hakimiyet, 17 Mayıs 1950, nr. 133.
Tasvir, 24 Mayıs 1948, nr. 1012.
Tasvir, 12 Ocak 1948, nr. 879.
Ulus, 28 Mayıs 1946.
Ulus, 27 Haziran 1946.
Ulus, 28 Haziran 1946.
Ulus, 4 Temmuz 1946.
Ulus, 16 Temmuz 1946.
Ulus, 13 Temmuz 1946.
Ulus, 14 Temmuz 1946.
Ulus, 19 Temmuz 1946.
Ulus, 24 Temmuz 1946.
Ulus, 12 Ocak 1947.
Ulus, 25 Nisan 1947.
Ulus, 4 Nisan 1948.
Vatan, 28 Mayıs 1946, nr. 1796.
Vatan, 12 Temmuz 1946, nr. 1841.
Vatan, 5 Nisan 1948, nr. 2464.
Vatan, 10 Mayıs 1950, nr. 3221.
Vatan, 13 Mayıs 1950, nr. 3224.
Vatan, 15 Mayıs 1950, nr. 3226.
Vatan, 16 Mayıs 1950, nr. 3227.
Yeni Sabah, 5 Ocak 1948, nr. 3187.
Yeni Sabah, 11 Ocak 1948, nr. 3193.

Yeni Sabah, 12 Ocak 1948, nr. 3194.
Yeni Sabah, 13 Ocak 1948, nr. 3195.
Yeni Sabah, 2 Nisan 1949, nr. 3600.
Yeni Sabah, 19 Nisan 1949, nr. 3617.
Yeni Sabah, 23 Mayıs 1948, nr. 3326.
Yeni Sabah, 24 Mayıs 1948, nr. 3327.
Yeni Sabah, 2 Haziran 1948, nr. 3336.
Yeni Sabah, 16 Ekim 1949, nr. 3812.
Yeni Sabah, 17 Ekim 1949, nr. 3818.
Yeni İstanbul, 7 Şubat 1950, nr. 69.
Yeni İstanbul, 23 Nisan 1950, nr. 144.
Yeni İstanbul, 24 Nisan 1950, nr. 145.
Yeni İstanbul, 25 Nisan 1950, nr. 146.
Yeni İstanbul, 8 Mayıs 1950, nr. 159.
Yeni İstanbul, 22 Mayıs 1950, nr. 173.
Zafer, 21 Haziran 1949, nr. 53.
Zafer, 1 Ağustos 1949, nr. 94.
Zafer, 2 Ağustos 1949, nr. 95.
Zafer, 13 Ağustos 1949, nr. 106.
Zafer, 9 Ekim 1949, nr. 163.
Zafer, 17 Ekim 1949, nr. 171.
Zafer, 18 Ekim 1949, nr. 172.
Zafer, 22 Ekim 1949, nr. 176.
Zafer, 23 Nisan 1950, nr. 359.
Zafer, 24 Nisan 1950, nr. 360.

Zafer, 25 Nisan 1950, nr. 361.

Zafer, 10 Mayıs 1950, nr. 374.

MAKALELER

- AKANDERE, Osman. “İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Çok Partili Geçişte Kurulan İlk Muhalefet Partisi Milli Kalkınma Partisi” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, 1998, 193-211.
- AYDIN, Ayşe. “Demokrat Parti'nin Kuruluşunun İlk Yıllarında Parti İçinde Meydana Gelen Hizipleşme ve Müstakil Demokratlar Grubu”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. XIX, Eylül 2014, 269-288.
- BAKAN, Selahattin ve ÖZDEMİR, Hakan. “Türkiye’de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)’ye Karşı” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 1, 2013, 373-397.
- BENHÜR, Çağatay. “1945-1946 Yıllarında Türkiye’de Politik Gelişmelere Genel Bir Bakış”, *Journal of Qafqaz University*, Number 24, 2008, 30-41.
- ÇAYLAK, Adem. “1946-1950 Arasında Müfrit Muhafazakâr Demokratlar ve Türk Demokrasisinin Almış Olduğu Biçim”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 62, S. 1, 2007, 17-42.
- ÇOLAK, Filiz. “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti (1945-1950). *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 774-782.
- DOKUYAN, Sabit. “Çok Partili Hayata Geçişte Önemli Bir Adım: Demokrat Partinin Kuruluşu”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2, 151-169.
- ERASLAN, Cezmi. “Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayatın Kurulmasında Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz (1947) Beyannamesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 6,S. 22, 1998, 141-157.
- ERTEM, Barış. “Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, Aralık 2010, 71-92.
- GEDİKLİ, Berber Şarika. “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Sivil Hükümet Darbesi: CHP’de 35’ler Vakası”, Gazi Üniversitesi, *Akademik Bakış Dergisi*, C. 6, S. 11, 2012, 131-150.
- GÜNGÖR, Süleyman. “14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP’de Bunalım”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 21, Mayıs 2010, 194-208.
- HAYTOĞLU, Ercan. “1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk; Milli Kalkınma Partisi”, *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları., Ed. Halil İnalçık, Ankara 2002, s. 791.

- HAYTOĞLU, Ercan. “Türkiye’de Demokratikleşme Süreci ve 1945 Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.3, 1997, 47-54.
- İNAN, Süleyman. “Muhalefetin İstemediği Erken Seçim 1946 Belediye Seçimleri”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, C. 13, S.1, Ocak 2004, 50-66.
- İNCE, Erdal. “Köylüyü Topraklandırma Kanunu’nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. V, S. 13, 59-78.
- KARTAL, Cemile Burcu. “Türk Siyasal Hayatında “Beyaz İhtilal” 1950 Seçimleri” *Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi*, C. 3, S. 4, 2003, 265-280.
- KAŞTAN, Yüksel. “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP’nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. VII, S. 1, Haziran 2006, 123-140.
- KAYIŞ, Yasin. “1946 Belediye Seçimleri ve Basın”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. VII, 2008, s. 397-419.
- KIRKPINAR, Leyla. “Demokrat Parti ve Muhalefet Stratejisi”, *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2002, 85-98.
- KOÇAK, Cemil. “Siyasal Tarih (1923-1950)”, *Çağdaş Türkiye 1908-1909*, (Yay. Yön. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul 1995, 85-173.
- KOLTUK, Durmuş, Ali. “II. Dünya Savaşı’ndan Sonra Çok Partili Hayata Geçişte CHP ve İsmet İnönü”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 12, 2008, 33-44.
- KURU, Hanife, “1946 Yılı İzmir Belediye Seçimleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, 1992, 235-255.
- OLGUN, Kenan. “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXVII, S. 79, 2001, 1-36.
- ÖZDEMİR, Yavuz. AKTAŞ, Elif. “Halkevleri 1932’den 1951’e”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C. 45, Erzurum 2011, 235-262.
- ÖZÜÇETİN, Yaşar. “Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti’nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri”, (Ed. H. Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), *Türkler*, C. 16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, 765-773.
- ŞEYHANLIOĞLU, Hüseyin. “12 Temmuz Beyannamesinin Siyasal Etkileri ve Önemi-Siyasal Hayatımızda Çatışma Çözümüne Bir Başarı Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16, 2012, 77-100.
- TUNÇ, Hasan. “Demokrasi Türleri ve Müzakere Kavramı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XII, S. 1-2, Ankara 2008, 1113-1132.
- UNAT, Kadri. “Cumhuriyet Halk Partisinde Şahsına Münhasır Bir Muhalif Grup: Otuzbeşler”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 12,S. 48, 839-867.

UZUN, Hakan. “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 Olağan Kurultayı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XII, S. 25, 2013, 101-139.

ÜNAL, Süzan. “Türkiye’de 1923-1960 Yılları Arasında Kapatılan Siyasi Partiler”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, Yıl: 5, S. 10. 100-156.

EKLER

Cumartesi
25
MAYIS
1946

ANT KURUMU
Bursa : Atatürk cd.
Alacamescit sokakı
No. 2
Telefon : 2349
Yazı işleri
İlan ve abone 1265

ANT

KEMALİZM YOLUMUZ, ALTIOK ANDIMIZ

GÜNLÜK SİYASİ GAZETE

Yarın
Seçim Sandığı başına
Gitmeyi Unutmal

Yıl - 2 - Sayı - 318

Fiyatı : (5) Kuruş

ULUDAĞ'DAN GETİRİLECEK SU İŞİNE DÜN BAŞLANDI

Seçim borcu

Korkmadan muhalif parti kurmalarının sebebi kanunların değiştirilmesine dair hükümlerin siberini senet tenimaları imisi aynı sözleri, seçim gibi daha kolay bir iş için de senet tutup seçime katılmaları gerektir.

Abdürrahman KONUK

Seçime katılma, bir hak mıdır, yoksa bir vazife midir, konusu üzerinde evvelce durmuşuk.

Seçime katılma ile, oyunu kullanma işlerini birbirinden ayırmak gerekir. Bu iki iş için de dışardan hiçbir taziyik yapılmıyacağı kanunlarımızın ifadesinden anlaşılır. Fakat nasıl her insan, oyunu, şu veya bu kişiler lehine kullanırken parti prensipleri, ahlak, iktidar gibi ölçülerin tesirinde kalırsa, seçime katılmak için de demokrasi aşkı, hâkimiyeti altına teslim edeceği kışkırları iyi seçerek milete hizmet tezgâhi gibi iş tesirlerden kurtulamaz.

Onun için, demokratlığı kimseye kapırmayınlar, kendileri seçime girmedikleri gibi, bir de milleti seçimden soğutmağa çalışmaları, bu memleketi yaptıkları ilk bozgunculuk değildir. "Belediye seçimlerinde rey kullanmak kanuni bir borç değil, — Arkası S: 4 de —

Milli Şef yurt gezilerinde Türk milletinin, iradesini kullanır bir millet olarak dünya üzerinde göz önünde mevki almasını istemiştir.

Ankara 24 (R. G.) — Yurt içinde geziye çıkmış bulunan Milli Şef İsmet İnönü bu sabah saat 10 da Erzincağı şerefliendir miştir.

Milli Şef, şehirde yapılan yeni tesisleri gezmiş, ş-bir gazino sunda vatandaşlarla bir konuşma yapılmış, iç ve dış meseleleri anlatmış ve devletimizin emniyet ve kudretini belirtmiştir.

Milli Şef, tek dereceli seçimde kadim, erkek herkesin bu ödevine önem vermelerini istemiş, coşkun sevgi tezahürleri arasında Erzincağından ayrılmışlardır.

Sivas 24 (A. A.) — Cumhuriyet Başkanı Milli Şef İsmet İnönü dünkü konuşmasında halka iç ve dış büyük meseleleri anlatmıştır. Milletvekilli seçiminde vatandaşı kaderle yakından ve candan ilgilili olmak vazifesinin icabına uyarak oy sandıkları başına gelmelerini söylemiştir. Türk milletinin vatanı kadimdir ve onun üzerinde iradesini kullanır büyük bir millet olarak dünya üzerinde göz önünde mevki almıştırmıştır. Bu sözleri sık ve sürekli alkışlarla karşılanmıştır.

Dünkü tören, şehrin suya kavuşmasının sonsuz ve coşkun heyecanı içinde geçti

Valimiz güzel bir konuşma yaparak : "Biz en güzel en faydalı işleri Bursalılarla el ele vererek, Bursada yapmaya çalışacağız. Bursa Türkiye'nin en nadide pırlantalarından biri olacaktır, dediler.

Yapım işi, Fabrikatör Hamdi Sami Gökçen ve arkadaşları tarafından deruhte edilen, Uludağ'dan getirilecek olan Kırkpınar suyunun inşaatına dün saat 17 de başlanmıştır. Dün, Belediye tarafından tahsis edilen otobüslerle davet edilen Teftişçisi inşaat müstakfama götürülmüşlerdir. İnşaat başlama töreni beş binden fazla vatandaşın katılmasıyla içten bir şekilde yapılmıştır.

Törende, Valimiz Haşim İçcan, Milli Savunma Bakanlığı Talim Terbiye dairesi reisi Kor general Hakkı Oğuz, Kor general Hasan Akatan, Jandarma müfettihi general Refik Günel, — Arkası S: 4 de —

YARINKİ SEÇİM

C. H. P. adayları Bursa halkı tarafından büyük bir ilgi ve güvenle karşılandı

CHP

Yurtdaşı!
26 Mayıs 1946 pazar günü Belediye seçimi gündür.
C. H. P.
Kurtarıcı ve Yayıpıcıdır. Onun adaylarına oy verince halkın öldüğü iyi işlerin başarılması sağlanır.

Atom bombasından daha tahripkâr bir silâh

Vaşington 24 (A.A.) — 1947 yılına ait Bahriye bütçesinin tekniği sırasındaki bütçe komisyonunda Tomas beyanatta bulunmuştu.

Amerikanın atom bombasından çok daha tahripkâr bir silâh malik bulunduğunu söylemiş ve bu yeni silâhın Bahriye Bakanlığının sağlık bürosu tarafından hazırlandığını ilâve etmiştir.

Gazeteciler ölm şuanında bahsedildiğini sormuşlarsa da Tomas bu suali cevapsız bırakmıştır.

Bisim üye adaylarını dün yayımlamıştı. Bu listede mevcut olan 80 isimden 14 ünün silinerek atılması gerekir. Bursanın en çok sevilen ve sayılan şahsiyetlerini toplayan buluşmayı bütün hemşehrilerimiz çok büyük bir ilgi ile karışmışlardır. Şehrimizde büyük bir sayıdaki C. H. P. üyelerinin iştiraki ile ve serbest seçime beliren bu listeye bütün Bursalılarını verecekleri tabiidir.

Belediye seçimleri yarın yapılacaktır. Şehrimizde beşer yüz seçmen hesabı ile 126 sandık mevcuttur. Her seçmen, kendi mahallesindeki sandığa oyunu atacaktır. Sandıklar, yarın sabah 8 den 19 za kadar seçmenlerin emrine hazır bulundurulacaktır. Sandıklara oy pusulaları atılmadan önce, seçim komisyonu başkanları, üyelere ve orada hazır bulunanlara, sandığın boş olduğu nu gösterdikten ve bu olay bir tutanakla belirtilip, komisyon üyeleri tarafından imza edildikten sonra dört tarafını sicimle bağlayıp düğüm yerlerini mühürlerler. Sandığın, başka başka anahatlarla açılır iki kilitli, üzerinde ince bir mektup sigacak kadar yarığı bulunur. Her seçmen, kendi oyunu, getirip seçim bürosundan alacağı mühürlü zarf içine atarakla ödevidir. Hiçbir sebep ve suretle başkasının adına seçim pusulası sandığa atılmaz. Pusulaların düz beyaz kağıttan kesilmiş olması gerekir olup bunlara seçmenlerin imzası, mühürü, adresi veya her hangi bir işaret konulamaz ve her zarfı ancak bir oy pusulası konulur. Oy pusulası yazılı, daktilo veya matbaa yazısı ile olabilir.

Seçim komisyonunca her seç-

EK-1: 26 Mayıs 1946 Belediye Seçimlerinden Bir Gün Önce Bursa'da Çıkan Ant Gazetesi'ndeki CHP Afişi, Bkz. Ant, 25 Mayıs 1946, nr. 318, s. 1.

EK-2: 26 Mayıs 1946 Belediye Seçimlerinde Fabrikatör Fahri Batıca'nın Bursa Belediye Başkanı Olması Haberi, Bkz. Ant, 1 Haziran 1946, nr. 325, s. 1.

DEMOKRAT PARTİ

BURSA

İl Kurul Başkanlığı

Atatürk cad. Saliha Apartmanı

Telefon: 1480

Telgraf: DEMOKRAT

Sayı: 252

BURSA 29/7/1946

ÖZÜ:

Baş Bakanlık Yüksek Makamına

CUMHURİYETİ ARŞİVİ

ANKARA

Bursa vilayetinde gerek millet vekilleri seçimine tekaddüm eden günlerde halka reva görülen çeşitli tazyikler ve gerekse seçim günü milli iradeye el uzatarak reylerde tasarrufa kalkan, seçim mazbatalarını değiştiren, millet vekilleri seçimi kanununda partilerin mümessiller bulundurmamak hakkını kullandırmayan kaymakam, nahiye müdürü, polis, jandarma ve sandık komisyonları ile seçim kurullarının kanun üstü hareketlerini protesto etmek üzere 27/6/1946 tarihinde Bursada içtimaatı umumiye kanununa tevfikeyen bir miting tertip edilmiştir. Yirmibinden fazla tehmîn olunan halk topluluğu ile yapılan bu mitingde arzettiğimiz bu yolsuzluklar hatipler tarafından açıklanmış ve neticede toplulukça şu kararlar alınmıştır.

1 - Yapılan seçimde, seçmenlerden mühim bir kısmının rey hakları kuvvet ve cebirle müdahale edilip kanunun himâye ettiği seçim serbestliği ihlâl olunmuştur.

2 - Yapılan tazyiklere rağmen seçicilerin çoğu Demokrat Parti adaylarına rey verdikleri hâlde bu reyler, mümessil bulundurulmayan sandıklarda sandık komisyonları ve mümessil bulundurulan sandıklarda ise komisyonların doldurdukları hakiki mazbatalar ayrıca bu komisyonlara boş olarak imzalatılan diğer mazbatalarla değiştirilmek suretiyle her iki partinin aleyhine reyler tersine gösterilmiştir.

3 - Sandık komisyonlarının mazbataları doğrudan seçim kuruluna tebliğ edilmek üzere komisyonlar bunları nahiye müdürlerine, Kaymakamlara, ve Vilayette maiyet memurlarına teslim etmiş ve seçim kurulları mazbatalara ancak bir gün sonra el koymuşlardır. Bu arada mazbataların halkî mahiyetleri yukarıda arz edilen şekilde değiştirilmiştir.

4 - Bu kanunsuz gartlar altında ilân edilen seçim neticesi kanunen makbûl ve muteber sayılmıyacağı ve bu sebeple seçildikleri gösterilen kimselerin de halkı temsil edemeyecekleri hususunda bu muazzam halk topluluğuna alınan kararın yine umumî arzuya intisâfen bir suretinin Türkiye Büyük Millet Meclisi başkanlığına ve birer suretlerinin de Baş Bakanlığa ve İç İşleri Bakanlığına sunulduğu en derin saygılarımızla arz olunur.

Demokrat Parti İl. Bşk.
Hulusi Köymen*H. Köymen*

030 10 79 524 23

EK-4: DP Bursa İl Başkanı Hulusi Köymen'in 21 Temmuz 1946 Milletvekili Genel Seçimlerinde Bursa'daki Seçimde Usulsüzlük Yapıldığı İddiasına Yönelik Başbakanlığa Çektiği Telgraf, Bkz. BCA BÖKM K, Fon Kodu: 30.10.0.0., Yer No: 79.524.2.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
ANKARA
P. T. T.
SİLİNDİRİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Devlet telgrafi haberleşmesinin
Yoluyla kabul etmez

57008
TELGRAF

(Oran: 8. 11)
Yol
Servis İşaretleri

Adres: _____

CHP GENEL SEKRETERLİĞİNE ANKARA

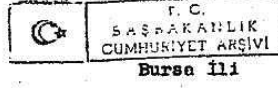
Bursa İlçe Merkezleri No: 993 BURSA 2948 48 30,5 24,5 =A MERKEZ ALINDI İMZA
HUSUSİ

=BURSA VİLAYETİNDEKİ MAHALLE İHTİYAR HEYETİ SEÇİMLERİ SONLA
ERMİŞTİR PARTİMİZ ADAYLARI TEMAMEN SEÇİLMİŞTİR SEÇİME
İSTİRAK NİSBETE VİLAYET İTİBARI İLE YÜZDE ALTMİSBİR ONDA ÜÇ
BURSA MERKEZİNDE YÜZDE ELLİBİR ALTMİSBES KAZALARDA ORTALAMA
YÜZDE YETMİSÜÇ OLDUĞUNU SAYGILARIMLA ARZ EDERİM =

EK-5: CHP Bursa Parti Bölge Müfettişi Ali Taşkapılı'nın 1947 Mahalle İhtiyar Heyeti Seçiminin Bursa'daki Sonucuna Dair CHP Genel Sekreterliği'ne Çektiği Telgraf, Bkz. BCA CHP K, Fon Kodu: 490.1.0.0., Yer No: 241.959.2.

EK 8: 16 Ekim 1949 Milletvekili Ara Seçimlerinde Bursa'dan CHP'li Muhlis Erkmen'in Milletvekili Seçilmesi, Bkz. *Bursa*, 18 Ekim 1949, nr. 7917-2918.

Celâl Bayar ✓

Hüfisi Köymen ✓

Sadettin Karacabey ✓

Selim Ragıp Emeç ✓

Ali Canip Yöntem ✓

Halil Aycn ✓

Agâh Erozen ✓

Necdet Yılmaz ✓

Halûk Şaman ✓

Raif Aybar ✓

Mithet San ✓

Selim Herkmen ✓

030	10			77511/15
-----	----	--	--	----------

2

EK-10: 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde Bursa'dan Seçilen DP Milletvekilleri, Bkz. BCA, BÖKM, Fon Kodu; 30.10.0.0., Yer No; 77.511.15.